3 1761 08824228 4

C. Dziatzko.

J. J. Hartman, De Terentio et Donato comment. Lugd. Mat. 1895 (= JH.)

[illegible]

[illegible]

[illegible] Fol. [illegible]

— II " " Fol. [illegible]

— III " " Fol. [illegible]

— IV " " Fol. [illegible]

— V " " Fol. [illegible]

— VI " " Fol. [illegible]

— VII " " Fol. [illegible]

— VIII " " Fol. [illegible]

— IX " " Fol. [illegible]

Ternio X " " Fol. 95b

Senio XI " " Fol. 106b — — — [vor 96 ist ein zum Fasc. gehöriges Blatt leer ohne dass im Text irg. etwa fehlt; jenes Bl. bei der modernen Zählung nicht berücksichtigt ‖; von Fol. 106b ist d. grösste Theil leer ohne dass etwa fehlt]

Quinio XII " " Fol. 116b — — —

— XIII " " Fol. 126b — — —

— XIV " " Fol. 135b — — — [nach Fol. 134 ist aus Versehen ein Blatt ungezählt geblieben; also Fol. 134a]

— XV " " Fol. 145b — — —

— XVI " " Fol. 155b — — —

Senio XVII " " Fol. 166b — — — [Vor Fol. 166 ist ein Bl. ausgerissen. Reste desselben sind vorhanden, gezählt ist es nicht.]

LL
T316K.3

Terence

Comoediae; cum scholiis Aeli Donatii, et Engraphi commentariis; edidit Reinholdus Klotz.

Vol. I[1]

ANDRIA TERENTI.

ACTA LUDIS MEGALENSIB. M. FULVIO ET M'. GLABRIONE AEDILIB. CURULIB. EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO L. ATTILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS PARIB. DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA. EDITA M. MARCELLO C. SULPICIO COSS.

83892
30/9/07

PERSONAE.

SIMO senex.
SOSIA libertus.
DAVOS servos.
MYSIS ancilla.
PAMPHILUS adulescens.
CHARINUS adulescens.
BYRRHIA servos.
LESBIA obstetrix.
GLYCERIUM adulescentula.
CHREMES senex.
CRITO hospes.
DROMO lorarius.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN ANDRIAM.

Sororem falso creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium vitiat Pamphilus,
Gravidaque facta dat fidem, uxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat,
Gnatam Chremetis, atque ut amorem conperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens suus
Quid haberet animi filius cognoscere.
Davi süasu non repugnat Pamphilus.
Set ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat.
Mox filiam Glycerium insperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino conlugem.

ARGUMENTI LOCO HAEC HABET DONATUS.

Prol. v. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Comoedia Andria cum palliata sit fabula, de loco nomen accepit et a Menandro prius et nunc ab ipso Terentio, qui cum de Chryside loqueretur, sic ait: *Hei vereor ne quid Andria apportet mali.* Et hoc commune vocabulum est et in Graeca et in Latina lingua. Haec maiori ex parte motoria est; continetque actus amatorum adolescentium et patrum priorum. Sunt ibi callidi servi, astutae ancillae, severi senes, adolescentuli liberales. In hac primae partes senis Simonis sunt, secundae Davi, tertiae Chremetis et deinceps reliquorum. Prologus in hac acer inducitur et in adversarios non mediocriter exasperatur, sed tamen id subtiliter fit, ut omnia lacessitus facere videatur ac dicere. Hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe pene tragica et tamen repente ex his turbis in tranquillum pervenit.

Haec prima acta est, ludis Megalensibus M. Fulvio aedilibus et M. Glabrione Q. Minucio Valerio curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Praenestinus, et L. Ambivius Turpio. Modos fecit Flaccus, Claudii filius, tibiis paribus dextris et sinistris. Et est tota Graeca, edita M. Marcello et Sulpicio consulibus, pronuntiataque est Andria Terentii ob incognitum adhuc nomen poetae et minoris apud populum auctoritatis ac meriti. Diverbiis

---

V. 9. Ed. pr. Ed. Ven. 1485. *Ex partibus patrum priorum callidi servi.* tum *serve senes;* et *adolescentule* Ed. pr. *servae senes, adolescentulae* Ed. Venet. —

V. 13. Ed. pr. Venet. 1485. *asperatur.* — Ed. Ven. 1485. *tam.* Volgo: *exasperatus.*

V. 17. Volgo: *M. Fulvio et M. Glabrione aedilibus curulibus.* Nos reliquimus edd. vett. confusionem.

V. 19. Volgo omittitur: *Latinus.*

V. 21. Volgo: *Cn. Sulpicio.*

V. 23. Edd. vett. *De verbis auctenticis.*

et canticis lepide distincta est et successu aspectata prospero fortamento poetae fuit ad alias conscribendas. Initium autem προτατικὸν πρόσωπον, id est, adventiciam personam recepit Sosiae, propter evolvendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur, quae, semel inducta in principio fabulae, in nullis deinceps fabulae partibus adhibetur. Adnotandum sane puellarum liberalium nullam orationem in proscaenio induci in comoedia palliata praeter invocationem Iunonis Lucinae, quae et ipsa quoque post scaenam fieri solet.

Chremes, Atticus, pater Pasibulae et Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulam perdidisse falso crederet, relictam Athenis nec visam postea multo tempore, tamquam unicam sibi putabat Philumenam. Quam Charinus, adolescens Atheniensis, adamabat unice et eam sibi petebat uxorem. Syi pater eam Pamphilo cuidam, Simonis filio, ultro desponderat. Qui Pamphilus e contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditam, Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerij latenter sic amavit, ut ex ea filium susceperit inscio patre. Qua re intellecta commotus Simo, pater Pamphili, dum per falsas nuptias temptat animum Pamphili, multis dolis a Davo ipse deluditur servo; periculoque Charini et Pamphili motus error in fabula, qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens de Andro quidam Crito rem aperiat et nodum fabulae solvat. Per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus et traditur Pamphilo amanti, et Philumena vero Charino despondetur et traditur exoptanti.

Perspecto argumento scire debemus hanc esse virtutem poeticam, ut a novissimis argumentum rebus incipiens initium fabulae et originem narrative reddat spectatoribus auctoremque praesentem ibi exhibeat, ubi finis est fabulae. Hunc enim ordi-

---

V. 1. Edd. vett. *aspecta.*
V. 3. Volgo: *recipit.*
V. 10. Edd. vett. *Philomenae,* et sic semper in hoc nomine.
V. 13. Ed. Venet. 1485. *Athenis.*
V. 15. Volgo: *Pamphilus contra.*
V. 20. Ed. pr. *ipso.*
V. 22. Edd. vett. *in fabulis.* Volgo *qui* om.
V. 23. Volgo: *Andrius.*
V. 23. Ed. Ven. 1485. *nondum.*
V. 28. Volgo: *argumenti.*
V. 30. *sibi exhibeat* Edd. omnes.

nem et circulum poeticae artis vel virtutis non modo secuti sunt tragici comiciique auctores, sed Homerus etiam et Virgilius tenuerunt.

Divisionem actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est: caussam iam dudum demonstravimus: unde autem aut quo modo quamvis aegre, tamen intelligi distingujque possint, est operae pretium dicere. Principio dicendum est, nullam personam egressam quinquiens ultra exire posse; sed illa re plerumque decipimur, quod personam, cum tacuerit, egressam falso putamus, quae nihilo minus in proscaenio tacens loquendi tempus exspectat. Est igitur attente animadvertendum, ubi et quando scaena vacua sit ab omnibus personis, ut in ea chorus vel tibicen audiri possit: quod quom viderimus, ibi actum esse finitum debemus agnoscere. Confundit saepe lectorem id, quod persona in superiori scaena desinens et in proxima incipiens loqui non intelligitur ingressa: quod ipsum experientes statim diiudicant de rerum ac temporum quantitate. Potest enim fieri, ut et ingressa sit et egressa, quam prave credimus de proscaenio non recessisse; posse autem quinto egredi personam non et necesse esse dicimus, ut appareat ultra exire non posse: in tragoedia et parcius exire et solere pariter et licere.

Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti, quod populus hac occasione perdiscit, mox querelam apud se Davi de domino et eiusdem cum domino verba, et rursus eiusdem servi deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus sunt Charini verba, primo cum Byrrhia servo et post cum ipso Pamphilo de nuptiis Philumenae. Davi interventus et cum eo disputatio de nuptiis, Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias, Byrrhiae verba, Davi callida oratio adversum senem. Tertio actui haec attribuuntur: Mysidis cum obste-

---

V. 13. Ed. Ven. 1485. *videremus.*

V. 16. Edd. vett. *quod experientes ipsam fictam diiudicant.*

V. 16. Edd. pr. *de re. p.* Ed. Ven. 1485. *de re publica.*

V. 17. Edd. *ac egressa.*

V. 26. Volgo: *haec sunt.*

V. 27. Verba haec: *Philomenae: Daui interuentus: et cum eo disputatio de nuptiis*, volgo omissa adiecimus ex Venet. 1485.

V. 29. *in nuptiis* Ed. Ven. 1458.

trice colloquium, Davo ac Simone audientibus, partus Glycerij suspectus, seni et Davi apud eum fraudulenta sermocinatio; Simonis verba cum Chremete de nuptiis, Davi perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per haec intelligimus; prima Charini verba sunt indignantis velut fidem sibi non servatam a Pamphilo, tum Mysidis verba apud Pamphilum, eius denique questus, Davi administratio doli adversus Chremetem. In quinto actu Simonis et Chremetis prope iurgium disputatio, tum detectio fallaciarum Davi, tum indignatio patris adversus filium, tum Critonis inventus, et per eum cognitis rebus in tranquillum res acta, educentibus uxores, quas concupiverunt, Pamphilo et Charino. Illud non commovere nos debet, quod in horum actuum distinctione videntur de proscaenio non discessisse personae quaedam, sed tenere debemus ideo Terentium vicinitatis mentionem fecisse in principio, ut modico receptu et adesse et abesse personam intelligamus. Nihil ergo secus factum est ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diviserunt.

V. 10. Edd. vett. *in tranquillam rem acta.*

[illegible]

Hgst. m. 2 d. 3.

(Die Striche unter den Lemmata sind mit rother Tinte von alt. Hd gemacht)

⌈ Poeta cum primum animum

= Poeta cu. p. a.

° Poeta cu primu. a. a. a

(imp)

| m. 2. d. 3
2 m cor

⌈ Appulit

(neue col.)

⌈ .ppto || ut placeret. (sind roth)
4ᵇ col. 2 v. 37

= mo
(3. Str. 1. cor.)

d ut placeret quas fecit fabulas

(Str. roth) — [illegible]

— (so unterstr. sind roth)

~~~~~ unterstrichenes ist klein geschrieben
~~~~~

ANDRIA TERENTI.

PROLOGUS.

Poéta quom primum ánimum ad scribendum ádpulit,
Id síbi negoti crédidit solúm dari,
Populo út placerent quás fecisset fábulas.

SCHOLIA AELI DONATI.

V. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Principium factum est a commendatione personae, quod pudens, quod honestus, quod prudens Terentius. Et honore maiore poetam potius quam Terentium dixit, ut illum hoc ipso nomine, de quo laborat, ornaret. — *J.* POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Omnis huius prologi intentio hoc agit, ut novo poetae veniam paret et veteri odium, et ut quam maxime modestum minimeque errantem Terentium probet. — *J.* POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Iam meritum poetae dedit poetam eundem dicendo et ab animo eius, quem defendit. — *J.* POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Sensus hic est: Proposuerat quidem poeta noster, ut in prologis argumenta narraret, sed hoc imputat Luscio Lanuvino adversario, qui cum facere non permisit, quod proposuerat, maledictis suis ad respondendum eundem provocans. — *J.* APPULIT: appellere proprie dicitur, cum ex pelago aut freto quis ad littus accesserit. Virgilius: [K. Zürke]

Hinc me digressum vestris deus appulit oris. — [K. Zürke]

J. Pro APPULIT in secunda lectione ATTULIT fuit, sed APPULIT magis, ut Terentius: nam postea sic: *Animum ad uxorem appulit.*

V. 2. ID SIBI N.: Negotium modo pro molestia et cura, non labore.

V. 3. POPULO UT PLACERENT: ut *ne non* significat modo: non est coniunctio. — *J.* PLACERENT QUAS FECISSET: ad fecisset rettulit fabulas, non ad placerent, et est figura syllepsis. — *J.* QUAS FECISSET FABULAS: Bene fecisset, non scripsisset. Unde poetae a faciendo dicti sunt, ἀπὸ τοῦ ποιεῖν. Sic Virgilius: [Zürke v. $\frac{2}{5}$ Z]

Pollio et ipse facit nova carmina.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 715.
V. 28. *Virgilius Eclog.* III. v. 86.

Verum áliter evenire multo intéllegit:
Nam in prólogis scribúndis operam abútitur,
Non qui árgumentum nárret, sed qui málevoli
Veteris poetae máledictis respóndeat.
Nunc quám rem vitio dént, quaeso animum advórtite.

V. 4. VERUM ALITER. Sic Virgilius:

Maior rerum mihi nascitur ordo;
Maius opus moveo.

Non enim hoc se elegisse dicit, sed quasi ex ordine ipso natum sibi esse. — *J.* INTELLIGIT: Quod credimus, plerumque falsum: quod intelligimus, certum est. ALITER autem contra significat, ut: *Dis aliter visum est.* — *J.* VERUM ALITER EVENIRE MULTO INTELLIGIT: Adeo nec praeparaverat nec intenderat quemquam lacdere, ut spe falsus lacessitusque hoc faciat.

V. 5. OPERAM ABUTITUR: Utimur fructibus rei, quae ab amantibus salvo usu nobis subministratur: abutimur, quando deperdimus et rem et fructum. Nam usui est ager, domus: abusui vinum, oleum et cetera huius modi. Cicero: *Non debet*, inquit, *ea mulier, cui vir bonorum suorum usum fructum legavit, cellis vinariis [et oleariis] plenis relictis, putare id ad se pertinere. Usus enim, non abusus legatus est. Ea inter se sunt contraria.* Hoc in Topicis habetur. —

V. 6. NON QUI ARGUMENTUM NARRET: Quod vero prologi est officium. QUI: Pro ut; qui ergo [modo] non est pronomen. — *J.* SED QUI MALEVOLI VETERIS POETAE: Primum a natura, malevoli: deinde a tempore vel ab invidia, veteris: a signo aemulationis, poetae. Vetus plerumque refertur ad laudem; interdum ad vituperationem, ut hic et alibi: *Vetus, veternosus senex.* —

V. 7. VETERIS: Pro cariosi et quasi rancidi posuit atque ideo malevoli non criminibus, sed maledictis. Quod autem inter crimen et maledictum intersit, docet Cicero in Tusculanis. — *J.* VETERIS: Ratio invidiae: poetae, caussa insectationis: maledictis: criminatio adversarii. — *J.* VETERIS POETAE MALEDICTIS RESPONDEAT: Quia senex Luscius edebat fabulas, adolescentulo tunc Terentio. Et eleganter malevoli maledictis veteris commendatio poetae a persona adversarii. — *J.* RESPONDEAT: Excusatio respondentis, quod non obsistat, sed respondeat.

V. 8. NUNC QUAM REM: Quam, qualem. — *J.* VITIO DENT: Vituperent, culpent. Vituperare est mala vitio dare et etiam bona. — *J.* NUNC QUAM REM VITIO DENT: Utrum nunc

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 44 sq.
V. 7. Locus est *Aen.* lib. II. v. 428.
V. 13. Locus est cap. 3. §. 17.
V. 23. *Alibi*] *Eunuch.* act. IV. scen. 4. v. 21.

Ziemlich am Ende der Seite m. 1 = (hier nicht möglich wie unten ringhen)

L Siadiabite

F adhedis/te et adulite

T Menander fecit Andriā et F. laz/

F me (m. 1) (st. minus das)

F Vrrā-[uil. (r. d.)

m. 2 hat ā incertū uicesimū übergeschr.

F Qui norit unā/ ambas/ et norit

(r. d.) [norit norgt.// (b a m. 3 ue m. 1a.3) ausa m. 3

F Nō ita dissimili st/ ar. [nō ita/ dissimili st orœ. F go (Qaug m. 1)

P Orœ ac stilo/

F tpre/ F inpbatione.

1 ē F doās

// Fol 5a col. 2 - v. 3] F om.

[Que couener inandria. (r. d.) [H m. 1

[Que couener iandraz/.

[o

Menánder fecit Andriam et Perínthiam:
Qui utrámvis recte nórit, ambas nóverit.
Non ita díssimili sunt árgumento, sét tamen
Dissímili oratióne sunt factae ác stilo.
Quae cónvenere, in Andriam ex Perínthia

DIVERSITAS EXEMPLI BENTLEIANI.

V. 11. *Non íta dissimili súnt argumento, ét tamen.*
V. 13. *Perínthia hic.*

animadvertite, an nunc vítio dent? Et oratorie quasi multa facit, cum unum supra dixerit: ut Virgilius:

Desiste malum committere Teucris, —

J. Quaeso; Propositio est. — J. Advertite: Legitur et adtendite: unde manifestum est, et ADVERTITE et ADTENDITE non esse plenum, nisi addideris animum.

V. 9. Menander fecit Andriam et Perinthiam: Narratio est. Et proprie fecit. Scribit enim Terentius, qui verba adhibet tantum: facit Menander, qui etiam argumentum componit. Sed saepe ad laudem Terentij fecit, ab eo, quod eas transtulit.

V. 10. Utramvis: Prima scaena Perinthiae pene ijsdem verbis, quibus Andria, scripta est: cetera dissimilia sunt; exceptis duobus locis, altero ad versus XI., altero ad versus XX., qui in utraque fabula positi sunt. — J. Qui norit unam, ambas noverit: Omnem rem uno versu noverit. — J. Utramvis: deest harum.

V. 11. Non ita dissimili sunt argumento: Ordo: ita non sunt: ergo ita subdistinguendum. — J. Sed tamen: Discretio est a superioribus. Et est ἀναπόδοτον: non enim supra posuit quidem. — J. Non ita dissimili sunt . . . . oratione: Ita pro valde; et caute: potuit enim dici: quo modo ergo sunt duae dissimili oratione? — J. Ita: Ne Menandrum culpare videatur, ita adiunxit, quod laudis est.

V. 12. Oratione ac stilo: Oratio in sensu est; stilus in verbis. — Oratio ad res refertur, stilus ad verba. — Stilus non est in ipsa re, sed prolata oratione: oratio autem est et in cogitatione et in prolatu. — Orationem in sententiis dicunt esse, stilum in verbis, argumentum in rebus. Ergo in poemate oratio est.

V. 13. Quae convenere in Andriam: Apparet non de industria, sed casu esse translata ea, quae ex Perinthia in Andriam eodem sensu ijsdemque verbis perscripta fuerunt. — J. Quae convenere in Andriam: Unam ergo, non duas transtulit. — J. Quae convenere in Andriam: Quae apta et commoda fuerunt

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 60.

Fatétur transtulísse atque usum pró suis.
Id istí vituperant fáctum: atque in eo dísputant,
Contáminari nón decere fábulas.
Faciúntne intellegéndo, ut nihil intéllegant?
Qui quom húnc accusant, Naévium, Plautum, Énnium
Accúsant, quos hic nóster auctorés habet:
Quorum aémulari exóptat neglegéntiam,
Potiús quam istorum obscúram diligéntiam.
Dehinc, út quiescant pórro moneo et désinant

---

in Andriam Latinam, non Graecam, fatetur transtulisse. Sed qua re se onerat Terentius, cum possit videri de una transtulisse? Sic solvitur: quia conscius sibi est, primam scenam de Perinthia esse translatam, ubi senex ita cum uxore loquitur, ut apud Terentium cum liberto; at in Andria Menandri solus senex est.

V. 15. ID ISTI VITUPERANT FACTUM: Isti ad reprehensionem sumitur personae, interdum rei reprehensionem significat; ut Virgilius: *Quid petis istis?* — S. VITUPERANT: Vitium rei parant. — S. DISPUTANT: Immorantur, calumniantur, argumentantur.

V. 16. CONTAMINARI: Proprie contaminare est manibus luto plenis aliquid attingere. Et contaminare et attingere est et polluere. Virgilius: *Linqui pollutum hospitium* i. e. contaminatum. — S. CONTAMINARI: Tangi et relinqui polluta manu, ac per hanc volui et foedari aut maculari, ut ipse ait: *Ne hoc gaudium contaminet vita aegritudine aliqua.* — S. CONTAMINARI NON DECERE: Id est ex multis unam non decere facere.

V. 17. FACIUNTNE INTELLIGENDO: Ne quidam corripiunt et cum interrogatione pronuntiant, quidam producunt; quorum alii ne pro non accipiunt, [ne id est non,] alii pro valde; ut: *Ne ego homo sum infelix;* et Cicero: *Ne illi!* Et hoc melius: nam statim infert:

V. 18. QUI CUM HUNC ACCUSANT, NAEVIUM, PLAUTUM, ENNIUM ACCUSANT: In singulis magna emphasis est auctoritatis, sed ordo non est servatus. Ennius namque ante Plautum fuit, sed, quod est summae auctoritatis, Ennium ultimum dixit. S. QUORUM MAGIS EXOPTAT AEMULARI NEGLIGENTIAM POTIUS QUAM ISTORUM OBSCURAM DILIGENTIAM: Ne minus multum, plurimum. — S. QUI CUM HUNC ACCUSANT: Terentium, inquit, specialiter accusantes nesciunt se bonis omnibus male dicere, quos ille imitatur: et argumentum est ab exemplo et auctoritate.

V. 22. DEHINC UT QUIESCANT PORRO MONEO: Recte est: nam

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 94.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 61.
V. 14. Locus est *Eunuch.* act. III. sc. 5. v. 4.
V. 20. *Cicero in Catil.* orat. II. cap. 3.

1 P

[Id isti uictupe/rant.

1 rei

[Vituperat

[Contaminari/ cū m. 3 super. Ple (. m. 1; m. 3)

[contaminari/

[Cōta minari nō decet.

[Faciunt ne (1. m.; damus m. 3. ne ci. ne überg.) nō intel/ligēdo = ne m. 2 (aus ve od. vt ?)

2 m. 2 übg.

ne hi/ret/ (m. 3) (r. d. Strich)

Qui cū accusāt/ hūc. Neuiuz. Plautuz. Enniu m. accusant. /

[in singulis inest m. e. ?]

[dx. (m. 3 x aus r)

Quoru mag exoptat emulari/ n. p. q. r. o. a.

Fol. 5b col. 1 v. 36 (weiter 1 Z. leer).

⌈ nō m. 3 [illegible]

⌈ Faucte adeste.

⌈ offert fauorē

⌈ m. rot. 8. [illegible] e

(20 mittēn i. text) ⌈ eent al erāt. S3

⌈ [illegible] m. 3 [illegible] presam ex

o faucte

– in Cor. m. 1 F et/cetera

⌈ adeite ais. ⌊ ad ēē

⌊ Equo aio ⌊ et res cognoscite

p. ! calefacta / ne nolcāt sua

⌊ cognoscite ⌊ [illegible]

⌊ ut pnoscatis

– [illegible] in cor. m. 1

⌊ dm̄

⌊ ggn

(Ebich v. [illegible])

⊤ Sci·bit.
(20 m. 1)

⌊ [illegible] sūi

⌈ Post hac faciet

⌈ spectāde / an. e. l. s. v. p. p. [illegible] ∧ (m. 3) [illegible] am lcde m. 1: ut sup =
(1 m. 3) (ut m. 3)

v. 3

F [illegible] (l m. roth
8. qet.)

cf. Barlels p. 27

Maledícere, malefácta ne noscánt sua.
Favéte, adeste aequo ánimo et rem cognóscite,
Ut pérnoscatis, écquid spei sit rélicuom:
Posthác quas faciet de íntegro comoédias,
Spectándae an exigéndae sint vobís prius.

V. 24. *sit réliqüum.*

quiesce illi dicitur, qui est insolens et inquietus. — *I.* Porro: Porro in futurum dixit. — *I.* Moneo: Terribiliter dixit Cicero: *moneo, praedico.* admoneo, liberatus culpa etiam terret criminaturus adversarios.

V. 24. Favete, adeste: Iam ad auditores convertitur, a quibus favorem captat, quasi dicat: Hoc adversarii faciunt: vos autem, quod in vobis est, favete: vos vero favorem facite: ac adeste non ut absentibus dicit, quippe qui corporibus praesto erant, sed intenti estote. — *I.* Favete: Silete. Sic et pontifices dicunt: *Favete linguis, favete verbis*, unde Virgilius: *Ore favete omnes.* — *I.* Adeste: Animis scilicet auxilium praebete, ut advocatus reo dicitur adesse. — *I.* Aequo animo: Ab honesto. — *I.* Et rem cognoscite: A iusto. — *I.* Malefacta ne noscant sua: Melius quam si dixisset: *audiant.* — *I.* Cognoscite: Pernoscite. Sic dixit: Cognoscite, ut pernoscatis, quem ad modum in Hecyra: *Orator ad vos venio ornatu prologi: sinite exorator siem.*

V. 25. Ut pernoscatis: Ab utili. — *I.* Quid spei sit reliquum: Pro reliquorum accipiunt, ut sit sensus: De hac fabula sumite specimen, ut sciatis an ceterae vobis spectandae sint. Nam postmodum dictum alio prologo: *Alias cognostis eius, quaeso hanc noscite.* — *I.* Reliquum: quasi diceret postremum: ergo quasi adverbium est, id est τὸ λοιπόν. — *I.* Reliquum: Sive hoc reliquum dicit, sive reliquum pro reliquorum, geminato v scribitur.

V. 26. Posthac faciet: Scribet. — *I.* De integro: Utrum denuo an ex integris Graecis?

V. 27. Spectandae an exigendae sint vobis prius: Syllepsis, ut supra. Ad verbum enim faciet declinavit, non ad spectandae sint. — *I.* Spectandae: Proprie ut fabulae, probandae. — *I.* Exigendae: Excludendae.

V. 4. *Cicero in C. Verr.* lib. I. Cap. 12.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 71.
V. 17. *Hecyra* prolog. v. 1 sq.
V. 22. Alio prologo: *Hecyrae* prol. v. 8.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

SIMO. SOSIA.

SI. Vos ístaec intro auférte: abite. Sósia
Adésdum: paucis té volo. SO. Dictúm puta:
Nempe út curentur récte haec. SI. Immo aliúd. SO.
Quid est,

V. 1. VOS ISTAEC INTRO AUFERTE: ABITE: In hac scaena haec virtus est, ut argumenti narratio esse actio scenica videatur, ut sine fastidio longus sermo sit ac senilis oratio. *J.* VOS ISTAEC INTRO AUFERTE: ABITE: Haec scaena pro argumenti narratione proponitur, in qua fundamenta fabulae iaciuntur, ut virtute poetae sine officio prologi vel *θεῶν ἀπὸ μηχανῆς* et periocham comoediae populus tenеat et res agi magis quam narrari videatur. *J.* VOS ISTAEC INTRO AUFERTE: ABITE: Molliter, retenturus et experturus Sosiam, imperat ut remaneat. Addit etiam caussam aliis abeundi, dicendo: ISTAEC INTRO AUFERTE, ne suspicionem iniiciat, Sosiam communicandi secreti caussa remansisse. Et bene: AUFERTE. Auferimus enim ea, quae cum fastidio cernimus; ferimus quae cum honore tractamus. Deinde quasi respicientes increpat, dicendo: ABITE. *J.* ABITE: Concitatius legendum est, quia respicientes properanter discernit a Sosia. Sosiae persona protatica est: non enim usque ad finem perseverat: ut est Davi in Phormione, in Hecyra Philotidis et Syrae.

V. 2. ADESDUM: Ades imperativum est: *dum παρέλκον*, est autem adiectio syllabica. *J.* PAUCIS TE VOLO: Deest *colloqui* aut *verbis*. Et est figura ellipsis. *J.* ADESDUM: *παρέλκον*, ut *Ehodum ad me*. *J.* DICTUM PUTA: Ad hoc respondet ut agi res videatur, quem ad modum supra diximus.

V. 3. UT CURENTUR RECTE HAEC: Diligenter coquantur! curatio proprie medicorum est, cura reliquorum, sed coquina medicinae famulatrix est. HAEC: *δεικτικῶς* est. *J.* NEMPE UT CURENTUR: Deest *vis*, ut sit *nempe vis*. *J.* IMMO ALIUD: Bene *ἀντέθηκε τὸ ἴμμο* et est volo.

zu V. 1 s. d. Tod. cf. Opitz in Lpz. Stud. 6, 236]: Viele Uebereinstimmung des Andronicus (gram. Tract. in Bekk. Anecd. gr. III 1461) mit Don. ... Enanth.: s. Opitz 237.

Fur Inst. derer 2 Zn. Platz; darin ganz kl. (n. roth. D.)

Fol. 5[b] col. 2. v. 37 ⌐ Os istec intro auferte abite.

⌐ Vos / istec. i. a. a.

](m. 2)

cf. Hildebrandt, de Hec. orig. p. 5.

⌐ [Rest d. Z. u. halbe folg. leer] 3 lit. (nb.)

⌐ m. 3: istera teneat

⌐ istera v. roth. D.

[Vos istec. intro . a. a.

⌐ get. m. 3

⌐ abite. [~~v. Do t~~

est

⌐ Ehira (m. 1) [dit

⌐ m. 3: ~~xx~~ aderberg.

⌐ pduc/-hos panas d'E

⌐ Adelum Pareleon (ecca oc?)

s. H. 126.

⌐ Dulus panas

⌐ cy-! retur recte

⌐ adilatria (adiutrix?) ⌐ Hec bitticos.

[Nempe / ut ouret.

Quod tíbi mea ars efficere hoc possit ámplius?
SI. Nihil ístac opus est árte ad hanc rem, quám paro,
Set iís, quas semper ín te intellexí sitas,
Fide ét taciturnitáte. SO. Exspecto quíd velis.
SI. Ego póstquam te emi, a párvolo ut sempér tibi
Apút me insta et clémens fuerit sérvitus,

V. 4. QUID EST QUOD MEA ARS EFFICERE HOC AMPLIUS POSSIT: Ars ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta est per syncopam; ἀρετὴ autem virtus est. «Virtutis vero quattuor generales sunt partes: prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia, sed prudentia in multis rebus descendit. *J.* EFFICERE: Facere est in opere esse, sed efficere perfectionem desiderat.

V. 5. NIHIL ISTAC OPUS EST: Mire ait arte non opus est, sed opus est artibus.

V. 6. SED IIS, QUAS SEMPER IN TE INTELLEXI SITAS: Ipse hic signatissime ostendit multas variasque artes esse. *J.* QUAS IN TE SEMPER INTELLEXI: Quae virtutes in te intelliguntur. *J.* SED IIS: Zeugma a superiore, quod subauditur, scilicet *artibus*. *J.* SITAS: Constitutas, positas.

V. 7. FIDE ET TACITURNITATE: Fides est commendatorum fida exsecutio vel observantia; taciturnitas vero observantiae genus in silendo constituta et in celando secreta; quaerit autem taciturnitatem, ne prodat Pamphilo secretum, quod ei commendaturus est, fidem ad complenda, taciturnitatem ad celanda mandata. *J.* EXSPECTO, QUID VELIS: Exspecto, desidero. Virgilius: *Exspectate venis*. *J.* QUID VELIS: Deest *scire*. Nam si explicasset, quid velit, nihil desiderasset.

V. 8. EGO POSTQUAM TE EMI A PARVULO: Commendatio personae potius quam serti, ne contra filium levi servo aliquid committi indecore videatur. *J.* EGO POSTQUAM TE EMI A PARVULO: Tale est: *Parvulum ego te, Iugurtha*, apud Salustium. Non emi a parvo, sed a parvulo.

V. 9. UT CLEMENS: Tibi. *J.* FUERIT SERVITUS: Mea *J.* Scis: Hoc est a parvulo scis. *J.* UT SEMPER TIBI: Continuationem significat semper. *J.* IUSTA ET CLEMES FUERIT SERVITUS: Ita dixit iusta, ut alibi: *Non necesse habeo omnia pro meo iure agere*. Quid enim non justum domino in servum? *J.* IUSTA ET CLEMENS: Iusta, in qua nihil iniquum iubetur; clemens, in qua etiam de iusto multum remittitur. *J.* APUD ME IUSTA ET CLEMENS: Id est moderata aequalitas, cui contrarium

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 283.
V. 25. *Salustius Iug.* Cap. 10.
V. 30. *Adelph.* I, 1. 25.

Scis: féci ex servo ut ésses libertús mihi,
Proptérea quod serviébas liberáliter.

V. 11. *servíbas.*

ait Virgilius: *Et iniquo pondere rastri*; Et *iniquo sub fasce v. c. c.* Nam qui iustam debitam nunc dici putant, nihil adferunt ad iudicandam sententiam. *J.* IUSTA ET CLEMENS FUERIT SERVITUS: Libertatem imputaturus clementem intulit servitutem. *J.* SERVITUS: Mire servitutem pro dominatu posuit. Sic Salustius: *Dein servili imperio, patres conscripti.*

V. 11. SCIS: FECI EX SERVO UT ESSES LIBERTUS MIHI: Dulcem libertatem fecit operatione et tractatione verborum, dicendo ex servo libertum. Non enim tantam haberet gratiam, si dixissit: feci libertus ut esses, quam si dicat: feci ex servo ut esses libertus. At si quis dicat: *Feci ut esses sanus*, non tantam haberet gratiam, quam si dicat: *feci ut ex aegro sanus esses.* Et mihi emphasim habet, quod mihi libertus factus sis, non filio: aut ideo mihi additum est, quia libertus ad aliquem dicitur. Et bene mihi, ne pertimesceret filium, cui nec liberti munus debebat. *J.* Ex SERVO: Mire addidit ex servo, ut vim beneficii ostenderet. *J.* SCIS: FECI EX SERVO UT ESSES LIBERTUS MIHI. Hinc Virgilius:

Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae,
Magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,
Praetulerim caelique lubens in parte locarim.

V. 11. LIBERALITER: Bene quia omne bonum libero aptum, malum servo. Idem alibi:

Factum est a vobis duriter
Immisericorditerque et, si est, pater,
Magis dicendum aperte, illiberaliter.

Et bene admonuit cur debuerit beneficium, eadem et nunc officia quaesiturus. Non enim dixit artificiose, quia supra ait: *Nihil istuc opus est arte.* *J.* QUOD SERVIEBAS: Bene imperfecto tempore, non perfecto usus est, ut ostendat eum potuisse sibi etiam atque etiam servire; quale est illud Virgilii:

Atque omnis pelagique minas caelique ferebat
Invalidus

ut ostendat eum, quamvis invalidus esset, adhuc potuisse laborem exercitiumque ferre.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 142.
V. 25. *Idem Adelph.* IV, 2, 28 sq., ubi recte legitur: *atque etiam, si est, pater, dicendum magis aperte.*
V. 33. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 114.

) r. 9

[Imaz. [... [iusta . et . c F. / . I.

[fuit [... t.u / dazu am in. Rde, nicht Mitte)

mo

[Scis feci ex suo ut ees libert° // ... dominabat~ (mit r: Die ausg.)

F e aus o m 3. Ba col. 2 v. 3]

b ... (m. 3: at.) b ... (m. r: Dr ausg.) } (ob is?)

b ... (m. 3 ausg.) [fa:

F hel ...

. in / in (n ... ... m. 1) m ne

(r.o.) (...

[ex suo [scis feci ex / suo ut ees libert° m.

F mag° inli (20) am Rde "apte (m. 3.)

(m. 1 ub.)

(m. 1 aus inli aus mu)

[stat (m. 1: sthae aus stat 20) [Q. Fuiebat /

Teuber (1881) p. 16: Non enim dixit „artificiose" [quia supra ... arte]; dies aber kein Glossem.

(u u la (e weds.)

sumu (m.3 ubra)
[porum

[?nmemoria/ habeo.
[haud mutc. β/ustu
aen-
Am(Rande: PENITERE ·b a m.?
m.2 od. 3

_ x(aus v ?/m
_ x in Cor.

[Haud muto |
o ^ ē. ubrig. m.3?

— | Fol. 6b col. 1 v. 37

[ubta
bi(m Cor. m.1)

[Si t' q. f. a^t f. qd. pl. Simo

p ianīa mittis/set.
m.3. m.3. m.3.

Am aus. Idem.3 manumisisset

— Gaudeo si t. q. f. a. f. p.
(m.1 get.)

[et id gratum.

[qd (m.1 aus

Bartels p. 15. 27.

quasi
[ft expbatio
m 3

Quod hábui summum prétium, persolví tibi.
SO. In mémoria habeo. SI. Haud múto factum. SO. Gaúdeo, 40.
Si tíbi quid feci aut fácio, quod placeát, Simo;
Et id grátum fuisse advórsum te habeo grátiam.
Set hoc míhi molestumst: nam ístaec commemorátio
Quasi éxprobratióst immemoris bénefici.

V. 13. *SI. Haut múto. SO. Factum gaúdeo.*
V. 17. *immemori bénefici.*

V. 12. Summum pretium: Libertatem dicit. *J.* Persolvi tibi: Quia pretium dixerat, persolvi dixit propric. *J.* Persolvi tibi: Modeste pretium redditum dixit, non beneficijs praerogatum.

V. 13. In memoria habeo: Hoc est non sum ingratus. *J.* Haud muto factum: non me poenitet. Nam si quid poeniteret, infectum vellc dicebant. *J.* Legitur *muto*; an secundum ius, quod adversus libertos ingratos est, ut in servitutem revocentur, sed hoc non convenit senem dicere. *J.* In memoria habeo: Plus dixit in memoria habeo, quam si dixisset: scio. nam quae scimus, possumus oblivisci, quae vero memoriae commendamus, numquam amittimus. *J.* Haud muto factum: Legitur et mulcto, hoc est, damno, reprehendo, quod si est, intelligeretur nollem factum: nemo enim potest factum infectum reddere; sed admirabiliter dixit, ut dicimus: *factum nollem hunc exitum.* Ergo haud muto factum, non poenitet me facti.

V. 14. Si tibi quid feci aut facio quod placeat, Simo: Et fecisse se et adhuc facere ostendit, quamvis eum manumisisset. *J.* Gaudeo si tibi quid feci aut facio Simo q. p.: Felicitatis est, ut ea, quae facienda sunt, grata sint. *J.* Si tibi quid: Pro aliquid.

V. 15. Et id gratum fuisse: Apud te et penes te. *J.* Adversum te: Adversum sine dubio praepositio est: adversus participium potest esse ab eo, quod est advertor, sed alibi: ergo adversum te dixit pro apud te.

V. 16. . . . . Exprobratio est commemoratio beneficii cum enumeratione factorum.

V. 17. Quasi exprobratio est immemoris benefici: Recte ostendit, se in memoria habere. Sunt qui ad beneficium referunt immemor, ut: *memorem Iunonis ob iram.* ut sit sensus: *Istaec commemoratio quasi exprobratio est immemoris beneficii*, id est, cuius nemo meminerit.

V. 31. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 4.

Quin tu úno verbo díc: quid est quod mé velis?
SI. Ita fáciam. Hoc primum in hác re praedicó tibi:
Quas crédis esse has, nón sunt verae núptiae.
SO. Cur símulas igitur? SI. Rem ómnem a principio aúdies:
Eo pácto et gnati vítam et consiliúm meum
Cognósces, et quid fácere in hac re té velim.
Nam is póstquam excessit éx ephebis, Sósia,

V. 24. *Sósia, ac.*

V. 18. QUIN TU UNO VERBO: Uno verbo; *ἀξιώματι*, una sententia. Nam *ἀξίωμα* sententia est, vel enuntiatio uno verbo noxam continens et perfectam intelligentiam. *ἀξίωμα* enim constat ex nomine et verbo. Sed hic quod est *ἀξίωμα*? Hoc est: *Has bene ut assimules nuptias.* Ergo omnis virtus assimulatio est. *J.* QUIN TU UNO VERBO DIC: Una sententia, ut in *Adelphis*:

Non meum illud verbum facio, quod, Micio,
Bene ac sapienter dixti dudum: Vitium commune omnium,
Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus.

V. 19. ITA FACIAM: Hoc est uno verbo dicam. Nam male intelligit, qui putat *assimules verbum* significare; quod verbum permittit, cum dicit: *Nunc tuum officium est, has bene ut assimules nuptias.*

V. 20. QUAS CREDIS ESSE HAS NON SUNT VERAE NUPTIAE: Syllepsis.

V. 21. CUR SIMULAS IGITUR? Virgilius:

Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi?

V. 22. EO PACTO: Pacto, modo. Quoniam antecedit pactum, modus sequitur: ergo ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit, dicit. *J.* ET GNATI VITAM ET CONSILIUM MEUM COGNOSCES: Nam istae divisiones sunt: GNATI VITAM, quoniam dicturus est: *Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia.* CONSILIUM MEUM COGNOSCES, quia dicturus est: *Et nunc id operam do.* ET QUID FACERE IN HAC RE TE VELIM, quia dicturus est: *Nunc tuum est officium, has bene ut assimules nuptias.* *J.* ET GNATI VITAM ET CONSILIUM MEUM COGNOSCES: Tripartita distinctio. *J.* ET GNATI VITAM: Vitam filii in duas partes dividit in narratione, in ante actam bonam et praesentem malam. Et incipit mala ab: *Interea mulier quaedam.* Et bene actae vitae narratio ad eam rem valet, ut ostendat quam iustus dolor patri sit spe decepto.

V. 24. NAM IS POSTQUAM EXCESSIT: Necessario IS positum pronomen, anaphora ad illud: GNATI VITAM. Nam si non po-

V. 7. *Adelph.* V. 8, 29 seq.
V. 17. *Virgilius Eclog.* I. v. 27.

Diese Stelle scheint zu bemerken [illegible] ?
nach c. hinzusetzen corrigiert. [illegible]

Γ Quin du | vno ūbo. l' uno

Euphoma F vno g [Restd' ... ½ d. f. leu]

F auxoma (corr. m. 1?) Γ Auroma (m. 3.) [auroma h (m. 3) (m. 1)

Γ Quin tu vno V'bo dic

[x (m. 3 aus r : x) P uxorna ē

F Ita facia. ior ē vno V'bo dicā. et

Γ qual credis habino sūt | v. n. sil

und Durst
+ m. 2 od. 3 !

b et gnati | uitam et. m. c.

b uitam (m. 1)

± et nū id opaz doet |

P g nati uitā et. c. m. c.

|| Fol. 6[b] col. 2.

|| (am in. Rde (m. 3)) Γ et gnati vitaz (1 m. 1; wol angeftg. ...)

(m. 1 aus g.) ex (m. 3) ex (m. 1 sib.)
Naz h'il post— | q̄ ephebis dilcelsit.

Fol. 128

Nam is postq̄ȝ exce- / ex ephebis

Nam is postq̄ȝ exce. [ex ephebis.

excessit ex ephebis

[A [m. 2 od. 1

[et liberi. au m. 1

Vom Rubr. ausgestr. m. 1

[q̄ scire / po..is q̄t ingeniū [Liberi uiuendi

duȝ etas met⁹ / magr ꝯhibebāt.

(q̄ angef. m. 1 daraus a)

F q̄ (aus i m. 1)

[q̄ plerīqȝ o / s. a.

x rot verwischt

ne̅cꝑ an m. Rde m. 1: ne̅cessario) additum [pleriq̄ȝ

(=q!) später eingef.) politum e. (m. 1 ... überg.)

[m. 1 od. 3 nachträgl. in Lücke geschrieben: aetenolendas u. am m. Rde: t) [iam /

[q̄ pleriqȝ / o / s. a. d. x. q̄ (d aus ? m. vielt. O.)

[q̄ (e aus a m. 1) pleriqȝ omes. s. a. [q̄ (? m. 3)

am unteren Rde von 6b in d. Mitte steht (m. 2 od. 4 ?) Fol. 7a col. 1 v. 37

ziero. ixo. o aucre. sodisei

Miceri

[pleriqȝ [archaismos

[iungūt A F plogum [e.

d. Wort m. 2 nachgetr. in e. etwas grössere ... (m. 2 - 24?)

Liberíus vivendi fuít potestas: — nam ántea
Qui scíre posses aút ingenium nóscere,
Dum aetás, metus, magíster prohibebánt? SO. Ita est. —
SI. Quod plérique omnes fáciunt adulescéntuli,

V. 25. *Libéra vivendi fúit potestas*, (*nam ántea.* Ita ut parenthesis post *Ita est* concludatur.
V. 27. *Dum eum aétas, metus, magíster cohibebánt? SO. Ita est*).

suisset hoc pronomen, Sosia erat intelligendus. ℣. NAM IS POSTQUAM EXCESSIT EX EPHEBIS: Argumenta per coniecturas. ℣. NAM IS: Pamphilus. ℣. POSTQUAM EXCESSIT EX EPHEBIS: Gnati vitam. ℣. EX EPHEBIS: Ephebia prima aetas adolescentiae est: adolescentia extrema pueritae. ℣. EXCESSIT EX EPHEBIS: Cum sufficeret unum.

V. 25. Et LIBERIUS: *Liberius* non est comparativus gradus. Non enim potuit libere ante vivere, dum aetas, metus magisterque prohibebant. Ergo deest *aliquanto*, ut sit *aliquanto liberius*. ℣. LIBERIUS VIVENDI: Deest *ei*.

V. 26. QUI SCIRE POSSES AUT INGENIUM N.: Scimus quod certum est, noscimus quae adhuc incerta desideramus. Idem alibi: *Forma in tenebris nosci non quita est.*

V. 27. DUM AETAS, METUS MAGISTERQUE PROHIBEBANT: Magister paedagogus. ℣. ITA EST: Intercidit poeta, ne solus Simo loqueretur. Ceterum non erat respondendi locus.

V. 28. QUOD PLERIQUE FACIUNT ADOLESCENTULI: Haec adiectio dicitur, in primo posita loco. Adiectiones vero aut in prima parte orationis aut in ultima adiiciuntur. Hic ergo PLERIQUE ex abundantia positum est: OMNES vero necessario additum est. Et alibi: *Calesces plus satis.* In ultimo, sicut: *Interea loci, interibi.* ℣. Attendenda est sane locutio: QUOD PLERIQUE OMNES FACIUNT ADOLESCENTULI: aut enim QUOD in QUAE vertendum est, ut sit: QUAE PLERIQUE OMNES FACIUNT ADOLESCENTULI, aut QUOD ad singulare eorum studiorum adiungendum erit: *equos alere, canes ad venandum*, aut certe erit figurata locutio, ut est illud: *Si quisquam est qui studeat placere bonis quam plurimis et minime multos laedere; in his poeta hic nomen profitetur suum*; et alibi: *Aperite aliquis actutum ostium.* ℣. PLERIQUE OMNES FACIUNT: Ἀρχαϊσμὸς est. Nam errant, qui PLERIQUE παρέλκον intelligunt, aut qui subdistinguunt PLERIQUE et sic inferunt OMNES. Hoc enim pro una parte orationis dixere veteres. Eodem modo Graeci πάμπολλα et Latini *plus satis*.

V. 13. Idem alibi: *Hecyr.* Act. IV. sc. 1. v. 57.
V. 21. *Alibi Eun.* Act. I. sc. 2. v. 5.
V. 27. Illud *Eunuch.* prol. v. 1 sq.
V. 29. *Alibi*: *Adelph.* Act. IV. sc. 4. v. 26.

Ut ánimum ad aliquod stúdium adiungant, aút equos
Alere aút canes ad vénandum aut ad phílosophos:
Horum ílle nihil egrégie praeter cétera
Studébat, et tamen ómnia haec mediócriter:
Gaudébam. SO. Non iniúria: nam id árbitror
Adpríme in vita esse útile, ut ne quíd nimis.

V. 33. *nam id ego árbitror.*

Naevius in bello Punico: *Plerique omnes subiguntur sub suum iudicium.* Figurate Terentius παρέλκον τῷ ἀρχαϊσμῷ. ℣. QUOD PLERIQUE OMNES: QUOD FACIUNT pro Quae faciunt plerique adolescentuli, horum ille nihil egregie praeter cetera studebat. Est ergo figurativum, quod rectum esset: quae plerique omnes faciunt adolescentuli, horum ille nihil praeter cetera studebat. ℣. ADOLESCENTULI: Bene diminutive, ut propter aetatem facile ignoscatur.

V. 29. ADIUNGANT: Adligent, aptent aut accommodent. ℣. AUT EQUOS ALERE AUT CANES AD VENANDUM: Si et equos ad venandum alit, quo modo et canes? Quod multi docti improbant et dicunt separata esse AD VENANDUM extra orationem pro ad venatum, ut: *Venatum Aeneas unaque miserrima Dido.*

V. 30. AUT AD PHILOSOPHOS: Ellipsis pulcra et familiaris Terentio. Nam possumus subaudire *audiendos* sive *sectandos*. ℣. AD PHILOSOPHOS: Vitium est quia dixit ad studium aliquod, aut si ad philosophos separanda locutio est sic: Animum adiungant ad philosophos.

V. 31. EGREGIE: Egregium dicitur, quod ex grege eligitur, sed hic egregie valde, nimis. Non est ergo ad laudem positum: haec, inquit, ut cetera similiter studebat.

V. 31. PRAETER CETERA: Mediocriter, ergo non extenuavit rem, sed ad laudem rettulit.

V. 33. GAUDEBAM: Non dixit laudabam, sed gaudebam. Laudat enim etiam alienus, gaudet qui pater est. ℣. NON INIURIA: Intempestive Sosia respondet, sed prudentia tantae sententiae compensavit importunitatem.

V. 34. APPRIME: Adiectio est confirmationis et admirabiliter dicimus. ℣. NE QUID NIMIS: Sententia non incongrua servo, quia est pervolgata et non refertur ad personam domini dicentis et de quo dicitur. An magis, quia Sosiae convenit, huius modi character in verbis est? ℣. NE QUID NIMIS: Deest *agas*, ut sit ne quid nimis agas.

V. 13. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 117.

[q [Rest d. — . leer]]
[qd plerique omnes
— gitr (in. qd r aus gp r)
F si diceret = qd (am in. Rde: al qd
F Ad iungant.
[d equos aleu d canes aduenandum]
m. 3 eingef. Unten am Rde d. unter d. gleichen Columne ist das in [ ]. Gesetzte m. 3 nachgetragen = ad (aus. ead. m.) [adueñadum,
[aut phos mu] nullis
2 P ad phos × ta m. 1 überg. später verwischt.
[Egregie. F egregie (ausrad.)
[pter cetera
— × u Cor. m. 1 aus r
[No iniuria.
[Ad pme
[ut neq nu] mis. Fol. 7a col. 2 v. 37.
[nisi nimis.
m r.

[facile oīs. p. | .a. p.

F errās

= duxeri p. |

ferre ac pati :

[fferre

[lūm qbus erat. e. u.

P hıs se dedēr

F plus ē dedēr |

[coz obsequys.

[coz obseq | studys

[nemi | ni [ɔdicētem

[nūq̄ ppones

(20)

F ut facillime sin inuidia laudz inueias | et. z. p.

[Inuenias _h m. i. abrg

[Sapiēter | uitaz. l. n. q. b. t. o.

(20)

[Obsequiuz amicos ueritas odiuz parit.

(m = hier uz) [ueritas odiū. p.

[uiz (20)

(get. durch.)

= q. [Rest d. z. leer]

2/3 z.

SI. Sic víta erat: facile ómnis perferre ác pati:
Cum quíbus erat cumque úna, iis sese dédere,
Eorum óbsequi studiís, advorsus némini,
Numquám praeponens se íllis. Ita facíllume
Sine invídia laudem invénias et amicós pares.
SO. Sapiénter vitam instítuit: namque hoc témpore
Obséquium amicos, véritas odiúm parit.

V. 37. 38. *Eórum studiis óbsequi*: [*advorsus nemini*: *Numquam praeponens se illis*] *ita facíllume.*

V. 35. FACILE OMNES PERFERRE AC PATI: Latens argumentatio est, quia filium ad meretricem commeasse narrat pater, non ad corruptelam filii, sed ad obsequium amicorum. *J.* PERFERRE AC PATI: Ferre est cum certo tempore, perferre finem exspectat effectus. Feruntur onera et sustinentur supplicia. *J.* PERFERRE: Mediocriter stultos odiososque.

V. 36. CUM QUIBUS ERAT CUMQUE UNA, IIS: Figura tmesis: una cum. *J.* HIS DEDERE: Plus est dedere, quam consentire, quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedunt: dedere ergo pertinacibus.

V. 37. EORUM OBSEQUI: Id est commodis eorum scilicet. *J.* EORUM OBSEQUI STUDIIS: Talem esse Pamphilum adiuvat argumentum fabulae, simul et Charinum. His sese dedere, sed et obsequi: superioribus dedere, non adversari paribus, non se praeponere inferioribus. *J.* NEMINI: Contra dicere pertinacium.

V. 38. NUMQUAM PRAEPONENS: Consentientibus. ITA: Deest faciens, volens, agens. *J.* ITA FACILLIME SINE INVIDIA LAUDEM INVENIAS ET AMICOS PARES: Sallustius: *Et cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esset.*

V. 39. INVENIAS: Secunda persona pro tertia, ut: *Migrantis cernas.*

V. 40. SAPIENTER VITAM INSTITUIT: NAM HOC TEMPORE OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT: Improbatur a sapientibus haec sententia. Nam obsequium assentator debet, veritatem amicus, sed in theatro dicitur, non in schola.

V. 41. OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT: Hie versus perinproprius est. *J.* VERITAS ODIUM PARIT: Falsum est autem, quod Cicero dixit *obsequium* primo dixisse Terentium, cum et Plautus et Naevius ante dixerunt. Et est sententia παράδοξος et magis theatro apta quam officio, de qua

V. 18. *Sallustius B. Iug.* Cap. 6.
V. 20. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 401.
V. 28. *Cicero Lael.* c. 24.

SI. Intérea mulier quaédam abhinc triénnium
Ex Andro commigrávit huic vicíniae,
Inópia et cognatórum neglegéntia
Coácta, egregia fórma atque aetate íntegra.
SO. Hei véreor, ne quid Andria adportét mali.

V. 43. *huc vicíniae.*
V. 46. *Ei, véreor.*

Tullius multa dixit, *J.* OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT: Sententia magis probabilis, quam necessaria et honesta.

V. 42. INTEREA MULIER: Interea est, cum habet instantiam superiorum actorum. *J.* MULIER QUAEDAM: Sic dixit, quasi ignoraret nomen eius, paullo post Chrysidem nominaturus, sed ideo, ut gratam exspectationem faciat, simulque lectorem avidum nominis reddat; ut Virgilius paullo post nominaturus ait:

Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores.

J. INTEREA MULIER: Hic digressio est; nam proposuit gnati vitam dicere. *J.* ABHINC TRIENNIUM: Artificiose dixit triennium, cum posset plus minusve temporis ponere; ut sit veri simile, unum annum fuisse pudicae parcaeque vitae, sequentem condicionis acceptae, tertium mortis. Primo ergo anno ignorata est Chrysidis Pamphilo domus, secundo Glycerio cognitus, tertio nupsit Glycerium Pamphilo et pariter invenit parentes.

V. 43. HUIC VICINIAE: Vicinae huic vel huius locorum.

V. 44. INOPIA ET COGNATORUM NEGLIGENTIA: Laudatis moribus [Pamphili], qui mox ducet uxorem, superest ut futurae quoque matronae, id est Glycerio, probitatem debitam pro persona reddat: quae quia honesta numquam esse poterit, si sic constet eam ante nuptias impudicam ductam esse, partim defendenda partim laudanda est Chrysis cum qua commorata est; quam quoniam necesse est meretricem fateri, in condicione turpissimi nominis multum sumitur excusatio voluntatis.

*V. 43. *J.* HUIC VICINIAE: Legitur et VICINIA;

*V. 44. *J.* ET COGNATORUM NEGLIGENTIA: Hic nos iam parat ad Critonis adventum.

V. 45. EGREGIA FORMA: Id est eminenti praestantique. *J.* ATQUE AETATE INTEGRA: Integra est aetas, quae in flore consistit, cui neque addendum iam sit, neque quicquam adhuc sit imminutum, ut Virgilius: *Integer aevi Ascanius.* Et contulit duo ad quaestum meretricium congrua.

V. 46. SO. HEI VEREOR, NE QUID ANDRIA APPORTET MALI:

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 57 sq.
V. 31. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 255.

[obsequium amicos veritas odium / hz parit q [post hb 2. loci] Sma

[magis

[interea / mulier. [mulier quedaz

F b col. 1 v. 37 F. 2. S

f' Interea mulier /

[abhinc triennium / artificio / [m. 1 übg. sit

[huic uicine. Vicine. n. a. p. e. / a. c. o. n. e. ut huic ul' huiꝰ

[Copia / et cognatorz

(am mitl. Rde ∨ m. 1)

2 H. 120

neben lau. am mtl. Rde m. 1: ∨ (vorher zonon einmal)

[huic uicinie

[et cognatorz.

[Egregiá / [atqꝫ etate integra /

[Solia ei uereor ne q̄ An / dria apportet mali.

cf. Bartels p. 27

7ᵇ col. 2 v. 37

[neq andrie| ⁊ ee

[apportet

P Symo pmus hec pudere. ut/dixim

[pmumhec pudi/ i. u.

(m. 1)

P chacta m. ii. kde. cohaita ... (wozu ?) [duriter ... (m. 3 marg. u. ub.)

(a aus o m. 1) (habeo)

[dicit debuit

[Lana et Tela uictumq3. q.

(m. 1)

[uictu qri/ tans

[et (m. 3)

Bei Et neues Lemma nach Teuber (1881) p. 14.

[qres/

(es u. Cor. m. 2)

[Lana/ et tela ·v· q.

[B postq3 amator.

[unus et item alter.

[pp

⁼ auf m. R. daneben ganz fein m. roth. S.: ⁊ buccel (was soll das ?)

SI. Primum haéc pudice vítam parce ac dúriter
Agébat, lana et téla victum quaéritans:
Set póstquam amans accéssit pretium póllicens,
Unús et item alter, íta ut ingenium est ómnium

V. 48. *lana et tela.*

Andria, mire. Audivit enim excessisse ex ephebis Pamphilum, illa-tam pro mentionem mulieris peregrinae, adolescentulae pulcrae. *I.* NE QUID ANDRIA: Eleganter ex Andro Andriae nomen ostendit et mulieris et fabulae. Et bene APPORTET, quia portare ignotis est.

V. 47. PRIMUM HAEC PUDICE VITAM: Defendit, ut diximus, vitam Chrysidis, ut potuerit apud eam recte morata esse Glycerium, quae ex argumento matrona erit. *I.* PRIMUM HAEC PUDICE VITAM: Bene *haec* quidem, id est, illa, quae cognota est. *I.* DURITER: Contra rationem regulae. Debuit enim dicere *dure* ab eo, quod est *durus*, et tamen est differentia. Est enim *duriter* sine sensu laboris, *dure* autem crudeliter. Illud ad laborem, hoc ad saevitiam relatum est; sed *dure* in alterum, *duriter* in nos aliquid facimus.

V. 48. LANA ET TELA VICTUM QUAERITANS: Subdistingue TELA; finis enim est laboris. *I.* VICTUM QUAERITANS: ut Virgilius:

Cum femina primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
Impositum, cinerem et sopitos suscitat ignes.

Deinde finem laboris intulit; non cibum, sed victum dixit. Cibus est enim, qui etiam delicatis praebetur, victus in parvis aridisque alimoniis est constitutus. Unde Virgilius:

Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna,
Dant rami.

Et post tantum laborem victum, non cibum dixit, ut Virgilius:

Aegre patiens operum parvorum assueta iuventus.

Et non QUAERENS, sed quaeritans dixit. Quaerit enim qui ad plenum et perpetuum reponit, quaeritat qui vix quotidie inquirendo victum invenit. *I.* LANA ET TELA VICTUM QUAERITANS: Artificiose, ut videatur pudice apud eam futura mater familias educi posse, quam meretricem necessitas fecit.

V. 49. SED POSTQUAM AMANS: Amator fingi potest, amans vere amat.

V. 50. UNUS ET ITEM ALTER: Post unum duo, ex quibus alter, ut sint tres; inquit post: *Nam hi tres tum simul amabant*, Ut *alter ab undecimo*. Ergo alter non est secundus, sed tertius.

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 408.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 649.
V. 25. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 472.
V. 36. Ut *Virgilius Eclog.* VIII. v. 39.

Hominum áb labore próclive ad lubídinem,
Accépit condiciónem, dein quaestum óccipit.
Qui tum íllam amabant, fórte, ita ut lit, fílium
Perdúxere illuc, sécum ut una essét, meum.
Egomét continuo mécum: Certe cáptus est:
Habet. Observabam máne illorum sérvolos,

V. 51. PROCLIVE AD LIBIDINEM: Proclive est porro inclinatum, vel pronum inclinatumque. *J.* Accepit condicionem cum uno, quaestum cum altero. Cum altero quom est, cum multis fit.

*V. 50. UT INGENIUM EST OMNIUM HOMINUM: Alia defensio Chrysidis, ut quae ante fecerat, ipsius sint, quae postea peccaverat, naturae hominum ascribantur.

V. 52. CONDICIONEM: Condicio est cum uno certamen certam legem in se continens: postquam accessit unus et alter, id est plures, quaestus iam meretricius factus est.

V. 54. PERDUXERE ILLUC SECUM: Invitum esse Pamphilum his verbis significat. Perducuntur enim necessitate coacti. Hoc etiam verbum iudices pronuntiare solent, et hoc est quod supra ait: *His sese dedere, eorum obsequi studijs.* *J.* UT UNA ESSET, MEUM: Et producte legitur ESSET, ut cibum capiat, et correpte, ut alibi: *Essem una quacum cupiebam, Antipho.* *J.* UNA: Simul. *J.* ESSET: Una cibum caperet. *J.* PERDUXERUNT ILLUC SECUM: Secum duxere, ut secum esset.

V. 55. EGOMET CONTINUO MECUM: Bene MECUM, ut appareat, nihil temere constitutum vel prolatum foras: — hoc ipsum satis quaesitum est, quod statuit de falsis nuptiis — et inoffensus esset filio. *J.* EGOMET CONTINUO MECUM: Deest volvebam, cogitabam, versabar. *J.* CAPTUS EST: Tenetur et irretitur, ex translatione ferarum atque venatus.

V. 56. HABET: Id est, vulneratus est. Habet enim qui percussus est, et proprie de gladiatoribus dicitur, quia prius alii vident, quam ipsi sentiant se percussos.

*V. 55. CAPTUS EST: Salustius: *Sin captus pravis cupidinibus.* *J.* CERTE: Sine dubio, pro certe captus est.

*V. 56. HABET: Sic dicitur de eo, qui letaliter vulneratus est. Virgilius:

Hoc habet, haec melior magnis data victima divis.

Ergo quid sequitur captum nisi occidi? *J.* HABET. OBSERVABAM MANE: Mane adverbialiter. *J.* OBSERVABAM: Deest *tamen*, hoc est, quamvis captus erat et etiam habet, tamen observabam.

V. 57. ROGITABAM: HEUS PUER: Non *rogabam*, sed *rogitabam*, quia sedulo faciebat.

V. 24. *Salustius Iug.* Cap. 1.
V. 30. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 296.

[pro | clive ad libidinem .

fol. 8a col. 1 v. 37

[ut ingeniu c̄ omnium horum | quanta

b eaz (m. 1)

[conditionum |

b eaz (m. 1 ..)

[Ser | ducere illuc secum . intrauz

(un)] m 2 col. 3

(intts in ras. v. cor.) ? H. 129

[ille (cur p.) m 3 col. 2

(..m. 1?) aus auere : are

[ut una ect . m.

[una simul e̅t una cibu capimº | pduxe rū̃ illud secu z !

(m. 2 col. 3) (t. n v. 5.) (- m. 2)

[Egomet orinuo . m.

V ut (m. 1 col. 2 aug.)

? H. 129 ut vel.

[egomet cōtinuo mecū . c. | . c. e. mecum de ē

[captul ē [illegible]

(m. 2 ?) 30 col. 1 augent.

[h̄t . 2.

[h̄t

[hre . n. |

[ipe

[captº ē .

[hº

(h m. 3 col. 2 cing.)

[darnach Lücke von ½ Z.]

= m. 3 üb.

[h̄t . Observabaz mane utrū pamphilum |

d observabā de est (st m. cor. m. 2 aus o)

[rogitabam herūpu.

8a col. 2 v. 37.

Veniéntis aut abeúntis: rogitabam: Heús, puer,
Dic sódes, quis heri Chrysidem habuit? nam Andriae
Illi íd erat nomen. SO. Téneo. SI. Phaedrum aut Clíniam
Dicébant aut Nicératum: nam hi tres túm simul
Amábant. Eho, quid Pámphilus? Quid? sýmbolam
Dedít, coenavit. Gaúdebam. Item alió die
Quaerébam: conperiébam nihil ad Pámphilum
Quidquam ádtinere. Enimvéro spectatúm satis
Putábam et magnum exémplum continéntiae:
Nam quí cum ingeniis cónflictatur eius modi,

V. 59. 60. *Phaedrum aut Clíniam aut Nicératum dicébant: nam hi tres túm simul.*

V. 58. DIC SODES: Dic imperativum est, ideo temperavit iniuriam blandimento: *sodes*. Est autem *si audes et si scias*; nam delirat, qui σῶος ζῇς interpretatur *sodes*. J. DIC SODES: Exhortantis est vox, ut *amabo*, *rogo*. J. QUIS HERI CHRYSIDEM HABUIT?: Opportune nomen intulit Chrysidis et bene ILLI, quasi dicat, quam tu Andriam nominasti. J. QUIS HERI HABUIT CHRYSIDEM: NAM ANDRIAE ILLI ID ERAT NOMEN: Attico more peregrinae mulieri a patria nomen imposuit et simul celebrat nomen comoediae dicendo: *Ex Andro commigravit*. Et nunc: *Nam Andriae illi id erat nomen*.

V. 61. QUID? SYMBOLUM DEDIT: Non: *Quid symbolum dedit?* Sed subdistingue *Quid?*, ut sit vox quaerentis, quid dicat de Pamphilo. Et QUID PAMPHILUS? Primo sic egit, ut a Pamphilo quaerere videretur, ad ultimum adiecit nomen, ne quid reliqui faceret; COENAVIT. Cetera in gestu sunt quaerentis quid dicat de Pamphilo nec invenientis. J. SYMBOLUM DEDIT, COENAVIT: Mire nulla pro Pamphilo negatio facti est posita, sed per puerilem simplicitatem omnia gesta narrata sunt, et quidem tacitum est, non relatum, sed ut non factum esse ita videatur.

V. 62. ITEM ALIO DIE: Item similiter. Et vide diligenter tempus adiectum, quasi non sufficeret unus dies.

V. 63. CONPERIEBAM NIHIL AD PAMPHILUM: Vide, si non verba patris sint et de rebus venereis circa filii mentionem agentis. J. NIHIL AD PAMPHILUM QUIDQUAM: Παρέλκον. Nam abundat QUIDQUAM. Nam *nemo quisquam* non dicitur.

V. 64. SPECTATUM: Ad Pamphilum, non ad exemplum refertur. Et SPECTATUM probatum.

V. 65. ET MAGNUM EXEMPLUM CONTINENTIAE: Ὑπερβολὴ laudis: Pamphilus exemplum continentiae.

V. 66. NAM QUI CUM INGENIIS CONFLICTATUR HUIUS MODI: Qui *animus* scilicet aut certe *homo* subaudiendum est.

Neque cónmovetur ánimus in ea ré tamen,
Scias pósse habere iam ípsum suae vitaé modum.
Quom id míhi placebat, tum úno ore omnes ómnia
Bona dícere et laudáre fortunás meas,
Qui gnátum haberem táli ingenio praéditum.
Quid vérbis opus est? hác fama inpulsús Chremes
Ultro ád me venit, únicam gnatám suam

V. 68. *Scias pósse iam habere ípsum suae vitaé modum.*
V. 72. *Quid vérbis opus est? fáma hac inpulsús Chremes.*

V. 67. NEQUE COMMOVETUR ANIMUS: Deest *eius.*

*V. 66. NAM QUI CUM INGENIIS: Ingenia pro hóminibus posuit. *J.* CONFLICTATUR: Id est adteritur. Conflictatio est tactus corporum ínviicem et collisio.

*V. 67. NEQUE COMMOVETUR: Utrum animus an homo, ut subaudiamus *eius*. *J.* NEQUE ANIMUS COMMOVETUR: Utrum deest *eius*, an ordo est: *Qui animus cum ingeniis conflictatur eiusmodi.* *J.* NEQUE COMMOVETUR IN EA RE TAMEN: Ἀναχόλουθον co, quod non praemisso *licet* vel *quamquam* subiecit *tamen*. Salustius: *Atque edita undique, tribus tamen cum muris et magnis turribus.*

V. 68. SUAE VITAE MODUM: Moderationem, regimen.

V. 69. CUM ID MIHI PLACEBAT: Cum, praeterquam quod, *J.* TUM UNO OMNES ORE: OMNES ne pater amore falli videretur. Et ideo mox ait: *Bene dissimulatum amorem et celatum indicat.* *J.* CUM ID MIHI PLACEBAT: TUM UNO ORE OMNES O. B. D. ET LAUDABANT FORTUNAS MEAS Q. G. H. T. INGENIO P.: Fortunas pro me fortunatum et de more, ut:

Qui te tanti tulem genuere parentes.

Et

Vade, ait, o felix nati pietate.

et Plautus: *Fortunatum, qui illum eduxit sibi.*

V. 70. LAUDARE FORTUNAS MEAS: Ἐμφατικώτερον *fortunas* quam *fortunam.*

V. 72. HAC FAMA IMPULSUS: An vere laudatus sit, et singula haec pro argumentis sunt et excusatio est. Non est stultitia falsus, sed impulsus. *J.* IMPULSUS: Bene IMPULSUS. Ultro enim venire impulsus est qui daret, contra officium soceri.

V. 73. UNICAM GNATAM SUAM: Abundat quidem *suam*, sed tamen asseverantius est. *J.* UNICAM GNATAM SUAM: Quid si taedio multorum filiorum, at unicam

V. 18. Ut *Virgilius Aen.* lib. I. v. 610.
V. 20. Et *Idem Aen.* lib. III. v. 480.
V. 21. *Plautus Bacchid.* Act. III, sc. 3. v. 51.

cum dote summa.

plauit · d'spondi

Bartels p. 27 29. hic nuptijs d · e · d ·

(eingeschr.) p 1 15 · despondi

(r. 5.) r. 8.

placuit. (hebe – leer)

despondi pe

(rasur.)

tristis uicina h. m. qu ( ) m. 2

uicina hec

uicina hec (Bert d – leer)

8^b col. 2 v. 37

unter poe ia am unt. Rde m. 1 col. 2

po (pontips)

(Letz folg. – Lücke v. ca. 4 Bst.) SO O factum bn.

(roth. Dinte nur SO)

b a m. 3 (m. 2 a aus g)

Metui Criside | metuo illuz dico qd in ipa aliqd factur e. Timeo ab illo

7 H. 130 cui ca possum aliq mali pati. et ipe n inpnc mali cosulat · o factum bn

(r. 3)

qt | qduxerit. Vereor neq Andria apys ma – | li. beatim m · d · c.

(r. 6.) (m. r. 8. aus h: m ?)

b metuj a/(m. 3) Crisidez. a · p. x / a. i. u. e.

(m. 3) aus z

Vna aderat frequês

aderat frequens

Cum dóte summa fílio uxorem út daret.
Placuít: despondi: hic núptiis dictúst dies.
SO. Quid igitur óbstat? cur non vérae fiant? SI. Aúdies.
Fere ín diebus paúcis, quibus haec ácta sunt,
Chrysís vicina haec móritur. SO. O factúm bene.
Beásti: hei metui a Chrýside. SI. Ibi tum fílius
Cum illís, qui amabant Chrýsidem, una aderát frequens:

V. 76. *SO. Quid ígitur obstat: cúr non fiant? SI. aúdies.*
V. 79. *Ei metui.*
V. 80. *Cum illis, qui amarant Chrýsidem, una aderát frequens.*

V. 74. CUM DOTE SUMMA: Quid si paupérem, at cum dote summa.

V. 75. PLACUIT: DESPONDI: Cum prónuntiatióne PLACUIT. J. HIC NUPTIIS DICTUS EST DIES: Útrum constitutus an dicatus, ut *Iunoni infernae dictus sacer*. J. DESPONDI: Ex vetere more, quo spondebat etiam petitoris pater, unde sponsus et sponsa dicitur. J. PLACUIT: *Συντομία*, adeo bona conditio fuit, ut quamvís ultro obiícerétur, tamen statim placeret. J. DESPONDI: Proprie: nam de sponsó dicitur, quia spondet puellae pater, despondet adólescentis.

V. 78. CHRYSIS VICINA HAEC MORITUR: Commemorat etiam, quae esset Chrysis. J. VICINA HAEC: Supra enim ait: *Ex Andro gommigravit huic vicinae*. J. VICINA HAEC: *Ἀνάμνησις*. J. O FACTUM BENE: Animadverte ubique a poeta sic induci comicas mortes, ut cum ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen tragicae. Nam aut meretrix sumitur aut senex aut de duabus simul uxoribus una uxor: Itaque huius modi obitus, ut mediocri tristitia excipiatur aut etiam gaudio. J. O FACTUM BENE: Quasi qui dixerit: *Vereor ne quid Andria apportet mali.*

V. 79. BEASTI: METUI: Artificióse quidem gaudium subiecit, ne mors in comoedia luctus in tragoedia personaret. J. METUI A CHRYSIDE: Metuo illum dico, qui mihi ipsi aliquid facturus est: timeo ab illo, cuius caussa possum aliquid mali pati, etiam si ipse nihil in me mali consulat. J. METUI A CHRYSIDE: *Ἀρχαϊσμὸς* est.

V. 80. UNA ADERAT FREQUENS: Ut supra: *Cum quibus erat cumque una, his sese dedere.* J. ADERAT FREQUENS: Possumus enim adésse et frequentes non esse, si praesentes non adhaereamus his, quibus adsumus. Et FREQUENS, ut miles apud signa.

V. 5. Ut *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 138.

Curábat una fúnus: tristis ínterim,
Non núnquam conlacrumábat. Placuit tum íd mihi.
Sic cógitabam: Hic párvae consuetúdinis
Caussa húius mortem tám fert familiáriter:
Quid si ípse amasset? quíd hic mihi faciét patri?
Haec égo putabam esse ómnia humani íngeni
Mansuétique animi offícia. Quid multís moror?
Egomét quoque eius caússa in funus pródeo,

V. 85. *Quid si ípse amasset? quíd mihi hic faciét patri?*

V. 81. CURABAT UNA FUNUS: Funus est pompa exsequiarum, dictum a funalibus. Etenim noctu efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam. *J.* CURABAT UNA FUNUS: Ut non potuerit in exsequiis videre patrem. *J.* INTERIM: Discrétio est huius rei, quae ad narrationem pertinet superiorem.

V. 82. NONNUMQUAM COLLACRIMABAT: Illis enim magis caussa flendi fuerat, qui eam amabant et amiserant, Hic amore propter Glycerium suam collacrimabat, qui alienis lacrimis suas cómmodabat.

V. 83. SIC COGITABAM: Ac si diceret: *Hoc cogitabam*, et sensum tantum cogitationis dicere debuit. Sed quia: *sic cogitabam*, dixit, ipsum gestum cogitantis exponit, quod dicitur *κάμψοις*. *J.* HIC PARVAE CONSUETUDINIS: Hoc est convivii tantum, et quia dixerat puer, hoc solum egisse Pamphilum, nihil aliud: *Symbolum dedit, coenavit.*

V. 84. HUIUS MORTEM FERT TAM FAMILIARITER: Id est graviter. Nam quae nobis sunt familiaria, gravia sunt animo nostro. Vel FAMILIARITER, quasi familiaris, an potius familiariter?

V. 85. QUID HIC MIHI FACIET PATRI: Mihi, circa me. Et postquam *mihi* dixit, pondus intulit nominis dicendo PATRI. *J.* QUID HIC MIHI FACIET PATRI: Vide quam venuste repetierit *hic*.

V. 86. HAEC EGO PUTABAM: Putare est eius, qui simplicitate pectoris oberravit. Cicero: *Non putavit, lapsus est.*

J. HAEC EGO PUTABAM ESSE: Cum adhuc nihil peccationis ostenderet, tamen dolor in futurum prorupit, ut

Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

J. HUMANI INGENII MANSUETIQUE: HUMANI INGENII, circa Chrysidem, MANSUETI, circa amicos.

V. 88. EGOMET QUOQUE: Ut et ipse Pamphilus, an etiam ut ego quem quasi minus crederes? *J.* EIUS CAUSSA: Eiusdem

V. 24. Cf. *Cicero pro P. Ligario* Cap. 10.
V. 27. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 344.

(V aus n m. 1)
Cum libet bona fun^o.

Interim, inlirim (i aus e m. 1 ...)
Locuabat vna funius. ut tu potuerit in/
exequijs no uider prez no nuq. c.
(vn. 1)

Su cogitabaz. ac
ß 92 (x m. 1, wozu? g warangef. ... ... trennen?)
hem hec. / pue cosuetudinis
p huī morē iam fert familiariter /
(vgl. 9a col. 1 v. 3)

f 2.
q h' m. f. pri m
(a x aus r m. 2) (Lib m. 3)
pri ... familiariter q familiaris/au
pctu familiariter q sic m lecit pri /
(w ... ord. 2 - m. 1)
(... aus Cor. m 1) (N m. ... durchstr.)
Nec eg pu / tabam.
[ ] hinter ≠
(hu Cor.) (L m. 3)
hec ego putaba3 esse /
humany ingenij. m. q. huma / nu ingenij
[ ] hinter ≠ fol. 5. Ego met q3
4 (b a m. 3)
p. f. f. in funi pdeo infuni'
am innern Rde: fero
pōtor
...
... fero
... fero
in fun. / i ipm offm ca ei (b a m. 3)

zu unam o. Donat: u. dazu Maixner in Wien. Stud. X 308 (consuetudo hexxxx)

zu I 1, 93 Bon. s. F. Schoell in Rh. M. 44 S. 284.

+ n̄ suspicans ēē bñ suspendit auditor s;
ēē alia suspentio audientis et exsussatio

funes. (m. 2)
ingenium

n̄ suspicar ēē alia ēē adhuc
efferour. Efferre

± xxxx [ ] Leffert? Efferri
Ldr

[vnaz/aspicio adulescentulam. (r. D.)

über unam s. F. Maixner in Wien. Stud. X.

L g. [Hälfte d. folg. i. leer] una

[forte unā aspicio adulescen//tulā

|| Bl. 9ª col. 2 v. 37

et li

[forma/et multu Sosia.

2 H. 130 f.

F Et uol/tu Sosia adeo qr

[et multu. Sosia adeo q

L et (.. m. 2)

L Qum tu Sosia.

(m. d. Fr.)

Nihil súspicans etiám mali. SO. Hem, quid ést? SI. Scies.
Eefértur: imus: ínterea inter múlieres,
Quae ibi áderant, forte unam áspicio adulescéntulam,
Formá — SO. Bona, fortásse. SI. Et voltu, Sósia,

V. 89. *Nihil súspicans etiám mali. SO. Hem quid id ést. SI. Scies.*
V. 92. *Formá bona. SO. Fortásse. SI. Et voltu, Sósia.*

mansuetudinis et humanitatis est. *J.* Eius: Pamphili. *J.* In funus prodeo: In funus, in ipsum officium aut in pompam exsequiarum: quod a funalibus dictum est et uncis et cuneis candelabrorum, quibus delibuti funes cerei fomites infiguntur.

V. 89. Nihil suspicans mali etiam: Bene suspendit auditorem. *J.* Etiam: Alia est suspensio audientis et excusatio alia. *J.* Etiam: Adhuc. Hem: Perculsi ac metuentis.

V. 90. Effertur: Ἐκφέρεται, Graecum est, quod vitans Virgilius ne diceret *effertur*: *Expoviant* tectis, inquit, *corpora luce carentum.* *J.* Efferri propric dicuntur cadavera mortuorum et ire propric ad exsequias. Virgilius:

Ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

V. 91. Unam aspicio adolescentulam: Extra consuetudinem dicit unam. *J.* Unam: Ut diximus: *Unus est adolescens.* Tolle unam et ita fiet, ut sensui nihil desit, sed consuetudo mirantis non erit expressa. Unam ergo τῷ ἰδιωτισμῷ dixit, vel unam pro *quandam*. *J.* Forte unam aspicio adolescentulam forma et vultu: Hic duo sunt et aetas et forma, quibus additur pudor, quia meretrix non est.

V. 92. Forma et vultu, Sosia: Forma immobilis et naturalis, vultus movetur et fingitur. *J.* Et vultu, Sosia, adeo: Quia formae laudatio cum meretrice commissa est, progreditur artifex poeta ad laudanda ea, quae honestiora sunt arte quam forma. *J.* Et vultu, Sosia, adeo: Quid hic deest, ut eam nurum dignetur Simo, nisi sola cognitio? Et formam probat in puella Pamphili pater et matronalem modestiam miratur in vultu et venustatem stupet. Nonne ergo iam cernimus praestruxisse Terentium, ut cum Chremetis filiam esse eam recognoverit Simo, hanc potius eligat quam Philumenam nurum? quamquam ex sororis pulcritudine et ex amore Charini et Davi laudatione id ipsum quoque probe monstraverit nobis. *J.* Vultu, Sosia: Haec laus adiuvat post cognitionem futuram nurum.

V. 9. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 255.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 24 sq.

Adeó modesto, adeó venusto, ut níl supra.
Quae túm mihi lamentári praeter céteras
Visa ést, et quia erat fórma praeter céteras
Honésta et liberáli, accedo ad pédisequas:
Quae sít, rogo. Sorórem esse aiunt Chrýsidis.
Percússit illico ánimum. Atat hoc íllud est,
Hinc íllae lacrumae, haec íllast misericórdia.
so. Quam tímeo, quorsum evádas. si. Funus ínterim
Procédit: sequimur: ád sepulcrum vénimus:

V. 94. *Quae cúm mihi etc.*
V. 99. *Haec íllae lacrumae.*

V. 93. ADEO MODESTO, ADEO VENUSTO: Modestus ad probitatem vultus et morum pertinet, Venustus ad naturam corporis. Atque adeo sibi vultum fingere multi possunt, formam nemo. *J.* UT NIHIL SUPRA: Ellipsis Terentiana; nam non necesse est subiungere duos versus.

V. 94. QUAE TUM MIHI: Excusatio necessaria. *J.* PRAETER CETERAS: Id est, plus quam ceterae.

V. 96. HONESTA AC LIBERALI: HONESTA ad formam, LIBERALI ad vultum rettulit.

V. 98. PERCUSSIT ILLICO ANIMUM: Hoc est, suspicio vel aliquid tale. *J.* ATAT: Interiectio admirantis. *J.* HOC ILLUD EST: Ἀνακτικὸν eius rei est, quam in animo conceperamus. Virgilius:

Hoc illud, germana, fuit.

V. 99. HINC ILLAE LACRIMAE: HINC, ex hac causa, quò

V. 100. QUAM TIMEO: Non videtur adhuc Sosiae plenum amoris argumentum; adeo pendet ad ea, quae dicturus est Simo. *J.* QUORSUM EVADAS?: Id est, excas vel pervenias. *J.* FUNUS INTERIM PROCEDIT: Funus a funalibus dictum est, ut supra notavimus. Et est funus pompa exsequiarum. Et bene: funus procedit, nos sequimur, dixit quasi post ipsam morituri; unde exsequiae dicuntur. *J.* FUNUS INTERIM PROCEDIT: Ἀοὐνδετον.

V. 101. AD SEPULCRUM VENIMUS: Sepulcrum καὶ ἀντίφρασιν, ut diximus, quod sine re pulcra sit: an quod ibi sine pulsu sint, id est, mortui? an quod illic animae a vivis sepeliantur, id est separentur? Et sepulcrum dixit futurum, non quod iam esset: sepulcrum enim a sepeliendo dictum. Virgilius proprie:

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imposuit.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 675.
V. 29. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 232.

Präsens usw. in Rasur ... geschrieben ... verwischt

Fuit ... p. a. ... o. n. t. o. n. ... in / polita

Fletur

Interea hec. ... / quâ dixi ...

... adflamas / accessit imprudêti?

Ubi ... / ex ... pamphilus?

(von ex ... ist auf d. ... H.c. lange ... ... Beil. zu S. 8)

[... dissimulatiû ... /

... (m. 3 aus 2 : ∂)

[et celatum indecat (m. v. S. nb.)

... A ... ed. v.

accu / rit mediam muli. c. dictuz. ... ait

ut ... accurrit.

... Cor. ... darüber m 3

Mea Gliceriû ... / ...

(... aus ... m 1)

... agis.

Gligeriû (m. 1 ...)

famill
Fol. 9b zl. 20. 37

Cur te / ... ... ê

[Ut ... facile / amorê ...

(... gilt nicht)

In ignem inpositast: flétur. Interea haéc soror,
Quam dixi, ad flammam accéssit inprudéntius,
Satis cúm periclo. Ibi tum éxanimatus Pámphilus
Bene díssimulatum amórem et celatum índicat:
Adcúrrit: mediam múlierem compléctitur:
Mea Glýcerium, inquit, quíd agis? cur te is pérditum?
Tum illa, út consuetum fácile amorem cérneres,

V. 102. IN IGNEM POSITA EST: Ellipsis: non enim est *quae*, et mire, cum *funus* supra dixerit. *I.* FLETUR: Hic bene impersonaliter: fletur, ab omnibus. Extrema enim quaeque mortuorum omnes commovent ad lacrimas. *I.* INTEREA HAEC SOROR: Id est, quam dixi esse sororem Chrysidis.

V. 103. AD FLAMMAM ACCESSIT IMPRUDENTIUS: Innuit affectum sororis, unde omnes vicerit. Ceteri enim flent, haec flammae se ingerit. Virgilius:

Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnim,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

V. 104. IBI TUM EXANIMATUS PAMPHILUS: A voluntate, a facultate, a summo ad imum, ubi sunt dicta et facta, ibi est pathos. Et mire *ibi*.

V. 105. BENE DISSIMULATUM: Bene, multum; an quasi dolens, quod etiam negaturus sit Chremeti, dixit *bene*? *I.* ET CELATUM INDICAT: Omnia significanter. Non ostendit inquit, sed indicat, non accedit, sed accurrit, non vestem aut manus, sed mediam mulierem, non tenet, sed complectitur. Et quia his tribus rebus inducitur in alicuius rei gestionem persona, affectu, facto, dicto, affectus est, quod ait: *Ibi tum examinatus Pamphilus*, factum, quod ait: *Mea Glycerium, inquit, quid agis? Cur te is perditum?* *I.* INDICAT: Indicium proprie est oris et linguae. Factis ergo indicat: non enim dixit *amo*. *I.* INDICAT: ACCURRIT: Virgilius:

Interiora domus inrumpit limina et altos
Conscendit furibunda rogos.

V. 107. MEA GLYCERIUM, INQUIT: Mea quasi amator hoc, GLYCERIUM quasi familiaris dixit. QUID AGIS?: Quasi perturbatus. CUR TE IS PERDITUM: Quasi consolaturus.

V. 108. UT CONSUETUM FACILE AMOREM CERNERES: Mire non suspicaretur dixit, sed cerneres. Et est ordo: *Facile cerneres*, sicut supra, *laudem invenias et amicos pares*.

V. 9. *Virgilius Ecl.* V. v. 20.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 645 sq.
V. 31. *Supra* v. 39.

Reiécit se in eum fléns quam familiáriter.
SO. Quid aís? SI. Redeo inde irátus atque aegré ferens.
Nec sátis ad obiurgándum caussae. Díceret:
Quid féci? quid commérui aut peccaví, pater?
Quae sése in ignem inícere voluit, próhibui,
Servávi. Honesta orátiost. SO. Recté putas:
Nam si íllum obiurges, vítae qui auxiliúm tulit,

V. 109. REIECIT SE IN EUM FLENS QUAM FAMILIARITER: Obiicitur ei, quod a Glycerio factum est, ut: *Quis umquam tam palam de honore, tam vehementer de salute contendit, quam ille atque illius amici, ne haec mihi delatio detur.*

V. 110. QUID AIS: Non interrogantis est, sed mirantis est. *I.* REDEO INDE IRATUS ATQUE AEGRE FERENS: Iratus, culpa, aegre ferens, quia praeter spem.

V. 111. NEC SATIS AD OBIURGANDUM: Mire expressit indulgentiam patris erga filium. Erat, inquit, caussa, sed pro amaritudine obiurgationis non erat satis, hoc est, non idonea videbatur. *I.* NEC SATIS AD OBIURGANDUM CAUSSAE: Deest *habui* vel *erat*. Virgilius:

Nec sat rationis in armis.

Et hic *erat* vel *habui* deest ad sententiam. *I.* DICERET: Deest *enim*.

V. 112. QUID FECI?: Mire fiduciam praetulit argumento, quod est in sequenti versu. *I.* QUID FECI? QUID COMMERUI AUT PECCAVI?: Ἀπὸ μειζόνων a maioribus ad minora. Et *feci* quasi facinus dixit. Facere enim quis et homicidium dicitur. COMMERUI: minoris culpae est, PECCAVI: multo minoris vel levioris.

V. 113. QUAE SESE IN IGNEM INIICERE VOLUIT: Illic, *mea Glycerium*, hic pronomen dixit. Mira dissimulatio, tamquam illam praeter periculum nesciat.

V. 115. NAM SI ILLUM OBIURGES, VITAE QUI AUXILIUM TULIT: Argumentum per ratiocinationem a contrario, ut si dicas: *Viro forti praemium debetur, si desertori poena constituta est.* *I.* TULIT: Pro *attulit*, sed multa significat, et alias *pertulit*. Virgilius:

Non tulit hanc speciem furiata mente Choroebus.

Alias *sustulit*, ut idem:

Omnia fert aetas, animum quoque,

pro *aufert*.

V. 2. Ut *M. Tullius divinat. in Q. Caecil.* Cap. 7. §. 22.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 314.
V. 29. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 407. *Idem Eclog.* IX. v. 51.

Quid fácias illi, quí dederit damnum aút malum?
SI. Venít Chremes postrídie ad me clámitans:
Indígnum facinus: cónperisse Pámphilum
Pro uxóre habere hanc péregrinam. Egó illud sédulo
Negáre factum. Ille ínstat factum. Dénique

V. 116. *Quid fácias illi, déderit qui damnum aút malum?*

V. 116. QUID FACIAS ILLI? Pro *illo*. *J.* QUI DEDERIT DAMNUM AUT MALUM: Damnum rei est, malum ipsius hominis.

V. 117. VENIT CHREMES POSTRIDIE AD ME CLAMITANS: Argumentum ex coniectura in testibus. Et mire supra: *Ultro venit ad me*, ergo hic causa iusti doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes. Nam potuit non daturus filiam non venire. *J.* POSTRIDIE AD ME CLAMITANS: Ut sine dilatione scirí possit. Et clamitans, indignantis est, ut: *Clamant omnes*.

V. 118. INDIGNUM FACINUS COMPERISSE: Scilicet distinguendum est, ut per se intelligatur: *Indignum facinus hoc est*: et ipse dolet Pamphilum corrumpi. *J.* COMPERISSE: Ergo ab aliis, ut appareat verum quod ait: *Tum uno ore omnes*, et: *Hac fama impulsus Chremes*. *J.* INDIGNUM FACINUS COMPERISSE: Deest se, incertaque distinctio. *J.* PAMPHILUM: Cum emphasi dixit, id est, pudentem et bene moratum. Et nec amicam, sed PRO UXORE. Mire ergo quasi non hoc doleat quod amet, sed quod pro uxore habeat. Et simul excusat filiam denegaturum socerum.

V. 119. PRO UXORE HANC PEREGRINAM: Hanc cum contemptu dictum est, et PEREGRINAM, ut alibi: *Adeone es demens? Ex peregrina?* Nam hoc nomine etiam meretrices nominabantur. *J.* EGO ILLUD SEDULO: Quanto affectu pater factum, quod viderat, negabat. *J.* SEDULO: Quomodo sedulo, si negabat? an sedulo, ut Sosiae, id est, simpliciter?

V. 120. NEGARE FACTUM: Scilicet, quia non semel negavit vel ille institit. *J.* FACTUM: Impersonaliter. *J.* NEGARE FACTUM: Officium patris et simul per hoc expressio probationis. *J.* ILLE INSTAT FACTUM: Plautus: *Instare factum Simia*: est ἀρχαϊσμός. *J.* INSTARE FACTUM: Vetuste, id est, instat factum dicere esse. *J.* DENIQUE: Quid denique? Ad summam properat et ad finem dictorum. *J.* DENIQUE: Id est postremo.

V. 4. *Supra*, v. 73.
V. 12. *Quod ait*, supra v. 69. et v. 72.
V. 20. *Ut alibi*, infra Act. III. sc. I. v. 11.
V. 28. *Plautus Mercat.* Act. II. sc. I. v. 18.

Ita túm discedo ab íllo, ut qui se fíliam
Negét daturum. so. Nón tu ibi gnatum? si. Ne haéc quidem
Satis véhemens caussa ad óbiurgandum. so. Quí cedo?
si. Tute ípse his rebus fínem praescripstí, pater:
Prope adést, quom alieno móre vivendúmst mihi:
Sine núnc meo me vívere interéa modo.
so. Quis igitúr relictus ést obiurgandí locus?
si. Si própter amorem uxórem nolit dúcere,
Ea prímum ab illo animádvertenda iniúriast.

V. 127. *Qui igitúr.*
V. 128. *nolet.*

V. 121. ITA TUM DISCEDO: Proprie; non enim abeo; unde discessio. *J.* UT QUI SE NEGET FILIAM DATURUM: Probavit, quod non volebat senex, Sosiae. Adhuc superest, ut ostendat quod non sit irascendum, quin iuste irascatur.

V. 122. NON TU IBI GNATUM?: Ἀποσιώπησις vel ellipsis. Deest: *invasisti, obiurgasti, adortus es.*

V. 123. AD OBIURGANDUM. Incusandum, inclamandum.

V. 124. TUTE HIS REBUS FINEM: Modo non addidit: *Diceret.*

V. 125. PROPE ADEST, CUM ALIENO MORE: Prope adsunt nuptiae, in proximo sunt metae libertatis, et ideo avidius voluptaria sub finem capienda sunt. *J.* QUOM ALIENO MORE: Quom pro *quo*, hoc enim significat *quum*.

V. 126. SINE NUNC MEO ME VIVERE INTEREA MODO: MEO MODO: mea voluptate, meo arbitrio.

V. 127. QUIS IGITUR RELICTUS EST OBIURGANDI LOCUS?: Mire obiurgandi, tamquam incensus pater in filium videretur. Nam supra commotus plus per aposiopesim significaverat.

V. 128. SI PROPTER AMOREM UXOREM NOLIT: Hoc erat secundum in divisione: *Et consilium meum cognosces.* *J.* SI PROPTER AMOREM UXOREM NOLIT: Initium consilii sui demonstrandi. *J.* NOLIT: Legitur et *nolet*.

V. 129. EA PRIMUM AB ILLO ANIMADVERTENDA INIURIA EST: Castiganda, vindicanda est. *J.* AB ILLO INIURIA: Quam facit, non quam patitur, iniuria est, et nota participium a passivo ANIMADVERTENDA. *J.* EA PRIMUM ANIMADVERTENDA INIURIA: Ut iam sit peccatum, quod recusat nuptias, non quod peccat adolescens. Ideo ergo primum dixit animadvertenda iniuria est, vindicanda, exsequenda est: et bene ea ab illo dixit iniuria. Certissimam enim notat personam, quae debeat pro iniuriis poenas solvere. Quod si dixisset *iniuria eius*, amphibo-

ita tum | diluedo — JH. 131

(a m. cor. amu m. 1)
ut | q se deneget filiā daturū ut ab eo di- | scedit q se neget filiam daturū q° | pbata res ē qm q attulit negat daturū || splauit

Non tu t' gratiū [Best d. 2 3/5 leer] | || Fol. 10° col. 2 v. 37

Obiurgāduz

F his r(?) | finez mō — addit (alter m. 1) — F ppe adē cum | alieno mor.

e m. 3 n. beg. — r. ē. a. (m. 3 get.)

— cū alieno more. |

— Rem iq' relict' ē obuē | gaudi locus. — F Sine nc meo me | uiuere. 2. (m. 3 gesh.)

JH. 131

F q. [Best d. 2 3/5 leer]

amorez. — F e. m. | c. si ppp amorez uxorī

nolit — Legitur

= pmuz | ab illo accadūenda iniuria ē.

[ ] desunt n. 2.

— x m. i x aus r. (n 2)

tum

(t. i. cor. m. 2?) — x n. cor. m. 1 aus ss (?)

⌈ logiam

⌈et nunc id operam do. ut p. f. et n.

L q̄d (d m. 2) (aus o)

L uera obiurgandi

F dx̄ (x aus r m. 2) (m. 1 gst. ?)

F manibus | pedibusque

L obnixe | om̄ia

⌈ mag id adeo.

F id. m ut icommodet |

= mag id. adeo | m ut i com no

L. q pp

⌈ mala mēs | malus aīus.

V arquitus (m. 1)

[; fol. 10b col. 1 v. 37]

F mala mens malus aīus qz dx̄ (x aus r m. 3)

⌈ Sed quid opus est uēbis | [unter ½ folg ? leer]

F qm coorand

F aīu, q. (m 1 ... q) (a b m. 3)

[et spero cōfore

⌈ fācor. warnst.

L rei (m 3 corr.)

L cōfore. (r. d.)

Et núnc id operam do, út per falsas núptias
Vera óbiurgandi caússa sit, si déneget:
Simúl sceleratus Dávos si quid cónsili
Habet, út consumat núnc, quom nihil obsínt doli:
Quem ego crédo manibus pédibusque obnixe ómnia
Factúrum, magis id ádeo, mihi ut incómmodet,
Quam ut óbsequatur gnáto. SO. Quaproptér? SI. Rogas?
Mala méns, malus animus. Quém quidem ego si sénsero.
Set quíd opust verbis? Sín eveniat, quód volo,
In Pámphilo ut nil sít morae, restát Chremes,
Qui mi éxorandus ést, et spero cónfore.

V. 134. *pédibus obnixe.*

Iam fecisset, utrum quam passus est ab illo, an quam ipse aliis intulit.

V. 130. ET NUNC ID OPERAM DO, UT PER FALSAS NUPTIAS: Hic. reddit quod dixerat: *Consilium meum cognosces.* I. ID: Id est, propter id.

V. 131. VERA OBIURGANDI: Antithéton, quia *falsas* dixit, intulit *vera*.

V. 134. MANIBUS PEDIBUSQUE: Proverbiale, id est, omnibus membris. I. OBNIXE OMNIA: Cum conatu, instanter contra conántem.

V. 135. MAGIS ID ADEO: Id, propter id. I. MIHI UT INCOMMODET: Nocéat, incommodum afferat. I. MAGIS ID ADEO MIHI UT INCOMMODET: Non enim, inquit, prodest filio amare meretricem.

V. 136. QUAPROPTER? Mire Sosia interrogat, quasi nulla caussa sit fallendi dominum.

V. 137. MALA MENS: Voluntas est mens, etiam ratio. I. MALA MENS, MALUS ANIMUS: Argumentum a natura. Et an aliquis sine caussa malus, an ab impulsione? I. MALA MENS, MALUS ANIMUS: Quia dixit: Magis ut lædat quam ut prosit.

V. 138. SED QUID OPUS EST VERBIS: Ἀποσιώπησις est gravissimam poenam ostendentis.

V. 140. QUI MIHI EXORANDUS: Legitur et *expurgandus*. Si *expurgandus*, lege *cui*, non *qui*, quia *cui* per *q* veteres scripsere. I. CONFORE: Ab eo, quod est CONFIT, id est, perficitur; futurum tempus infinitivi modi conforе, id est perfectum iri. Sic in Adelphis: *Verum quid ego dicam? hoc cônfit quod volo.* I. ET SPERO CONFORE: Confieri, perfici; unde confectum

Nunc tuúmst officium, has béne ut adsimules núptias,
Pertérrefacias Dávom, observes fílium,
Quid agát, quid cum illo cónsili captét. SO. Sat est:
Curábo. Eamus núnc iam intro. SI. I prae, sequor.

V. 141. *I prae, sequar.*

negotium dicitur, vel confecta res, quae ad plenum perficitur. Virgilius:

nunc qua ratione quod instat
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

V. 141. NUNC TUUM EST OFFICIUM: Hoc ad illud tertium respicit, quod dixit: *est quid facere in hac re te velim.* T. HAS BENE UT ASSIMULES NUPTIAS: PERTERREFACIAS DAVUM: Hoc erat tertium de his, quae dicturum se promiserat. T. ASSIMULES: Hoc est unum verbum *assimules*, quod dixit: *Quin tu uno verbo dic quid est quod me velis?*.

V. 142. PERTERREFACIAS DAVUM: Venuste et poetice. T. OBSERVES FILIUM: Observatio in duabus rebus est. In obsequio et speculando.

V. 144. CURABO: Ut coquus, et supra sic: *Nempe ut curentur, recte haec.* T. I PRAE: Figura ἀναστροφή, quod nos *prae* dicimus.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 115 sq.

üb. d. Digamma s. d. Stelle bei Gell. XIV 5, 2, dort handelt es von ... mit ... ...

Init. kaum durch 2 Z.

[On dubium ē qn v. n. f.

L Scribit

Non dubius ē qn. f.

= Ita mō dauū timer

am äussern Rde: δᾶos.

ita mō dau/um timer̄ sensi.

2 H 132.

[fol. 10b col. 2 v. 37]

dauſ. (10)

— m. 2 hat cor. (m ...)

... schemt d. Lücke schon in d. ... gewesen zu sein]

L Scribim? ~ [Rest d. 2. folg. leer]

m. 2 hat dahinter gesetzt: δᾶos. Dauos Daus

Irabar h[o] si sic. a. et heri. L. S. u.

[sisic abiret]

[gauzrad. dann Lücke v. 2/3 Z.

Rest d. 2. leer [hinter ... m. 1 g dies ... m. 2 eingesetzt. οὕτως graec.

L Lenitas

F et heri semp lenitas! semp uerebar an ne g. [Lücke v. 1/4 Z.]

semp lenitas

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

SIMO. DAVOS.

SI. Non dúbiumst, quin uxórem nolit fílius:
Ita Dávom modo timére sensi, ubi núptias
Futúras esse audívit. Set ipse exít foras.
DA. Mirábar, hoc si sic abiret: ét heri semper lénitas

V. 1. NON DUBIUM QUIN UXOREM NOLIT FILIUS: Narratione iam habita, persona Sosiae non erat necessaria; ergo subsistit senex, per quem agenda sunt reliqua. J. NON DUBIUM QUIN FILIUS: Ad hoc certus inducitur Simo, ut magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam uxorem, et praeterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia confirmandisque nuptiis.

V. 2. ITA MODO DAVUM TIMERE SENSI: Non recessit de loco senex. SENSI ergo ante quam cum Sosia loqui coepisset. J. ITA MODO DAVUM TIMERE SENSI: Argumentum, quod supra, ab eo, quod nostri faciunt. J. MODO: Ante quam cum Sosia loqui coepisset Simo. Et Davus non recte scribitur, Davos scribendum, quod nulla littera vocalis geminata unam syllabam facit. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis et accusativi pluralis, necessarie pro hac regula digamma utimur et dicimus: *DAFUS, SERFUS, CORFUS.*

V. 4. MIRABAR HOC SI SIC ABIRET ET HERI SEMPER LENITAS VEREBAR: Hic locus est, in quo Davus insinuatur spectatoribus, multa gesturus. J. SI SIC ABIRET: Sic pro leviter et negligenter, quod Graeci οὕτως dicunt. Significat autem οὕτως sic, et est de his, quae adiuvanda gestu sunt, ut *Tantillum puerum*, et *huius non faciam*. J. LENITAS: Clementia, facilitas, cui contraria asperitas et difficultas. J. ET HERI SEMPER LENITAS VEREBAR: An semper lenitas ut sit ἀεί. Lucretius:

Semper florentis Homeri.

J. SEMPER LENITAS: Ac per hoc simulata usque nunc. J. SEMPER LENITAS: Nam nemo in diversis actibus semper lenis est,

V. 20. *ut Adelph.* act. IV. sc. 2. v. 29.
V. 21. *Et Adelph.* act. II. sc. 1. v. 8.
V. 24. *Lucretius* lib. I. v. 125.

Verébar quorsum eváderet: 5
Qui póstquam audierat nón datum iri fílio uxorém suo,
Numquám cuiquam nóstrum verbum fécit neque id aegré tulit.
SI. Át nunc faciet, néque, ut opinor, síne tuo magnó malo.
DA. Id vóluit, nos sic néc opinantis dúci falso gaúdio,
Sperántis iam amotó metu inter óscitantis ópprimi, 10
Ne ésset spatium cógitandi ad dísturbandas núptias.
Astúte. SI. Carnufex quae loquitur? DA. Hérus est,
neque provideram.

V. 7. *Numquam cuiquam nóstrum verbum fécit neque id aegré tulit.*
V. 11. *Ut ne ésset.*

nisi forte fictus assimulator et callidus. *I.* SEMPER LENITAS: Sine differentia est importuna lenitas.

V. 5. QUORSUM EVADERET: Ad quam partem erúmperet. Et evadere est per quâmcunque difficultatem ad aliquid pervenire.

V. 7. VERBUM FECIT: Non dixit litigium aut rixam, sed verbum. Istae exiguitates asseverationes dicuntur et cum pronuntiatione, ut intelligatur; nec verbum quidem. *I.* NEQUE ID AEGRE TULIT: Hoc est semper lenitas.

V. 8. AT NUNC FACIET: Subaudiendum *verbum*, et est *faciet* persona tertia pro prima. *I.* AT NUNC FACIET: Id est irascetur, denuntiabit, loquetur. *I.* NEQUE UT OPINOR, SINE TUO MAGNO MALO: Id est comminabitur tibi et minas contemnes, ut ad poenas pervenias.

V. 9. ID VOLUIT: Aut absolute accipiendum ID aut ID, quo modo sic, demonstratio est, ut magis gestu quam sensu intelligatur, ut supra diximus. *I.* NEC OPINANTES: Ὑποκρ. *I.* NEC OPINANTES DUCI: Ducere est exspectatione longi temporis malum prolatare, vel induci, ut feras in retia. *I.* FALSO GAUDIO: Velut ex ira et senis iracundia.

V. 10. SPERANTIS IAM AMOTO METU: Ista singula sunt, et *amoto metu* sic dixit, quasi corpus sit metus brutum, quod cum molimine movetur. *I.* OSCITANTES: Oscitatio est animi otium et securitas dicta ab ore ciendo, id est, commovendo. *I.* OSCITANTES: Securi vel nihil providentes.

V. 11. NE ESSET SPATIUM COGITANDI AD DISTURBANDAS NUPTIAS: Miranda locutio, ut si dicas: *Cogitat ad dicendum.*

V. 12. ASTUTE: Hoc et gestu et vultu servili et cum agitatione capitis dixit. *I.* CARNIFEX: Aut excarnificans dominum, aut ipse dignus carnifice, ut caro fiat, id est, laniętur. Lucilius:

Carcer ex carcere dignus.

L Semp lenitas/

L Quō / sum cuadat

Γ Verbuz fecit m 1 ex 3 hat corr. urspr. ? ... (incrange)

Γ ēss (m.3 aus all : ex.

L Neqz id / egre tulit.

Γ At nc / faciat e(r.d.)

Γ neqz ut opinor, me tuo /

2H.132.

Γ Id uoluit

L sensu.

L nec opinantes [Rest d. 3. Z. leer]

Fol. 11a col. 1. v. 37

L falso gaudio.

L te L uite

L sperantis am / amoto metu (m.1)

L Ositantes

L oositantes (m. 3 übrg. comonedo) darüber m. 1 ut vid.

Γ Ne eet spatiuz. c. a. d. n. Γ tuū / (m. 2)

L R (m.3 r aus r) Γ Carnifex Γ dum (m. 3) doūz

v. d. hat e über a gesetzt.

v. 188 f. Engelbrecht, Stud. Ter. p. 47 sq.

⌐ Neq; pude | ram.

⌐ E hodum adme

⌐ ff e ho nupt

F q | h' mult

F o (aut : o m.1)

⌐ Rogas : (r. d.)

F meū | gnatuz. v. e. a.

⌐ c m.1, v. m.3 in t geändert

F Id ppts curat lilz. q |

F m.1: t, ut vid. (m. r. d. geänd.)

⌐ ages homine ages.

F Ego uero | istuc.

| Fol. 11ª col. 2 v. 37

⌐ Nam q an hac fec. |

F q ante hec

⌐ Nihil adme actinet.

(de ex corr. m.1)

⌐ Duz ips ad | eam rem lulit. ⌐ (m.1 ... m.3 ...)

b (wurmst.) de m.1 ... de; mit rth. d. deren: p

⌐ Siue aũz ut explōret | suuz.

SI. Dave. DA. Hém, quid est? SI. Ehodum ád me. DA. Quid hic volt? SI. Quíd ais? DA. Qua de ré? SI. Rogas? Meum gnátum rumor ést amare. DA. Id pópulus curat scílicet. SI. Hoccíne agis an non? DA. Égo vero istuc. SI. Sét nunc ea me exquírere Iníqui patris est: nám, quod antehac fécit, nihil ad me ádtinet. Dum témpus ad eam rém tulit, sivi, ánimum ut explerét suum:

J. NEQUE PROVIDERAM: Providentia duplex est, aut enim animo aut oculis providemus.

V. 13. HEM: Nunc quasi correptio totius corporis. J. EHODUM: Nutus est intensionem animadversionemque deposcens, eius, cum quo vult loqui. J. EHODUM AD ME: Dum παρέλκον est hoc loco. J. QUID HIC VULT?: More servili et vernali gestu. Sic enim vocati a dominis servi vultuose agunt. J. QUA DE RE?: Negantis vim habet haec interrogatio. Plus est enim qua de re, quam nihil. J. ROGAS?: Hoc cum interrogatione indignantis.

V. 14. MEUM GNATUM RUMOR EST AMARE: Mire apud servum dissimulat id, quod iam probavit. J. MEUM GNATUM RUMOR EST AMARE: Graviter constanterque senex nondum se fatetur credere nec verum scire, ne amittat vim vindicaturi, si resciverit. J. ID POPULUS CURAT, SCILICET: Quia rumorigeratio populi est, sic hoc aversus ab illo contumaciter, sicut Virgilius:

Scilicet his superis labor est.

Scilicet semper cum ironia ponitur.

V. 15. HOCCINE AGIS?: AGIS, id est, audis. Alibi sic: *Hoc agite amabo*, Plautus:

Vos hoc agite spectatores nunc iam.

Simul demonstrative, veluti aurem suam tangens. J. EGO VERO ISTUC: Deest *ago* vel *audio*.

V. 16. INIQUI PATRIS EST: Iniqui est, si nunc velim quaerere actus liberos adolescentis. J. NAM QUAE ANTEHAC FECIT: Pro *ante hac*, consuetudine magis quam ratione dicitur. J. NIHIL AD ME ATTINET: Id agit ut [superius] consilium se servare ostendat.

V. 17. DUM TEMPUS AD EAM REM TULIT: Deest *se*, ut sit dum tempus se praebuit, quia supra dixit: *Tute his rebus finem praescripsti pater*. J. AD EAM REM TULIT: Absolute, et deest *se*. J. SIVI ANIMUM EXPLERET SUUM: Mira ratio cur siverit;

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 379.
V. 17. *Alibi Eunuch.* Act. I. sc. 2. v. 50.
V. 20. *Plautus Asin.* Prol. v. 1.
V. 29. *Supra* Act. I. sc. 1. v. 120.

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, sive aequomst, te oro, Dave, ut redeat iam in viam.
DA. Hoc quid sit? SI. Omnes, qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.
DA. Ita aiunt. SI. Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,
Ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque adplicat.

V. 18. *Nunc hic dies aliam vitam defert, alios mores postulat.*

ut et hoc, quod permisit, ad bonam frugem permiserit, non ad luxuriam. Sivi autem distingue; est autem sivi modo permisi, cessavi. J. Sivi: Antique: aliter in Adelphis: *Non sivit egestas facere hoc nos.*

V. 18. Nunc hic dies a. v. a., alios mores postulat: Hoc est, recte et severe et inexorabiliter denuntiat. J. Aliam vitam: Pro *diversam et contrariam.* Sic et Virgilius:

Dis aliter visum est.

V. 19. Dehinc postulo, sive aequum est, te oro, Dave: Gravius illud fecit nomine appellando. J. Ut redeat iam in viam: Iam modo tarditatis est signum et in viam dixit, quasi exinde reditus sit erroris ad rectam viam. J. Ut redeat iam in viam: Proverbiale. J. Sive aequum est: Ἐπανόρθωσις.

V. 20. Hoc quid sit: Ἔλλειψις: deest enim *quaeris.*

V. 21. Ita aiunt: Haec credunt et loquuntur universi et est lepida consensio et quasi inviti responsio, ut in *Heautontimorumeno: Ita credo,* monente patre filium. J. Tum si quis magistrum: Μεταφορικῶς, an quia et paedagogus est magister, ut Geta in Phormione: *Me filiis relinquunt quasi magistrum.* J. Ad eam rem: Id est super eam rem, hoc est, super amorem.

V. 21. Ipsum animum aegrotum: Pro aegro, nam animus aeger, corpus aegrotum.

V. 22. Non? Hem: Interiectio est irascentis. J. Davus sum, non Oedipus: Multiplex contumelia. Potest enim senem quasi Sphinga dixisse, id est, deformem monstrique similem; potest etiam inhumanum et ferum, ut Sphinx: potest etiam per Oedipum se ultorem promittere futurum atque oppressorem sapientiae senis. J. Davus sum, non Oedipus: Facete se negavit Oedipum, ut senem Sphinga esse confirmet, non Oedipum. Imi-

V. 3. *Adelphis* Act. I. sc. 2. v. 24.
V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 428.
V. 19. *Phormione* Act. I. sc. 2. v. 21 sq.

F ad eam non tulit absolute et dē / se sunt.

Nūc h' diel. a. /

alium uitam

Teorr / daue.

ut redeat / iam ī uiam: ī uidiam

F Se hinc postulo. g / [½ 2 leer] vt redeat (r.δ.) iam ī / dahinter aus gl. 2. m. 1: uiaz.) abe meiner:

ī uiam querbiale. h. q sit. c. (r.δ.) [Rest d: ib. ¼ 2. leer]

saus c m. 1 oiiler. m. 1

ceii (m. 1) (3 m. 3) Tum siquis magnuz / metha forcoos

imp (m. 3) 2 (m. 3) F Ad eam rez. 2.

ipm (m. 1 ib.) aliuz egrotuz

Nam (m. 1) hem F Dauus suz nō edip / pus. N. m. 1 ubq. m. 3

minist / 2 m. 3 P (vord. 2.)

P (m. 1 ~~...~~ dann p) opp (causa m. 1)

dauus. || Fol. 11b col. 1 v. 37

sum nō edipp'

(vord. 2.)
Non edipp'

quesiam

Sane qdē

Silen | sero hodie gaps.

aru   hodie

Quo fiant min.

Verberibus | casum te inpetrentu.

3das

Ea lege atqz omine.

Ea lege et | omine.

(e Cor. m. 1)

(10 (Servatilys))   (2 auct m. 1)

An nō duz et   (n. 2 unterstr.)

DA. Non hércle intellegó. SI. Non? hem. DA. Non: Dávos sum, non Oédipus.
SI. Nempe érgo aperte vís, quae restant, mé loqui? DA. Sané quidem.
SI. Si sénsero hodie quídquam in his te núptiis
Fallácias conári, quo liánt minus,
Aut vélle in ea re osténdi, quam sis cállidus:
Verbéribus caesum te ín pistrinum, Dáve, dedam usque ád necem,
Ea lége atque omine, út, si te inde exémerim, ego pro té molam.
Quid, hoc íntellextin'? án nondum etiam ne hóc quidem?
DA. Immo cállide.

---

tationum sunt duo genera; quandam necessitas, quandam introducit voluntas. | *J.* NON OEDIPUS: Si Latine pronuntics, genitivus *Oedipi* faciet, si Graece; *Oedipodis*.

V. 21. SANE QUIDEM: Sane, valide, quia qui sanus est, validus est.

V. 25. SI SENSERO HODIE QUIDQUAM: Comminatio, et sic pronuntiatio, ut singulis verbis ardeat. Mire *hodie*; nam ad tempus non plenum, sed ad comminationem refertur, ut Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

Et dies pro nocte accipitur, ut hoc ipsum: *Numquam omnes hodie moriemur inulti.*

V. 26. QUO FIANT MINUS: Quo minus, hoc est, quo impeditius.

V. 28. VERBERIBUS CAESUM TE IN PISTRINUM DEDAM: Vult et pronomine et nomine exagitare comminatione servum, ne quid relinquat inultum iracundiae. *J.* DEDAM: Dare est quod repetas, dedere est ad perpetuum. Damus et amicis, dedimus tantum hostibus.

V. 29. EA LEGE ATQUE OMINE: Lege ad homines, omine ad rem divinam refertur, id est, firmamentum per humana et divina. Omen autem est quidquid ore dicitur. *J.* EA LEGE ATQUE OMINE: Bene lege atque omine; quia leges auspicijs servatis ferebantur: ergo sic intellige, quasi dixerit, ea conditione. Et antiqui auspicato omnia faciebant, quae rata esse vellent.

V. 30. AN NONDUM ETIAM: Quartum παράλογον, quia abundat *etiam*.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.

Ita apérte ipsam rem módo locutus, níl circuitione úsus es.
SI. Ubivís facilius pássus sim quam in hác re me delúdier.
DA. Bona vérba, quaeso. SI. Inrídes? nil me fállis.
Set dicó tibi,
Ne témere facias: néque tu hoc dices, tíbi non praedictúm. Cave.

V. 31. *nil circum itione úsus es.*
V. 33. *nil me fállis. Edicó tibi.*
V. 34. *néque tu haut dices.*

V. 31. IPSAM REM MODO LOCUTUS: IPSAM REM, id est, voluntatem suam aut interminationem suam, hoc est, pistrinum et poenas serviles. *J.* NIL CIRCUITIONE: NIL pro NON, CIRCUITIONE periphrasi. *J.* USUS ES: Legitur et *usor es*, id est . . . . . ,

V. 32. UBIVIS FACILIUS: Admonitio. UBIVIS FACILIUS PASSUS SIM: Cicero: *Non est in hac causa locus peccandi.*

V. 33. BONA VERBA QUAESO: Hic in εἰρωνείᾳ est εὐφημισμός: quasi dicat: *Meliora loquere, rogo te*, ergo cum admonitione: Bona verba, inquit, rogo. *J.* NIL ME FALLIS: Non te ignoro, non me decipis. Sic Menander: *Οὐδέν με λανθάνοις ἄν.* *J.* NIL ME FALLIS: Figura est ἑλληνισμός [a loco: *Οὐδέν με λανθάνοις ἄν.*] *J.* FALLIS: Lates, ut sit: *οὐδέν με λανθάνοις.* *J.* NIL: Pro etiam nunc.

V. 34. NEQUE TU HAUD DICAS TIBI NON PRAEDICTUM: Duae negativae faciunt unam consentivam; tres negativae pro una negativa accipiuntur, vt hic *neque haud non*. Salustius: *Haud impigre neque inultus occiditur.* Vera ergo lectio est: *neque haud tu dicas*, quod plurimi non intelligentes: *hoc dicas*, legunt. *J.* NEQUE HAUD TU DICAS TIBI NON PRAEDICTUM: Vera lectio: *Neque haud dicas.* Est enim quintum παρέλκον. Plautus in *Bacchidibus*: *Neque haud subditiva gloria oppidum arbitror.*

ꝑpare mō / Loquit' ꝑpa 3 re3 · ᵬ1.

r.   Nil circuitione ⁊ ar/cuition̄ · te p ifressim usus es

p lor. indiret.   ⁊x ubi uis facilius a͞d͞monitio /

⁊ bona ꝟba q̄lq̄ h̄ · q · [Rest d. Z. leer 5–6 Bst]|| ⁼ ꝟ uis facili' · p · s ·

(n. 1 oct. 1)   Fol. 11ᵇ col. 2 v. 37.

ꝑ nil me fallis ‡⁊   Anfg d. 1 Z. zu ⅓ leer

figura [Rest d. Z. leer] fallis latet ut sit [Rest d. ½ Z. leer], Nihil me fallis · nihil ꝑ

ꝑ Neq3 / en il dices t² nō p̄dictum

⁼ in cor. m. 1

.. et.

ꝑ Neq3 haud en dicas t² non / p̄dictum

⁊ paretoon.

⁊ · 2 · te / nō ignoro nō me decipis sic menā / der [Lücke v. ½ Z.] nil me fallis

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

DAVOS.

Enimvéro, Dave, níl locist segnítiae neque socórdiae,
Quantum íntellexi módo senis senténtiam de núptiis:
Quae sí non astu próvidentur, me aút herum pessúm dabunt.
Nec quíd agam certumst: Pámphilumne adiútem an auscultém seni.

V. 1. ENIMVERO, DAVE: Hic brevis et comica deliberatio est. magnam deliberationem plurimarum rerum imminentium commotura, excitantis Davi consideratione proposita. *J.* ENIMVERO DAVE: Omnis persona aut ab altero commendatur aut se ipsam populo commendat, aut et ab altero commendatur et a se ipsa, ut hic Davi, et per Simonem supra descripta est, ubi dicit, *Mala mens, malus animus*; et hic per se, dum hoc gestu ac sermone agit ac disputat secum. *J.* ENIMVERO, DAVE: Enimvero significationem habet nimium permoti atque irritati animi. Cicero: *Hic dum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est, vocetur mulier.* *J.* SEGNITIAE: Ad agendum. *J.* SOCORDIAE: Ad considerandum.

V. 2. QUANTUM MODO: Quantum pro in quantum.

V. 3. QUAE SI NON ASTU: Exhortatio a periculo. *J.* QUAE SI NON ASTU PROVIDENTUR: Provisio rerum duas significationes habet. Providemus enim nobis tam bonum, quam malum. Malum, sicut quis eminus veniens telum providerit atque sic caverit. Ergo hic PROVIDENTUR, caventur, vitantur. Et nuptias velut undam navigio imminentem fecit, quod si quis non undam ex adverso venientem prora exceperit, demersus undis pessum ibit. Est ergo metaphora. *J.* ME AUT HERUM: Herum, hic herilem filium.

V. 4. PAMPHILUMNE ADIUTEM AN AUSCULTEM SENI: Semper deliberativa verba habent quendam sonum, per quem exitus rei demonstratur: ut hic ostendit, se Pamphilum magis adiutu rum, quam verbis senis obtemperaturum.

V. 7. *supra* Act. I. sc. I. v. 137.
V. 10. *Cicero in Verr.* lib. I. Cap. 26. §. 66.

Si illúm relinquo, eius vítae timeo: sín opitulor, huíus minas:
Cui vérba dare difficilest: primum iám de amore hoc cónperit:
Me infénsus servat, né quam faciam núptiis fallácium.
Si sénserit, perii, aút, si lubitum fúerit, causam céperit,
Quo iúre quaque iniúria praecípitem me in pistrinúm dabit.
Ad haéc mala hoc mi accédit etiam: haec Andria,
Sive ista úxor sive amícast, gravida e Pámphilo est:

V. 7. *faciam in núptiis.*
V. 8. *aút quum lubitum fúerit causam céperit.*
V. 9. *Qua iúre qua me iniúria praecípitem in pistrinum dabit.*
V. 11. *Si ista úxor.*

V. 5. SI ILLUM RELINQUO, EIUS VITAE TIMEO: Partium tractatus, quae supra sunt: *Pamphilúmne adiutem, an auscultem senі.* S. VITAE EIUS TIMEO. Ut alibi: *Syre, tibi timuí male.* S. SIN OPITULOR: Opem ferre dicitur in malis rebus, et his, qui de salute dubij sunt: Ut, *Fer opem, serva me obsecro.* Opitulor et Opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est ferendo. S. HUIUS MINAS: Sabauditur: *timeo.*

V. 6. QUOI VERBA DARE: Verba dare, fallacia est: ad illud spectat: *Nihil me fallis.* S. DIFFICILE EST: Non dicit: impossibile est. Ergo ostendit partem se sequi, quae pro Pamphilo est. S. PRIMUM IAM DE AMORE HOC COMPERIT: Primo, inquit, iam infensus est senex: deinde a Pamphilo gravida est Glycerium. S. PRIMUM IAM: Πρώτον est enim ἀναστροφὴ pro *iam primum.* S. DE AMORE HOC COMPERIT: Hoc amore, sic, quasi cum taedio et reprehensione eius amoris loquatur.

V. 7. ME INFENSUS OBSERVAT: Scilicet de amore filii senex me servat, et re vera timendus est. S. SERVAT: Φυλάττει. S. NE QUAM FACIAM NUPTIIS FALLACIAM: Hoc ad illud spectat: *Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum, ipsum animum aegrotum.*

V. 9. QUO IURE, QUAQUE INIURIA: Proverbiale hoc est; qualia sunt, *fas et nefas, nolis volis.*

V. 10. AD HOC: Ipsa re maior est difficultas, quia gravida est Glycerium.

V. 11. SIVE ISTA UXOR SIVE AMICA EST: Et hoc cum quodam taedio et indignatione stomachi interrumpit.

V. 2. *Alibi Heautont.* Act. III. sc. 2. v. 20.
V. 3. *Ut Adelph.* Act. III. sc. 4. v. 41.

L rudi reqz coz. ĉ ope | p̄tuzi dr̄

(tm̄ 10)
L et audiat iâ L R. 2.

L Nam inceptio ĉ amâtiuz haud | amâtiuz

(² m. 3)

| sue

[qd ?li
(·m.1)

L [Lirkev. ⅓ 2. ...]

[· qd peperis | se

(m. 2 p aus r) L Aut q̄ pepe | ris̄ deore. toll.

·m.2 in 2

L et fingit
= facturz

ꝺ ²l. fallaciam q̄n | dam

(² m. 2 et aus in)
L fuit quidam | olim senex mercator.
(·m.2)

L ² (·m.1)
L Fuit qdaz | olim senex. mire adic
(·m.2) zematico

L Il obit mortez. #
(·m.1)

[Crisidis ꝑrem̄ fama ĉ recepisse orbaz puâ ||

Fol. 12v col. 1 v. 3] L pd. â

Audíreque eorumst óperae pretium audáciam:
Nam incéptiost amentium, haud amántium:
Quidquíd peperisset, décreverunt tóllere:
Et fíngunt quandam intér se nunc fallácíam: 220.
Civem Áttícam esse hanc. Fúit olim quidám senex,
Mercátor: navem is frégit aput Andrum ínsulam:
Is óbiit mortem: ibi tum hánc ciectam Chrýsidis
Patrém recepisse, órbam, parvam: fábulae:

V. 16. *olim hinc quidám.*

V. 12. AUDIREQUE EST OPERAE PRETIUM AUDACIAM: Dicitur de mirificis et laudabilibus, nam et ea, quae magna sunt, etiam si mala, tamen miramur: quia lubenter audiamus. et hoc pretium est operae, id est audiendi. Et AUDACIAM propric dixit, ut in *Eunucho*: *Audaciam meretricum spectat*.

V. 13. NAM INCOEPTIO EST AMENTIUM, HAUD AMANTIUM: Amabant veteres de proximo similia dicere: ut Cicero: *Minus carum putavit fore de armario quam quod de sacrario fuisset ablatum*. Quaedam in verbis sunt, quae παρόμοια dicuntur: in nominibus, παρωνυμίαι.

V. 14. QUIDQUID PEPERISSET: Maiorem reprehensionem sonat, quidquid peperisset, paritur enim aut masculus aut femina: et solet iustior esse caussa tollendi, si marem uxor peperit; sed nimii amoris est non exspectare, quid tollas. *S.* DECREVERUNT TOLLERE: Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam: unde etiam *Senatus decretum*.

V. 15. ET FINGUNT: Etiam quandam argumenti partem narrat: et non credit vera esse quae dicit, ut supersit locus errori. Et FALLACIAM QUANDAM, ne veri similis sit ipsa fallacia totius contentionis et vilitatis.

V. 16. FUIT OLIM: Modo totius summae argumentum populo narratur, sed ut respet aliquid ad errorem, abrogatur fides. *S.* FUIT OLIM QUIDAM SENEX: A διηγηματικῷ ad μιμητικὸν transit.

V. 18. IS OBIIT MORTEM: Plene dixit, quod nos *obiit* tantum. Virgilius:

Morte obita qualis fama est volitare figuras.

V. 19. CHRYSIDIS PATREM RECEPISSE ORBAM PARVAM: *Parvam* propterea adiecit, ut fiat veri simile, non posse eam facile suos agnoscere. *S.* FABULAE: Redit ad narrationem.

V. 5. *In Eunucho* Act. V. sc. 5. v. 24.
V. 7. *Cicero in Verr.* lib. IV. Cap. 27.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 641.

225. Mi quidem hércle non fit véri simile: atque ípsis commentúm placet.
Set Mýsis ab ea egréditur. At ego hinc me ád forum, ut Convéniam Pamphilúm, ne de hac re páter inprudentem ópprimat.

V. 20. *Mí quidem non fit vérisimile; at ípsis commentúm placet.*

V. 20. ATQUE IPSIS COMMENTUM PLACET: Atque pro tamen: ut sit, tamen ipsis commentum placet, quod comminiscuntur, probant.

V. 21. SED MYSIS AB EA EGREDITUR: AT EGO HINC ME AD FORUM: Παραοχεντὴ alterius scenae. I. Mysis: Semper nomina comicorum servorum aut a nationibus sunt indita, ut Mysis, Syrus; aut ex accidentibus, ut Lesbia, velut ebriosa, a Lesbo insula, quae ferax est suavissimi candidissimique vini; aut a moribus et vernalitate, ut Pseudolus; aut ex negotio, ut Chrysalus, aut ex qualitate corporis, ut Thylacus, aut ex specie formae, ut Pinacium. II. EGO HINC ME AD FORUM: Nihil adhuc Davus invenit consilii, nisi ut quaerat Pamphilum, moneatque. I. EGO HINC ME AD FORUM: Vultuose hoc pronuntiatur, ut desit: *pergam*, aut: *ducam me*.

[ab]/[qui] simulus placz.

F sed Ulixis ab/ea egredit. Sarcitene
(n. 2 yaus!) [Ulixis

[ ] under lei F

F ego/me hic adsoz. n[b]

F ego/ hinc me adsoz.

F ther obiges [ ]

L thulazcus. a[b] ut (20)
nu. (+ aumal.)
(g aumal.)

tin aussern Hde zehn vn zpitzen Hand) = 8[b]

Pinarium [x]π' πινάκιον ζ' (20) (ου τὸ)
ἡ πινακὶς tabella
ὁ πινακὶς ιδο.
dare [1]

Telaugus. Τηλαυγῆς
τηλαύγεια fulgor
ὁ ἡ τηλαυγὴς luculentus
nuans.

Chrysolaus παρὰ τὸν
χρυσὸν aurum καὶ
τὸν λαόν. i. populo: dno
ἢ παρὰ τὸ ἄγχω. ἢ
~~ἀπὸ τοῦ~~ ἀπὸ τοῦ ἀγκύλω ὠ oricula.
ἀμφίβολος ὁ ἡ
ὁμφιβολία ambiguus

Str. m. 1 nach Vorlage

(ut accersitur offe tria war unterstr., dann ist d. Strich ausradirt u. unter d. Buchst. ausgeb.)

L audiui archilis az dudus. (m. 2)

F. g. [Rest d. ½ Z. leer]|

[o. y. r φ o. nomia (m. 1 o durchgestr.)

zwischen e und t eine ras.

L et

L audiui a. i.

F audiui. a. i. uez| (Strich ausradirt)

am Rde: IAMDVDVM

SANE

ite m. 2 auf ras.

(aus ^ – gemacht)

L Sane pol. [m 2 n au[f] ras.]

L clarz (a in cor. m. 2 aus o)

m. 2 u. am Rde: –

L et temulenta 8

b Temuleta

L Temulenta no temeraria. (10)

nam n satis|

digna cuj. comf m. p̄mus (m. 1)

m. 2 üb.: 9 clusione

L comittas et. N. [t aus c m. 2]

|| Fol. 12ᵛ col. 20-37

[g m. 2 aus 91

P n sa|tis digna cui comittas p̄mus (t aus c m. 2)

L g [Rest d. ½ Z. leer]|

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

MYSIS.

Aúdivi, Archylís, iam dudum: Lésbiam adducí iubes.
Sáne pol illa témulentast múlier et temerária,
Néc satis digna, cuí committas prímo partu múlierem. 230.

V. 1. *Aúdio, Archylis.*

V. 1. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: Hae sunt inventiones poeticae, ut ad οἰκονομίαν facetiae aliquid addant. Nam οἰκονομία est, ut accersatur obstetrix et conveniatur Pamphilus: facetia scribentis in his verbis est, quod Archylis compotricem potissimum adduci iubere fingitur. I. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: Frequenter hoc modo Terentius compendium facit, ut egrediens loquatur persona de eo, quod est gestura: et simul doceat, quid ab altera gestum sit. I. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: LESBIAM ADDUCI IUBES: Utrum iam dudum audivi, an iam dudum iubes, incerta distinctio est. Et sunt qui iam dudum, iam primum intelligant, ut: *Iam dudum sumite poenas.*

V. 2. SANE POL: Sane multum; alias, valide: namque validus est, qui multum rerum necessariarum habet ad salutem. I. TEMULENTA: Produc primam syllabam TE. I. TEMULENTA: Vinolenta, hoc est ebriosa. quia temetum vinum dicitur: unde abstemius, sobrius. Dictum autem temetum ab eo, quia tentet mentem. I. TEMULENTA: Vino. I. TEMERARIA: Natura.

V. 3. NEC SATIS DIGNA, CUI COMMITTAS PRIMO PARTU MULIEREM: Bene in conclusione illa specialiter probavit, dicendo non idoneam, cui committatur primus partus mulieris. Sed mire signateque dixit COMMITTAS. Etenim committimus magna, et quae salutem in dubio habent. I. NEC SATIS DIGNA, CUI COMMITTAS PRIMO: Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura syllepsis: Ut Virgilius:

Non me tibi Troia
Externum tulit.

V. 11. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 103.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 42. et lib. IX. v. 448.

Támen eam adducam. Importunitátem spectate ániculae:
Quía conpotrix éius est. Di, dáte facultatem, óbsecro,
Huíc pariundi atqueílli in aliis pótius peccandí locum.
Set quídnam Pamphilum éxanimatum vídeo? vereor, quíd
siet.
Oppériar, ut sciám, numquidnam haec túrba tristitiae
ádferat.

V. 4. *Tamen eam adduci?*

Et

et Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet.

V. 4. TAMEN ADDUCAM: Redit ad illud, quia vi coacta est.
I. INPORTUNITATEM: Scilicet importunitas neque loci neque temporis habet commoditatem. I. ANICULAE: Archylis scilicet.
V. 5. QUIA COMPOTRIX: In vultu remansit oratio; deest enim per figuram ἀποσιώπησιν: ideo illam vult arcessiri.
V. 6. IN ALIIS POTIUS PECCANDI LOCUM: Utrum in alijs mulieribus, an in alijs rebus.
V. 7. SED QUIDNAM PAMPHILUM EXANIMATUM VIDEO: Exanimatus est perturbatus, ut Virgilius:

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Et Exanimus mortuus, ut Idem:

Corpus ubi exanimum positum Pallantis Acestes
[Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.]

I. SED QUIDNAM: Pro quare, ut: *Quid veniant?*
nam deesse potest: *ut sit quid?* I. VEREOR QUID SIT: Scilicet examinatus Pamphilus, aut aliter QUID SIT, id est, quid sit negotij.
V. 8. NUM QUIDNAM: Hoc comicum est, et Terentianum, cum exceptis num et nam sufficere ad interrogationem potuisset QUID.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 805. *Idem ibid.* lib. XI. v. 30. [et *Aen.* lib. I. v. 488.]
V. 15. *Ut Virgilius Aen.* lib. I. v. 522.

L Tn adducaz. — daus l m. 1

L Importunitate spectalis. — m. 2

L amoule 5 m. 2 [dis

[qr compotx | ē.

L fact ½ 2. leer

[talys poti peccandy

[Sz q naz pāpheluz | cx. u.

(exanimus) (exanimus zerreißd - ?zart ?

L m (3. m. 2 ?)

[ ] zpaterbei ±

L Vereor q sit. ?b. q sit. (edaní | malus

± hercluge [ ] (Ep q sit)

[?um. q naz hor | mus (m. 2)

(2. aus a m. 2)

?H. 132

⌐aus nit. Ade] Raum, ..nit durch 2 Z. / Oīne ē humanus fcūz. a. l.

F y aus l m.2

⌐ Hoīne est / h̄. factuz.

l descendit.
(m.2)

⌐ Hoīne ē. h. f. a. l. q̄z

|| Fol. 13ª col. 1 v. 37

e (m.2)
⌐ d

⌐hoīne / ē h̄. F. h̄

⌐aurefis
(m. cor. in ras. m.1)

(m. 2? 3?)
F factuz aūt incepītū
(m.2)

⌐ Hoīne ē offīn. / a aus o m.2
(so m.1)

⌐ q m. 2 aus q̄z

(— aus ^ m.2) uero m.2 in cor.

⌐ Q̄ uel ē n̄ cōtumelia nō est. hec
(m.2)

F n̄ hec q— / tumelia nō ē.
(m.2)

⌐ Uxorem decreuerat sese in dare. h. /

ACTUS PRIMI SCAENA QUINTA.

PAMPHILUS. MYSIS.

PA. Hoccinést humanum fáctum aut inceptum? hóccinest officiúm patris?
MY. Quid illúd est? PA. Pro deum atque hominúm fidem, quid est, si haéc non contuméliast? Uxórem decrerát dare sése mi hódie: nonne opórtuit

---

V. 1. *Hócinest factu humánum aut inceptu? hócinest officiúm patris?*
V. 2. *Quíd illud est? pro deúm fidem, quid est, si hóc non contuméliast?*

V. 1. ~~Hoccine est humanum factum aut inceptum:~~ Hic inducitur adolescentis animus circa nuptias, ut ex magnitudine eius ingens gaudium comparetur. In fine fabulae, cognita Glycerio, Et simul id agitur, ut magis magisque per Mysidem Pamphilus excitetur ad resistendum patri nuptias indicenti. *J.* ~~Hoccine est humanum factum aut inceptum:~~ Ab iracundia et dolore coepit: Iracundia descendit ex iniuria, dolor ex miseria. *J.* ~~Hoccine est humanum factum aut inceptum:~~ Quasi deliberatio est, in qua duae partes sunt, una patris, altera amicae. ~~Pro~~ suasore ~~Mysis~~ est. Principium ab invectione, in qua ~~primo~~ ut hominem accuset, deinde ut patrem. *J.* ~~Hoccine est humanum factum:~~ ~~Hoc~~ est dilatare orationem, ne diceret, quid fecit. Et est perversa αὔξησις a maioribus descendens ad minora per amplificationem accusationis. *J.* ~~Factum aut inceptum:~~ In aliis *factum aut inceptu* fuit. *J.* ~~Hoccine est officium:~~ Officium ab efficiendo; ab eo, quod quaeritur, quid efficere in eo unum quemque conveniat pro conditione personae.

V. 2. ~~Quid est, si haec contumelia non est:~~ ~~Sic~~ dicimus de his, quae necessario sunt, hoc, quod dicimus. *J.* ~~Si haec contumelia non est:~~ Hoc cum stomacho dictum, quasi aliquo contra dicente, non esse contumeliam. Cicero: *Quidem est quaeso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est?*

V. 3. ~~Uxorem decrerat dare sese mihi hodie:~~ Decernere est de magnis certam proferre ~~sententiam.~~ *J.* ~~Uxorem~~

V. 21. *Cicero in Verrem.* act. I. Cap. 10.

Praescísse me ante? nónne prius communícatum opórtuit?
240. MY. Miserám me, quod verbum audio? 5
PA. Quíd Chremes? qui dénegarat sé commissurúm mihi Gnátam suam uxorem, íd mutavit, quoniám me immutatúm videt.
Itane óbstinate operám dat, ut me a Glýcerio miserum ábstrahat?

V. 7. *Gnatám suam uxorem: ís mutavit, quía me immutatúm videt.*
V. 8. *dát operam.*

DECREVERAT: Propositio iniuriae. *J.* NONNE OPORTUIT: Oportuisse scilicet ad patrem refert: nam nec sic consentiret ad nuptias. Sed fac me velle: nonne oportuit praescisse me ante? Dolet autem se spatium non habuisse consilio.

V. 4. NONNE PRIUS COMMUNICATUM OPORTUIT? Quam de stomacho repetitum est; *oportuit*. Et de more PRAESCISSE ME ANTE: praescisse proprie ad eum refertur, hoc est, ad Pamphilum. *J.* COMMUNICATUM: Quod neque huius proprium est neque illius. Et ANTE abundat aut certe PRAE, cum sufficiat SCISSE. *J.* COMMUNICATUM: Quia nuptiarum non omnis potestas in patre est.

V. 5. QUOD VERBUM AUDIO?: Verbum [pro ἀξίωμα] more suo posuit, id est, uxorem dare, quod ait.

V. 6. QUID CHREMES?: Transit: a patre nunc ad socerum redit: τὸ QUID non ad Chremetem dicitur, sed ad illum transcuntis est et non considerantis quid dicat. *J.* QUID CHREMES: Irascitur patri, quod cogat Chremeti, quod non neget uxorem. Nove dolet non odio haberi, non repudiari. *J.* QUID CHREMES: QUI DENEGARAT?: Non latuerat Pamphilum repudiasse Chremetem; unde et Davus ait: *Qui postea quam auditum fuerat non datum iri filio suo uxorem.*

V. 7. ID MUTAVIT: Nove dixit id, τὸ *id* enim ad *denegarat commissuram mihi gnatam uxorem.* Putat veras nuptias et Chremetem mutare sententiam. *J.* ID MUTAVIT, QUONIAM ME IMMUTATUM: *Παρόμοιον.* nam quotiens verba sunt, *παρόμοιον* dicitur, quotiens nomina *παρονομασία.*

V. 8. ITANE OBSTINATE: Obstinate facere est facere aliquid in alterius malum cum conatu perseverante, et in alterius perniciem nimis niti. *J.* UT ME A GLYCERIO MISERUM ABSTRAHAT: Magna vi verbi et proprietate usus est. Unde illud est:

Iphitus et Pelias mecum, divellimur inde.

J. ABSTRAHAT: Magna indignatione usus est, tamquam Chremes non tam filiae consultum velit, quam laesum Pamphilum.

V. 31. *Illud Virgilius Aen.* lib. II. v. 434.

⌈ Nō ne oportuit.

⌊ cum

⌈ Non ne oportuit ,01 q̄3

— in cor. m. 1   ≟ p̄scisse me ante

⌊ cōmunicatū - q̄| ⌊ hēs

⌊ ha   T scisse (m. 3 ...) (m. 3)

⌊ communicatuz|

[ ] fällt weg; s. d. innern Rd. (m. 1)   Am innern Rde m. 1 + m. 3 darunter:

⌊ Quid Chremes   Qid chremes.

⌊ Quid | Chremes. q̄ nō   ⌊ erant

⌊ id mu | tauit

‖ Fol. 3ᵃ col. 2 v. 37 ⌊ parauerat nuptias

≟ id mu tauit q̄m g [Rest der Col. ½ col. leer]|

trāsit a p̄re nē ad sen̄ū redit to. qd nō ad chre. de q̄3 illū trāctatis d̄r 2 cūq̄ p̄siderāt̄ ḡd dicat q̄2 ibū audio. ibū. mor̄ suo posuit uxores dar̄ q̄t aut.

⌈ tanē | oīti | nale (r. 8:)

⌈ er̄ alteri (m. 2: 2)

(m. 2 2 aus l u daruber)   ⌈ ut me a gluerio muēriū amagna|

⌈ m. 1 ... dar. m. 2 nūscis infit

⌊ ll (m. 3?)

= edeum. h. a. f.

~~fehlt~~ [ ] unten ‡

L Adeon hoeziez.

Tquerit
T Y (m. 1 get.)

I Adeon

L bu
(b in cor. m. 2)
L kaum verker

L Inuctum. a. 2. g.

(h m. 2 übg.)

T in | uenustuz d infelioez
F Aut | ifelicem queqz ut ego luz

T ut ego luz. | g L Lücke mehr als ½ Z

‡ hier abriges [ ]

T qd moil | c. f.

P d moil, c. (m. 1) Paim || phelusan chremel.

Fol. 13r cor. 10. 37

T Aeta an transacta
(T in cor. m. 2)

Quod sí fit, pereo fúnditus.
Ádeon' hominem esse ínvenustum aut ínfelicem quémquam, 245.
ut ego sum? 10
Pró deum atque hominúm fidem!
Núllon' ego Chremétis pacto adfínitatem effúgere potero?
Quót modis contémptus, spretus? Fácta transacta ómnia.
Hem,

---

*V. 11. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: Quam ferveat indignatione hinc aspice, quod frequenter exclamat. J. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: Alia exclamatio est adversus socerum.

V. 10. ADEON HOMINEM ESSE: Neminem putat esse in genere humano ita infelicem, ut se; quod est commune omnium qui in aliquo maerore consistunt. Itaque non se, sed conditionem humanam dolet et irascitur natum esse quemquam, qui possit esse tam miser, ut ipse est, ac per hoc adeo se hominem esse infelicem. *** Amatoris amore nominato exsiluit ingemitus. Sic Virgilius;

Aut si lux alma necessit,

Hector ubi est?

J. INVENUSTUM AUT INFELICEM QUEMQUAM: Invenustus est sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant repudientque pulcrae et quem deformes appetant. J. INVENUSTUM AUT INFELICEM: Invenustus, cui displicens obiicitur, infelix, cui placens negatur. J. AUT INFELICEM QUEMQUAM UT EGO SUM: Adeo se miserum dicit, quia sibi repudiare non licet, ut propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser, ut Virgilius:

Heu cadit in quemquam tantum scelus?

J. UT EGO SUM: Ἀνακόλουθον est UT: quam enim inferre debuit, non ut.

V. 12. EFFUGERE: In totum fugere.

V. 13. QUOT MODIS SPRETUS, CONTEMPTUS: Si Chremes spretus, intelligendus Pamphilum dicere, quia operam dederit, ut se repudiaret Chremes, ut supra dixit:

Id mutavit, quia me immutatum videt.

J. QUOT MODIS SPRETUS, CONTEMPTUS: Chremes an Pamphilus? J. FACTA TRANSACTA OMNIA: Proverbiale est in id negotii, de quo nihil supersit ad agendum. Facta autem a Pamphilo, transacta etiam a Chremete.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 311.
V. 20. *Virgilius Eclog.* IX. v. 17.

Répudiatus répetor. Quamobrem? nísi si id est, quod súspicor:
Áliquid monstri alúnt: ea quoniam némini obtrudí potest,
Ítur ad me. MY. Orátio haec me míseram exanimavít metu.
PA. Nam quíd ego nunc dicam dé patre? ah
Tantámne rem tam néglegenter ágere? praeteriéns modo

V. 17. *Nam quíd ego dicam dé patre? ah.*
V. 18. *Tántam rem tam néclegenter ágere? praeteriéns modo*
Mi áput forum, uxor tíbi ducendast, Pámphile, hodie, inquit, para:

V. 14. REPETOR REPUDIATUS: Quasi haec iníuria sit repudiare et repetere. Et tale est in Eunucho: *Exclusit, revocat.* J. NISI ID, QUOD SUSPICOR: Conjecturale argumentum.

V. 15. ALIQUID MONSTRI ALUNT: Duplex contumelia, et MONSTRI et ALIQUID: minus enim esset aliquod monstrum, sic alibi: *Quid hominis uxorem habes?* Et mutavit genus dicendo EA, quoniam fera est. Sic in Eunucho: *Taces monstrum hominis, non dicturus es?* J. ALIQUID MONSTRI ALUNT: EA: Dum monstrum dixit, EA subiunxit, tamquam non verbis, sed sententiae serviens. J. EA QUONIAM NEMINI OBTRUDI: Mire obtrudi, quasi invito, et totum cum iracundia. J. OBTRUDI: Infringi, impingi.

V. 16. ITUR AD ME: Dotem amator non cogitat, et ad utilitatem trahit, quod ultro et quod se repetit. Chremes. J. ITUR AD ME: Quasi ad hostem, Plautus in *Pseudulo*: *Itur ad me.* et Virgilius:

simul ense relicto,
Ibat in Eurýalum propere.

J. ORATIO ME MISERAM EXANIMAVIT: Etiam pauca verba veteres orationem dicebant.

V. 17. NAM QUID EGO: Quasi dicat, quid ego de patre dicam, qui alienum accusaverim Chremetem? J. NAM QUID EGO DICAM DE PATRE: Redit ad patrem, in quo novo hoc accusat, negligenter eum agere, quod voluit fieri.

V. 18. TANTAMNE REM TAM NEGLIGENTER: Summam nati ac nuptias. J. PRAETERIENS MODO: Hic ostendit specialiter, quid peccaverit pater. J. PRAETERIENS MODO APUD FORUM: Undique conflatur accusatio, ex facto, quod praeteriens, ex

V. 2. In *Eunucho* Act. I. sc. 1. v. 4.
V. 6. *Alibi in Hecyra* Act. IV. sc. 4. v. 22.
V. 7. *In Eunucho* Act. IV. sc. 4. v. 29.
V. 15. *In Pseudulo* Act. I. sc. 5. v. 38.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 423.

[ut. m̄. uel et/est · dicere abiecto · a. c. s. t.

// col. 13 b col. 2 v. 37

└ a^t ullas cam in ep̄lam salutes/ salutem

[q^d si ego re/ solles ut. p̄.

b q^d faceres siquis me rogat

└ [ubebis Ende ½ ½]

[ut h^o me faceres
(Str. r. D.)

└ [ß nō q^d h^o p^mum ê]

[amor miseri. cordia
(32)

Mi apút forum: Uxor tíbi ducendast, Pámphile, hodie, inquít, para:
Abí domum. Id mi vísust dicere, abí cito ac suspénde te. 20
Óbstipui. Censén me verbum pótuisse ullum próloqui? aut
Úllam caussam, inéptam saltem, fálsam, iniquam? Óbmútui.
Quód si ego rescissem íd prius, quid facerém, si quis nunc mé roget:
Áliquid facerem, ut hóc ne facerem. Sét nunc quid primum éxsequar?
Tót me impediunt cúrae, quae meum ánimum divorsé trahunt: 25
Amor, míscricordia húius, nuptiárum sollicitátio,

V. 20. *Abi domum. Id mi vísust dicere, ábi cito, et suspénde te.*
V. 23. *Quód si ego scissem id príus, quid facerem, sí quis nunc me intérroget;*
V. 25. *divorsaé trahunt.*

tempore, quod modo, ex loco, quia in foro, ex verbis: *Uxor tibi ducenda est.*

V. 19. UXOR TIBI DUCENDA EST: Mire ducenda; semper hoc genus declinationis necessitatem ostendit, ut Virgilius:

Ut pacem Troiano ab rege petendum.

Sallustius: *Agendum atque ob viam eundum est, Quirites.*

V. 20. ID MIHI VISUS EST DICERE: ABI CITO ET SUSPENDE TE: Ad HODIE *cito* rettulit, ad UXOR TIBI DUCENDA EST *suspende te.*

V. 22. AUT ULLAM CAUSSAM, INEPTAM SALTEM: Duo comparantur in defensione aut vera aut ad tempus accommodata, Ineptum est, quod a quovis reprehendi potest, falsum, quod etiam prudentem possit fallere.

V. 43. QUOD SI EGO RESCISSEM ID PRIUS: Si mecum communicasset prius. J. QUID FACEREM, SI QUIS ME ROGET: Ipse se reprehendit, qui si rescierit, *** J. QUID FACEREM: Ὑποφορά.

V. 24. ALIUD FACEREM, UT HOC NE FACEREM: Tacerem, et nota faccrem pro tacerem. J. SED NUNC QUID PRIMUM EXSEQUAR: Deliberatio et partes eius.

V. 26. AMOR, MISERICORDIA: Haec oratoria sunt, cum unum negotium in multas distrahimus partes.

*V. 25. DIVERSE TRAHUNT: Pro in diversa trahunt.

*V. 26. AMOR: A necessario. J. MISERICORDIA: Ἀπὸ τοῦ

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 230.

Tum pátris pudor, qui mé tam leni pássus est animo úsque adhuc,
Quae meó cumque animo lúbitumst, facere: eine égo ut advorser? Heí mihi.
Incértumst, quid agam. MY. Mísera timeo, incértum hoc quorsum áccidat.
Set núnc peropust aut húnc cum ipsa aut me aliquíd de illa advorsum húnc loqui.
Dum in dúbio est animus, paúllo momento húc vel illuc inpéllitur.
PA. Quis hic lóquitur? Mysis, sálve. MY. O salve, Pámphile. PA. Quid agít? MY. Rogas?

V. 29. *quorsus.*

V. 30. *Séd nunc peropust, aút hunc cum ipsa, aut de illa me adversum húnc loqui.*

V. 18. *Alibi* supra Act. I. sc. I. v. 15.

ein breit angef. u. dann ausgelehr?
m. 1 od. 2 (m. 3) (m. 1)
(urspr. r od. i) F dicula[e] trahit. p indicula trahit / Solicitatio.
(ü aus a m. 1)

F tuz prif pudor / amphibologia. q me tam. l. p.

F Ei ne ago / ut aduerser ß
e (m. 2)

r re. (~~dirt oder~~ Freng. m. 3) L. Ei ne / ut ego aduser

(20)
[Quosu: adordat
[ß no k / op'e a[t] huc cu ipa a[t] calliditati
(r. 3 aus: o : c)
L Cuz / ipa / ipa nc b aduslus huc apd / (apd in Cor. m. 1)
apd (20)
L Dum indubio e auus [Rest ub. 1/4 leer] / Anfg 1/2 lt. leer

Lime || Fol. 14[a] col. 1 v. 37.

L Quis nam hic loqtur. mihi salue [Salue

r hes / [Quis h[c] loqtur

P. Riader in Stud. in pr. sor. lat. I 607 an. 13: gaudentes adventu aut...

[O. salue pamphile. o.]

L Quid agit?

L amiratiue

b Rogat

L qdez
darum m. 1 al. 3
qdaz (q lo 3)

[L Labo / rat ex dolor.

L unuz

L Laborat ex dolor. a. e. b. m. l. / d

F Atqz ex h. m. l. [Luthe v. 5 lit.]

F dit

L ê (. m 1)

* m. 3 abg. ne

L ut dicit pamphilus.]

L q̄ mar dici i hec côstitute st nuptie

[i hc diez

(wurmst.)

F Toim aut ho timet.

[m hc st constitute. N.]

[Ego ne / istuc conari queaz

L dx̄. ||
(xam v m 2)

|| 14a col. 2 v. 37

L ego ne istuc. c. q.

V queaz. ideo sic pamphil? (m. 1)

L ego ne / ppt me illaz.

Labórat e dolóre: atque ex hoc mísera sollicita ést die,
Quia ólim in hunc sunt cónstitutae núptiae: tum autem hóc timet,
Ne déseras se. PA. Hem, egóne istuc conarí queam?
Egon própter me illam décipi miserám sinam?

V. 33. *sollicita est, diem.*

O SALVE, PAMPHILE: O interiectio optantis adventum aut repente percussi. ℣. QUID AGIT? Amatorie et familiariter: non enim dixit, *quae*. Virgilius:

Quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem.

℣. ROGAS? Lenta quaedam et tristis est responsio et dolore plena.

V. 33. LABORAT E DOLORE: Duplicem laborem Glycerii esse dicit partus et aegritudinis, alterum curae et sollicitudinis nuptiarum Pamphili. ℣. LABORAT E DOLORE ATQUE EX HOC MISERA SOLLICITA EST DIE: Callide aggreditur juvenem: nam utrumque propter illum perpetitur et dolorem et sollicitudinem. ℣. ATQUE EX HOC MISERA SOLLICITA: Mysis, quae contra patrem suasura est, incertum inveniens Pamphilum facile ad se convertit propter mentionem dominae suae et maxime, quod addit, ut illam aegram esse dicat. Qua re statim perfectum est, quod volebat; ut dicat Pamphilus: *Egone istuc conari queam?*

V. 34. QUIA OLIM IN HUNC SUNT CONSTITUTAE NUPTIAE: Nec addidit a patre, sed invidiose, quasi a Pamphilo sint constitutae. An timet in negotio? ℣. IN HUNC DIEM: Idem enim dies est, quo placuerant destinatae nuptiae, quamvis Chremes renuntiaverit et supra: *hic nuptiis dictus est dies.* ℣. TUM AUTEM HOC TIMET: Tum, praeterea: tertiam sollicitudinem habere Glycerium ostendit, ne deseratur a Pamphilo. ℣. SOLLICITA EST DIE: TUM AUTEM HOC TIMET: Sollicitudo rerum incertarum magis est. ℣. QUOD IN HUNC DIEM SUNT CONSTITUTAE NUPTIAE: Hic certior metus est et gravior.

V. 35. EGONE ISTUC CONARI QUEAM? Ideo sic Pamphilus, quia illa invidiose non: deserere cogaris, dixit, sed deseras. ℣. EGONE ISTUD CONARI QUEAM? Non perficere dixit, sed conari: velle aliquid ad scelus affectio est iam, si non potest fieri. Hic enim voluntas, non factum damnatur, ut Virgilius:

Ausi omnes immane nefas; ausoque potiti.

℣. EGO CONARI: Conari levius est quam facta facere.

V. 36. EGONE PROPTER ME ILLAM: Magna vis est in pro-

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 479.
V. 20. *Supra* Act. I. sc. I. v. 75.
V. 32. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 624.

Quae míhi suum animum atque ómnem vitam crédidit?
Quam ego ánimo egregie cáram pro uxore hábuerim?
Bene ét pudice eius dóctum atque eductúm sinam
Coáctum egestate íngenium inmutárier? 40
Non fáciam. MY. Haud vereor, sí in te solo sít situm:
Set vim út queas ferre. PA. Adeon me ignavóm putas?

V. 41. *Haut verear, sí in te sit soló situm.*
V. 42. *Sed ut vim queas ferre. PA. Adeóne me ignavóm putas?*

nominibus, et diversa cum sint et singula et non praecipitantur, nec dicuntur uno spiritu, sicut in Eunucho:

Egone illam, quae illum, quae me?

quae illum, id est, *amat*; *quae me*, id est, *non amat*. J. EGONE: Suadenter, subauditur: *ut fieri sinam*.

V. 37. QUAE MIHI SUUM ANIMUM: Ab eius beneficiis. J. SUUM ANIMUM: Quantum ad amorem pertinet. J. ATQUE OMNEM VITAM: Hoc est, ut maritum speraret. J. QUAE MIHI SUUM ANIMUM ATQUE OMNEM VITAM CREDIDIT: Vel argumentum a consequenti; si eam deserit, haec subiiciuntur.

V. 38. QUAM EGO ANIMO EGREGIE CARAM PRO UXORE HABUERIM: Egregie, praeter cetera, id est, nimis.

V. 39. BENE ET PUDICE EIUS DOCTUM: Hic illud solvitur: *lana et tela victum quaeritans*, ut hoc praestruat, bene et pudice Glycerium esse educatam. *Lana et tela victum quaeritans*, non pertinet ad argumentum, nisi post vitam Glycerii intelligas. J. BENE ET PUDICE: Ab honesto. J. BENE ET PUDICE EIUS DOCTUM: Hanc sententiam quasi de exemplo probat. nam bene educata est a Chryside, quia primo pudice vitam parce et duriter agebat.

V. 40. COACTUM EGESTATE: Propterea, quod Chrysis inopia et cognatorum negligentia coacta. J. COACTUM EGESTATE: Et non paupertate, cui contrarium inopia et cognatorum negligentia.

V. 41. HAUD VEREOR, SI IN TE SOLO SIT SITUM: Arguit animum adolescentis contra patrem, cuius etiam nomen grave est.

V. 42. SED VIM UT QUEAS FERRE: Hic vereor subauditur. J. UT: pro *ne non* posuit, ut sit: *Sed vereor, ne non queas vim patris ferre*. Et: *ne non possis*, non damnatio est, verum adolescentis provocatio in contemptum patris. J. ADEON ME IGNAVUM: A verisimili. J. IGNAVUM: Quod adversum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit adesse sibi virtutem. Quae sequuntur, ad fidem pertinent. Ita pro tempore contemptum

V. 3. *Eunucho* Act. I. sc. 1. v. 20.

⌈ Adeon | porro ingratuz.

⌊]gnauum | et ingratuz g [Rest ~~4~~ fast 2/3 leer] | (gr. m. i. n. cor.)

⊥ inhumanū ā. f.

F Adōn | porro ingratuz ā inhumanū

JH. 13b

(Zdamer)
I da hinder ⌈ ... ō. ſuat cōditiones ut | oratorie h° cogat ſtel ēē ſi pateret. | (in i daran Punkte gelilgt)

rē prī)

⌊ ut neqȝ me cōſuetudo | neqȝ amor.

⌊ dinez | darnach eine neue Hand (kleiner spitzer)

⌈ ut neqȝ me cōſuetudo n̄ | amor.

⌈ cōmoueat neqȝ cōmoneat. g | [Rufg d. Z. 1/3 leer]

⌊ ut neqȝ cōſuetu | do neqȝ amor g [~~fast~~ etwa 1/3 Z. leer]

(hier beginnt wieder d. frühere Hand) ut ſuem fidez

⌊] fehlt

⌊ Vinum h° ſcio.

⌊ Vinum h° ſcio. ⌊] fehlt

⌊ et futuro.

Adeón porro ingratum aút inhumanum aút ferum,
Ut néque me consuetúdo neque amor néque pudor
Commóveat neque commóneat, ut servém fidem? 45 280.
MY. Unum hóc scio hanc meritam ésse, ut memor essés sui.

V. 43. *Adeóne porro ingrátum, inhumanúm, ferum?*
V. 46. *Unum hóc scio, esse méritam, ut memor essés sui.*

patris pro fortitudine habet. *I.* IGNAVUM: Ignavus est, qui vim non potest ferre, qui non est perseverans.

V. 43. ADEON PORRO INGRATUM: Porro coniunctio est expletiva, alias adverbium temporis. *I.* IGNAVUM ET INGRATUM: Ἄὔξησις est. INHUMANUM AUT FERUM post subiecta dixit. *I.* ADEON PORRO INGRATUM AUT INHUMANUM: Mira omnis conversio est. Non enim dixit: *Adeon me obsequentem patri existimas, adeo gratum, adeo pium, adeo mansuetum?* At amatoris personam servat conditiones, ut oratorie hoc cogatur scelus esse, si pareret nunc patri.

V. 44. UT NEQUE ME CONSUETUDO NEQUE AMOR: Nunc ordine reddit. Ferum enim reddidit ad mansuetum, quod etiam ferae mansuescunt. *I.* NEQUE AMOR: Ad illud inhumanum. Amor namque vehementior est in homines. Virgilius:

Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? pudorem

PUDOREM ad ingratum rettulit. *I.* UT NEQUE ME CONSUETUDO NEQUE AMOR: Consuetudo adversus feritatem, amor adversus inhumanitatem, pudor adversus ingratum animum.

V. 45. COMMOVEAT NEQUE COMMONEAT: Ἄὔξησις est ad maiora: UT NEQUE CONSUETUDO NEQUE AMOR: Ἀπόδοσις ad superiora. *I.* UT SERVEM FIDEM: Exquisite: non enim dixit, ut contemnam patrem.

V. 46. UNUM HOC SCIO HANC MERITAM: In eodem haeret, ut excitet iuvenem, neque audire se fingit, quod dicit. *I.* UNUM HOC SCIO: Vide quam callida sint, quae a Myside subiiciuntur ad irritandam promissionem Pamphili. *I.* UNUM HOC SCIO: Subiicit illa, quae ardentem incendant magis. Nam dixit ille omnia, quibus cogitur servare fidem, sed de merito eius aut nihil dixit aut parum. *I.* UNUM HOC SCIO: Quasi dicat, quid tu facturus sis, equidem nescio, sed unum scio. *I.* UT MEMOR ESSES SUI: Invidiose quasi oblito: adeo commovetur hoc dicto Pamphilus. *I.* UT MEMOR ESSES SUI: Bene praeterito usus est, quoniam quae praeterita sunt in recordatione magis lacrimabilia et miserabilia sunt, ut Virgilius:

V. 15. *Virgilius Georg.* lib. VI. v. 258.

PA. Memor éssem? O Mysis, Mýsis, etiam núnc mihi
Scripta ílla dicta súnt in animo Chrýsidis
De Glýcerio. Iam férme moriens mé vocat:
285. Accéssi: vos semótae: nos soli: íncipit: 50
Mi Pámphile, huius fórmam atque aetatém vides,

V. 48. *Scripta ílla sunt in ánimo dicta Chrýsidis.*

Quoi parvus Iulus, etc.
Quoi pater, et coniux quondam tuq. dicta, relinquor?
Idem alibi;
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

V. 47. O Mysis, Mysis: Primum vocandi, alterum increpandi est. *I.* Etiam nunc scripta: Id argumentum est, quam vivae memor sit, qui etiam mortuae verborum meminit Chrysidis, memminerit etiam de Glycerio.

V. 49. Iam ferme moriens: Ferme adverbium est festinantis. Ideo moriens me vocat: ex tempore probavit locutam vera esse, nos ficta et simulata, nam qui sani sunt, spe longioris vitae adulantur: Virgilius:

Et dulcis moriens reminiscitur Argos.

I. Iam ferme moriens: Affectus a tempore, quod postrema vox erat.

V. 50. Accessi: vos semotae: nos soli: Figurae proprie Terentianae; ἀσύνδετον καὶ ἔλλειψις. Vos semotae: Deest *estis*. Nos soli: Deest *remansimus*, ut est illud; *Egone illam? quae illum? quae me?* *I.* Vos semotae, nos soli: Habuit fidem, quod soli fuimus, quod nemo testis, an timuit, ne hoc pater ante firmatum amorem cognosceret? *I.* Incipit: Deest *dicere*. Praeparatio quasi vestibulum orationis est. Inceptio dicitur orationis, quae longa taciturnitate meditate graviterque profertur, ut Virgilius;

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit.

V. 51. Mi Pamphile: Μίμησις per προσωποποιΐαν et principium a blandimento. *I.* Mi Pamphile: Imitatus est etiam blandimentum Chrysidis. *I.* Huius formam atque aetatem: Amat compendium lassitudo. Formam enim dicendo pulcritudinem significat, aetatem, quod parva. *I.* Huius formam atque aetatem: Duplex caussa commendationis, formae et aetatis, ut supra;

Forte unam aspicio adolescentulam,
Forma etc.

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 678.
V. 4. *Idem Aen.* lib. IX. v. 300.
V. 18. *Illud Eunuch.* Act. I. sc. 1. v. 20.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 100.

L utrasz utiles | L in utiles sient
(m. r. D. zugef.)
Γ et adpudicitiã | qr
Γ et ad rem tutandam | qr dx (m. 1od. 2 x aus r) etalem
et ad rem tutandaz | g. [Kürzg v. fast ½ Z.]
q̄ te p hanc dextrâ | q̄ post utrq̄
(r m. roth. D. zugef.)
P p hanc dextram
L p hanc dextram.
L p huius | solitudinē (m. 1 te aus se; dann augestr.)
L Ob | testor

|| Fol. 15a col 1v. 37.

Γ ne abste hâc | segreges neu deseras. (m. 3)
d ne deseras
L ne abste hanc. s. q̄r   L amantez hanc post
Γ segreges. L neu deseras
L pareleon
Γ si te ingēmans frēs. (e m. 3 üg)
Γ uisuz |

Nec clám te est, quam illi núnc utraeque inútiles
Et ád pudicitiam et ád rem tutandám sient.
Quod ego té per hanc dextram óro et ingeniúm tuum,
Per tuám fidem perque húius solitúdinem
Te obtéstor, ne abs te hanc ségreges, neu déseras:
Si te ín germani frátris dilexí loco,

V. 52. *Nec clám te est, quam illi utraéque res nunc útiles.*
V. 54. *Quod te égo per dextram hanc óro et per geniúm tuum.*

J. Mi Pamphile: Vide redditam vocem morientis, densis intervallis interruptam orationem, utpote lasso anhelitu interveniente.

V. 52. Utraeque inutiles: Legitur et utiles sient.

V. 53. Et ad pudicitiam: Propter formam dixit. J. Et ad rem tutandam: Propter aetatem. Ἀπόδοσις.

V. 54. Quod te per hanc dextram oro: Quod, propter quod, ut Virgilius:

Quod te per superos.

Et est ordo: *Propter quod te oro.* J. Per hanc dextram: Tenet enim, ut apparet. J. Per hanc dextram: Fidei et foederis membrum: ad manum fit conventio. J. Et ingenium: Legitur et *geniam*.

V. 55. Per huius solitudinem: Legitur et *sollicitudinem*.

V. 56. Obtestor: Obtestatio dicitur, quando cum adiuramus, quem rogamus. Rogamus per eas res, propter quas rogamus. Virgilius:

Per everrae, genitor, fumantia Troiae
Excidia obtestor.

J. Ne abs te hanc segreges, neu deseras: Ad fidem ne segreges rettulit, ad solitudinem: ne deseras, hoc est, ne aliam ducas, aut amare desinas, etiam si non ducas aliam. J. Ne abs te hanc segreges: Quasi ipsam manu tenens. J. Hanc: Propter formam et aetatem. J. Segreges: Hoc verbum simplex fieri non potest. J. Neu deseras: Postremo te obtestor. Sextum παρέλκον. Dixit enim iam: *Quod ego te per hanc dextram oro.*

V. 57. Si te in germani fratris: Sic tunc dicimus, quando praestitimus aliquid et tamen volumus aliquid exprobrare, ut Virgilius:

Si qua tibi umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit.

Et alibi:

Si bene quid de te merui,

V. 30. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 406.
V. 33. *Alibi Aen.* lib. IV. v. 317.

Sivé te haec solum sémper fecit máxumi,
Seu tíbi morigera fúit in rebus ómnibus.
295. Te istí virum do, amícum, tutorém, patrem: 60
Bona nóstra haec tibi permítto et tuae mandó fidei.
Hanc mi ín manum dat: mórs continuo ipsam óccupat.
Accépi: acceptam sérvabo. MY. Ita speró quidem.
PA. Set cúr tu abis ab illa? MY. Obstetricem adcérso.
PA. Propera. Atque aúdin'?

V. 58. *Sive haec te.*

J. In germani fratris: Non fratris solum, sed etiam germani.

V. 58. Sive haec te solum: Si aut te mihi quoque praetulit, aut nullum aliúm noverit amatorem in domo meretricis.

V. 59. Seu tibi morigera fuit: Hoc quasi amanti utile fuit, Virgilius:

Fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

V. 60. Te isti virum do: Haec, ut diximus, et singula et non praecipitantur nec dicuntur uno spiritu. *J.* Amicum, tutorem, patrem: Potest enim et maritus esse, sed non amicus; sed affectu mariti rettulit amicum; tutorem, quasi orbae; patrem, quasi parvae; virem, ne segreges; amicum, ne deseras, et illud quod ait: ad publicitiam, patrem: Conclusio per mandatum et obtestationem efficax satis. *J.* Te isti virum do, amicum, tutorem: Apparet, quod iunctis dextris haec dicebat; ideo et *per hanc dextram te oro.*

V. 61. Haec bona nostra tibi: Haec verba quasi supellectilem suam ostendentis sunt. *J.* Bona nostra: Hoc est; *ad rem tutandam.*

V. 62. Hanc mihi in manum dat: Confirmatae sunt legitimae nuptiae per manuum coniunctionem; et mire hanc, non huius manum. *J.* Mors continuo ipsam occupat: Quo magis memorem esse oportet eorum, post quae illa locuta non est.

V. 63. Hanc accepi: Proprie, quasi uxorem. *J.* Accepi: acceptam servabo: Conclusit partem deliberationis suae per electionem.

V. 64. Sed cur tu abis ab illa: Corripit quod abeat ab illa. *J.* Cur: Non interrogantis, sed corripientis est et increpantis, quod Glycerium deserat. *J.* Obstetricem accerso: Quae opem tulerit parienti, obstetrix dicitur. Unde et parturientes: *Ver*

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 317.

⌐ ingermanu fris

⌐ Tui hec te solum /

[ ] weiter bei ♂ └ Seu t morgem fuit /

⌐ te / ista uiruz do.

└ amoru tutorez prez.

– tutorez

(get (m. iget.)

♂ hier folgt obige [ ] F Tuurum └ amicoz

– et adpudicitiam / prem (9d)

[Secista uiruz do. a. / t. p. appz

└ bona. nra. h. t (m. 1 laut) || Fol. 15 col. 2 v. 37

└ bona / nra

– hanc m. m. m. / . d.

(? m. 2) (20)

F mors cotinuo ipaz. o. 9

└ Nihil ac / cepi accepi ge └ accepi. a. s.

[ ] undeutl. 9 ⌐ Sed our tu. abis ab illa / (* ibes un ab)

(10)

└ Obstetritez. a. 9 [y (y aus l m. 1)

(cod. t laut)

Verbum únum cave de núptiis, ne ad mórbum hoc etiam. 300.
MY. Ténco. 65

---

opem, clamant. J. PRÓPERA ATQUE AUDIN? Et interrogatio quo abeat et revocatio ad argumentum magni amoris accedit.

V. 65. VERBUM UNUM CAVE DE NUPTIIS: Deest *dicas*; figura ἔλλειψις. UNUM VERBUM CAVE DICAS DE NUPTIIS: Non quo hodie futurus nescierit Glycerium, sed quod illas hodie indixerat pater filio, cum supra et Pamphilo et Glycerio disturbatae viderentur; *Quin sint constituthe in hunc diem.* J. CAVE: Annotant quidem, *cave*, hic corripiendum esse. J. NE AD MORBUM HOC ETIAM: Iterum ἔλλειψις. Deest enim *accedat*.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

CHARINUS. BYRRIA. PAMPHILUS.

CH. Quíd ais, Byrriá? Daturne illa Pámphile hodie núptum? BY. Sic est.
CH. Quí scis? BY. Aput forúm modo e Davo audívi.
CH. Vae miseró mihi.

V. 1. ~~Quid ais, Byrrhia? daturne illa hodie Pamphilo nuptum?~~ In hoc colloquio altera pars ostenditur fabulae, si quidem Andria ex duorum adolescentium periculis gaudijsque componitur, cum fere solam ~~Hecyram~~ Terentius ex unius compedia adolescentis effecerit. *J.* ~~Quid ais, Byrrhia? Daturne illa hodie Pamphilo nuptum?~~ Has personas Terentius addidit fabulae; nam non sunt apud Menandrum: ~~ne τραγικώτερον~~ fieret, Philumenam spretam relinquero aut sine sponso Pamphilo aliam ducentem. *J.* Quid ais, Byrrhia? Ex verbis Charini apparet Byrrhiam nuntiasse nuptias futuras cum Pamphilo; nec adducitur tamen, ut statim credat et accommodet animum. Saepius repetit interrogando et bene *illa*, velut amatorie, velut de certa loqueretur persona. Sic Virgilius:

Solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus

Ergo non *Aeneas*, sed *ille*, et item hic non *Philumena*, sed *illa* dixit. *J.* Quid ais, Byrrhia? Miratur magis quam interrogat vel potius indignatur. *J.* Sic est. Hoc cum indignatione stomachi dixit.

V. 2. ~~Qui scis?~~ Non vult enim verum esse. *J.* Qui? Quatenus hoc, unde scis? *J.* ~~Apud forum modo e Davo audivi.~~ De loco *apud forum*, de tempore *modo*, de persona *e Davo*. *J.* ~~Vae misero mihi.~~ Tandem aliquando productus est, ut crederet. *J.* Vae. Interiectio in his rebus, quas exsecramur. *J.* ~~Apud forum modo e Davo audivi.~~ Plurima dixit ad confirmandum Byrrhia, quando interrogatus est, a loco, a tempore, a persona.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 421.

adv. 1 cf. Euanth. p. LVI West. (u. Hildebrands p. 22; d. Verhältniss oder umgekehrt).

im äuss. Rde m. 2: ἐκῦρ ὁ Socrus
zur Zeitfeier: ὁ ἐκυρὸς Socer

in Innern Rde: q m. 1 od. 4 für Init. durch 2 Lin. Platz dann Vid aus Birria d. n. i. p. h. n. (y aus i m. 2; m. 2 (c h))

unter q m. 1 L echirâ m. 1; daraus ras. u. cor. m. 2 ecyrhâ (hl. Eiche)

L Quid aus Birria (Byrrhia aus Birria m. 2) d. n. h. p. γ h. p. n. has p. (m. 1) (p war ungef.)

ἀποθέατον cf. Dübner in N. Jahrb. f. Phil. 1834 S. 32.

[g [Rest etwa 4 lit. leer; Anfg d. nächst. 2. ⅓ leer]

|| Fol 15b col. 10. 37.

Quid aus Byr. (y aus i m. 2) (in y m. 2) (b a m. 3)

L p L n in l m. 2 (Vl)

L Quid aus b

L q. sis (m. 3)

apud forum m. e. | d. a. de loco

Bartels p. 27.

ue misero m.

Apud forum m. e. d. a. L χ̂ (x aus r m. 3 od. 2)

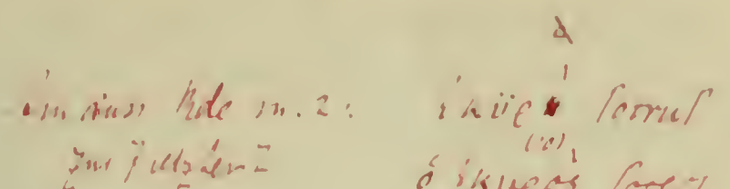

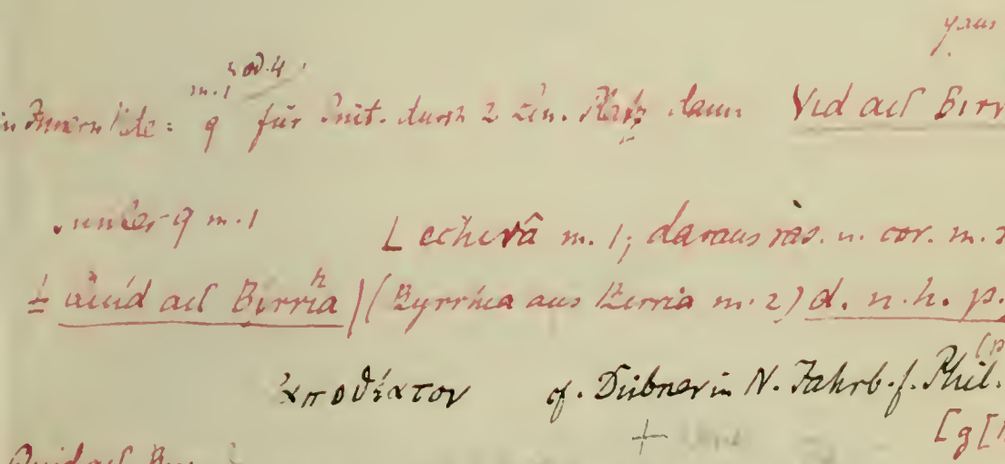

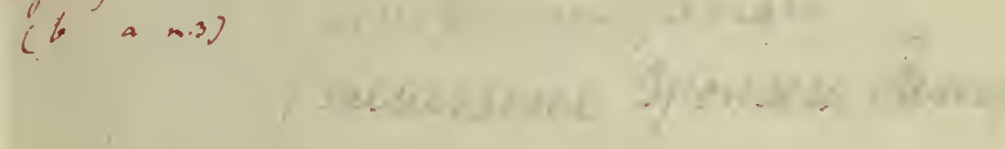

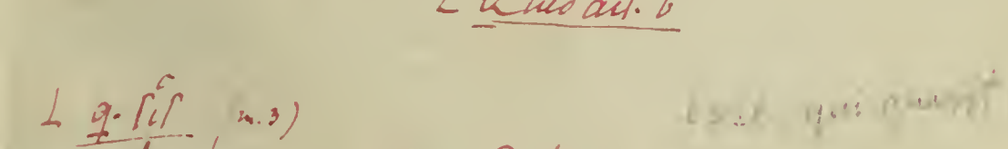

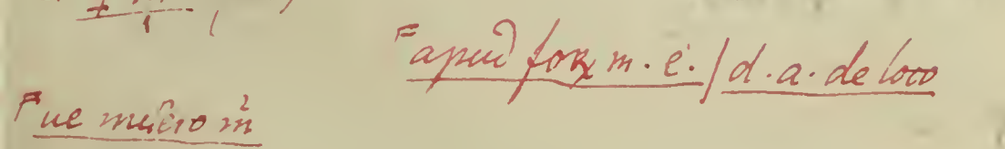

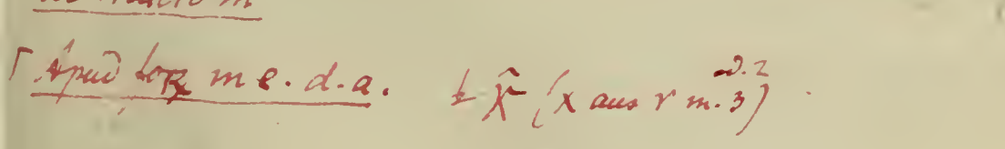

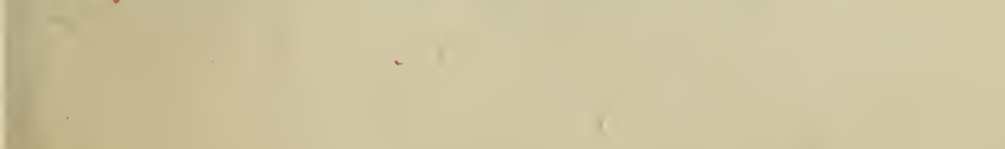

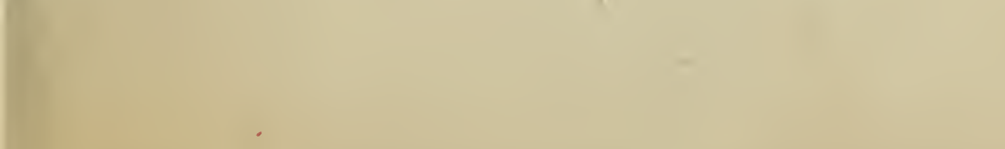

ante i°. 2.

[actent⁹ fui

acter (m. 3)

ē ñ hac (m. 3)

L Lallus et si lallus

[Lallus cura . c.

copulsq (m. 2 mg.)

Stupet

L Quesso | edepol

(m. 2) (m. 2)

± qso uult velut rogātis |

(Ilen. velut m. 2)

qui ñ pot id fieri q̄ v. id. v. q. p.

ṅ. nolo aliud | Enim si h

F birre m. 1 | byrrie m. 2)

[nat

[Laus n m. 2

|| Fol. 15b col. 2 v. 3]

± Quanto sati⁹ ē te id . d | o. q. i. q ut. q istum amorez. ab. a. a. | + (ven.

+ (Stt. m. 3 ? Iaus t)

Ut ánimus in spe atque ín timore usque ántehac adtentús fuit,
Ita, póstquam adempta spés est, lassus, cúra confectús, stupet.
BY. Quaéso edepol, Charíne, quoniam nón potest id fíeri, quod vis, 305
Íd velis, quod póssit. CH. Nil volo áliud nisi Philúmenam. BY. Ah,
Quánto satiust te íd dare operam, qui ístum amorem ex ánimo amoveas tuo,
Quam íd loqui, quo mágis lubido frústra incendatúr tua.
CH. Facile ómnes, cum valémus, recta cónsilia aegrotís damus.

V. 5. *quándo.*
V. 7. *Quánto satiust te íd dare operam, qui ístum amorem ex córde eíicias.*

V. 3. ~~USQUE ANTEHAC:~~ Id est, ante quam tua verba audirem. Et duas praepositiones praeposuit, ut dicitur, sed una est velut adverbium, non iam praepositio. *J.* ~~ATTENTUS FUIT:~~ Ut *attentus audire* dicitur. *J.* ~~USQUE ANTEHAC ATTENTUS:~~ Nulla praepositio praepositioni adiungi separatim potest; ~~sed usque~~ eius modi est, ut sine aliqua praepositione raro inveniatur.

V. 4. ~~LASSUS CURA CONFECTUS STUPET:~~ ~~Lassus~~ cura ex praeterita spe nunc confectus est, ~~id est~~ sic ~~aut~~ vulneratus ~~aut percussus~~, ut sanari non possit. *J.* ~~LASSUS CURA CONFECTUS STUPET:~~ ~~LASSUS~~, adempta attentione, ~~CURA CONFECTUS~~, confirmato timore, ~~STUPET~~, abiecta spe.

V. 5. ~~QUAESO, EDEPOL:~~ Obiurgantis est. *J.* ~~QUAESO:~~ Velut ~~rogantis~~ est. *J.* ~~QUANDO NON POTEST FIERI QUOD VIS, ID VELIS QUOD POSSIT:~~ Consolatio ad id, quod fieri non potest, suadens id ut velis, quod possit. *J.* ~~ID VELIS, QUOD POSSIT:~~ Proverbiale.

V. 6. ~~NIHIL VOLO ALIUD NISI PHILUMENAM:~~ ~~Hoc~~ magis gemitu amatorio, ~~quam ut~~ responderet Byrrhiae dicit, quasi magis Philumenam velit, ~~quam~~ vitam et lucem. Idem alibi:

In eo me oblecto; ~~solum id est carum mihi.~~
~~Non enim~~ dixit: *~~Nullam~~ aliam volo ~~quam~~ Philumenam*, ~~sed~~: *~~Nihil~~ volo aliud*, ~~quod~~ infinitum est.

V. 7. ~~QUANTO SATIUS EST TE ID DARE OPERAM, QUI ISTUM AMOREM:~~ Qui pro *ut*. *J.* ~~QUI ISTUM AMOREM AB ANIMO AMOVEAS TUO:~~ Legitur: ~~EX CORDE EIICIAS.~~

V. 19. *Alibi Adelph.* Act. I. sc. I. v. 24.

Tu si híc sis, aliter séntias. BY. Age ágc, ut lubet.
CH. Set Pámphilum
Video. Ómnia experíri certumst príus quam pereo.
BY. Quíd hic agit?
CH. Ipsum húnc orabo: huic súpplicabo: amórem huic narrabó meum:
Credo, ínpetrabo, ut áliquot saltem núptiis prodát dies:
Intérea fiet áliquid, spero. BY. Id áliquid nihil est.
CH. Býrria,

V. 10. *aliter cénseas.*

V. 10. TU SI HIC SIS ALITER SENTIAS: Hoc gestu scaenico melius commendatur; nam haec magis spectatoribus quam lectoribus scripta sunt. Hic ergo se ipsum ostendens dicit, et est HIC pronomen. *J.* SED PAMPHILUM: Sed inceptivum pro; *atque eccum Pamphilum*, ut Salustius; *Sed Metellus in vulnere*: hoc non discretivum, ut si dicas; *Sapiens, sed miser*; hic enim discretivum erit. *J.* AGE AGE UT LUBET: Adversus hunc non habet, quid loqueretur. Et est permissio reprobantis ea, quae sentit. *J.* SED PAMPHILUM VIDEO: Haec per ἀποστροφὴν finguntur.

V. 11. OMNIA EXPERIRI: Hoc idem alibi;

Omnia prius experiri quam armis sapientem decet.

Virgilius hanc quoque posuit sententiam;

Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.

V. 12. IPSUM HUNC: Bene *ipsum* quasi auctorem et principem. Refertur etiam ad dignitatem. *J.* IPSUM HUNC ORABO, HUIC SUPPLICABO: Oramus quae bona sunt, supplicamus in adversis magis vel cum lacrimis. *J.* AMOREM HUIC NARRABO MEUM: Non studium aut voluntatem, sed amorem, nec petam, sed narrabo dixit, totum magnifice. *J.* HUNC ORABO, HUIC SUPPLICABO: Proocmia sunt petitionis, quibus ostendit poeta rationem, qua nova et improba res tamen petitur.

V. 13. UT ALIQUOT SALTEM NUPTIIS PRODAT DIES: SALTEM, desperatis rebus, solam petentes salutem hoc verbo utimur. PRODAT vero proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto;

An porro prodenda dies sit.

V. 14. INTEREA FIET ALIQUID SPERO: Tale est hoc, quale illud; *Interea aliquid accidet boni.* Sed nihil illum dixisse poeta per servum ostendit, dicendo; *Id aliquid nihil est.* *J.* FIET ALIQUID: Ut supra; *Impetrabo.*

V. 11. *Alibi Eunuch.* Act. IV. sc. 7. v. 19.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 415.

(m.)
L ne sis n' illa tr/ sentias

L Sed pamphilum video.
L Vt   L ulpic (m.) [illegible] (impie?)
L age age ut/ L
P [illegible] am. c. t. p. o. e. n.
L ora experiri h. c. e.   T ✶ (l m. 1 get.)

L [illegible] hanc alie/ ne [illegible]
F [illegible] huc orabo / h. l.
L amorem huic. n. m/ .T. eo
L X (x aus v m. 3)   (ob. [illegible] ?)
L Huc orabo ac [illegible] (m.)

(in re plures) L ut aut saltem. n. p. d.
(trahat [illegible]!)

Bartels p. 18

F [illegible] aliq accidet [illegible]
interna li et a. s/
F Fiet aliq

Tale hoc quale illud Terentii:

Ter. Andr. II 3, 24.

Fol 16ª col 1 v.37

Quid. || nisi nihil impetit at q ni et sic n impes
tres

quid n n impe | tres n

hyromiam
(Chi cor. m iam n)

sigdes |
m.l ½ in mo n. co

Charinū uideon. 53

cha | rinum uideo

ing
no ni | mis

Le aduero | spe. s. a. c. ei

Lesper tat
(ex n. . m.3)

spes salutē | a.e.c.

Nep pol cōsily. J. h. n. c. a

P auxily

pol consily.

Quid tíbi videtur? ádeon' ad eum? BY. Quídni? si nihil impetres, 15 315.
Ut te árbitretur síbi paratum moéchum, si illam dúxerit.
CH. Abín hinc in malám rem cum suspícione istác, scelus?
PA. Charínum video. Sálve. CH. O salve, Pámphile.
Ád te advenio, spém, salutem, auxílium, consilium éxpetens.
PA. Néque pol consilí locum habeo néque ad auxilium cópiam. 320.

V. 15. *Quíd ni? nihil ut impetres.*
V. 17. *Ábin hinc in malám rem cum suspícione istác, scelus?*
V. 19. *cónsilium, auxilium.*

V. 15. ADEON AD EUM?: Consuetudine magis quam ratione dicitur: unum enim ad abundat. S. QUID NI? SI NIHIL IMPETRES: Aut: QUID NISI NIHIL IMPETRES. In utroque idem sensus est, sed superior per ironiam, inferior per simplicem explanationem solvitur. Et si *quidni* legitur, subaudiendum *adeas*, ut sit: *Quidni adeas? ut te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit.* S. QUID NI? SI NIHIL IMPETRES: *Nihil impetres* per ὑστερολογίαν dictum videtur, id est, *si nihil petas*, quoniam petitionem saepe impetratio sequitur.

V. 18. CHARINUM VIDEO. SALVE: Non imperite Pamphilum priorem loqui fecit, sed ut fiduciam det Charino loquendi, quod et Virgilius eleganter:

Heus, inquit, iuvenes, monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum.

S. CHARINUM VIDEO: Ad hoc prior incipit Pamphilus, ut ad confessionem Charini minus clausa prae pudore sit via.

V. 19. AD TE VENIO, SPEM, SALUTEM, AUXILIUM, CONSILIUM EXPETENS: Eleganter quoniam demens et improbum est, quod petit, novissimum posuit consilium, ut si non possit concedi, vel consilium expetat ad sanandam dementiam. Cicero: *Tu da salutem, qui spem dedisti.* S. SPEM, SALUTEM, CONSILIUM, AUXILIUM EXPETENS: "Ut in petitionibus fieri solet, beneficium petens, utitur partibus deliberativis.

V. 20. NEQUE POL CONSILII LOCUM HABEO NEQUE COPIAM AUXILII: Apud amantem neque consilii facultas, apud inopem neque copia auxilii. In his duobus ostendit etiam sese amatorem.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 325.
V. 21. Cf. *Cicero pro Ligario* Cap. 10.

Sét istuc quidnamst? CH. Hódie uxorem dúcis? PA. Aiunt.
CH. Pámphile,
Si íd facis, hodié postremum mé vides. PA. Quid ita?
CH. Heí mihi,
Véreor dicere. Huíc dic: quaeso, Býrria. BY. Ego
dicám. PA. Quid est?
BY. Spónsam hic tuam amat. PA. Né iste haud mecum
séntit. Ehodum díc mihi:
325. Númquidnam ampliús tibi cum illa fuít, Charine? CH.
Ah, Pámphile,
Níl. PA. Quam vellem. CH. Núnc te per amicítiam et
per amorem óbsecro,

V. 21. SED QUIDNAM ISTUD EST: Hoc si non aderit, locus confidendi amoris Charino nullus fuisset.

*V. 20. NEQUE POL CONSILII: Quia amo. J. NEQUE AUXILII: Quia sum miser.

*V. 21. HODIE UXOREM DUCIS?: Vide miram interrogationem ante confessionem. J. AIUNT: De re dicimus, quam volumus esse falsam.

V. 22. SI ID FACIS, HODIE POSTREMUM ME VIDES: Nihil prius, quam se moriturum dixit pudenda dicturus. Unde datum est, ut ille instantius quaereret caussam. Plus dixit; POSTREMUM ME VIDES, quam si dixisset: *Morior*. J. HODIE POSTREMUM ME VIDES: A necessario, quia vivere non potest, et POSTREMUM adverbium est.

V. 24. SPONSAM HIC TUAM AMAT: Nulla cunctatione Byrrhia, sed facete, παρρησίᾳ servili, paratissime narravit. J. NAE ISTE HAUD: NAE valde, ut et Cicero: *Nae illi vehementer errant*. Sensus hic est: Non id amat, quod amo, nec id odio habet, quod odi. Hoc est: Valde iste, inquit, non mecum sentit; id amat, quod ego odi. J. SPONSAM HIC TUAM: Callide et SPONSAM et AMAT: Hoc est neque adhuc uxor tua est, neque aliquid admisit, quia amat tantum. J. NAE ISTE HAUD MECUM SENTIT: Nae valde, aut ut quidam volunt: Quam. Lucilius in X:

Nae quem in arce bovem discerpsit magnifice, inquit.

V. 25. NUM QUIDNAM AMPLIUS TIBI CUM ILLA FUIT, CHARINE. AH PAMPHILE: Artificiose personam expressit Terentius nuptias recusantem et simul τὸ πρέπον virgini servavit.

V. 36. QUAM VELLEM: Utique vitiatam, ut esset caussa recusandae. J. NUNC TE PER AMICITIAM: Suam et Pamphili. J. ET PER AMOREM OBSECRO: Per amorem suum tantum circa virginem.

V. 16. *Cicero* orat. *in Catil.* II. Cap. 3.

⌐ Incipeo ut ne doceat?

⌐ Aut 4t nuptie hc. R corde|

Dabo egdez opaz |

⌐ Sed, si id | nō pōt. de ē

P illy

P sz si id nō pōt K

L t²

L uz id

L corde aio

L dabo egdez opam ⌐ gēdū m. 2 cd. 3 aus uādū (g aus u veell. 2ohor. m. 1) L x̂ aus v̂ m. 2

L falkez aliquot dies. p. d. p / a. n. i. pmo.

L nimis

L F- | ter.

P dum pficis | c. a. u. m. ⌐ x̂ m. 2 aus ?

⌐ Aude nuchiata L sinat

15ᵇ cd. 10. 37.

L Ego charine ||

" Ego Charine, ne iniqz offm. sen |
(m. 3)

L iqt
(m. 3)

L s

Príncipio ut ne dícas. PA. Dabo equidem óperam. CH.
Set si id nón potes,
Aút tibi nuptiae haé sunt cordi. PA. Córdi? CH. Saltem aliquót dies
Prófer, dum proficíscor aliquo, né videam. PA. Audi núnc ïam:
Égo, Charine, neútiquam officium líberi esse hominís puto,

V. 27. *Set si id nón potest.*
V. 28. *haéc sunt.*

V. 27. ~~PRINCIPIO UT NE DUCAS:~~ Sufficeret dixisse: *Ne ducas.* *J.* ~~DABO EQUIDEM OPERAM:~~ Plus ~~ipse~~ promisit, ~~quam~~ ille poposcit. *J.* ~~SED SI ID NON POTEST:~~ Deest *fieri.* *J.* ~~SED SI ID NON POTEST:~~ Hoc ad patrem rettulit. ~~AUT HAE NUPTIAE SUNT TIBI CORDI:~~ Hoc ad Ramphilum pertinet. Non ~~enim~~ unum et idem est. Nam si id esset: *Nuptiae ~~hae~~ ~~sunt~~ tibi cordi*, ~~super~~vacue esset additum.

V. 28. ~~CORDI?:~~ ~~Animo~~ acuto.

*V. 27. ~~DABO EQUIDEM OPERAM:~~ ~~Cum~~ pronuntiatione legendum est. Plus ~~enim~~ dixit: *Dabo operam*, ~~quam~~ si diceret: ~~*Non ducam!*~~

*V. 28. ~~SALTEM ALIQUOT DIES PROFER, DUM PROFICISCAR ALIQUO, NE VIDEAM:~~ ~~Primo~~ quae maiora ~~sunt~~, petit: postremo ~~quae~~ ex his videntur ~~minima~~, et hoc arte, ut Virgilius:

Incute vim ventis ~~submersasque obrue puppes.~~

Et ad postremum:

~~Aut~~ age diversas et disice corpora ponto.

V. 29. ~~PROFER:~~ Prolata, produc, differ. *J.* ~~DUM PROFICISCAR ALIQUO NE VIDEAM:~~ Aliquo ~~dixit~~, ut exsilium esset incertum. *J.* ~~AUDI NUNC IAM:~~ Correptio impatientis, ~~qui~~ non ~~sustineat~~ audire ~~de exsilio.~~

V. 30. ~~EGO, CHARINE:~~ ~~Sententiae~~, quae a pronominibus incipiunt, seria ~~semper~~ et vera promittunt. Virgilius:

Me natam ~~nulli~~ ~~geterum~~ ~~sociare~~ procorum
~~*Eas erat.*~~

J. ~~EGO, CHARINE, NEUTIQUAM OFFICIUM:~~ ~~Sensus hic~~ est: Non puto, ~~inquit~~, hominem ~~liberum~~, ~~qui~~ cum nihil praestet, deberi gratiam ~~sibi~~ poscat. Ergo cum ~~tibi~~ nihil praestem, ~~nolo~~ mihi gratias agas. Non ~~enim~~ tui causa fugio, ~~quam~~, ~~prius~~ ~~quam~~ me peteres, ~~magis~~ nolebam ducere, ~~quam~~ tu cupis.

V. 15. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 69.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 27.

Cum is níl promereat, póstulare id grátiae adponí sibi:
Núptias effúgere ego istas málo quam tu adipíscier.
CH. Réddidisti animum. PA. Núnc si quid potes aút tu aut hic Býrrhia,
Fácite, fingite, ínvenite, effícite, qui detúr tibi:

V. 31. *Cum ís nil mereat.*
V. 33. *CH. Rédduxti animum. P. núnc si quid potes aút tute, aut hic Býrria.*

V. 31. CUM NIHIL MEREATUR: Mereri est aliquid mercedis pro labore sumere. Cum dicimus: Nihil meretur, hoc intelligitur: Nihil est mercedis digmus accipere.

* V. 30. NEUTIQUAM: Una pars est orationis pro *nequaquam*, ut alio modo dicitur.

V. 31. CUM IS NIHIL MEREAT: Id est, praestet, ut

Quique suí memores aliquos fecere merendo.

Et

Numquam regina negabat

Promeritam.

E contrario laedit:

Quid commeruí aut peccavi, pater?

J. CUM IS NIHIL MEREAT: Laboret et mereatur vel mercedis petere debeat. Ut

Quid meret machaerat?

Plautus in Pseudulo. J. POSTULARE ID GRATIAE APPONI SIBI: Aut id postulare, quo nihil mereat. J. ID GRATIAE APPONI SIBI: Addi in gratiam suam, id est, sibi gratiam mereri.

V. 32. NUPTIAS EFFUGERE EGO ISTAS MALO, QUAM TU ADIPISCIER: Interposita distinctione voluose hoc dicit, id est, cum gestu.

V. 33. REDDIDISTI ANIMUM: Plus dici non potuit. J. AUT HIC BYRRHIA: Hic δεικτικῶς, quasi efficaciorem ostendit. Ergo ad comparationem alterius refertur.

V. 34. FACITE, FINGITE, INVENITE, EFFICITE: Fit quod verum est: fingitur, quod falsum est: invenitur, ne temere fiat. INVENITE ergo agite dicit: post cogitationem EFFICITE, id est, in effectum perducite. Sallustius: *Nam et prius quam incipias, consulto, et ubi consulueris, mature opus facto est.* J. FACITE, FINGITE, INVENITE: Mire expressit Pamphili animum nuptias recusantis, cui quidquid dixerit parum est. J. QUI DETUR TIBI: Qui pro quem ad modum.

V. 7. *Quique Virgilius Aen.* lib. VI. v. 664.
V. 9. *Numquam Idem Aen.* lib. IV. v. 334.
V. 12. *Quid Supra* Act. I. sc. I. v. 112.
V. 15. *Plautus in Pseudulo* Act. IV. sc. 7. v. 89.
V. 27. *Sallustius Catil.* Cap. 1.

L g^p. / ~~bibere sumē~~
(m. 3 exp. und m. r. die ausgeschr.)
L Neutiq; (m. 3)
L cuz il mereat

F cuz / il n^t mereat

[postular id. grē pom libi
F id grē pom s^t /   L Suā / d.i. s graz
(dig vord. 2. m 4 vl. 37)
P nuptias effugere / ego illsat. ma. q̄ tu. a.   (m. 2)   L h^o
L reddidisti cuiz!   E a^t h Byrria h dictitos
– c in cor. m. 1   (/m. 2)
F facite / fingite. i. e. fit q̄ (m. 1)
L effacite   E uerū   L Inue / nite g̃ arguite (m. 1)
P facite fingite inuenite
nav. / 26^b col. 2 v. 37
re. Satz für 3 lit.
= ini / dec^t t^l q

Égo id agam, mihi quí ne detur. CH. Sát habeo. PA. 335.
Davom óptume 35
Vídeo, cuius consílio fretus sum. CH. Át tu hercle haud quidquám mihi
Nísi ea, quae nil ópus sunt, scire. Fúgin' hinc? BY.
Ego vero ác lubens.

V. 35. *qui míhi ne detur.*
V. 37. *quae nil ópus sunt sciri.*

V. 35. NE MIHI DETUR: Veteres frequenter *ne* pro *non* dicebant. | *J.* EGO ID AGAM MIHI QUI NE DETUR: Non dixit: *Ego non instabo, ut ducam*, sed quod est amplius, et recte: utriusque opera opus est. Non enim continuo ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. | *J.* SAT HABEO: Sic antiqui pro *sufficit*, *satis habeo* dicebant. An vel abundat?

V. 36. AT TU HERCLE HAUD QUIDQUAM: Deest: *Affers*, *dicis*, *nuntias*.

V. 37. NISI EA, QUAE NIHIL OPUS SUNT: Hoc est: *Daturne illa hodie Pamphilo nuptum? Sic est: Apud forum modo Davo audivi*, quod memor est Charinus, se non lubenter audisse. | *J.* FUGIN' HINC: Comminantis est et abigentis a se. *J.* EGO VERO AC LUBENS: Nemo libenter fugit, nisi coactus necessitate: hic etiam lubens dixit, quod est libenter.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

DAVOS. CHARINUS. PAMPHILUS.

DA. **D**í boni, boní quid porto: sét ubi inveniam Pámphilum,
Út metum, in quo núnc est, adimam atque éxpleam animum gaúdio?
CH. Laétus est nescío quid. PA. Nihil est: nóndum haec rescivít mala.
DA. Quem égo nunc credo, sí iam audierit síbi paratas núptias —
CH. Aúdin' tu illum? DA. Tóto me oppido éxanimatum quaérere.

V. 2. *quo in núnc est.*

V. 1. DII BONI, BONI QUID PORTO: Haec scaena consilium continet personarum, ad quas maxime pertinet argumentum: et hic est locus, in quo, ut fieri solet, fortuna mixta rebus dispositis magnas turbas dat. *J.* DII BONI, BONI QUID PORTO: Non mirum, quod insolentius Davus exsultat, qui, ut Simo dicebat, timidus fuit, ut ipse Davus, etiam desperavit ex nuptiarum terrore: quas nunc falsas comperit. *J.* DII BONI, BONI QUID PORTO: Ex proximo repetivit bis, sed tamen alterum nominativo plurali, alterum genitivo singulari dictum est. *J.* BONI QUID PORTO: Non solum corpore, sed etiam animo portamus tam bona quam mala. Sic alibi: *Ne quid Andria apportet mali.*

V. 2. UT METUM, IN QUO NUNC EST, ADIMAM ATQUE EXPLEAM ANIMUM GAUDIO: Ordine locutus est: prius metum adimere, sic demum gaudio perfundere: hic ordo etiam in laude servatur.

V. 3. LAETUS EST NESCIO QUID: Deest *propter*, ut sit: *propter nescio quid.* *J.* QUID: Adverbiale.

V. 5. EXANIMATUM: Perterritum, perturbatum.

V. 11. *Alibi supra* Act. I. sc. 1. v. 46.

Sét ubi quaeram? aut quó nunc primum inténdam? CH.
Cessas ádloqui?
DA. Ábeo. PA. Dave, adés, resiste. DA. Quís homost,
qui me? o Pámphile,
Te ípsum quaero. Eúge Charine. Ambo ópportune: vós 345.
volo.
PA. Dáve, perii. DA. Quín tu hoc audi. PA. Intérii.
DA. Quid timeás, scio.
CH. Méa quidem hercle cérte in dubio vítast. DA. Et
quid tú, scio.
PA. Núptiae mi — DA. Et sí scio? PA. Hodie — DA.
Obtúndis, tametsi intéllego?

V. 6. *Sét ubi quaeram? quó nunc primum inténdam?*
V. 7. *Hábeo.*
V. 11. *etsí scio?*

V. 6. SED UBI QUAERAM AUT QUO NUNC: In omnes se partes versat, quaerens quo dirigat cursum.

V. 7. ABEO: Videtur quasi constitisse, deinde quasi elegisse quo pergat. *J.* HABEO: Per H inveni. Legitur et *abeo*, uti merito illi dicatur: *Resiste.* *J.* QUIS HOMO EST, QUI ME: Vocat. *J.* O PAMPHILE: Ante videt quam compleat orationem.

V. 8. EUGE, CHARINE: EUGE modo pro interiectione positum est. *J.* AMBO OPPORTUNE: Deest *adestis:* non: *opportune vos volo.*

V. 9. DAVE, PERII: Proprium est dolentis praefestinare ad indicanda quae dolent. *Ἀπολούμεθα!* Habet non nullum affectum, quod addidit: *Dave.* *J.* QUIN TU HOC AUDI: QUIN modo pro *immo*, alias: *cur non.*

V. 10. MEA QUIDEM HERCLE IN DUBIO EST VITA: Certa sententia est. Videtur Charinus plus dixisse: *Perii*, quam Pamphilus: *Mea quidem hercle in dubio vita est.* Sed non est hoc. Plus enim Pamphilus dixit. Nam qui vivit, non potest interiisse, is autem, qui vivit, vitam potest in dubio habere. Ideo et iuravit *hercle* et affirmans ius iurandum *certe* addidit. Bene CERTE, quasi illud INTERII falsum sit. Ita Pamphilus plus fecit periturum se esse dicendo, quam Charinus interiisse. *J.* ET TU QUID, SCIO: Mira compendia, quae contrahit poeta longitudine fabulae, nec tamen perdit affectus personarum. *J.* ET QUID TU: Deest: *timeas.*

V. 11. ET ID SCIO: *Ἐν ὑποκρίσει*, tamquam dicat: *Nihil est.* *J.* ET ID SCIO: Legitur: *et si scio.* *J.* HODIE: Tempus addidit: tamquam rem scientis. *J.* OBTUNDIS, TAMETSI INTEL-

Id paves, ne dúcas tu illam: tu aútem, ut ducas. CH Rém tenes.

PA. Ístuc ipsum. DA. Atque ístuc ipsum níl pericli est: mé vide.

PA. Óbsecro te, quám primum hoc me líbera miserúm metu. DA. Hem,

Líbero: uxorém tibi non dat iám Chremes. PA. Qui scís? DA. Scio.

Túus pater me módo prehendit: aít tibi uxorém dare

V. 15. *Líbero: tibi uxórem non dat iám Chremes. P. qui scís. D. scies.*

V. 16. *dare.*

LIGO: Saepe repetendo dicere *obtundere* est. Translatio a fabris, qui saepe repetunt tundendo aliquid malleo, et idem obtundunt et hebetant. *J.* OBTUNDIS, TAMETSI: Potest esse *ἀναστροφή*, sed sincerius est et melius subdistinguere.

V. 12. ID PAVES, NE DUCAS: Deest *ob*, ut sit *ob id*. Hoc autem Pamphilo dicit. *J.* TU AUTEM, UT DUCAS: Pro *ne non* UT posuit. Hoc Charino dixit.

V. 13. ATQUE ISTUC IPSUM NIHIL PERICLI EST: *Ἐν ὑποχρίσει*. Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione, quod quasi vanum contemnit. *J.* ME VIDE: Utrum laetus sum, an me specta fidei datorem, ut dici solet: *Me habes, me respice.*

V. 14. OBSECRO TE, QUAM PRIMUM LIBERA ME MISERUM METU: Cum precibus et tempus admiscuit. Et bene LIBERA. Perfecta enim securitas liberatio nominatur. *J.* HEM: Ecce, demonstratio est facti.

V. 15. UXOREM TIBI NON DAT IAM CHREMES: Oratorie a summa coepit, cuius partes multis dicentur. *J.* NON DAT IAM CHREMES: Bene IAM, quod si non dixisset, intelligeret Pamphilus, postea Chremetem filiam non esse daturum, sed addito *iam* plena securitas est. *Iam* enim renuntiatio est perpetuitatis. *J.* SCIO: Praeparatio est auditoris ad eam narrationem, quae ostendit argumenta falsarum nuptiarum.

V. 16. TUUS PATER MODO ME PREHENDIT: Pro *prendit*, addita aspiratione geminavit syllabam, et *prehendit* dixit, quasi vitantem ac fugientem. *J.* AIT TIBI UXOREM DARE: AIT proprie, quia contemnenda dicuntur. *J.* AIT TIBI UXOREM DARE SESE HODIE: Coniecturam facit ex malis, quae praecesserunt. *J.* AIT TIBI UXOREM DARE SESE HODIE: Dicit cur primo crediderit veras, dicturus subinde cur falsas.

Sése hodie: item alia múlta, quae nunc nón est narrandí locus.
Cóntinuo ad te próperans percurro ád forum, ut dicám tibi haec.
Úbi te non invénio ibi, ascendo ín quendam excelsúm locum.
Círcumspicio: núsquam. Forte ibi húius video Býrrhiam: 20
Rógo. Negat vidísse. Mihi moléstum. Quid agam, cógito.
Rédeunti interea éx ipsa re mi íncidit suspício: hem,
Paúlulum obsoni: ípsus tristis: de ínproviso núptiae:

V. 17. *Hódie; item alia múlta.*
V. 19. *Ubi te non invénio, escendo in quéndam ibi excelsúm locum.*
V. 20. *Círcumspicio; núsquam es. ibi forte húius video Býrriam.*

V. 17. ITEM ALIA MULTA, QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Bene distulit narrationem, ne, si audirent Charinus et Byrrhia, desinant dolos struere adversum vigilantissimum senem. *S.* ITEM ALIA MULTA, QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Commoda narratio a necessariis tantum: minas autem senis praetermisit, ne corrumperet bona, quae nuntiabat. *S.* QUAE NUNC NON EST: Argumentum est, quaerere potuisse eum, qui sit territus: nam timor curam parit. *S.* NARRANDI LOCUS: Modo tempus et spatium eius. *S.* QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Non vult dicere quae minaciter secum egerit senex, quamque instet nuptiis, ne Charinum Byrrhiamque de spe deiiciat, quos vult secum adniti, ne uxorem Pamphilus ducat.

V. 18. CONTINUO AD TE PROPERANS: Vide quantum *próperans* dixerit et *percurro*, ut continuationem cursus ostenderet.

V. 19. UBI TE NON INVENIO IBI: UBI modo non est adverbium loci, sed temporis pro *postquam*. *S.* UBI TE NON INVENIO IBI: A summo ad imum divisiones, quibus dicta et facta continentur, sub quorum genere sunt species nunc dictorum nunc factorum cum consideratione rerum personarumque.

V. 20. NUSQUAM: Deest *vidi*. *S.* FORTE IBI VIDEO HUIUS BYRRHIAM: Deest *servum*, et recte. Dixerat enim: *Apud forum modo e Davo audivi.*

V. 21. ROGO: NEGAT VIDISSE: Mira brevitas et imitanda.

V. 23. PAULULUM OBSONII: Hinc est quod ait nimium parce facere sumptum. *S.* IPSUS TRISTIS: DE IMPROVISO NUPTIAE: Mire et moraliter. Ex his enim, quae facta non sunt, docet quod fecisse deberet. Et DE IMPROVISO NUPTIAE pronuntiandum.

Nón cohaerent. PA. Quórsumnam istuc? DA. Ego me continuo ád Chremem.
Cum illóc advenio, sólitudo ante óstium. Iam id gaúdeo.
CH. Récte dicis. PA. Pérge. DA. Maneo. Intérea introire néminem
Vídeo, exire néminem: matrónam nullam: in aédibus
Níl ornati, níl tumulti. Accéssi: intro aspexí. PA. Scio,
Mágnum signum. DA. Núm videntur cónvenire haec núptiis?
PA. Nón opinor, Dáve. DA. Opinor, nárras? Non recte áccipis.

V. 25. *Cum íllo advenio.*
V. 27. *Vídeo, exire néminem: matrónam nullam in aédibus.*

V. 24. EGOMET CONTINUO: Et bene continuo, ut si ab utroque hoc fieret, esset vera suspicio Davi. ℐ. EGOMET CONTINUO: Deest *duco*, vel consuetudine dictum est ἐλλειπτικῶς. ℐ. EGOMET: Una pars orationis est. ℐ. AD CHREMEM: Chremem et Chremetem dicimus, Darem et Daretem.

V. 25. CUM ILLUC ADVENIO: SOLITUDO ANTE OSTIUM: Signa ab his, quae sunt, quae non esse deberent. ℐ. SOLITUDO ANTE OSTIUM: IAM ID GAUDEO: Quasi aversum et non consentientem Pamphilum excitat ad gaudium laetitia sua. ℐ. IAM ID GAUDEO: Sic Virgilius:

Cum venit, aulaeis iam se regina superbis
etc.

V. 26. RECTE DICIS. PERGE: Et vultu enuntiandum: hoc dicit Pamphilus. ℐ. MANEO: Ne: At parum temporis fuisti. ℐ. INTEREA: Temporis longi significatio. ℐ. INTROIRE NEMINEM: A non factis.

V. 27. EXIRE NEMINEM: Quid? si intus erant: ideo ait exire neminem.

V. 28. NIHIL ORNATI: Ἀρχαϊσμός. Sic Salustius: *Ergo senati decreto serviendum ne sit.*

V. 29. MAGNUM SIGNUM: Proprie pro argumento. ℐ. NUM VIDENTUR CONVENIRE: A sequentibus argumentum.

V. 30. NON OPINOR, DAVE: Ille opinionem accommodat tantum: sic multum attribuit coniecturis. ℐ. OPINOR, NARRAS?: Quoniam argumenta sunt et coniecturae, opinionem dixit. nam contra opinionem certa res est: quae autem opinamur, putamus, quae putamns, incerta sunt. ℐ. OPINOR, NARRAS?: Bene a prima ad secundam personam.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 701.

V. 19. Salust. Frg. inc. libr. 5. (Gerl. I S. 234.) Kritz hist. fr. 62 ed. mai fr 38 ed. min

Cérta res est. Étiam puerum inde ábiens convení Chremi,
Olera et pisciculós minutos férre obolo in coenám seni.
CH. Líberatus sum hódie, Dave, túa opera. DA. Ac nul- 370.
lús quidem.
CH. Quíd ita? nempe huic prórsus illam nón dat. DA.
Ridiculúm caput.
Quási necesse sít, si huic non dat, té illam uxorem
dúcere,
Nísi vides, nisi sénis amicos óras, ambis. CH. Béne mones.
Íbo, etsi hercle saépe iam me spés haec frustratást. Vale.

V. 31. *étiam puerum inde ábiens conspexí Chremi.*
V. 32. *in cenam oboló seni.*

V. 32. OLERA ET PISCICULOS MINUTOS: Sufficeret diminutive *pisciculos* dixisse, quod sic *minutos* dixit, et pretium, *obolo* esse emptos, quae est ultima numorum significatio. Sunt enim genera minutorum piscium, quae magno veneant. Hic ergo etiam de pretio vilissimos pisces significavit. Et quid si minutos, sed omnibus, *seni* dixit, ut obsonationis ostenderet causam. *J.* OLERA ET PISCICULOS: Quod supra generaliter paululum obsonii, hic specialiter dixit.

*V. 31. ETIAM PUERUM INDE ABIENS CONVENI CHREMI: Sic *Chremi*, ut *Ulixi*, ut *Achilli*. *J.* ETIAM PUERUM: ETIAM pro praetercea.

*V. 32. IN COENAM SENI: Misere *seni*, cuius est maior cura domi.

V. 33. NULLUS: Pro *non*, ut alibi: *nullus dixeris*.

V. 34. QUIDITA?: Una pars orationis. *J.* RIDICULUM CAPUT: Pro toto homine. Nemo enim ore contempto ex aliis membris hominem velit significare, et est *συνεκδοχὴ τρόπος*.

V. 35. QUASI NECESSE SIT: SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Ostendit *ἐνθύμημα* vitiosum hoc esse, in quo, altero sublato, non necessario alterum relinquatur. *J.* SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Hic laborat Davus quem ad modum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur uxorem. *J.* SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Artificiose Davus Charinum excitat, ut si fieri possit, adiuvetur negotium Pamphili, dum ille sibi providet.

V. 36. NISI VIDES: Provides. *J.* AMBIS: Magnarum rerum desiderium et appetitus ambitio dicitur.

V. 37. VALE: Confirmata re a factis et a personis deliberativa nascitur.

V. 14. *Alibi in Hecyra* Act. I. sc. 2. v. 4.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS. DAVOS.

PA. Quíd igitur sibi vólt pater? cur símulat? DA. Ego dicám tibi.
Si íd suscenseát nunc, quia non dét tibi uxorém Chremes,
Ipsus sibi esse iniúrius videátur, neque id iniúria,
Príus quam tuum, ut sese hábeat, animum ad núptias perspéxerit.
Sét si tu negáris ducere, íbi culpam in te tránsferet:
Tum íllae turbae fíent. PA. Quidvis pátiar. DA. Pater est, Pámphile.

V. 1. QUID IGITUR SIBI VULT PATER?: Haec scaena deliberationem continet Davi et Pamphili. Et bene IGITUR: si enim falsae sunt nuptiae, quid cogitat? Stomachose etiam hoc dixit: *sibi vult*. Virgilius:

Quid vult concursus ad amnem?

V. 2. SI ID SUCCENSEAT: Id ob id, propter id.

V. 3. NEQUE ID INIURIA: Id est, usque adeo iniustus sibi videbitur, ut se iniustitiae ipse condemnet.

V. 4. AD NUPTIAS PERSPEXERIT: Perspicere est ad plenum et perfecte videre.

V. 6. TUM ILLAE TURBAE: ILLAE ad terrorem rettulit. *J.* QUIDVIS PATIAR: Hoc est patiarne uxorem ducere? *J.* PATER EST, PAMPHILE: Hoc vultuose pronuntiandum est, et mire *pater* dixit, ut ipso nomine videatur habere auctoritatem, et veluti dormitantem et oblitum potestatis paternae his verbis excitat: *Pater est, Pamphile: Difficile est? haec sola mulier.* *J.* QUIDVIS PATIAR: Sunt qui *quidvis* pro *quidquid evenerit* intelligant, quia dixerat: *Adeon me ignavum putas?* Alii pronuntiant, ut sit sensus: Quid me vis facere? an ut hoc patiar uxorem mihi dari? *J.* PATER EST: A necessario argumentum.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 318.

Difficilest. Tum haec sólast mulier: dictum ac factum invénerit
Áliquam caussam, quamóbrem eiciat óppido. PA. Eiciát?
DA. Cito.
PA. Cédo igitur quid fáciam, Dave? DA. Díc te ducturum.
PA. Hém. DA. Quid est?
PA. Egon dícam? DA. Cur non? PA. Númquam faciam.
DA. Né nega.
PA. Suadére noli. DA. Ex eá re quid fiát, vide.
PA. Ut ab ílla excludar, húc concludar. DA. Nón itast.

V. 8. *Áliquam causam, quámobrem eam oppido eíciat. P. eiiciat? D. ác cito.*

V. 7. DIFFICILE EST: Hoc resistere, contradicere Pamphilo difficile, perniciosum Glycerio. SOLA autem sine defensoribus propriis. et *sola* et *mulier*, dixit. *J.* SOLA: Sine auxilio ac per hoc deserta. *J.* DIFFICILE EST: Ἀποσιώπησις cum vultu, deest *resistere*. *J.* DICTUM AC FACTUM: Proverbium celeritatis, id est, cito. *J.* DICTUM AC FACTUM INVENERIT: Pro inveniet: Coniunctivo modo pro indicativo usus est. Et haec honesta locutio.

V. 8. QUAMOBREM EIICIAT OPPIDO: Callide ad eius periculum se convertit, cui plus amator timet quam sibi. Ideo vincitur statim. Apparet autem Davum male suadere, quia cum caveat Pamphilo, tum cum maxime formidat senem. *J.* OPPIDO: Ex civitate. *J.* EIICIAT?: Miratur et stupet. *J.* CITO: Illo admirante hic etiam confirmat: addidit et tempus celeritatis.

V. 9. CEDO: Singularis numeri est tantum, cetera etiam pluralis, ut: *salve*, *salvete*. *J.* DIC TE DUCTURUM: Pronuntia DIC, quasi rem facilem et nullius praeiudicii. *J.* DIC TE DUCTURUM: Hoc est, quod ab initio nitebatur.

V. 10. EGON DICAM?: Τὸ EGO emphasim habet, hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conveniat fallere atque mentiri. *J.* CUR NON?: Non interrogat, sed facilitatem rei ostendit. *J.* NUMQUAM: Plus habet negationis quam *non*.

V. 11. EX EA RE QUID FIET: VIDE: Ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως.

V. 12. UT AB ILLA EXCLUDAR, HAC CONCLUDAR: Mire hanc cum pronomine significat, dicens *ab illa:* illi nec sexum servavit, ne uxor esse videatur: et ex ferarum translatione CONCLUDAR dixit, ut alibi: *Conclusam hic habeo uxorem saevam.* *J.* UT AB ILLA EXCLUDAR: Ἐν ὑποκρίσει. Nam aliud infert atque intelligit Davum dicere.

V. 26. *Alibi Phorm.* Act. V. sc. I. v. 17.

Nempe hóc sic esse opínor: dicturúm patrem:
Ducás volo hodie uxórem: tu, ducam, ínquies.
Cedo, quíd iurgabit técum? Hic reddes ómnia,
Quae núnc sunt certa ei cónsilia, incerta út sient,
Sine omní periculo: nam hóc haud dubiumst, quín Chremes
Tibi nón det gnatam. Néc tu ea caussa mínueris
Haec quaé facis, ne is mútet suam senténtiam.
Patrí dic velle, ut, cúm velit, tibi iúre irasci nón queat.
Nam quód tu speres, própulsabo fácile: Uxorem his móribus

V. 17. *Sine omni pericło.*

V. 13. NEMPE SIC ESSE HOC OPINOR DICTURUM PATREM: Coniectura atque divinatio, an hoc an illud venturum sit. *J.* NEMPE SIC ESSE OPINOR: Ab imitatione, *μιμήσει*. Ducitur enim hoc *nempe* a possibili.

V. 15. CEDO QUID OBIURGABIT: Cedo singulariter tantum, cetera pluraliter. *J.* HIC REDDES OMNIA: Hic adverbium loci non est, sed adverbium temporis, ut Virgilius:

Hic annis gravis atque animi maturus Acesthes.

J. REDDES: Facies, restitues. *J.* CEDO QUID OBIURGABIT: Ab utili.

V. 16. INCERTA UT SIENT: Hic est eventus.

V. 17. SINE OMNI PERICULO: Hoc est, sine ducenda Philumena.

V. 18. NEC TU EA CAUSA MINUERIS HAEC QUAE FACIS: NE IS MUTET SUAM SENTENTIAM: Hoc est, quod supra: *Id mutavit quoniam me immutatum videt.* *J.* NEC TU EA CAUSA MINUERIS: Quia promisisti te esse ducturum.

V. 19. NE IS MUTET SENTENTIAM: Chremes scilicet. *J.* NE IS MUTET: Ad consilium redit et coniungit eventum.

V. 20. PATRI DIC VELLE: Te. *J.* UT CUM VELIT, TIBI IURE IRASCI NON QUEAT: Scilicet ne, securus quod non sit Chremes daturus filiam suam, parvi faciat iram patris et neget uxorem ducere, utpote fretus neminem alium sibi commissurum coniugem.

V. 21. NAM QUOD TU SPERES: Sunt qui SPERES pro timeas habeant. *J.* NAM QUOD TU SPERES: Aliam daturum. *J.* PROPULSABO: Hoc est causam inanem esse monstrabo, id est ostendam nihilo minus te esse ducturum aliam uxorem, etiam si hanc non duxeris. *J.* PROPULSABO: Eleganter pro eo, quod est repellam. *J.* UXOREM HIS MORIBUS: Deest aliquid, ut sit *his mori-*

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 246.

ment. A = Dicitur enim [illegible]

[illegible]

40.
> Nam hoc haud dubium est, ne consentiat Chremes filiam dare

Fr. Schlee, Sch. Ter. p. 84.

Suntqui

Dabit némo: inveniet ínopem potius, quám te corrumpí sinat.
Set sí te aequo animo férre accipiet, néglegentem féceris:
Alia ótiosus quaéret: interea áliquid acciderít boni.
PA. Itan crédis? DA. Haud dubium íd quidemst. PA. Vide, quó me inducas. DA. Quín taces? 25
PA. Dicám. Puerum autem né resciscat mí esse ex illa, caútiost:

V. 24. *Aliam ótiosus quaéret.*

bus agenti aut *his moribus praedito.* *J.* UXOREM HIS MORIBUS DABIT NEMO: Ne alteram quaerat.

V. 22. INVENIET INOPEM: Ὑποφορὰ ἐφεκτικός, id est inveniet elevationem et superbiam. *J.* INVENIET INOPEM: Sed ne inopem quaerat. *J.* INVENIET INOPEM: Sunt qui κατ' ἀνθυποφορὰν dici putant: *Inveniet inopem potius, quam te corrumpi sinat.*

V. 23. SED SI TE AEQUO ANIMO FERRE ACCIPIET, NEGLIGENTEM FECERIS: Hoc est etiam in paratis nuptiis.

V. 24. ALIA OTIOSUS: Ex otio, hoc est securus. *J.* INTEREA ALIQUID BONI ACCIDERIT: Scilicet ne: At quaerendo inveniet. *J.* INTEREA ALIQUID: Mortem patris adolescenti in delicto pro bono servus ostendit. *J.* ACCIDERIT: Et ad causam refertur et certe, quia mortem patris bonum denuntiat. *J.* ACCIDERIT: Nota *acciderit* etiam pro bono et ab hoc et apud veteres frequentatum.

V. 25. HAUD DUBIUM ID QUIDEM EST: Plus intulit quam est interrogatus. *J.* VIDE QUO ME INDUCAS: In eadem translatione permansit, quia supra dixit: *Hac concludar.* Bona oeconomia, ut mox iuste succenseat Pamphilus Davo. *J.* QUIN TACES?: Cur non securus es, significat. nam non tacere securum esse dicitur, ut in Adelphis: *Tace, egomet conveniam.* Et ideo ille, ut consentire dicenti tacens videretur, ait: *dicam*, ut scias illum non silentium, sed securitatem imperasse. *J.* QUIN TACES?: Correptio est silentium praecipientis de eo dumtaxat, ne timeat de nuptiis: id est, esto securus, nam non tacere securi est.

V. 26. PUERUM AUTEM NE RESCISCAT: Videtur hoc illi contrarium esse, quod dixit: *Quidquid peperisset, decreverunt tollere.* Sic ergo solvitur, quod ibi servus cum stomacho dixit: hic tamen Pamphilum verecunde locutum accipimus. *J.* PUERUM AUTEM NE RESCISCAT: Aut divinat aut *puerum* pro quolibet sexu, sobolem, hoc est, fetum, ut: *Quidquid peperisset, decreverunt tollere.* Ut Graeci puerum παῖδα. Homerus: Πρίαμος

Nam póllicitus sum súscepturum. DA. O fácinus audax.
PA. Hánc fidem
Sibi, me óbsecravit, quí se sciret nón deserturum, út darem.
DA. Curábitur. Set páter adest. Cave, té esse tristem
séntiat.

V. 28. *Sibi me óbsecravit, quí se sciret nón desertum iri, út darem.*

Πριάμοιό τε παῖδες, et Horatius: *Dicam et Alciden puerosque Ledae.* J. CAUTIO EST: Cautione opus est, hoc est, cavendum est.

V. 27. NAM POLLICITUS SUM SUSCEPTURUM: Promissio et pollicitatio eandem vim habent, sed pollicitatio maioris asseverationis est. J. HANC FIDEM: Ordo est: *Ut hanc fidem sibi darem me obsecravit, qui sciret non deserturum se.*

V. 29. CURABITUR: Non: *curabo*, sed impersonaliter, cum difficultate, quod quasi arduum esse et grave ostendit.

V. 1. *Horatius Carm.* lib. I. Od. XII. v. 25. *Homerus Iliad.* lib. I. v. 255.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

SIMO. DAVOS. PAMPHILUS.

SI. Revíso, quid agant aút quid captent cónsili.
DA. Hic núnc non dubitat, quín te ducturúm neges. 405.
Venít meditatus álicunde ex soló loco:
Orátionem spérat invenísse se,
Qui dífferat te: proín tu fac aput te út sies.

V. 1. *Revíso quid agant, quídve captent cónsili.*

V. 1. REVISO QUID AGANT AUT QUID CAPTENT CONSILII: Haec scaena nodum iniecit erroris fabulae et periculum comicum: facit etiam exsecutionem consiliorum. *J.* REVISO QUID AGANT AUT QUID CAPTENT CONSILII: *Πρὸς τὸ* QUID AGANT, auribus opus est. *Πρὸς τὸ* QUID CAPTENT CONSILII, prudentia et sagacitate. Et quod supra dixit, non poenituit idem repetere: *Observes filium, quid agat, quid consilii cum illo captet.* Quod enim prudenter dictum fuerit, non piget repetere. Actio tamen ex his tribus consistit: Cogitando, dicendo, gerendo. *J.* REVISO: Redeo, ut videam. *J.* QUID AGANT: Quid respondeant, quid dicant.

V. 2. HIC NUNC NON DUBITAT: Non dixit: *senex*, aut *pater*, sed HIC, cum odio, quoniam animo adverso loquitur.

V. 3. EX SOLO LOCO: Solo, deserto, ubi meditari facilius possit. Et ORATIONEM dixit, quod quasi ad plenum cogitari potuisset, quippe: MEDITATUS ALICUNDE EX SOLO LOCO. MENANDER: *Εὑρετικὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες.* *J.* VENIT MEDITATUS ALICUNDE: Terror obiurgaturi patris hortatio est ad promittendum Pamphilo quod iubetur.

V. 5. QUA DIFFERAT: Disturbet et in diversum ferat. Virgilius:

atque arida differt
Nubila.

Et in Adelphis: *Me miseram, differor doloribus*, hoc est, in diversum rapit, dissupat. *J.* PROIN TU FAC APUD TE SIES: Non

V. 21. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 197.
V. 23. *In Adelphis* Act. III. sc. 4. v. 40.

PA. Modo ut póssim, Dave. DA. Créde, inquam, hoc mihi, Pámphile,
Numquam hódie tecum cómmutaturúm patrem
Unum ésse verbum, sí te dices dúcere.

---

ne timeat, cavet Davus, sed ne amore a consilio suo alienetur Pamphilus. *J.* APUD TE SIES: Praeparatus, cui contrarium est: *Non sum apud me.*

V. 6. MODO UT POSSIM, DAVE: Ut pro *ne non*. *J.* MODO UT POSSIM: A possibili. *J.* POSSIM: Apud me esse.

V. 7. NUMQUAM HODIE: Ab utili eventu. *J.* NUMQUAM: Plus asseverationis habet quam *non:* ut Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

J. COMMUTATURUM PATREM: Iurgium habiturum: hoc est enim *verba commutare*. *J.* COMMUTATURUM: Altercaturum. Sic in Phormione: *Duo non commutabitis verba inter vos hodie*, hoc est, dabis atque accipies, id est, iurgabitis. Ego puto *commutare verba* hoc esse, pro bonis dictis mala ingerere, hoc est, iracundia in maledicta compelli.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 670.
V. 11. *In Phormione* Act. IV. sc. 3. v. 33.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUINTA.

BYRRHIA. SIMO. DAVOS. PAMPHILUS.

BY. Herus mé relictis rébus iussit Pámphilum
Hodie óbservare, ut, quíd ageret de núptiis,
Scirem: íd propterea núnc hunc venientém sequor.
Ipsum ádeo praesto vídeo cum Davo: hóc agam. 415.

V. 2. 3. *Hodie óbservarem, quíd ageret de núptiis.*
[Scirem; id propterea nunc hunc venientem sequor.]

V. 1. HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS P.: Vide quam mire: cum omnes consulto consilio sibi agere videantur, tamen omnes rerum exitus inopinato ludificantur et Simo et Davus et Pamphilus et Charinus et ipse Byrrhia. *J.* HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Ad hoc venit Byrrhia, ut in errorem conciliet Charinum. Et in hac scaena quattuor personae sine implicatione intellectus loquuntur. *J.* HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Imponitur manus rebus, cum perficitur id, quod coeperis, ut Virgilius:

Imponit regina manum.

Relinquuntur vero res, cum imperfectae dimittuntur. Item Virgilius:

Atque opere in medio defixa reliquit aratra.

J. PAMPHILUM HODIE OBSERVARE: Observatio duplex est vel captionis vel obsequii. *J.* HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Adeo praeposuit hoc negotii rebus omnibus.

V. 3. ID PROPTEREA NUNC HUNC VENIENTEM SEQUOR: Necesse est aut alterum esse supervacuum aut PROPTERA propter accipiendum.

V. 4. Hoc AGAM: In gestu est: nam est figura corporis observantis quid agatur.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 573.
V. 13. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 519.

SI. Utrúmque adesse vídeo. DA. Hem, serva. SI. Pámphile.

DA. Quasi de ínproviso réspice ad eum. PA. Ehém, pater.
DA. Probe. SI. Hódie uxorem dúcas, ut dixí, volo.
BY. Nunc nóstrae timeo párti, quid hic respóndeat.
420. PA. Neque istíc neque alibi tíbi erit usquam in mé mora.
BY. Hem.
DA. Obmútuit. BY. Quid díxit? SI. Facis, ut té decet,
Cum istúc, quod postulo, ínpetro cum grátia.
DA. Sum vérus? BY. Herus, quantum aúdio, uxore éxcidit.

V. 5. UTRUMQUE ADESSE VIDEO: Et Davum et Pamphilum.

V. 6. QUASI DE IMPROVISO RESPICE AD EUM: Interest eius, qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolose locuturus, ut:

Magnam respexit ad urbem.

quasi dixit: *de improviso.* *J.* DE IMPROVISO RESPICE AD EUM: Scilicet ne meditata intelligat habuisse consilia.

V. 7. HODIE UXOREM DUCAS, UT DIXI, VOLO: Nolo et volo nimis imperiosa et superba dictio est, ut alibi:

Pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere,
Paulisper. Ubi ego venero, exossabitur:
Prius nolo.

V. 8. NUNC NOSTRAE TIMEO PARTI Q. R.: .....

V. 9. IN ME MORA: Recusantis est magis quam volentis, consensio ea segnis ac tepida, si penitus consideres. *J.* HEM: Perculsus hoc dicto Byrrhia interiectione magis quam verbo exclamavit.

V. 11. CUM ISTUC, QUOD POSTULO, IMPETRO: Nimis obsequenter locutus est pater. Et POSTULO pro iubeo, et IMPETRO pro extorqueo. *J.* POSTULO: Iuste volo. Petimus enim quae precario, poscimus imperiose, postulamus iure.

*V. 10. QUID DIXIT?: Nota hic Byrrhiae personam quartam, sed non admixtam.

*V. 11. IMPETRO: Pro: cum impetrem.

V. 12. HERUS, QUANTUM AUDIO, UXORE EXCIDIT: Cadere spe dicuntur, qui levati animo a summo ad inferiora labuntur. *J.* UXORE: Hoc est, matrimonio ac nuptiis. *J.* SUM VE-

V. 4. *Ut Virgilius Aen.* lib. XII. v. 671.
V. 9. *Alibi Adelph.* Act. III. sc. 3. v. 22 sqq.

SI. I núnc ïam intro, ne ín mora, cum opus sít, sies.
PA. Eó. BY. Nullane in ré esse homini cuiquám fidem? 425
Verum íllud verbumst, vólgo quod dicí solet,
Omnís sibi malle mélius esse quam álteri.
Ego íllam vidi vírginem: formá bona
Meminí videre: quo aéquior sum Pámphilo,

V. 14. *cuiquam homini fidem?*
V. 16. *Omnis sibi esse béne mavelle, quam álteri.*
V. 17. *Ego, cum íllam vidi, vírginem formá bona.*

RUS?: Id est veridicus, ut *falsus* pro *falsidicus*. *J.* UXORE EXCIDIT: Quod Graeci dicunt: ἐξέπεσεν, καὶ ἀπέτυχεν.

V. 14. NULLANE IN RE ESSE CUIQUAM HOMINUM FIDEM: Non in nullis terris, sed neque in terris neque in persona, ut Virgilius:

Nusquam tuta fides,

cum in amore fracta esset ab eo:

Quem subiisse humeris confectum aetate parentem
Audierat.

Alibi Terentius:

Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

V. 15. VERUM ILLUD VERBUM EST: Id est, proverbium et sententia. Et sic veteres *verbum* pro *sententia*.

V. 16. OMNES SIBI MALLE MELIUS QUAM ALTERI: Sic alibi: *Proximus sum egomet mihi.*

V. 17. EGO ILLAM VIDI VIRGINEM: FORMA BONA: Hic corrigitur a poeta, quod per iracundiam dixit Pamphilus: *Aliquid monstri alunt.*

V. 18. MEMINI VIDERE: Aut *memor sum me vidisse* aut *memini videre* [et *non videre*], hoc est, intelligo, scio: aut *memini quod viderim*. *J.* MEMINI VIDERE: Pro *vidisse*. Ennius:

Memini me tum fieri pavum.

Alibi: *Sic memini videre, novi probare.*

*V. 17. FORMA BONA: Distinguitur.

*V. 18. QUO AEQUIOR: Quo, hoc est, qua re aequior Pamphilo, benevolentior, non iratus vel minus iniquus.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 373.
V. 8. *Quem Virgilius Aen.* lib. IV. v. 599.
V. 11. *Terentius in Phormione* Act. I. sc. II. v. 10 sqq.
V. 17. *Alibi Andr.* Act. IV. sc. I. v. 12.
V. 19. *Aliquid supra* Act. I. sc. 5. v. 15.

430. Si se íllam in somnis quam íllum amplecti máluit.
Renúntiabo, ut pro hóc malo mihi dét malum. 20

V. 19. Si se illam in somnis: In somnis per noctem ait. Virgilius:

Libra die somnique pares ubi fecerit horas

ut Plautus: *Miris modis ludos faciunt hominibus*
Mirisque exemplis omnia in somnis.

J. Quam illum amplecti: Quia vulgo dicitur *cum illa manere, cum illa dormire.* Alii in somnis vigilans, sed melius per noctem.

V. 3. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 208.
V. 4. *Plautus Mercat.* Act. II. sc. 1. v. 1.

in somnis damnunt A O.
In somnis amplecti _ quae vulgo [illegible]

alia

ACTUS SECUNDI SCAENA SEXTA.

DAVOS. SIMO.

DA. Hic núnc me credit áliquam sibi fallácíam
Portáre et ea me hic réstitisse grátia.
SI. Quid Dávos narrat? DA. Aéque quidquam núnc quidem.
SI. Nilne? hém. DA. Nil prorsus. SI. Átqui expecta- 435.
bám quidem.
DA. Praetér spem evenit: séntio: hoc male habét virum. 5

V. 3. *Quid, Dáve, narrat?*

V. 1. HIC NUNC ME CREDIT ALIQUAM SIBI FALLACIAM: Haec scaena dolos continet utriusque personae, quibus utraque capit et capitur miro modo. *J.* HIC NUNC ME CREDIT ALIQUAM SIBI FALLACIAM: Davus ita videtur loqui, ut nullus spectator audiat, sed hoc ait, ut velit audiri a sene. 5

V. 2. GRATIA: *Gratia* veteres pro *causa* ponebant.

V. 3. QUID DAVUS NARRAT?: Videtur illi blandius locutus esse. *J.* AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM: Bene NUNC QUIDEM. Similiter nunc nihil ut paullo ante cum dixit: *Id populus curat scilicet.* *J.* AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM: Hoc est, nihil. 10

V. 4. NIHILNE? HEM: HEM interiectio est irati adversum eum, qui negat se aliquid locutum esse. Simul quid sit: AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM, senex explicat, cum ait: *Nihilne?* Et est ἐνφημισμὸς antiquorum pro *nihil.* *J.* NIHIL PRORSUS: Id est, neque prorsus. *J.* NIHIL PRORSUS: Dicitur, in quo nulla 15
est ambiguitas et est confirmatio negantis. *J.* ATQUI EXSPECTABAM QUIDEM: Exspectamus tam bona quam mala, speramus bona.

V. 5. PRAETER SPEM EVENIT: PRAETER pro *contra*, ut *praeter aetatem tuam.* *J.* HOC MALE HABET VIRUM: Εἰρωνικῶς 20
virum dixit defessum senem. Non enim ioculariter dixit *virum.* *virum* enim modo ad vituperationem cum ironia, ad laudem modo sine ironia.

Ter. V. 9. 20.

SI. Potin és mihi verum dícere? DA. Nihil fácilius.
SI. Num illí molestae quídpiam hae sunt núptiae
Propter húiusce hospitáï consuetúdinem?
DA. Nihil hércle: aut, si adeo, bídui est aut trídui
Haec sóllicitudo: nósti: deinde désinet.
Etenim ípsus secum cám rem reputavít via.
SI. Laudó. DA. Dum licitumst éi, dumque aetás tulit,

V. 6. *SI. Potin és verum dícere? D. ego? nil fácilius.*
V. 7. *haec núptiae.*
V. 8. *Propter hóspitaï huiúsce consuetúdinem.*
V. 10. *nósti?*
V. 11. *Etenim ípsus eam rem récta reputavít via.*
V. 12. *éji.*

V. 6. POTISNE MIHI VERUM DICERE?: Integrum *potisne* pro *potis*. Ut Virgilius:

Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo.

Et deest illic *es*. Est enim nomen *potis* et facit *potis*, *potior*, *potissimus*.

V. 7. NUM ILLI MOLESTAE QUIPPIAM HAE SUNT NUPTIAE: QUIPPIAM significatio est minimae rei.

V. 8. PROPTER HUIUSCE HOSPITAE CONSUETUDINEM: Haec omnia pronominibus bene mollita sunt. Etenim atrocia sunt, si cum nominibus suis nuda ponantur. *J.* HUIUSCE HOSPITAE: Non meretricis, et CONSUETUDINEM, non amorem dixit. Ita omnia extenuat, ut Davus audeat confiteri.

V. 9. AUT SI ADEO BIDUI EST AUT TRIDUI: Bene ait SI ADEO, ne, si omnino negaret, *cur igitur tristis est ille?* diceret.

V. 10. SOLLICITUDO: Propter turbationem. *J.* NOSTIN? DEINDE DESINET: In significationem multorum, quae compendio facimus: *Nostin?* dicimus.

V. 11. EAM REM REPUTAVIT VIA: REPUTAVIT retractavit, quia PUTARE purgare est, unde et *arbores* et *vites putare* dicimus. *J.* VIA: Consilio, ratione.

V. 12. LAUDO: Senex inducitur et credit. *J.* DUM LICITUM EST EI: Per te, hoc est, dum tu permisisti. Et mire hic utitur verbis senis: ipse enim supra dixit: *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum.* *J.* DUM AETAS TULIT: Dum esset aetas immatura nuptiis. *J.* TULIT: Duo significat *attulit* et *abstulit*, *passus est* et *pertulit*. *J.* DUM LICITUM EST EI: Sic et *placitum* et *puditum* dicebant, quae nos *placuit*, *puduit*.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 671.
V. 23. *Dum tempus supra* Act. I. sc. 2. v. 17.

dv. 12 robert Feuber (1831) p. 9.

Feuber (1881) p. 1629. ... quia occultanda res erat, nec gaudium finxerat, quia ...

Amávit: tum id clam: cávit, ne umquam infámiae
Ea rés sibi esset, út virum fortém decet.
Nunc úxore opus est: ánimum ad uxorem ádpulit.
SI. Subtrístis visust ésse aliquantulúm mihi.
DA. Nil própter hanc rem: set ést, quod suscensét tibi.
SI. Quidnámst? DA. Puerilest. SI. Quíd est? DA. Nihil.
SI. Quin díc, quid est?

V. 16. *aliquantillúm.*
V. 18. *SI. Quíd id est. D. Nil.*

V. 13. TUM ID CLAM: CAVIT: Bene CLAM, quia nunc liquido apparet Pamphilum voluntatem propositumque mutasse. *J.* TUM ID CLAM: CAVIT, NE UMQUAM INFAMIAE SIBI ESSET: Mire utitur senis verbis: ipse enim supra dixerat: *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum.*

V. 15. NUNC UXORE OPUS EST: ANIMUM AD UXOREM APPULIT: Quasi denuntiatione quadam necessitatis sibi impositae. Et bene APPULIT, quasi ab iactatione fluctuum marini aestus. Has enim tempestates habet amor. Et sic dixit: *Ad uxorem animum appulit*, ut supra: *Animum ad scribendum appulit.*

V. 16. SUBTRISTIS VISUS EST ALIQUANTULUM MIHI: Sub temperamentum est plenae pronuntiationis, ut *subtristis* et *subridet*, non ad plenum tristis est aut ridet: ut confessionem eliceret. *J.* SUBTRISTIS VISUS EST ALIQUANTULUM MIHI: Mire servatum est in adolescente libero τὸ πρέπον et in amatore τὸ πιθανόν. Nam et honesto iuveni non congruebat versipellis vultus, et in amatore absurdum fuerat ingenium celare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit, quia dixit: *Occultanda res erat*, nec gaudium fuerat, quia et ingenium et amoris necessitas in tristitiam retrahebat.

V. 17. SED EST QUOD SUCCENSEAT TIBI: Quod ille a summo ad imum proposuit, hic causae derivationem apposuit. *J.* QUOD SUCCENSEAT TIBI: *Succensere* potioris est. SUCCENSERE in re gravi et iusta irasci.

V. 18. PUERILE EST: Apparet Davum nunc quaerere quid respondeat et ad quam causam derivet aversa suspicione tristitiam Pamphili, quam animadvertit senex. *J.* PUERILE EST: NIHIL EST: Utrum magis ideo suspendit, ut senex audire desideret, an quia necdum commentus est causam contra rependendam propositioni senis? *J.* NIHIL EST: Videtur invenire non posse.

V. 4. *Dum tempus supra* Act. I. sc. 2. v. 12.
V. 9. *Supra* Prolog. v. 1.

DA. Ait nímium parce fácere sumptum — SI. Méne?
DA. Te.
Vix, ínquit, drachmis ést obsonatús decem:
Num fílio vidétur uxorém dare?
Quem, inquít, vocabo ad coénam meorum aequálium
Potíssumum nunc? Et, quod dicendum híc siet,
Tu quóque per parce nímium: non laudó. SI. Tace.
DA. Commóvi. SI. Ego, istaec récte ut fiant, vídero.
Quidnam hóc est rei? quid híc volt veteratór sibi?

V. 20. *est obsonatúm.*
V. 26. *Quid hóc est reji? quíd hic volt veteratór sibi?*

V. 19. AIT NIMIUM: Sed parce. *J.* FACERE SUMPTUM: Mirum, ipsum dicere, veluti fecit, MENE. Et NIMIUM PARCE FACERE SUMPTUM: Pepercit ne diceret sordide. *J.* MENE: perturbati indicium est, quia se ipsum pronomine posuit.

V. 22. MEORUM AEQUALIUM POTISSIMUM: AEQUALIUM aetate, POTISSIMUM dignitate. Etenim potis *potior potissimus* facit.

V. 23. NUNC ET QUOD DICENDUM HIC SIET: Bene HIC, ubi non sit adolescens.

V. 24. TU QUOQUE PERPARCE: Bene QUOQUE, quasi dicat, cum ille peccet quod pueriliter succenseat, tu quoque peccas perparce nimium faciendo sumptum. *J.* TU QUOQUE PERPARCE NIMIUM: Et PERPARCE et NIMIUM, cum unum sufficeret, nimiam vituperationem inducunt: PERPARCE NIMIUM: Et NIMIUM vituperationis est, ut: *Ne quid nimis.* *J.* NON LAUDO: Et quia perparce et quia nimium. Nam parce agere laudis, nimium peccati. *J.* NON LAUDO: Magna moderatione: NON LAUDO, dixit potius quam reprehendo vel vitupero.

V. 25. COMMOVI: Ideo COMMOVI, quia argumenta dixit senis, quibus proditur non esse veras nuptias. *J.* COMMOVI: Supra SOLLICITAVI dixit, modo COMMOVI. Et COMMOVI dixit apud se, ut spectator audiat, non senex.

V. 26. QUIDNAM HOC EST REI?: Verba sunt secum cogitantis senis, aut de his, quae nunc locutus est Davus, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt. *J.* QUIDNAM HOC EST REI?: Pulsatus est senex argumento falsarum nuptiarum, PAULLULUM OBSONII, tamquam se illuderet Davus. *J.* QUID HIC VULT VETERATOR SIBI: Veterator est vetus in astutia et qui in omni re callidus est. Et hi duo versus ostendunt pulsatum esse senem ex argumento falsarum nuptiarum, illo argumento quod ait: PAULULUM OBSONII: tamquam se illuderet Davus. Sunt ergo verba, ut diximus, secum cogitantis senis, aut de his, quae

Nam si híc mali est quicquam, hem íllic est huic reí caput.

V. 27. *malist.*

nunc Davus locutus est, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt modo.

V. 27. NAM SI HIC EST MALI QUIDQUAM: Si promissa nón compleverit Pamphilus. *J.* ILLE EST HUIUS REI CAPUT: Caput est origo et summa unius cuiusque rei, ut Virgilius:

O Latio caput horum et causa malorum.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 361.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

MYSIS. SIMO. DAVOS. LESBIA. GLYCERIUM.

MY. Ita pól quidem res ést, ut dixti, Lésbia:
Fidélem haud ferme múlieri inveniás virum.
SI. Ab Ándriast ancílla haec: quid narrás? DA. Itast.

V. 1. *Ita pól quidem res est, út dixisti, Lésbia:*
V. 3. *S. Ab Ándriast ancílla haec. D. quid narrás? S. itast.*

V. 1. ITA POL QUIDEM RES EST, UT DIXTI, LESBIA: In hac scaena novo modo cessante Davo fallitur Simo per nimiam sagacitatem suam. Simul in hac scaena id agit poeta, ut ad nuptias faciendas magis accendatur Simo. Et quaedam industria, quaedam agit, velut casu eveniant, ut nunc suspicio senis. In multis enim oeconomia comicorum poetarum ita se habet, ut casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit. *J.* ITA POL QUIDEM RES EST, UT DIXTI, LESBIA: Hoc sermone, quem habent ingredientes, scaenae apparuit principium. Quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicunt. *J.* ITA POL QUIDEM RES EST, UT: Productio est narrativa ad explendum modo potius ius iurandum. *J.* UT DIXTI: Et DIXTI et DIXISTI legitur.

V. 2. FIDELEM HAUD FERME: F i d e l e m maluit quam f i d u m dicere. Fidum enim honestius dixisset. *J.* FERME: Pro f a c i l e posuit, et FERME facilitatem significat, quia sunt verba extenuationis. *J.* INVENIAS VIRUM: Secundam pro tertia persona posuit, pro *inveniat quis* vel *invenire possit*, ut V i r g i l i u s:

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes.

V. 3. AB ANDRIA HAEC ANCILLA EST: Simpliciter dixit: *Ab Andria est* pro *Andriae est.* nam et usu sic dicere solemus: ergo *ab Andria est*, hoc est, Andriae favet, Andriae est ergo, ut cum dicimus: *ab illo est*, hoc significamus: illi faveo, illi accommodo suffragium.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 401.

MY. Set hic Pámphilus — SI. Quid dícit? MY. Firmavít fidem — SI. Hem.
DA. Utinam aút hic surdus, aút haec muta fácta sit.
MY. Nam quód peperisset, iússit tolli. SI. O Iúppiter.
Quid ego aúdio? Actumst, sí quidem haec vera praédicat.
LE. Bonum ingénium narras ádulescentis. MY. Óptumum.
Set séquere me intro, ne ín mora illi sís. LE. Sequor.
DA. Quod rémedium nunc huíc malo inveniám? SI. Quid hoc?
Adeón est demens? éx peregrina? Iám scio: ah

V. 4. SED HIC PAMPHILUS: Semper SED contrariae sententiae significatio est, et bene HIC, ut ostendat de illo fuisse sermonem. *J.* HEM: Interiectio est accipientis verba et admirantis.

V. 5. UTINAM HIC SURDUS: Comice et facete. *J.* AUT HIC SURDUS: Qui audire non possit. *J.* AUT HAEC MUTA FACTA SIT: Ne possit dicere. *J.* AUT HIC SURDUS AUT HAEC MUTA FACTA SIT: Syllepsis per genera.

V. 6. IUSSIT TOLLI: Haec est fides, suscipi. Filios legitimos faciunt partus et sublatio matris et patris. *J.* TOLLI. O IUPPITER, QUID EGO AUDIO?: Bene rursum adducitur ad desperationem senex Mysidis verbis.

V. 7. ACTUM EST: In summa rerum desperatione ponitur: *actum est*, *ilicet*, *peristi*. Haec res secundum ius civile dicitur, in quo cavetur, ne quis rem actam apud iudices repetat. Sic ipse in Phormione: *Actum*, *aiunt*, *ne agas*.

V. 8. BONUM INGENIUM NARRAS ADOLESCENTIS: INGENIUM, naturam.

V. 10. QUID HOC?: Secum senex ἐλλειπτικῶς. Deest enim *rei est*.

V. 11. ADEON EST DEMENS? EX PEREGRINA?: Ἔλλειψις per ἀποσιώπησιν, apta cogitanti. Reliquum autem sic pronuntiat quasi reperto consilio. Et bene ADEO, quia demens est, quod amat. *J.* EX PEREGRINA: Id est, ex meretrice. Mulieres enim peregrinae inhonestae ac meretrices habebantur. Sic ipse alibi:

Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.

et servus:

Potest taceri hoc,

id est, te meretricem habuisse matrem veri simile est. *J.* EX PEREGRINA?: Ἀποσιώπησις. Deest enim: *ut filium suscipiat*, aut aliquid tale.

V. 15. *In Phormione* Act. II. sc. 3. v. 72.
V. 25. *Alibi Eunuch.* Act. I. sc. 2. v. 27.

Vix tándem sensi stólidus. DA. Quid hic sensísse ait?
SI. Haec prímum adfertur iám mihi ab hoc fallácia:
Hanc símulant parere, quó Chremetem abstérreant.
GL. Iunó Lucina, fér opem, serva me, óbsecro.
SI. Hui, tám cito? ridículum. Postquam ante óstium
Me audívit stare, adpróperat. Non sat cómmode

V. 12. VIX TANDEM SENSI STOLIDUS: Pulcro colore inducto poeta ostendit non minus falli suspiciosum quam qui stultus est. Huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis est acutus ac perspicax. Et hoc est, quod ab eventu fingit poeta. Non enim in Davo est sic errare nunc senem. *J.* VIX TANDEM SENSI STOLIDUS: Quinque sunt sensus, quorum duos, visum et auditum, magis sensibiles habemus quam pecora. Unde Cicero: *Non solum videam, sed etiam audiam planeque sentiam*: quasi ad tactum rettulit, quo etiam pecora impelluntur ad sensum. Duabus ergo rebus scimus, aut ratione aut sensu, quibus maxime praestamus ceteris animalibus. Ergo senex se non sensu, non ratione sensisse, sed veluti calcaribus et stimulis punctum ait.

V. 13. HAEC PRIMUM AFFERTUR IAM MIHI: Satis se sagacem senex ostendit, quando principia ipsa inceptionesque secum comprehendit. *J.* HAEC PRIMUM: Bene PRIMUM, quasi ex multis fallaciis, quas paraverat Davus.

V. 14. QUO CHREMETEM: QUO, qua re.

V. 15. IUNO LUCINA, FER OPEM: SERVA ME: Iuno Lucina, Iunonis filia Graece *Εἰλείθυια* dicitur, Latine Iuno-a iuvando dicta. *J.* IUNO LUCINA, FER OPEM: Lucina ab eo, quod in lucem producat, et geminata vota sunt, ut partus et pariens servetur. Nam FER OPEM propter partum, SERVA ME propter parientem dicitur. *J.* IUNO LUCINA, FER OPEM: SERVA ME, OBSECRO: Nota hoc etiam versu totidem verbis uti omnes puerperas in comoediis, nec alias induci loqui in prosceniis: nam haec vox post scaenam tollitur. *J.* FER OPEM: Propter quod Lucina est: inde obstetrix, quod opem tulerit. *J.* SERVA ME, OBSECRO: Hoc extra etiam hanc potestatem Iunoni attribuitur, quamquam illam Menander Dianam appellet et hoc sentiat in Bucolicis Virgilius.

V. 16. HUI, TAM CITO: TAM CITO, ut facilitatem partus ostendat incredibilem. *J.* TAM CITO: Ad reprehensionem. *J.* RIDICULUM: Ad irrisionem. Et inspice RIDICULUM si sit adverbium an nomen, ut sit: *Vide hominem ridiculum*, sed adverbium est magis.

V. 17. NON SAT COMMODE DIVISA SUNT TEMPORIBUS: Confusa sunt tibi omnia, inquit, nec unum quodque suo tempore

V. 7. *Cicero in Catilin.* orat. I. Cap. 3. §. 8.
V. 29. *Virgilius Eclog.* IV. v. 10.

Sa. II. Schol. nimmt auf das I. Rücksicht.

Divísa sunt tempóribus tibi, Dave, haéc. DA. Mihin?
SI. Num immémores discipuli? DA. Ego, quid narres, néscio.
SI. Hiccíne me si inparátum in veris núptiis
Adórtus esset, quós mihi ludos rédderet?
Nunc huíus periclo fít, ego in portu návigo.

V. 21. *me ludos.*

geritur, qua re proderis. *J.* NON SAT: Non satis. *J.* DIVISA SUNT: Digesta et composita et distributa. *J.* TEMPORIBUS: Id est, per tempora.

V. 18. MIHINE?: Adhuc Davus non percepit, et bene, quasi dicat, cum ille loquatur, illae agant. *J.* MIHIN?: * * *

V. 19. NUM IMMEMORES DISCIPULI?: Discipuli Mysis, Lesbia et Pamphilus, per quos omnis agitur fallacia. Bene ergo discipulos imperitos ostendit, et magistrum Davum, quia supra dixit:

Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.

J. NUM IMMEMORES DISCIPULI?: Alii hic Pamphilum significari putant discipulum, quia Davus magister. Nam nomina ad aliquid sunt, discipulus et magister. Et tunc DISCIPULI genitivus est singularis casus. Alii nominativi pluralis putant, ut discipulos dixerit, omnes, per quos agitur fallacia, secundum illud:

Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.

J. EGO QUID NARRES NESCIO: Quasi fabula sit. *J.* NUM IMMEMORES DISCIPULI: *Nunc* deest, et bene discipuli, quia supra magistrum fecit. *J.* EGO QUID NARRES NESCIO: Semper ita respondet Davus seni, tamquam non intelligat quid loquatur.

V. 20. HIC SI ME IMPERATUM: Redit ad illam sententiam:

Simul sceleratus Davus si quid consili
Habet, ut consumat nunc.

V. 21. ADORTUS ESSET: Adortus dicitur, qui ex insidiis repente invadit, dictum ab eo, quod corpora aggredientium exsurgant subito atque increscant. *J.* ADORTUS: Aggressus. — Omnia haec ex tranquillitate maris dicta sunt *μεταφορικῶς*.

V. 10. *Tum si quis supra* Act. I. sc. 2. v. 21.
V. 16. *Tum si quis supra* Act. I. sc. 2. v. 21.
V. 22. *Simul supra* Act. I. sc. 1. v. 132.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

LESBIA. SIMO. DAVOS.

LE. Adhúc, Archylís, quae adsolént quaeque opórtet
Signa ésse ad salútem, omnia huíc esse vídeo.
Nunc prímum fac, ístaec ut lávet: post deínde,

V. 3. *ístaec lavét.*

V. 1. ADHUC, ARCHYLIS, QUAE ASSOLENT, QUAEQUE OPORTENT: In hac scaena specta quam scita expressa sit consuetudo medici vel medicae egredientis ex aegri domo. Nam veniens de negotiis eius loquitur, abiens de morbo, et haec sunt praeter οἰκονομίαν, quae dicuntur, *ἐνρήματα*. *J.* ADHUC, ARCHYLIS, QUAE: Sic veteres scribebant *adhuc*, quanto incerti futurarum rerum ex praesentibus rebus firma intimabant, quod est genus certissimae promissionis et cautae. *J.* ADHUC, ARCHYLIS, QUAE ASSOLENT: Medicina aut in ratione aut in consuetudine aut in exemplis. ASSOLENT ergo consuetudinis est, OPORTENT rationis.

V. 2. SIGNA ESSE AD SALUTEM: Deest *haerentia* aut *pertinentia.* Sic in Heautontimorumeno:

Atque haec sunt ad virtutem omnia.

Ergo absolute dixit, ut desit aliquid tale. Unde et nos dicimus: *Quid ad rem?*, vel: *Quid ad me?*

V. 3. NUNC PRIMUM FAC ISTA UT LAVET: Inperitiae notantes Menandrum aut Terentium ipsi ultro imperiti inveniuntur. Nam et ille *λούσατε αὐτὴν* dicens a consuetudine non recessit, ut cum lavisse ait non lavisse a parte totum significet. Sed Terentius propius ad significationem accessit, *ista* dicendo, ne pudenda nominaret. Et sunt qui adhuc Archylis correptionem esse nimium sollicitae nutricis putent, quod ego non probo. *J.* FAC ISTA UT LAVET: ISTA, quae ex puerperio sordebant. Quidam istam ipsam puerperam dicunt. Sic enim et Menander: *λούσατε αὐτὴν τάχιστα.* Sed imperitiae accusantur, quod non continuo solent post puerperium lavare, sed diebus omissis.

V. 13. *In Heautontimorumeno* Act. I. sc. 2. v. 33.

[illegible] à summe

[illegible]

[illegible] est [illegible]

[illegible]

Bartels p. 27.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Quod iússi ei darí bibere, et quántum imperávi,
Date. Móx ego huc revértor.
Per ecástor scitus púer est natus Pámphilo.
Deos quaéso, ut sit supérstes, quandoquidem ípsest ingenió bono,
Cumque huíc veritus est óptumae adulescénti facere iniúriam.

V. 8. *cumque haec est veritus.*

V. 4. QUOD IUSSI DARE BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI, DATE: DATE BIBERE consuetudine magis quam ratione dixit pro: *Date ei potionem.* Lucilius in quinto: *Date bibere summo.* Nam duo verba coniuncta nullam habent significationem sine nomine aut pronomine, ut si dicas: *Dic facere.* *J.* QUOD IUSSI DATE EI BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI: Et qualitatem et modum rei dixit: QUOD IUSSI: QUANTUM. *J.* QUOD IUSSI DATE BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI: MOX HUC REVERTOR: Vide, ut auctoritatem et iactantiam medicorum imitetur dicendo. QUOD IUSSI non sufficiebat, sed etiam IMPERAVI dixit. Simul haec solent medici promittere, ut frequenter: MOX EGO HUC REVERTOR.

V. 6. SCITUS PUER: Satis obstetrici est adhuc incertum, qualem dicat: itaque a matre sanguinolentum non pulcrum, quod ipsum nimium videretur cito dicere, sed scitum pronuntiat. Ideo subblanditur, ut operae pretium maius accipiat. *J.* PER ECASTOR: Per Castorem et Pollucem, ornativa sunt iuranti apta feminis. Et NATUS EST PAMPHILO dixit, ut Virgilius:

Quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam.

J. SCITUS: Elegans puer, pulcher, quem Graeci ὡραῖον dicunt: quod enim quis scit, hoc scitum et pulcrum. Et est diaeresis. Nam ordo est: *Perscitus ecastor*, ut in Hecyra:

Per pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles evenire amatores.

ut sit: *Perquam paucos.*

V. 7. DEOS QUAESO, UT SIT SUPERSTES: Alias superstites sunt senes et anus. Quia senes multis superstites aetate delirant, inde et superstitiosi, qui deos timent nimis, quod signum est delirantis. SUPERSTES nunc salvus. *J.* QUANDO QUIDEM IPSE EST INGENIO BONO: Quando et cum interdum sunt causales et QUANDO pro quoniam et pro quia intelligimus. *J.* QUANDO QUIDEM IPSE: Transit a puero ad ipsum Pamphilum.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 621.
V. 24. *Hecyra* Act. I. sc. 1. v. 1.

SI. Vel hoc quís non credat, quí te norit, ábs te esse ortum? DA. Quídnam id est?
SI. Non ímperabat córam, quid opus fácto esset, puérperae:
Set póstquam egressast, íllis, quae sunt íntus, clamat dé via.
O Dáve, itan contémnor abs te? aut ítane tandem idóneus
Tibi vídeor esse, quém tam aperte fállere incipiás dolis?

V. 9. VEL HOC QUIS NON CREDAT: Ironia est. Vel vero non est disiunctiva coniunctio, sed pro *etiam* posita, ut apud Virgilium:

Vel Priamo miseranda manus,

Et

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

Et bene: VEL HOC, subaudias: exceptis illis, quae reprehendit supra. *J.* ABS TE ESSE NATUM: Et ORTUM legitur, ut sit instructum, commentum et compositum.

V. 10. NON IMPERABAT CORAM: Coram ad certas personas refertur, ad omnes palam. *J.* QUID OPUS FACTO ESSET: Etiam imperative dicitur. *J.* OPUS FACTO ESSET PUERPERAE: Dativus casus est, ut sit: Ipsi puerperae coram imperaret, quid facto opus esset. Sic enim dicimus: *Quid vis tibi faciam.* *J.* PUERPERAE: Omnis, quae peperit, puerpera dicitur, *πρωτοτόκος*, quae primum. Et non quod puerum, sed quod filium peperit, puerpera dicta est. Et apud veteres: *puer*, *puellus*: *puera*, *puella*.

V. 11. ILLIS, QUAE SUNT INTUS, CLAMAT DE VIA: Argumentum ex eo, quod non factum est, cum fieri oportuerit, et ex eo, quod est factum, cum fieri non oportuerit. *J.* CLAMAT DE VIA: Mire clamat, quasi dicat. Maluit clamare, quam sine labore intus imperare.

V. 12. O DAVE, ITAN CONTEMNOR: Hoc est adeone contemnor, valde contemnor. Temnor autem Graecum est, id est, caedor et reiicior, *παρὰ τὸ τέμνομαι*. Nam veteres *temno* dicebant sine praepositione. *J.* ITANE TANDEM IDONEUS?: Indignatio est ad existimationem revocantis eius dicta vel facta, a quo contemnitur quis. *J.* IDONEUS: Aptus et huic rei natus.

V. 13. APERTE FALLERE: *Δύο δι' ἑνὸς*, et FALLERE et aperte.

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 259. et *Eclog.* VIII. v. 69.

Saltem áccurate, ut métui videar cérte, si rescíverim.
DA. Certe hércle nunc hic se ípsus fallit, haúd ego. 495.
SI. Edixín tibi? 15
Intérminatus súm, ne faceres: núm veritu's? quid rétulit?
Credón tibi hoc nunc, péperisse hanc e Pámphilo?
DA. Teneó, quid erret, ét quid agam habeo. SI. Quíd taces?
DA. Quid crédas? quasi non tíbi renuntiáta sint haec síc fore.

V. 15. *Edixi tibi.*
V. 19. *siet renúntiatum, haec sic fore.*

V. 14. SALTEM ACCURATE: Mire *saltem*, quod ponitur in desperatione rerum. Primo enim fuerat hortatus Davum, ut non conaretur fallere. *J.* SALTEM ACCURATE: Zeugma a superiore: FALLERE INCIPIAS, aut certe *σύλληψις* FALLERE INCIPIAS. *J.* CERTE, SI RESCIVERIM: Et utrum pro cum resciverim, an quia stultum me putas?

V. 15. CERTE HERCLE NUNC HIC SE IPSUS FALLIT, HAUD EGO: Hoc ita dicitur, ut audiat spectator, non ut Simo. *J.* EDIXIN TIBI: INTERMINATUS SUM, NE ID FACERES: Hic illud reddit: *Edico tibi, ne temere facias.*

V. 16. INTERMINATUS SUM, NE FACERES: Pro minatus sum. Plautus in Aulularia:

Praeterea tibicinam,
Quae mihi interbibere sola, si vino scateat,
Corinthiensem fontem et Pyrenaeum potest.

J. NUM VERITUS: Veretur liber, metuit servus, et deest *es*, apta ellipsis irascenti, alibi: *Non simultatem meam revereri?* *J.* QUID RETULIT? CREDON TIBI HOC NUNC PEPERISSE HANC E PAMPHILO?: RETULIT, profuit vel interfuit, et producit RE syllabam. Et est sensus: Sic contempsisti, quasi tibi non comminatus sim.

V. 18. TENEO QUID ERRET ET QUID AGAM HABEO: Hoc dixit non ut Simo, sed ut spectator audiat. Hoc denique senex probat dicens Davo: *Quid taces?* *J.* ET QUID AGAM HABEO: Et quid respondeam scio.

V. 19. QUID CREDAS QUASI NON RENUNTIATA HAEC: Propter quid aut propter quam rem aut quomodo. *J.* QUID CREDAS: Repetit verbum eius, quod ait: *Credon?* Quare adiuvandum pronuntiatione est. *J.* QUASI TIBI NON RENUNTIATA: Nuntiata, compositum pro simplici.

V. 13. *In Aulularia* Act. III. sc. 6. v. 22.
V. 17. *Alibi Phorm.* Act. II. sc. 1. v. 3.

SI. Min quísquam? DA. Eho an tute intéllexti hoc adsímularier? SI. Inrídeor.
DA. Renúntiatumst: nám qui istaec tibi íncidit suspício?
SI. Qui? quía te noram. DA. Quási tu dicas, fáctum id consilió meo.
SI. Certe ením scio. DA. Non sátis me pernosti étiam, qualis sím, Simo.
SI. Egóne te? DA. Set si quíd narrare, occoépi continuó dari
Tibi vérba censes. SI. Fálso. DA. Itaque hercle níl iam muttire aúdeo.

V. 20. *SI. Min quícquam? D. Eho an tute íntellexti hoc ádsimulari? S. inrídeor.*
V. 21. *qui tibi istaec.*
V. 23. *non sátis pernosti me étiam, qualis sím Simo.*
V. 24. *Ego nón te?*
V. 25. *Tibi vérba censes fálso: itaque hercle nil iam muttire aúdeo.*

V. 20. MIHIN QUISQUAM?: Favet sibi senex in eo, quod se vult perspicaciorem videri. *J.* EHO AN TUTE: EHO nunc interiectio est admirantis, alias ad se vocantis, ut: *Ehodum ad me.*

V. 21. NAM QUI ISTAEC: QUI, id est, unde.

V. 22. QUASI TU DICAS FACTUM ID CONSILIO MEO: DICAS pro credas: non enim dicimus, nisi quod credimus: ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit: figura *μετάληψις* a posterioribus ad priora. Idem alibi: *Audacter dicito*, et alibi:

Feneratum istud beneficium pulcre tibi dices,

id est, credes, scies, senties.

V. 23. NON SATIS ME PERNOSTI ETIAM, QUALIS SIM, SIMO: ETIAM pro adhuc, ut Virgilius:

Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.

V. 24. EGONE TE?: Duobus istis pronominibus ostendit se senex scire omnia. *J.* SED SI QUID NARRARE OCCEPI: OCCEPI melius quam INCEPI: dicitur ab *occipio*. Est enim OCCEPI quasi caput rei institui.

V. 25. FALSO: Potest et *εἰρωνικῶς* FALSO pronuntiari, potest et falso loqueris dici, ut Salustius: *Falso queritur de natura sua humanum genus.* Et vocalitatis causa sic dixit,

V. 3. *Ekodum supra* Act. I. sc. 2. v. 13.
V. 9. *Et alibi Phorm.* Act. III. sc. 2. v. 8.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 485.
V. 19. *Salustius Bell. Iug.* Cap. I.

SI. Hoc égo scio unum, néminem peperísse hic. DA. Intelléxti.
Sét nihilo seciús mox deferént puerum huc ante óstium.
Id ego iam nunc tibi, hére renuntió futurum, ut sís sciens:
Né tu hoc mihi posterius dicas Davi fáctum consilio aút dolis.
Prórsus a me opínionem hanc tuam ésse ego amotám volo. 510.

V. 27. *Set níhilo seciús mox puerum huc déferent ante óstium.*
V. 28. *Id égo iam nunc tibi, ére, renuntió futurum, ut sís sciens.*
V. 29. *Ne tu hóc posterius dícas Davi fáctum consilio aút dolis.*

ut *sedulo*, *optato*, *certo*, quasi *sedule*, *optate*, *certe*. *J.* NIHIL IAM MUTIRE: Ennius:

Nec dico nec facio mu.

Unde et *mutire* dicimus, quod Graeci φθέγγεσθαι.

V. 26. EGO UNUM HOC SCIO NEMINEM: NEMINEM dicendo maiorem confirmationem fecit, non solum Glycerium non peperisse, sed etiam neminem, HIC dicendo ostendit domum. Et est NEMINEM nullum hominem, et nota in feminino genere etiam NEMINEM positum.

V. 27. DEFERUNT HUC MOX PUERUM ANTE OSTIUM: DEFERUNT quasi dicat nobis.

V. 28. ID EGO IAM TIBI NUNC RENUNTIO: Fingit se prodere, quod ipse facturus est, ut non credat senex ab eo fieri, quod praedixit fore. *J.* ID IAM EGO TIBI RENUNTIO, HERE, FUTURUM: RE syllaba apud veteres interdum abundat, ut modo: RENUNTIO, pro nuntio, et Cicero: *Renuntiatur mihi.* *J.* RENUNTIO: Quasi secretum consilium, ut supra: *Renuntiatum est.*

V. 29. DAVI CONSILIO FACTUM AUT DOLIS: Commodius et magis cum invidia dixit: DAVI, quam si MEO dixisset: ut Virgilius, cum Turnus incusaretur, dixit:

Nulla mora in Turno.

V. 30. PRORSUS A ME OPINIONEM: PRORSUS, quasi porro versus, quod Graeci μακρὰν dicunt. Quidam PRORSUS pro quare positum putant: ego pro eo, quod est *omnino:* sunt qui coniunctionem velint esse. *J.* OPINIONEM TUAM HANC: HANC cum taedio dixit, hoc est, nimis molestam, nimis accusatricem. Sic dixit HANC TUAM, ut ille de apibus:

Vere suo.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 11.
V. 28. *Ille Virgilius Georg.* lib. IV. v. 22.

SI. Únde id scis? DA. Audívi et credo. Múlta concurrúnt simul,
Quí coniecturam hánc nunc facio: iám primum haec se e Pámphilo
Grávidam dixit ésse: inventum est fálsum. Nunc postquám videt
Núptias domi ádparari, míssast ancilla ílico
515. Obstetricem adcérsitum ad eam, et púerum ut adferrét simul.
Hóc nisi fit, puerum út tu videas, níl moventur núptiae.
SI. Quíd ais? Cum intelléxeras
Íd consilium cápere, cur non díxti extemplo Pámphilo?
DA. Quís igitur eum abílla abstraxit nísi ego? Nam omnes nós quidem

---

V. 36. *Hóc ni fit, tu púerum ut videas, níl moventur núptiae.*
V. 37. *Quid áis? ubi intelléxeras.*

Et:

Solemque suum, sua sidera norunt.

Et in Adelphis:

Iam vero omitte, Demea, tuam istam iracundiam.

V. 31. AUDIVI ET CREDO: Locus communis an famae credendum sit. Bene subiunxit CREDO. Non enim audisse statim credere est. *J.* MULTA CONCURRUNT SIMUL: In coniecturam: restat enim, ut multis concurrentibus signis una coniectura confletur.

V. 32. IAM PRIMUM HAEC SE EX PAMPHILO GRAVIDAM DIXIT ESSE: INVENTUM EST FALSUM: Secundum quod credit senex. Et a summo ad imum et ex factis etiam et dictis, et ex rebus atque personis sumit argumenta.

V. 33. POSTQUAM VIDET NUPTIAS DOMI APPARARI: Elegan-
ter omisit, in cuius domo.

V. 34. MISSA EST ANCILLA ILICO: Quod Graeci dicunt: *αὐτόθεν ἐπέμφθη*. Nam loci significatio est etiam brevitatem temporis notans.

V. 36. NIHIL MOVENTUR NUPTIAE: Non perturbantur nuptiae.
J. MOVENTUR: Differuntur.

V. 37. QUID AIS? CUM INTELLEXERAS: Qua se verteret Davus, obvium infestumque invenit senem, tamen ita versute it obviam, ut etiam comprehensus elabatur.

V. 39. QUIS IGITUR EUM AB ILLA ABSTRAXIT: Non frigide

V. 2. *Et Virgilius Aen.* lib. VI. v. 641.
V. 4. *In Adelphis* Act. IV. sc. 7. v. 36.

Scímus, quam misere háne amarit. Núnc sibi uxorem éxpetit.
Póstremo id mihi dá negoti: tú tamen idem has núptias
Pérge facere ita, út facis: et id spéro adiuturós deos.
SI. Immo abi intro: ibi me ópperire et, quód parato opus ést, para.
Non ímpulit me haec núnc omnino ut créderem:
Atque haúd scio, an quae díxit sint vera ómnia.

V. 40. *Scímus, hanc quam misere amarit.*
V. 41. *Póstremo id da míhi negoti.*

intulit dixisse se, sed cum magna asseveratione. Et ABSTRAXIT propric, ut supra:

Me a Glycerio miserum abstrahat.

Et:

Divellimur inde,
Iphitus et Pelias mecum.

J. QUIS IGITUR EUM: Hic subaudiendum est quasi dicat: DIXI.

V. 41. POSTREMO ID MIHI DA NEGOTI: De proiectione pueri pro foribus. *J.* TU TAMEN IDEM: IDEM abundat. Apud veteres *tamen idem* integrum fuit: unde apud nos *tandem* et *tamen* natum est. Sic et *idem eorumque* dictum.

*V. 40. MISERE QUAM HANC AMARIT: MISERE valde, nimis. *J.* NUNC SIBI UXOREM EXPETIT: Oratorie pro eo, quod non recusat, expetit.

*V. 41. TU TAMEN IDEM: TAMEN IDEM aut pro *tamen* positum est aut pro *tandem*, ut sit: *Tu tandem has nuptias perge facere, ita ut facis.* *J.* ID MIHI DA NEGOTII: Ut caveatur ab appositione pueri ante ostium.

V. 42. PERGE FACERE, ITA UT FACIS: — QUOD PARATO OPUS EST, PARA: Diserte et Latine dixit: *Quod parato opus est, para.*

V. 44. NON IMPULIT HAEC OMNINO UT CREDEREM: Non impulit, non persuasit, non perfecit, ut crederem Glycerium peperisse. Et cum dicit OMNINO, ostendit quaedam se credidisse, in quibusdam iam esse circumventum. Mire autem cautum capi inducit senem, ut crederet, quod Glycerium non peperisset.

V. 45. ATQUE HAUD SCIO AN, QUAE DIXIT, SINT VERA OMNIA: QUAE, postea Davus. Et bene OMNIA, ut appareat senem multa credere vera esse, quae Davus dixerit.

V. 3. *Supra* Act. I. sc. 5. v. 8.
V. 5. *Et Virgilius Aen.* lib. II. v. 434.

Set párvi pendo. Illúd mi multo máxumumst,
Quod míhi pollicitust ípse gnatus. Núnc Chremem
Convéniam: orabo gnáto uxorem: si ínpetro,
Quid álias malim quam hódie has fieri núptias?
Nam gnátus quod pollícitust, haud dubiúmst mihi,
Si nólit, quin eum mérito possim cógere.
Atque ádeo in ipso témpore eccum ipsum óbviam.

V. 48. *Convéniam: orabo gnáto uxorem: id si ímpetro.*
V. 49. *Quando álias.*
V. 51. *Atque ádeo in ipso témpore eccum ipsúm Chremem.*

V. 46. MULTO MAXUMUM EST: *Multo* etiam comparativis antiqui adiunxerunt.

V. 47. QUOD MIHI POLLICITUS EST: Pollicitatio multarum rerum promissio.

V. 48. GNATO UXOREM: Subauditur: *ut det.*

V. 49. QUID ALIAS: QUID pro *cur*. *J*. ALIAS: Alio tempore.

V. 52. ATQUE ADEO IN IPSO TEMPORE: In ipsa opportunitate, in ipso articulo. *J*. ECCUM IPSUM OBVIAM: Continuo mutavit dictionem, ut: *Iubeo Chremetem.*

Bartels p. 27.

Bartels p. 27.

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

SIMO. CHREMES.

SI. Iubeó Chremetem. CH. O, te ípsum quaerebam. SI. Et ego te. CH. Optato ádvenis.
Aliquót me adierunt, éx te auditum qui aiébant, hodie fíliam
Meam núbere tuo gnáto: id viso, tún an illi insániant. 535.

V. 2. *Aliquót me adierunt, éx te auditum qui aíbant, hodie fíliam.*

V. 1. IUBEO CHREMETEM: Haec congressio duorum senum ad tale periculum redigit fabulam, ut id non videatur consilio, sed eventu posse vitari, qui eventus est Critonis praesentia. Nam nunc ex falsis fient verae nuptiae. *J.* IUBEO CHREMETEM: Firme aliquid iubere velle est. Iubeo ergo volo: et deest *salvere*, quod exprimitur ab alterius personae interventu, ut Virgilius:

Reddique viro promissa iubebant.

Et μεταληπτικῶς, quia, qui dicit *salve*, iubet. Volumus enim animo, iubemus verbis. *J.* TE IPSUM QUAEREBAM: Placabilis et lenis amicus per totam fabulam inducitur Chremes, ut cognitioni ad ultimum interesse possit. *J.* OPTATO ADVENIS: OPTATO adverbium est, ut Virgilius:

Ac velut optato ventis.

V. 2. ALIQUOT ME ADIERUNT: ALIQUOT, hoc est, nec multi nec pauci. *J.* ADIERUNT: Non accesserunt, quia aditus arduus difficilisque est. *J.* ADIERUNT: Quasi importune et interpellantes adierunt. Sic alibi:

Byrrhia,
Quid tibi videtur? Adeon ad eum?

J. EX TE AUDITUM: Ut est: *E Davo modo audivi.* *J.* EX TE AUDITUM: Ergo non rumor, sed veritas.

V. 3. ID VISO: Ob id viso: deest te, ut VISO ad videndum venio. TUN AN ILLI INSANIANT: Tu insanis, si dixisti, illi insaniunt, si non audita referunt.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 386.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 405.
V. 19. *Alibi supra* Act. II. sc. 1. v. 14 sq.

SI. Auscúlta paucis: ét quid ego te velim, ét tu quod quaerís, scies.
CH. Auscúlto: loquere, quíd velis.
SI. Per ego té deos oro et nóstram amicitiám, Chreme,
Quae incépta a parvis cum aétate adcrevít simul,
Perque únicam gnatám tuam et gnatúm meum,
Cuius tíbi potestas súmma servandí datur,

V. 4. *Auscúlta: paucis ét quid te ego velim ét quod tu quaerís scies.*
V. 6. *Per te égo deos oro.*

V. 4. AUSCULTA PAUCIS: Et PAUCIS et PAUCA legitur. *J.* ET QUID EGO TE VELIM: A docilitate.

V. 7. PER TE DEOS ORO: Ordo est: *Te per deos oro*, ut Virgilius:

Per ego te
Has lacrimas.

J. ET NOSTRAM AMICITIAM, CHREMES: Legitur et CHREME.

V. 8. QUAE INCEPTA A PARVIS CUM AETATE: Mire autem INCEPTA A PARVIS CUM AETATE, ut ostendat non nuper cognitam amicitiam, sed antiquam, ut:

Veterem Anchisem agnovit amicum.

Idem alibi:

neque enim novus iste Dianae
Venit amor.

J. ACCREVIT: Ut supra *adcurate:* AD praepositione utitur familiariter. *J.* ACCREVIT: Hinc Virgilius:

Crescent illae, crescetis amores.

V. 8. PERQUE UNICAM GNATAM TUAM ET MEUM GNATUM: Ineptum est sic adiurare aliquem: *Per salutem filii mei, ut facias id, quod te rogo.* Sed huic etiam subiungit: CUIUS TIBI POTESTAS SUMMA DATUR SERVANDI: In tua est, inquit, potestate et tuus est. Haec ergo obtestatio dicitur, cum per eas res adiuramus aliquem, de quibus agitur caussa, ut

Iliaci cineres et flamma extrema meorum.

Idem alibi:

Per eversae genitor fumantia Troiae
Excidia obtestor.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 56.
V. 11. *Ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 82.
V. 13. *Idem Aen.* lib. XI. v. 537.
V. 17. *Virgilius Eclog.* X. v. 54.
V. 24. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 431.
V. 26. *Idem Aen.* lib. X. v. 45.

Ut me ádiuves in hác re: atque ita, ut núptiae
Fueránt futurae, fíant. CH. Ah ne me óbsecra,
Quasi hóc te orando a me ínpetrare opórteat.
Alium ésse censes núnc me atque olim, cúm dabam?
Si in rémst utrique, ut fíant, adcersí iube.
Set si éx ea re plús malist quam cómmodi
Utríque, id te oro, ín conmune ut cónsulas,
Quasi ílla tua sit, Pámphiloque ego sím pater.
SI. Immo íta volo itaque póstulo ut fiát, Chreme:

V. 10. *Ut me ádiuves in hác re: atque ita uti núptiae.*
V. 16. *Utríque, id oro te, ín commune ut cónsulas.*

V. 10. UT ME ADIUVES IN HAC RE ATQUE: Ipsam petitionem: NUPTIAE UT FUERANT FUTURAE FIANT, breviter et Latine. Hoc genus compositionis veteres non vitabant.

V. 11. AH NE ME OBSECRA: Pro: *Ne me obsecres.* τω εληνιCμON MH λιTANEK EMNMACOR.

V. 12. QUASI TE HOC ORANDO IMPETRARE OPORTEAT: Haec plena vox est et caritatis et officii. Quod enim amicus ab amico petit, iustum esse debet nec pro eo, quod est iustum supplicare oportet.

V. 13. ALIUM CENSES NUNC ATQUE OLIM, CUM DABAM: Nos dicimus: *Cum darem.* Virgilius:

Tum decuit, cum sceptra dabas: en dextra fidesque.

Et nota OLIM pro nuper. ℣. ALIUM ESSE CENSES NUNC ME: Non personae, sed rei condicio est commutata.

V. 14. SI IN RE EST UTRIQUE, UT FIANT: Τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ prave proposuit, ut recte replicaret. Hic syllogismus negativus dicitur. Nam in secundo lemmate negat, quod prius dixit: SED SI EX EA RE PLUS MALI EST QUAM COMMODI. ℣. SI IN RE EST UTRIQUE: Ab utili argumentum. UTRIQUE de duobus constat. Bene UTRIQUE, mihi et tibi: non alteri utile, alteri inutile.

V. 15. SED SI EX EA RE: Id est nuptiarum. Mutavit numerum, ex plurali singularem: FIANT: EX EA RE.

V. 16. IN COMMUNE: Id est, ex aequali provide.

V. 17. QUASI SI ILLA SIT TUA PAMPHILIQUE EGO SIM PATER: Nota suavissimam varietatem. Non enim dixit: *Quasi illa tua sit et ille meus.*

V. 18. IMMO ITA VOLO: Quia utile est, quia in re est. ℣. ITAQUE POSTULO: ITAQUE modo duae partes orationis sunt, ut in Hecyra:

Itaque una inter nos aetatem agere liceat.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 597.
V. 31. *In Hecyra* Act. II. sc. 1. v. 10.

Neque póstulem abs te, ni ípsa res moneát. CH. Quid est?
SI. Iraé sunt inter Glýcerium et gnatum. CH. Aúdio. 20
SI. Ita mágnae, ut sperem pósse avelli. CH. Fábulae.
SI. Profécto sic est. CH. Síc hercle, ut dicám tibi:
555. Amántium irae amóris integrátiost.
SI. Hem, id te óro, ut ante cámus, dum tempús datur,
Dumque eius lubido occlúsast contuméliis. 25
Prius quam hárum scelera et lácrumae conflctaé dolis
Redúcunt animum aegrótum ad misericórdiam,
560. Uxórem demus. Spéro consuetúdine et
Coniúgio liberáli devinctúm, Chreme,
Dein fácile ex illis sése emersurúm malis. 30
CH. Tibi ita hóc videtur: át ego non posse árbitror

V. 23. *Amántium irae, amóris integrátio. S. hem Id te óro.*

V. 19. NISI IPSA RES MONEAT, NON POSTULEM: Bene intulit: MONEAT, NON POSTULEM, quia POSTULO protulit.

V. 20. IRAE SUNT INTER GLYCERIUM ET GNATUM: Hoc lacto vultu pronuntiat Simo. Loquitur enim apud eum, ex quo audiverat Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. *J.* AUDIO: *Εἰρωνεία.* MOX FABULAE: et hic paullo sapientior inducitur et minus obnoxius dolis.

V. 22. PROFECTO SIC EST: PROFECTO confirmatio est.

V. 23. AMANTIUM IRAE: Sententia *γνωμικὴ*, in qua a specie receditur, et in omnes aliquid dicitur, *παροιμία* est enim sine auctoritate sententia. *J.* INTEGRATIO: Instauratio.

V. 24. ID TE ORO: Deest *ob*, ut sit: *ob id*, ut Virgilius:

Quod te per superos oro.

V. 26. PRIUS QUAM HARUM: Hic invidiosius HARUM, cum una sit. Sic in Eunucho:

Non perpeti meretricum contumelias.

V. 27. REDUCANT ANIMUM: Hoc ut supra:

Ipsum animum deteriorem ad partem applicat.

V. 28. UXOREM DEMUS: *Ἠθικῶς* DEMUS, ut in Heautontimorumeno:

Quo modo
Minimo periculo id demus adulescentulo.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 141.
V. 16. *In Eunucho* Act. I. sc. 1. v. 3.
V. 18. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 22.
V. 21. *In Heautontimorumeno* Act. III. sc. 1. v. 68.

Neque illum hánc perpetuo habére neque me pérpeti.
SI. Qui scís ergo istuc, nísi periclum féceris? 565.
CH. At istúc periclum in fília fierí gravest.
SI. Nempe incommoditas dénique huc omnís redit,
Si evéniat, quod di próhibeant, discéssio.
At sí corrigatur, quót commoditatés, vide:
Princípio amico fílium restítueris, 570.
Tibi génerum firmum et fíliae inveniés virum.
CH. Quid istíc? si ita istuc ánimum induxti esse útile,
Noló tibi ullum cómmodum in me claúdier.
SI. Meritó te semper máxumi fecí, Chreme.
CH. Set quíd ais? SI. Quid? CH. Qui scís eos nunc 575.
díscordare intér se?
SI. Ipsús mihi Davos, qui íntumust corúm consiliis, díxit,

V. 33. *Qui sciás ergo istuc.*
V. 37. *At sí corrigitur, quót commoditates, vide.*
V. 39. *et fíliae inveniás virum.*
V. 41. *Noló tibi ullum cómmodum interclúdier.*

V. 32. NEQUE ILLUM HANC PERPETUO: Ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut utrumque significat.

V. 33. NISI PERICULUM FECERIS: PERICULUM tentamentum. Cicero autem: *Tute tui periculum fecisti.* Idem Terentius: *Fac periculum in litteris.*

V. 34. AT ISTUC IN FILIA FIERI GRAVE EST: Memorabile dictum, et id quod merito in proverbium cesserit.

V. 36. SI EVENIAT, QUOD DII PROHIBEANT: *Παρένθεσις* per *εὐφημισμόν.*

V. 37. AC SI CORRIGATUR, QUOT COMMODITATES, VIDE: Alter est syllogismus per contraria lemmata et ipse negativus.

V. 38. PRINCIPIO AMICO FILIUM: PRINCIPIO, nec intulit secundo. *S.* RESTITUERIS: INVENIES: Ergo *ἀνακόλουθον* duplex. *S.* AMICO FILIUM: Ab honesto.

V. 40. QUID ISTIC?: Concedentis et veluti victi verbum, tamquam si diceret: QUID? Et abundat ISTIC, vel potius: QUID ISTIC, hominem significat de loco ac de sententia decedere, ut e contrario perstare ac resistere dicitur, qui aliquid negat. *S.* SI ITA ISTUC ANIMUM INDUXTI: Legitur et ANIMUM INDUXISTI, sed illud plenum est, hoc per *μεταπλασμοῦ συγκοπὴν* diminuitur.

V. 44. IPSUS MIHI DAVUS, QUI INTUMUS EST EORUM CON-

V. 4. *Cicero divinat. in Q. Caecilium* Cap. 8. §. 27.
V. 5. *Terentius in Eunuchi* Act. III. sc. 2. v. 23.

Et ís mihi suadet, núptias, quantúm queam, ut matúrem. 45
Num cénses faceret, fílium nisi scíret eadem haec vélle?
Tute ádeo iam eius aúdies verba. Heus, évocate huc
Dávom.
Atque éccum video ipsúm foras exíre.

V. 47. *Tute ádeo iam eius verba aúdies. heus, évocate huc Dávom.*

SILIIS, DIXIT: Commendatio testis, ut: *In foro modo e Davo audivi.* Ergo IPSUS, quasi qui maxime sciat.

V. 47. TUTE ADEO IAM EIUS AUDIES VERBA: *Παρέλκεται* ADEO modo, et abundat, ut Virgilius:

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia, incertum.

V. 48. ATQUE ECCUM VIDEO: ECCUM quasi ECCE EUM: veteres dixerunt: *eccum*, *eccuius*, *ellum*, quod apertius significat *ecce illum* et obscurius *ellum.*

ACTUS TERTI SCAENA QUARTA.

DAVOS. SIMO. CHREMES.

DA. Ad te ibam. SI. Quídnamst?
DA. Cur úxor non adcérsitur? iam advesperáscit. SI. Audin tu íllum?
Ego dúdum non nil véritus sum, Dave, ábs te, ne facerés idem,
Quod vólgus servorúm solet, dolís ut me delúderes,

V. 2. *Cur úxor non adcérsitur? iam advésperascit. S. aúdin?*
V. 3. *abs te, Dáve.*

V. 1. AD TE IBAM. QUIDNAM ID EST, CUR UXOR: Davus ut recte scribatur, *Davos* scribendum est, quia nulla littera vocalis geminata unam facit syllabam. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis et accusativi pluralis necessario pro hac regula digamma utimur: *DaFus*, *serFus*, *Fulgus*, *corFus*. *J.* AD TE IBAM. QUIDNAM: Locus est, in quo iam ad discrimen mali producta comoedia in meliorem partem iam incipit inclinare.

V. 3. EGO DUDUM NON NIHIL VERITUS SUM: Semper gravis inceptio orationis, quae exordium sumit a pronomine *ego*, ut:

Ego te quae plurima fando.

et: *Ego postquam te emi a parvulo.* *J.* EGO DUDUM VERITUS SUM, DAVE, ABS TE, NE FACERES: Adverbia temporis aut certa sunt, ut *hodie*, *cras*, aut incerta, ut *dudum*, *nuper*. Itaque incertis certum additur tempus, ut: *iam dudum*, *nunc nuper*. *J.* NON NIHIL VERITUS SUM, DAVE, ABS TE: Breviter pro *veritus sum*, *ne quid abs te fieret*, sicut supra: *Hei metui a Chryside*. Et Cicero: *Quae precatus sum a diis immortalibus*, pro eo, quod est: *Quae a diis petii precatus eos*.

V. 10. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 383.
V. 11. *Et supra* Act. I. sc. 1. v. 8.
V. 16. *Cicero Pro L. Murena* Cap. 1. §. 1.
V. 17. *Supra* Act. I. sc. 1. v. 79.

Proptérea quod amat fílius. DA. Egon ístuc facerem?
SI. Crédidi:
585. Idque ádeo metuens vós celavi, quód nunc dicam. DA. Quíd? SI. Scies:
Nam própemodum habeo tibi iám fidem. DA. Tandém cognosti, quí siem?
SI. Non fúerant nuptiaé futurae. DA. Quíd? non? SI. Set ea grátia
Simulávi, vos ut pértemptarem. DA. Quíd ais? SI. Sic res ést. DA. Vide,
Numquam ístuc quivi ego íntellegere. Váh consilium cállidum.
590. SI. Hoc aúdi. Ut hinc te introíre iussi, oppórtune hic fit mi óbviam. DA. Hem,
Numnám perimus? SI. Nárro huic, quae tu dúdum narrastí mihi.
DA. Quidnam aúdio? SI. Gnatam út det oro víxque id exoro. DA. Óccidi.
SI. Hem quíd dixti? DA. Optume, ínquam, factum.
SI. Núnc per hunc nullást mora.

V. 7. *habeo iám.*
V. 10. *ego quivi.*
V. 11. *Numnám periimus?*
V. 13. 14. *Quidnam aúdiam? S. Gnatam, út det oro, víxque id exoro. D. Occidi. S. hem,*
Quid díxisti? D. Optume ínquam factum. S. Núnc per hunc nullást mora.

V. 5. PROPTEREA QUOD AMAT FILIUS: Totum cum extenuatione protulit, tamquam qui satis factum voluerit Davo ob comprobatam fidem eius.

V. 7. NAM PROPEMODUM HABEO IAM: Ridicula dilatio eius rei, quae iam dudum nota est audituro. NAM PROPE MODUM: Id est, admodum, quandoque etiam significat, iam hoc est, cuius accusativus est a *modus*.

V. 8. SED EA GRATIA SIMULAVI: GRATIA pro *causa* posuit nove.

V. 9. SIC RES EST: Quod Graeci dicunt: *οὕτως ἔχει*.

V. 12. NUMNAM PERIMUS: Nam *παρέλκεται*, ut in *quisnam*.

V. 13. QUIDNAM AUDIO?: Legitur et AUDIAM. Menander enim sic ait: *Τί δή ποτ' ἀκούσω;* *J.* OCCIDI. HEM QUID DIXTI? OPTIME: Bene usus est *παροιμίᾳ*. OCCIDI et OPTIME dixit, ut similitudine falleret audientem.

V. 14. NUNC PER HUNC: Chremetem scilicet.

CH. Domúm modo ibo: ut ádparentur, dícam: atque huc renúntio.

SI. Nunc te óro, Dave, quóniam solus mi éffecisti has núptias. 595.

DA. Ego véro solus. SI. Córrigere mi gnátum porro enítere.

DA. Faciam hércle seduló. SI. Potes nunc, dum ánimus inritátus est.

DA. Quiéscas. SI. Age igitúr, ubi nunc est ípsus? DA. Mirum ní domi est.

SI. Ibo ád eum: atque eadem haec, quaé tibi dixi, dícam itidem illi. DA. Núllus sum.

V. 15. *ut ápparentur.*
V. 20. *atque eadem haec tíbi quae dixi.*

V. 15. IBO: ATQUE HAC RENUNTIO: Varie IBO et RENUNTIO.

V. 16. NUNC TE ORO, DAVE: TE, per quem stat summa negoti. Et modo magis vere rogat, quam tunc, cum ait: *Dehinc postulo sive aequum est te oro, Dave.* Ibi enim iracundia latet, cum dicit: *sive aequum est.* *J.* QUONIAM SOLUS MIHI EFFECISTI: Non fecisti. Est enim EFFICERE perficere faciendo. Et bene HAS, quarum causa laboro.

V. 17. EGO VERO SOLUS: *Διάνοια.* Et haec ad increpationem dicit, non ad confirmationem. *J.* SOLUS: Id est, cui non assentiebat Pamphilus. *J.* PORRO ENITERE: PORRO in futurum, deinceps. Futuri temporis adverbium vel adhortantis, ut: *Porro Quirites.* *J.* ENITERE: Labora, quasi difficile sit et conatu opus.

V. 18. FACIAM HERCLE SEDULO: Productiones sunt comici stili ad fucum orationis positae. *J.* POTES NUNC, DUM: A possibili argumentum. *J.* DUM ANIMUS IRRITATUS: Quia dixerat: *Irae sunt inter Glycerium et gnatum.* *J.* IRRITATUS EST: Commotus, ira provocatus, ut in Phormione. Ducitur autem verbum a canibus, qui restrictis dentibus hanc litteram *R* imitantur.

V. 19. QUIESCAS: Id est conquiesce, imperativi modi ne iniuriosum videretur. *J.* AGE IGITUR: AGE, dic, ut est: *egi atque oravi tecum,* aut adverbium est hortandi. *J.* QUIESCAS: Pro *quiesce*, aut deest *volo* aut *facito.* MIRUM NI DOMI EST: Existimationem intulit incertum fingens. Et est compositum, quasi miror. *J.* MIRUM NI DOMI EST: Compositum est quasi: *Hoc est mirum, ni domi est.* Caute servus callidum interrogationem senis paratus excepit: memor simulatae discordiae cum amica fingit, non se alibi eum esse suspicari, quam domi.

V. 20. DICAM EADEM ILLI: In aliis ITIDEM scriptum est, quod si est, pro *idem* accipiamus. An ergo IDEM pro ITEM?

item EGO

V. 15. 17.

V. 11. 21

Quid caússae est, quin hinc ín pistrinum récta proficiscár via?
Nihil ést preci locí relictum: iám perturbavi ómnia:
Herúm fefelli: in núptias coniéci herilem fílium:
Feci hódie, ut fierent, ínsperante hoc átque invito Pámphilo.
Hem astútias: quod sí quiessem, níhil evenissét mali.
Set éccum video ipsum: óccidi.
Utinám mihi esset áliquid hic, quo mé nunc praecipitém darem.

J. NULLUS SUM: Plus est nullum esse quam periisse: nam qui perit, vel corpus habet reliquum, qui vero nullus est, ita non est, ac si natus non sit.

V. 21. QUID CAUSAE EST QUIN HINC IN PISTRINUM RECTA PROFICISCAR VIA: Bene RECTA, ut corporis impulsionem lucrifaciam: aut RECTA, ut non eam ad precatorem aut ad Pamphilum. Bene PROFICISCAR: proficisci enim in rem aegram ac difficilem dicimus. Et RECTA VIA, plana non dixit tantum. *J.* QUIN HINC: Id est, ex hoc loco.

V. 22. NIHIL EST PRECI LOCI RELICTUM: Subiungit ergo causas, cur proficiscatur in pistrinum. *J.* NIHIL EST PRECI: Quod praedixit senex. *J.* IAM PERTURBAVI OMNIA: Allocutio, in qua quid metuat, quid velit manifestum est.

V. 23 HERUM FEFELLI: Haec enumeratio causarum est, qua mirifice exaggeravit errores suos. *J.* IN NUPTIAS PAMPHILUM CONIECI: Nec immisi, sed CONIECI, quod impetum et iniuriam significat. *J.* HERILEM FILIUM: *Τὸν τρόφιμον.*

V. 24. FECI HODIE UT FIERENT: Nec solum FECI, verum etiam addidit: HODIE, tempus, ne diecula quidem eius sit, quod fecerat, mali. *J.* INSPERANTE HOC ATQUE INVITO: INSPERANTE et INVITO duplex offensio.

V. 25. HEM: ASTUTIAS: Bona *εἰρωνεία.* Pluraliter dixit *astutias*, quasi is, qui abundet astustiis, ut ei una non sufficeret.

V. 27. UTINAM MIHI ESSET ALIQUID HIC, QUO NUNC ME PRAECIPITEM DAREM: Non dixit gladium aut laqueum, ne esset tragicum. Ergo expressit bene dicens: praecipitem darem.

ACTUS TERTI SCAENA QUINTA.

PAMPHILUS. DAVOS.

PA. Úbi illic est scelus, quí me perdidit? DA. Périi.
PA. Atque hoc confíteor iure
Mi óbtigisse, quándoquidem tam inérs, tam nulli cónsili sum.
Sérvon fortunás meas me cónmisisse fútili?

V. 1. *Úbi illic est? sceléus, qui me hodie. périi. atque hoc confíteor iure.*

V. 1. UBI ILLIC EST SCELUS, QUI ME PERDIDIT?: Haec scaena cuius perturbationis esse debeat, etiam supra poeta praestruxit, cum ad consentiendum Davi consilio tardum Pamphilum faceret. *J.* UBI ILLIC EST SCELUS: Accusatio. *J.* UBI ILLIC SCELUS: Nimium terribile est saevire ante quam videas eum, contra quem irasceris. *J.* UBI ILLIC SCELUS, QUI ME: Ad intellectum, non ad verba redegit, et est figura *σύλληψις* per genera. Virgilius:

Pars in frusta secant.

Sed hic figura est per numeros: nam quia SCELUS scelestus intelligitur, modo QUI subiungit, non QUOD.

V. 2. TAM INERS: Sine arte, id est, sine *ἀρετῇ*. *J.* TAM NULLI CONSILII: Una pars orationis est NULLICONSILII: nos *nullius* et *solius:* recte autem veteres *nullo nulli, solo soli* declinabant.

V. 3. ME COMMISISSE: Non commendasse, sed COMMISISSE. Committimus enim, quae cum magno periculo volumus esse servata. *J.* FUTILI: Levi: nam a vase, quod futile, dicitur futilis, quod non deponit nisi minister sacrorum, quod quidem vas est acuto fundo et patulo ore. Instabili significat futili, ut Virgilius:

Consiliis habitus non futilis auctor.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 216.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 339.

Ergó pretium ob stultítiam fero: set inúltum id numquam aúferet.
DA. Posthác incolumem sát scio fore me, núnc si devito hóc malum.
PA. Nam quíd ego nunc dicám patri? negábon velle mé, modo
Qui súm pollicitus dúcere? qua fidúcia id facere aúdeam?

V. 4. *Ego prétium ob stultitiám fero: sed inúltum id numquam a me aúferet.*
V. 5. *núnc si hoc devitó malum.*

V. 4. ERGO PRETIUM: Id est praemium. Praemium vero generaliter pro bono aut malefacto redditur, sed praemium et pretium ita discernuntur. Nam pretium pro stultitia est poena, praemium pro virtute et sapientia honor est et lucrum. *J.* PRETIUM OB STULTITIAM: Sic Plautus locutus est: PRETIUM OB ASINOS, pro asinorum pretium. Virgilius:

Rem magnam pretiumque morae fore.

Et alibi:

Illam Tydides alio pro talibus ausis
Affecit pretio.

Et est figura ἔλλειψις, ut apud Virgilium:

Invidisse deos patriis ut redditus oris.

V. 5. POSTHAC INCOLUMEM SAT SCIO ME FORE: Sic dicere solemus in magno periculo positi, numquam periclitaturos, si illud periculum potuerimus evadere. *J.* POSTHAC: Audacter se incolumem in futurum promittit fore, cum vita hominis tam variis multisque sit periculis conferta. Sed hoc sic inquit Davus: Periculum si hoc evasero, scio me non postea periclitaturum. Menander sic: *ἂν Θεὸς ΦΕΥΓΕΙ ΟΥΚ ΑΝ ΑΠΟΛΥΜΙΠΕ,* et est sensus: Tam difficile est hinc evadere, ut qui hinc evaserit, videatur immortalis futurus.

V. 6. NAM QUID EGO NUNC DICAM PATRI?: Bene PATRI, non SIMONI, ut de auctoritate huius nominis summus terror exsurgat. *J.* MODO POLLICITUS SUM: MODO mire: etenim maiorem vim habent recentiora promissa. *J.* MODO POLLICITUS SUM: Oratorie melius POLLICITUS SUM dixit, quam si promisi diceret.

V. 7. QUA FIDUCIA ID FACERE AUDEAM?: Se percutiendo QUA FIDUCIA ad personam suam rettulit, quia fiducia modo impudentiam significat.

V. 5. *Plautus in Argumento Asinariae.*
V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 232.
V. 9. *Alibi Idem Aen.* lib. XII. v. 351.
V. 12. *Apud Virgilium Aen.* lib. XI. v. 269.

Nec quíd me nunc faciám, scio. DA. Nec quídem me, atque id ago sédulo.
Dicam áliquid me inventúrum, ut huic malo áliquam producám moram.
PA. Ohe. DA. Vísus sum. PA. Ehodum, bóne vir, quid ais? vidén me consiliís tuis
Miserum ímpeditum esse? DA. Át iam expediam. PA. Expédies? DA. Certe, Pámphile.
PA. Nempe út modo. DA. Immo mélius spero. PA. Oh, tíbi ego ut credam, fúrcifer?
Tu rem ímpeditam et pérditam restítuas? hem quo fretús siem,

V. 8. *Nec, quíd me nunc faciám, scio. D. nec quíd me, atque id ego sédulo.*
V. 10. *PA. Oh. D. vísus sum. P. Ehodum bóne vir, quid agis? víden me consiliís tuis.*
V. 13. *hem quo frétus sim.*

V. 8. NEC QUID ME NUNC FACIAM: Ablativus casus *me*. Sed nos: *quid faciam*, veteres autem *me* addebant, et nota FACIAM cum ablativo casu. ATQUE ID AGO SEDULO: Hoc quaero, id est, ut inveniam quid faciam.

V. 9. ALIQUAM PRODUCAM MORAM: PRODUCTEM legitur et PRODUCAM: significat autem differam, protendam, prolatem.

V. 10 EHODUM, BONE VIR, QUID AIS?: Gravis interrogatio et mirantis cum iracundia. Et hoc εἰρωνείᾳ prosequitur, cum omne genus contumeliae leve in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *S.* VIDEN ME TUIS CONSILIIS: Hoc est, num quid negare potes?

V. 11. IMPEDITUM ESSE: Impeditus proprie est, qui ita pedes habet illigatos, ut progredi non possit. Sed hic ad negotium rettulit. *S.* AT IAM EXPEDIAM: Ille non defendit, sed emendaturum promittit, et bene ad IMPEDITUM EXPEDIAM rettulit. Duo promisit simul et tempus cum celeritate et effectum.

V. 12. IMMO MELIUS, SPERO: Bene MELIUS comparativo usus, quasi hoc bonum sit, illud melius. *S.* EGO HOC TIBI CREDAM, FURCIFER?: Furciferi dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum, simulque monere ceteros, ne quid simile admittant. Itaque et Cicero de servo: *Quid inde? furcifer quo progreditur?*

V. 13. TU REM IMPEDITAM ET PERDITAM: Multum progressus

V. 23. *Cicero Pro rege Deiotaro* Cap. 9. §. 26.

Qui me hódie ex tranquillíssuma re cóniecisti in núptias.
Án non dixi hoc ésse futurum? DA. Díxti. PA. Quid meritú's? DA. Crucem.
Sét sine paullulum ád me redeam: iam áliquid dispiciam.
PA. Heí mihi,
Cúm non habeo spátium, ut de te súmam supplicium, út volo:
Námque hoc tempus praécavere míhi me, haud te ulciscí sinit.

V. 15. *Ánnon dixi esse hóc futurum?*
V. 18. *haut te ulciscí, monet.*

est IMPEDITAM dicere, modo PERDITAM dixit. Sensus hic est: Integram perdidisti et perditam restituas? *S.* Tu: Hoc est, qui integram expeditamque turbasti. *S.* Hem quo fretus siem: Est memor se ante dixisse: *Davum video, cuius consilio fretus sum.*

V. 15. An non dixi hoc futurum?: *Ut ab illa excludar, hac concludar. Et vide quo me inducas.* *S.* Quid meritus? Crucem: Plena satisfactio est confessio peccati sine recusatione poenarum. Nam mitiores eos reddimus, quibus ultro operae pretium pro delictis nostris offerimus. Virgilius:

Equidem merui, nec deprecor, inquit.

V. 16. Sed sine paululum ad me ut redeam: Ad se redire dicitur, qui animum recipit et sedem mentis. Virgilius:

Victus ad se redit.

Hoc de corpore dixit. Ad se autem redit, qui amens esse desistit. *S.* Iam aliquid dispiciam: Dispicere est disquirere consilium: despicere deorsum aspicere.

V. 17. Non habeo spatium, ut de te: *Οἰκονομία.*

V. 18. Namque hoc tempus praecavere: Sic Virgilius:

Sed motos praestat componere fluctus.

Et est *σύλληψις*. Illud enim cogit, hoc sinit.

V. 4. *Davum supra* Act. II. sc. 1. v. 36.
V. 5. *Ut ab illa supra* Act. II. sc. 3. v. 12.
V. 10. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 931.
V. 13. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 443.
V. 19. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 135.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

CHARINUS. PAMPHILUS. DAVOS.

CH. Hóccine est crédibile aút memorábile,
Tánta vecórdia innáta cuiquam út siet,
Út malis gaúdeant átque ex incómmodis
Álteriús sua ut cónparent cómmoda? Ah,

V. 1. *Hóccine crédibile.*

V. 1. HOCCINE EST CREDIBILE AUT MEMORABILE: Elegans perturbatio, in qua inter se Simo, Pamphilus, Davus, Charinus, Byrrhia, Chremes omnes omnibus redduntur offensi. *J.* HOCCINE EST CREDIBILE: Et incredibile est, inquit, et nefandum. E contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt, qui nimis irascuntur, ut et illud: *Hoccine humanum factum aut.* Et totum hoc in pronuntiatione est. Hoc enim genus interrogationis vim negandi exprimit. *J.* HOCCINE EST CREDIBILE: A generalitate incipit, ut Cicero: *Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur; videte, iudices.*

V. 2. TANTA VECORDIA, INNATA CUIQUAM UT SIET: Singulari et plurali numero respondetur.

V. 3. UT MALIS GAUDEANT: Cum dixisset CUIQUAM, intulit numerum pluralem, ut alibi:

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis et minime multos laedere,
In his poeta hic nomen profitetur suum.

J. UT MALIS GAUDEANT: Legitur et GAUDEAT ut COMPARET. *J.* ATQUE EX INCOMMODIS ALTERIUS: Hic *gaudeat* subauditur.

V. 4. SUA UT COMPARET: Hoc est acquirat vel aestimet.

*V. 3. ATQUE EX INCOMMODIS ALTERIUS SUA COMPARENT COMMODA: Hoc est, non intelligit commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea aestimaverit.

V. 6. *Illud supra* Act. I. sc. 5. v. 1.
V. 9. *Cicero in C. Verrem* lib. II. Cap. 22. §. 53..
V. 15. *Alibi Prolog. Eunuch.* v. 1 sqq.

Ídne est verum? ímmo id est génus hominum péssumum, in
Dénegandó modo quís pudor paúllulum adest:
Póst ubi témpus promíssa iam pérfici,
Túm coactí necessário se áperiunt:
Ét timent, ét tamen rés premit dénegare.
Íbi tum eorum ínpudentíssuma orátio est.
Quís tu es? quís mihi es?
Cúr meam tibi?

V. 11—16. *Quís tu homo es? quís mihi es? cúr ego meám tibi? heus,*
Próxumus súm egomet mi. áttamen ubí fides
Sí roges, níl pudent híc, ubi opust: íllic ubi
Níl opust, ibí verentur.

V. 5. IDNE EST VERUM: IMMO ID EST: Alii sic: Verum est, hoc genus hominum se probavit esse, cum malus sit. Et sic contra hoc: immo non hominem, sed pessimum hominem se probavit. *J.* VERUM: IMMO ID EST: Parum accusaverat dicens: IDNE EST VERUM HOMINUM GENUS, et ideo addidit: ID EST PESSIMUM HOMINUM GENUS: ut hoc facere non hominis modo sit, sed pessimi hominis.

V. 6. IN DENEGANDO MODO: Modo pro tantummodo. *J.* QUIS PUDOR PAULULUM ADEST: Adest pudor, ne denegent: non adest, ut et praestent.

V. 7. POST UBI TEMPUS: Deest *est*, ut sit: *tempus est.*

V. 8. TUNC COACTI NECESSARIO SE APERIUNT: Mire autem NECESSARIO, quia natura sunt tales: necessitas in natura est constituta. *J.* APERIUNT: Mire APERIUNT, quoniam tunc, cum promittebant, mali erant, sed latebat malitia in pectoris altitudine.

V. 9. ET TIMENT ET TAMEN: Bis numero subauditur *denegare*, et melius TIMENT, quam si diceret: *pudet eos:* nam timor est malorum, pudor tantum bonorum. *J.* RES: Malitia scilicet, tamquam mali sint ad rem, quam praestare non possunt.

V. 11. QUIS MIHI ES? QUIS TU ES?: QUIS TU ES ad dignitatem refertur: QUIS MIHI ES, ad necessitatem, id est, frater aut cognatus. Et haec verba mollia sunt dictu, sed animo aspera. CUR MEAM TIBI?: Ἔλλειψις.

V. 12. HEUS, PROXIMUS: HEUS significatio est modo nominis, ad intentionem considerationemque revocandi. *J.* PROXIMUS SUM EGOMET MIHI: Id est, carior mihimet sum, quam alieni. *J.* PROXIMUS: Carus, benevolus. Et hoc est, quod ait supra:

Quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quam illum amplecti maluit.

V. 28. *Supra* Act. II. sc. 5. v. 18 sq.

Heus próxumus sum egomét mihi.
Áttamen, ubí fides, sí roges, níl pudet:
Híc ubi opus est, nón verentur:
Illíc, ubi nil opus ést, ibi veréntur.
Sét quid agam? adeamne ád eum et cum eo iniúriam hanc expóstulem?
Íngeram mala múlta? Atque aliquis dícat: Nil promóveris.

Inde proximi et propinqui dicuntur, qui nobis cari esse debent.

V. 13. NIHIL PUDET: Pudor est malefacti, verecundia recti et honesti. Ergo mire posuit. *J.* SI ROGES: Abundat SI ROGES, sed ἠθικῶς, id est populariter, additum est. *J.* HIC UBI OPUS EST: Hic, ubi promiserunt.

V. 14. ILLIC UBI NIHIL: Nota et ILLIC et IBI aptum esse irascenti repetitionis genus. *J.* HIC UBI OPUS EST: Salvo pudore. *J.* ILLIC: Legitur et ILLI. *J.* UBI NIHIL OPUS EST: Ubi nondum promiserunt. *J.* IBI VERENTUR: Quod ait supra: *In denegando modo quis pudor paululum adest.*

V. 15. SED QUID AGO: ADEONE AD EUM?: Hic locus deliberationis est, an adeat ad Pamphilum. Unum abundat, et moraliter verba Charini sunt posita. *J.* ET CUM EO INIURIAM: Pro *de iniuria.* *J.* EXPOSTULEM: Expostulatio est adversus eum, quem incusamus. Nam expostulare est querelam apud eum ipsum deponere de eo ipso, qui fecit iniuriam: postulare autem querelam dicere de altero apud alterum.

V. 16. INGERAM MALA MULTA: Quasi tela, ita se dicit ingesturum mala. *J.* ATQUE ALIQUIS DICAT: NIHIL PROMOVERIS: Hoc dicit: Et si exsistat aliquis, qui mihi dicat: *Quid profeceris*, respondebo: *Multum.*

V. 17. MULTUM: Non subiunxit, quo modo multum, sed illud faciam. Transitum fecit dicendo: *Molestus certe ei.* Et MULTUM: Subauditur *promovero.* Nam MOLESTUS CERTE EI FUERO, hoc est, si nihil aliud promovero, certe vel molestus fuero. *J.* ATQUE ANIMO MOREM GESSERO: Erit fructus iracundiae ex vindicta. Et per iracundiam atque perturbationem non invenit, quid sit multum, aliud ergo invenit: MOLESTUS CERTE EI FUERO.

V. 18. CHARINE ET ME ET TE: Mire et artificiose fecit Pamphilum priorem alloqui ad perfringendam iracundiam Charini: alioquin si prior vociferari potuisset, tragica exclamatione usus fuisset. *J.* IMPRUDENS: Defensio ab imprudentia: etenim nisi bonae esset conscientiae, numquam diceret: TE PERDIDI, purgaturus.

Múltum: molestus cérte ei fuero atque ánimo morem géssero.
PA. Charíne, et me et te inprúdens, nisi quid dí respiciunt, pérdidi.
CH. Ítane inprudens? tándem inventast caússa. Solvistí fidem.
PA. Quíd tandem? CH. Etiam núnc me ducere ístis dictis póstulas?
PA. Quíd istuc est? CH. Postquám me amare díxi, conplacitást tibi.
Heú me miserum, quí tuum animum ex ánimo spectaví meo.
PA. Fálsus es. CH. Nonne tibí satis esse hoc vísum solidumst gaúdium,
Nísi me lactassés amantem et fálsa spe produceres.

V. 19. *Nil? molestus cérte ei fuero.*
V. 20. *PA. Quid ita tandem? C. etiám me dictis dúcere istis póstulas?*
V. 25. *PA. Fálsus es. C. non sátis tibi esse hoc sólidum visumst gaúdium.*

V. 19. ITANE IMPRUDENS?: IMPRUDENS distingue, et attende hoc illum repetere, quod indignatur magis, quasi audierit: IMPRUDENS, et non audierit reliqua.

V. 22. QUI TUUM ANIMUM: Legitur et CUM.

*V. 19. ITANE IMPRUDENS: Quia articulus omnis defensionis per concessivam qualitatem hoc dicto est constitutus, iccirco hoc ipsum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere a Pamphilo, quo ille maxime nititur.

V. 23. FALSUS ES: Modo participium est, id est falleris, si Pamphilus dicit, si vero coniungitur, pro fallax accipitur. *J.* HOC SOLIDUM EST VISUM: SOLIDUM, plenum, idoneum, integrum.

V. 24. NISI ME LACTASSES: Pro duxisses, oblectasses, induxisses: quae significatio frustrationem ostendit. LACTARE est inducere in aliquam voluptatem, a lactando, unde et oblectare dicitur.

V. 25. HABEAS: Permissio animi irati. *J.* HABEAM?: Ut supra: *Aut si tibi hae nuptiae sunt cordi. Cordi?*

V. 26. QUANTASQUE HIC MIHI SUIS CONSILIIS: Dixit ironia, ut supra: *Cuius consilio fretus sum.* Et cum VERSER protulerit, CONFICIAT debuit inferre. Est ergo ἀναχόλουθον, ut est illud:

Principio amico filium restitueris,
Tibi generum firmum et filiae invenies virum.

V. 21. *Ut est illud supra* Act. III. sc. 3. v. 38 sq.

Hábeas. PA. Habeam? Ah néscis, quantis ín malis versér miser,
Quantásque hic suis consíliis mihí confécit sollicitúdines
Meus cárnufex. CH. Quid istúc tam mirumst, dé te si exemplúm capit?
PA. Haud ístuc dicas, sí cognoris vél me vel amorém meum.
CH. Scio: cúm patre altercásti dudum: et ís nunc propterea tibi
Suscénset, nec te quívit hodie cógere, illam ut dúceres.

V. 30. *tam mirum, dé te.*

J. CONFECIT: Legitur et CONFLAVIT. *J.* SOLLICITUDINES: Perturbationes.

V. 27. MEUS CARNIFEX: Id est, in me carnifex, qui me torserit, ut alibi: *Deo irato meo*, hoc est, in me irato deo. *J.* DE TE SI EXEMPLUM CAPIT: Utrum si te imitatur, an si de te exigit poenas, ut alibi ipse: *Uterque exempla in te edent.* Sed melius te imitatur accipimus.

V. 28. HAUD ISTUD DICAS, SI COGNORIS: Nosti enim, sed si cognoris, non ita dicas.

V. 29. CUM PATRE ALTERCASTI: Ab iis, quae facta sunt ad eà, quae facta non sunt. *J.* CUM PATRE ALTERCASTI: Legitur et ALTERCATUS ES. Non enim ALTERCO dicimus.

V. 30. NEC TE QUIVIT HODIE COGERE: Argumentum attulit ex iis, quae non sunt facta, cum fieri debuerint.

V. 31. IMMO ETIAM: Praeterea et amplius. *J.* IMMO ETIAM: Deest *audi*. *J.* QUO TU MINUS SCIS: Quo, id est, quod. Et deest *audi* vel *accipe*, ut sit: *quod* vel *quoniam minus scis*, vel QUO, ex quo, quare. Aut certe erit sensus cum huiusce modi tamen subauditione: *Immo etiam, quo tu minus scis aerumnas meas, eo magis audi*, aut: *Immo etiam hae nuptiae non apparabantur mihi, quo ipso minus tu scis aerumnas meas*, id est, falsae nuptiae erant: quae res te fallit magis irascique mihi cogit, immerito.

V. 32. HAE NUPTIAE: Legitur et: HAEC NUPTIAE. Sic enim veteres dixerunt. *J.* NON APPARABANTUR: Apparari cum dativo casu semper cladem et perniciem significat, ut Virgilius:

Mihi sacra parari.

V. 4. *Alibi in Phormione* Act. I. sc. 2. v. 24.
V. 6. *Alibi in Eunucho* Act. V. sc. 6. v. 21.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 132.

PA. Immo étiam, quo tu mínus scis aerumnás meas,
Hae núptiae non ádparabantúr mihi,
Nec póstulabat núnc quisquam uxorém dare.
CH. Scio: tú coactus tuá voluntate és. PA. Mane,
Nondúm scis. CH. Scio equidem íllam ducturum ésse te.
PA. Cur me énicas? hoc aúdi. Numquam déstitit
Instáre, ut dicerem me ésse ducturúm patri,
Suadére, orare, usque ádeo donec pérpulit.
CH. Quis homo ístuc? PA. Davos. CH. Davos? PA. Ínterturbat ómnia.
CH. Quamóbrem? PA. Nescio, nísi mihi deós satis

V. 35. *Haec núptiae.*
V. 38. *Nondum étiam scis. C. scio équidem ducturum ésse te.*
V. 40. *me ducturúm patri.*
V. 42—44. *CH. Quis homo ístuc? P. Davos. C. Dávos? quamobrem? P. néscio:*
Nisi míhi deos fuisse irátos, qui auscultáverim.

V. 34. COACTUS TUA VOLUNTATE ES: Haec accusatio. Ille enim excusat per imprudentiam, hic arguit voluntatem. Hoc ergo dixit: Eo gravius, quod nullo cogente peccasti.

V. 36. CUR ME ENECAS?: Crucias.

V. 37. INSTARE UT DICEREM, ME ESSE DUCTURUM PATRI, SUADERE, ORARE: Quia dixit: INSTARE, SUADERE, ORARE, non plus dicere posset: quarto nihil potest esse.

V. 39. DAVUS? INTERTURBAT OMNIA: Davus cum admiratione pronuntiat. *J.* DAVUS? INTERTURBAT OMNIA: Deerat ut et hic DAVUS diceret, sed plus intulit: INTERTURBAT. Et INTER modo nominis non exigit additamentum. Est enim adauctiva particula. Et INTER modo non mediocriter significat, ut *interfectus*, *interceptus*, vel INTER modo pro post, ut:

Hunc inter fluvio Tiberinus amoeno
Vorticibus rapidis et multa flavus arena
In mare prorumpit.

V. 40. NESCIO: Quia irascitur Davo, dixit: NESCIO, alioquin scit. *J.* NISI FUISSE MIHI DEOS IRATOS: Deest *quia*, ut sit: *nisi quia.*

V. 42. FACTUM HOC EST, DAVE: Non, quod non credat, interrogat, sed quod increpet.

V. 43. AT TIBI DII DIGNUM FACTIS DENT EXITIUM: At principium increpationi aptum, ut Virgilius:

At tibi pro scelere.

V. 14. *Ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 30 sqq.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 535.

dixit [illegible]

[illegible] quartum nihil poterit

[illegible]

Et [illegible] pro .... [illegible] - --- [illegible]

[illegible]

[illegible]

A ile

O plus aggr... [illegible] noir. [illegible] airons, et propre dortes

?

Sciό fuisse irátos, qui auscultáverim.
CH. Factum hóc est, Dave? DA. Fáctumst. CH. Hem, quid aís, scelus? 45
At tíbi di dignum fáctis exitiúm duint.
Eho, díc mihi, si omnes húnc conjectum in núptias
Inimíci vellent, quód, nisi hoc, consiliúm darent?
DA. Decéptus sum, at non défetigatús. CH. Scio.
DA. Hac nón successit, ália adgrediemúr via: 50
Nisi íd putas, quia prímo processít parum,
Non pósse iam ad salútem converti hóc malum.
PA. Immo étiam: nam satis crédo, si advigiláveris,

V. 45. *Factum ést hoc Dave?*
V. 47. *Inimíci vellent, quídni hoc consiliúm darent?*
V. 51. *Nisi si íd putas.*
V. 52. *Non iam ád salutem pósse convertí hoc malum.*

Et Horatius:

At o deorum quidquid in caelo regit
Terras et humanum genus.

V. 44. EHO DIC MIHI: EHO interiectio est intentionem audientis exposcens. *J.* DIC MIHI: Semper *τὸ* DIC MIHI imperiosum est, ut Virgilius:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

J. SI OMNES HUNC CONIECTUM: Cum odio hoc pronuntiandum est, ideo CONIECTUM dixit.

V. 46. DECEPTUS SUM: Concessio. SCIO: *Τὸ* SCIO non ad deceptionem, sed ad defatigationem reddit. Ergo cum ironia sonandum.

V. 47. HAC NON SUCCESSIT: Deest: *quod conabamur*, et proprie de bono sic dicitur. *J.* ALIA AGGREDIAMUR VIA: Vel adoriamur, id est, enitamur. ADORIRI proprie dicere repente ex insidiis aliquem invadere.

V. 52. HOC TIBI PRO SERVITIO: *Μεταληπτικῶς* vel *μετωνυμικῶς* SERVITIUM pro servitute posuit, ut

Servitio enixae tulimus.

V. 53. CONARI MANIBUS ET PEDIBUS: Ad id intulit quod ait supra:

Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum.

V. 2. *Horatius Epod.* V. v. 1.
V. 7. *Virgilius Eclog.* III. v. 1.
V. 19. *Ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 327.
V. 22. *Supra* Act. I. sc. 1. v. 134 sq.

Ex únis geminas míhi conficies núptias.
DA. Ego, Pámphile, hoc tibi pró servitio débeo,
Conári manibus pédibus, noctisque ét dies:
Capitís periclum adíre, dum prosím tibi.
Tuumst, sí quid praeter spem évenit, mi ignóscere.
Parúm succedit quód ago, at facio sédulo.
Vel melíus tute aliud réperi, me missúm face.
PA. Cupió. Restitue quem á me accepistí locum.
DA. Faciam. PA. Át iam hoc opust. DA. Hem. Sét mane: concrepúit a Glycerio óstium.
PA. Nihil ád te. DA. Quáero. PA. Hem, núncine demum? DA. At iam hóc tibi inventúm dabo.

V. 60. *Vel mélius tute réperi, me missúm face.*
V. 62. *Da. Faciam. P. át iam hoc opus est. D. Sét concrepuit hínc a Glycerio óstium.*
V. 63. *núncne demum.*

Et accusativo casu sine intermissione significat: *noctes et dies.* *J.* MANIBUS ET PEDIBUS: Ὑπερβολικῶς.

V. 55. SI QUID PRAETER SPEM EVENIT: EVENIT productum magis, quia hoc perpetuum non vult Pamphilo accidere. Ergo EVENIT, non autem *evenit*, media correpta.

V. 56. PARUM SUCCEDIT, QUOD AGO: Si nostrum est officia praebere, at nostrum non est, fortunam posse praestare. Et bene SUCCEDIT, ut quod agimus successus ostendat esse fortunae. *J.* AT FACIO SEDULO: Id est, ex animo et sine dolo.

V. 57. ME MISSUM face: Id est, noli uti opera mea.

*V. 36. PARUM SUCCEDIT, QUOD AGO: Haec est utilis sententia pro sapiente contra fortunam.

V. 58. RESTITUE IN QUEM ME ACCEPISTI LOCUM: Sensus hic est: Omnia mihi integra et salva redde, qualia tibi tradidi consulturo, vel cum nihil promisissem patri.

V. 59. HEM, SED MANE: Hoc quasi incipientis demonstrantisque aliquid novi se invenisse.

V. 60. NUNCCINE DEMUM: DEMUM pro denique. *J.* NIHIL AD TE. QUAERO: Haec enim ad cogitantem nihil pertinere oportuit. *J.* AT IAM HOC TIBI INVENTUM DABO: Consilium scilicet, quo in pristinum locum restituaris.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVOS.

MY. Iam, úbi ubi erit, inventúm tibi curábo et mecum addúctum
Tuum Pámphilum: tu modo, ánime mi, nolí te maceráre. 685.
PA. Mysís, quid est? MY. Hem Pámphile, optumé mihi te offérs. PA. Quid est?
MY. Oráre iussit, sí se ames, herá, iam ut ad sese vénias:

V. 2. *modo tu, ánime mi.*
V. 3. *PA. Mysís. M. quis ést? ehem Pámphile, opportúne te mihi óffers.*

V. 1. IAM UBIUBI ERIT, INVENTUM TIBI CURABO: In hac scaena instauratio est adhortationis Pamphili per Mysidem. Opus est enim exhortari rursus adolescentem, ne sub patris oppressione frangatur. *J.* IAM UBIUBI ERIT: Opportune rursus aestuanti Pamphilo amicae mentio obiicitur per Mysidem, ne succumbat ad nuptias patri, quamvis promiserit patri, se ducturum coniugem: adversus quam difficultatem quia ipsius persona non sufficit, id agit, ut ad ipsam Glycerium modo adducat Pamphilum, cuius affectum excitat, non ex eo solum, quod eum puella vocat, sed etiam quod desiderat eum videre. *J.* UBIUBI ERIT, INVENTUM: UBIUBI in prima parte vim suam tenet, in posteriore productionem et est quemadmodum: *utut*, *quaqua*, *undeunde* pro *ubicunque*, *utcunque*, *quacunque*, *undecunque*. *J.* INVENTUM TIBI CURABO ET MECUM ADDUCTUM TUUM PAMPHILUM: Non solum se adducturam promisit, sed et tempus addidit, et bene TIBI quasi amanti.

V. 2. TU MODO, ANIME MI: Mollis oratio et feminea, multis implicata blandimentis. Ait enim: TU MODO, ANIME MI, MI pro meus.

Vidére ait te cúpere. PA. Vah, perii: hóc malum integráscit.
Sicíne me atque illam operá tua nunc míseros sollicitárier?
690. Nam idcírco adcersor, núptias quod mi ádparari sénsit.
CH. Quibus quídem quam facile pótuerat quiésci, si hic quiésset.
DA. Age, si híc non insanít satis sua spónte, instiga,
MY. Atque édepol
Ea rés est, proptercáque nunc misera ín macrore est. PA. Mýsis,
Per omnís tibi adiuró deos, numquam cám me desertúrum,
695. Non, sí capiundos míhi sciam esse inimícos omnis hómines.

V. 6. *sollicitári?*
V. 11. *Per ómnis adiuró deos.*

V. 5. Hoc MALUM INTEGRASCIT: Integratur quod ad integrum redditur, quod repetitur, quod instauratur. Virgilius:

Ramoque sedens miserabile carmen
Integrat.

V. 6. SOLLICITARIER: Perturbari.

*V. 5. Hoc MALUM: Amor meus aut Glycerii sollicitudo, quam nescire oportuit nuptias.

V. 7. QUOD MIHI APPARARI: Apparari ad horrorem et timorem refertur, et dativo casui subiunctum cladem et perniciem significat, ut Virgilius:

Mihi sacra parari.

V. 9. AGE, SI HIC NON INSANIT SATIS: Hic excitus comprimit Charinum, ne fomenta iracundiae Pamphilo praeberet: aut si poenitet te, quantum sua sponte insanit. *J.* SI HIC NON INSANIT: *Εἰρωνεία* est aut laus ad mitigandum Pamphilum.

V. 10. MYSIS: Asseveratio est, si a nomine eius incipias, cum quo loqueris.

*V. 9. ATQUE EDEPOL EA RES EST: Id est, nuptias apparari sensit.

V. 11. PER OMNES TIBI ADIURO DEOS: Ad adauctiva particula est, ut *admirabiliter*, valde mirabiliter et *adverto*, *addo*. Et hoc superest, amissa fide, ut adiurandum sit.

V. 12. NON SI CAPIUNDOS MIHI SCIAM ESSE INIMICOS OMNES HOMINES: Mira verecundia OMNES HOMINES maluit dicere, ut in iis quoque parentes significaret, quam aperte dicere patrem,

V. 3. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 514.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 132.

Hanc mi éxpetivi: cóntigit: convéniunt mores: váleant,
Qui intér nos discidiúm volunt: hanc, nísi mors, mi
adimet némo.
CH. Resipísco. PA. Non Apóllinis magis vérum atque
hoc respónsum est.
Si póterit fieri, ut né pater per mé stetisse crédat,
Quo mínus hac fierent núptiae, voló. Set si id non
póterit,

V. 15. *Resipísco.*

cuius metu promisit nuptias. Et est contra illud: *Sed vim ut queas ferre.* *J.* NON SI CAPIUNDOS MIHI: Ita dixit de uno, hoc est, patre, OMNES HOMINES, ut idem alibi: *O caelum, o terra, o maria Neptuni.* Numquid et caelum Neptuni est. Non utique, sed omnia haec maria vult esse, ut Virgilius:

Omnia vel medium fiant mare.

V. 13. CONTIGIT: Quod vix evenit, contigisse dicitur. *J.* CONVENIUNT MORES: Recte, id quod etiam matrimonium firmat, CONVENIUNT MORES. *J.* VALEANT: Hoc est, abeant, recedant, quia et discedentibus et mortuis *vale* dicitur, ut Virgilius:

Salve aeternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque vale.

Vel potius τῷ εὐφημισμῷ, cum male optaturus esset, considerato patre, παραδόξως locutus est, et non dixit, quod intenderat, *pereant*, et attende, quam moderate pluraliter dixerit, cum significaret patrem. *J.* VALEANT: Renuntiationis et imprecationis est verbum.

V. 14. HANC NISI MORS: Etsi valeant, hanc, nisi mors, nemo adimet, haec concessio est. Hoc enim per concessionem dicitur. *J.* HANC NISI MORS MIHI ADIMET NEMO: Perseverat, ne dicat: pater, pro: *non adimet pater.*

V. 15. RESIPISCO: Spiritum revocant sensus. *J.* MAGIS VERUM: Aut *magis verum* aut *verius* dicimus.

V. 16. UT NE PATER: UT NE pro *non*. *J.* UT NE PATER PER ME STETISSE: STETISSE, hoc est, esse, ut Virgilius:

desertaque montis
Stat domus.

Aliter plenum est, ut idem:

Stant et iuniperi et castaneae hirsutae.

V. 1. *Illud supra* Act. I. sc. 5. v. 42.
V. 3. *Alibi Adelph.* Act. V. sc. 3. v. 4.
V. 6. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 58.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 97.
V. 26. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 191.
V. 29. *Idem Eclog.* VII. v. 32.

Id fáciam, in procliví quod est, per mé stetisse ut crédat.
Quis vídeor? CH. Miser aeque átque ego. DA. Consílium quaero. CH. Fórtis.
PA. Scio quíd conere. DA. Hoc égo tibi profécto effectum réddam.
PA. Iam hoc ópus est. DA. Quin iam habeó. CH. Quid est? DA. Huic, nón tibi habeo, ne érres.
CH. Sat hábeo. PA. Quid faciés? cedo. DA. Dies mi híc ut satis sit, véreor,

---

V. 19. *Fórti's.*
V. 20. *Si quíd conere* scripsit R. Bentleius, ut haec Charino continuarentur.

Aliter horrent, ut idem:

Stant limine primo.

et Lucilius:

Stat sentibus fundus.

J. PER ME STETISSE: Hoc est, per me factum esse, ne fierent nuptiae.

V. 19. MISER AEQUE ATQUE EGO: Bene: ATQUE EGO, quia hic amore vexatur. Et intulit *παράδοξον*. Nam volebat sibi dici FORTIS, quod illi tamen mox dicetur. Hic igitur aliter respondet atque interrogat Pamphilus, ideo quod videat impossibile esse, palam resistere parenti. *J.* CONSILIUM QUAERO: Sensus est: Scio quidem quid coneris, sed an efficere possis nescio.

V. 20. SCIO QUID CONERIS: Si Pamphili est persona, cum ironia dicitur: si Charini, simplex laudatio est. Sed si Pamphili est, hoc significat, quod supra: *Ex unis geminas mihi conficies nuptias.* Sed non esse personam Pamphili ex subiectis ostenditur.

V. 21. NON TIBI HABEO, NE ERRES: Deterret etiam nunc Charinum, ut et ipse adiuvet Davum, ne Pamphilo nubat Philumena: et eodem sensu utitur Davus adversus Charinum, quo supra: *Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere.* *J.* NON TIBI HABEO, NE ERRES. Vel ut etiam Charinus pro se sentiat hoc dici, vel, ut solent servi contumaciores adversum amicum domini, quia nuper a Charino accusatus est, vel quia et quod ipse dicat non habet et videt tacendum non esse.

V. 22. SAT HABEO: Quod dilatio facta est. *J.* UT SIT SATIS: UT pro *ne non.*

V. 2. *Idem Aen.* lib. VI. v. 300.
V. 15. *Supra* Act. IV. sc. 1. v. 51.
V. 20. *Supra* Act. II. sc. 2. v. 35.

Ni. p. 21.
Bartels p. 27.

Ad agéndum: ne vacuum ésse me nunc ád narrandum crédas.
Proinde híne vos amolímini: nam mi ínpedimento éstis.
PA. Ego hanc vísam. DA. Quid tu? quo híne te agis?
CH. Verúm vis dicam? DA. Immo étiam
Narrátionis íncipit mi inítium. CH. Quid me fíet?

V. 23. NE VACUUM ESSE ME: NE pro *nedum* aut adverbium est prohibentis, ut sit: *ne non.* Salustius secundo libro: *Ne illa tauro paria sint*, pro *nedum.*

V. 24. PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Amoliri dicuntur ea, quae cum magna difficultate et molimine summoventur et tolluntur e medio. Sic dixit quasi odioso et molesto. Discedere dicitur, qui facile abit e medio, amoliri, qui vix recedit. *S.* PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Molestum impedimentum ex rei magnitudine iacentis in medio, et ideo impedientibus se dixit: AMOLIMINI HINC, non: *Abite.* *S.* PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Spe iniecta iam etiam imperat dominis servus callidus. *S.* NAM MIHI IMPEDIMENTO: Utrum hoc verum dicit an fingit, qui adhuc consilium non invenit, quod narrare possit.

V. 25. EGO HANC VISAM: Glycerium scilicet, et cum miseratione puellae HANC. *S.* QUID TU? QUO TE HINC AGIS?: Ut tarditatem discedentis ostendat: agere se enim et tardi et tristes dicuntur. Sic Virgilius:

Amissis remis atque ordine debilis uno
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

Idem alibi:

Ecce gubernator sese Palinurus agebat.

S. QUID TU? HINC QUO TE AGIS?: Admonitio discedentis, ut solet. Nam a quo discedere desideramus, admonemus eum, quo vadat vel quo eat. Id facere per interrogationem admonet Davus Charinum, ut ipse abscedat Charinus, qui nunc ultimus remanet. *S.* VERUM VIS DICAM?: Pro initio sedulae narrationis hoc sumimus. Ac sic respondet Charinus, tamquam qui intelligat non dici sibi velle Davum, quo eat, sed id agere, ut abscedat.

V. 26. NARRATIONIS MIHI INCIPIT INITIUM: NARRATIONIS, scilicet quo eat, quia VERUM VIS DICAM, velut prooemium narrationis est. *S.* QUID DE ME FIET?: Quid igitur, inquit, quid de me fiet. Ab eo hoc *S.* . . . . . quasi a iocante pronuntiandum est. nam sic illi IMPUDENS respondet. *S.* QUID DE ME FIET:: De Philumena ducenda.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 271.
V. 21. *Idem Aen.* lib. VI. v. 337.

DA. Eho tu ímpudens, non sátis habes, quod tíbi dieculam áddo,
Quantum húic promoveo núptias? CH. Dave, át tamen.
DA. Quid érgo?
CH. Ut dúcam. DA. Ridiculum. CH. Húc face ad me ut vénias, si quid póteris.
DA. Quid véniam? nil habeo. CH. Át tamen si quíd —
DA. Age, veniam. CH. Sí quid, Domi éro. DÀ. Tu, Mysis, dum éxeo, parúmper opperíre hic.
MY. Quaprópter? DA. Ita factó opus est. MY. Matúra.
DA. Iam, ínquam, hic ádero.

V. 29. *ad me vénias.*
V. 32. *facto ést opus.*

V. 27. EHO TU IMPUDENS, NON SATIS: Proprie Charino dixit: IMPUDENS, quasi insolita et multa poscenti, quippe qui et sponsam alienam petere ausus sit et non satis habeat per Davum sibi moram praestitam Pamphili nuptiarum. *S.* QUOD TIBI DIECULAM ADDO: DIECULAM, id est, moram. Et est ὑποχόρισμα. DIECULA, hoc est tempusculum, et sumitur ab eo, quod est *haec dies*. *S.* DIECULA: Mora et quasi parva dies. Et DIECULA, in qua scilicet ambias, quantum poteris ad ducendam Philumenam. Vult enim se Davus adiuvari per Charinum et Byrrhiam.

V. 28. PROMOVEO: Differo. *S.* PROMOVEO NUPTIAS: Memoriter Davus: scit enim illum his verbis petisse:

Saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscar aliquo, ne videam,

cuius rei oblitus Charinus etiam, ut ducat uxorem, petit.

V. 29. RIDICULUM: Deest *hominem.*

V. 30. AGE VENIAM: Vix concedentis, vix consentientis est: AGE VENIAM.

V. 31. TU, MYSIS, DUM EXEO: A Glycerio, scilicet.

V. 12. *Saltem supra* Act. II. sc. 1. v. 28 sq.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

MYSIS. DAVOS.

MY. Nilne ésse proprium cuíquam? Di vostrám fidem:
Summúm bonum esse herae putavi hunc Pámphilum,

V. 2. *Summúm bonum esse erae députabam hunc Pámphilum.*

V. 1. NIHILNE ESSE PROPRIUM CUIQUAM: Haec scaena administrationem doli habet, quod fit, ut deterreatur Chremes filiam suam Pamphilo dare, et vide non minimas partes in hac comoedia Mysidi attribui, hoc est, personae femineae, sive haec personatis viris agatur, ut apud veteres, sive per mulierem, ut nunc videmus. *J.* NIHILNE: Adverbium percunctantis. *J.* NIHILNE ESSE PROPRIUM: Omne, quod habemus, aut mutuum est aut proprium. Ergo PROPRIUM perpetuum, ut Virgilius:

Propria haec si dona fuissent.

Ergo nihil nobis proprium esse potest: quod enim non fuit, nec esse quidem potest, aut quod eripi potest, non est nostrum: nisi illa, quae eripi non possunt, ut sapientia, iustitia, prudentia, quae fortuna neque dare neque eripere cuiquam potest. Et simul hoc ipsum et a re et a persona hic ostendit. A re NIHIL ESSE PROPRIUM, a persona CUIQUAM. *J.* PROPRIUM: Perpetuum, non temporale aut mutuum. *J.* DII VESTRAM FIDEM: Admirantis adverbium cum exclamatione. *J.* FIDEM: Fidem dixit opem et auxilium, ut:

Tyrrhenamque fidem.

V. 2. SUMMUM BONUM ESSE: Mire pro pleno. Et neutro extulit SUMMUM BONUM. *J.* PAMPHILUM, AMICUM, AMATOREM, VIRUM: Amicus animi est, amator vero corporis. Non enim continuo amator est, qui bene vult, ut Dido amans Aeneam quidem, sed non et amica fuit, quod ait:

Non potui avulsum divellere corpus et undis
Spargere.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 872.
V. 20. *Ut Virgilius Aen.* lib. X. v. 71.
V. 26. *Non potui Virgilius Aen.* lib. IV. v. 600.

Amícum, amatorém, virum in quovís loco
Parátum: verum ex eó nunc misera quém capit
Labórem? Facile hic plús mali est quam illíc boni.
Set Dávos exit. Mí homo, quid istuc óbsecrost?
Quo pórtas puerum? DA. Mýsis, nunc opus ést tua

V. 3. *Amícum, tutorém, virum in quovís loco.*

Et item Catullus:

Cogit amare magis, sed bene velle minus.

Et est hic officium et blandimentum. Amatorem et virum dixit ad discretionem, ut per ea, quae enumerat, maritum ostenderet.

V. 3. IN QUOVIS LOCO PARATUM: PARATUM dixit ad omnes effectus, quicunque de proximo esse possunt et maxime ad Homericam sententiam respexit:

Ἕκτορ, ἀτὰρ σύ μοί ἐσσι πατὴρ, καὶ πότνια μήτηρ,
Ἠδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης.

V. 4. VERUM EX EO: Id est, Pamphilo. *J.* NUNC MISERA QUEM CAPIT DOLOREM: Cum admiratione pronuntiat QUEM et cum exclamatione quadam.

V. 5. FACILE HIC PLUS MALI EST, QUAM ILLIC BONI: FACILE adverbium confirmantis est, id quod est liquido et manifesto. Veteres dicebant FACILE pro certo, ut Cicero: *Illius civitatis facile princeps.* *J.* DOLOREM: Dolorem distingue probe, et post intulit separatim, quod sequitur: FACILE HIC PLUS MALI EST, in dolore scilicet et metu amittendi, QUAM ILLIC BONI, in voluntate retinendi. *J.* QUAM ILLIC BONI: In summo bono: dixit enim ex bonis, quae bona existimamus, plus nos mali capere, cum aut amissuros nos credimus aut amittimus, quam boni, cum habemus. *J.* FACILE HIC PLUS MALI EST: In dolore et metu dicimus. *J.* QUAM ILLIC BONI: Id est, in amico, amatore et viro.

V. 6. MI HOMO, QUID ISTUC OBSECRO EST?: Ex Mysidis verbis quid Davus faciat demonstratur. *J.* QUID ISTUC OBSECRO EST?: Involutum puerum portabat Davus, et ideo dicit mulier: QUID ISTUC OBSECRO EST? Tum ille evolvit et puerum profert, quem postquam expedivit, tum illa dixit: QUO PORTAS PUERUM?

V. 7. MYSIS, NUNC OPUS EST TUA MIHI AD HANC REM: Haec scaena actuosa est: magis enim in gestu quam in oratione est constituta. *J.* MYSIS, NUNC OPUS EST: Properantis et impense agentis Davi verba monstrantur.

V. 2. *Catullus Carm.* LXX. v. 8.

Mihi ad hánc rem exprompta málitia atque astútia.
MY. Quidnam ínceptaru's? DA. Accipe a me, hunc ócius
Atque ánte nostram iánuam adpone. MY. Obsecro, 10
Humíne? DA. Ex ara hinc súme verbenás tibi
Atquĕ eás substerne. MY. Quámobrem id tute nón facis?
DA. Quia, sí forte opus sit, ád herum iurandúm mihi
Non ádposuisse: ut líquido possim. MY. Intéllego.
Nova núnc religio in te ístaec incessít: cedo. 15

V. 12. *quámobrem tute id nón facis?*
V. 13. 14. *Quia sí forte opus sit ád erum iurató mihi*
Non ádposuisse, ut líquido possim.
V. 15. *Nova núnc religio te ístaec incessít cedo?*

V. 8. EXPROMPTA: In medium prolata. *J.* MEMORIA ATQUE ASTUTIA: MEMORIA, ut praecepta Davi retineat: ASTUTIA ad agendum strenue, quae imperet. MEMORIA simpliciter magis, ut memor sit praeceptorum. Et MEMORIA modo pro intelligentia, ut Virgilius:

Instamus tamen immemores.

V. 11. EX ARA HINC SUME VERBENAS: EX ARA, scilicet Apollinis, quem *Δήλιον* Menander vocat, aut quod Apollini comoedia dicata est, in cuius honorem aram constituebant comoediam celebrantes. Apollini ergo comoedia, Libero patri tragoedia. *J.* VERBENAS TIBI: VERBENAE, quasi herbenae, redimicula sunt ararum. *J.* TIBI: *Tò* TIBI quasi gestum quendam et motum stomachantis habet, ut alibi: *Quid vis tibi?* *J.* TIBI SUME dixit, et non TIBI SUBSTERNE. *J.* EX ARA SUME VERBENAS: Verbenae sunt omnes herbae frondesque festae ad aras coronandas vel omnes herbae frondesque ex aliquo loco puro decerptae: Verbenae autem dictae, quasi herbenae. Sic Menander: *ΚΟΛΑΞΙΑC CYMYPPYNAC ΧΧΗCΑΙeTeINe.*

V. 12. QUAMOBREM ID TUTE NON FACIS?: TUTE tunc dicitur, cum pronomen ad eam revocatur personam, a qua sumitur, ut verbi gratia, cum dicimus: *Tu lege,* ille nobis respondeat: *Cur tute non legis?*

V. 13. QUIA SI FORTE OPUS SIT AD HERUM IURANDUM MIHI: Sic locutus est, ut explicari atque intelligi non possit: aut enim deest IUS, ut sit *iurandum* pro IUSIURANDUM, aut, ut vulgo dicitur, IURAMENTUM: et opus est illam rem, non opus est illa re.

V. 14. UT LIQUIDO POSSIM: LIQUIDO pure et manifeste. Nam quae sunt pura et defaecata, liquida sunt.

V. 15. NOVA NUNC RELIGIO IN TE ISTAEC: Id est, iusiurandum metuere servum monstri simile est. *J.* NOVA RELIGIO:

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 244.

DA. Move ócius te, ut, quíd agam porro, intéllegas.
Pro Iúppiter. MY. Quid est? DA. Spónsae pater intérvenit.
Repúdio quod consílium primum inténderam.
MY. Nescío, quid narres. DA. Égo quoque hinc ab déxtera
Veníre me adsimulábo: tu, ut subsérvias
Orátioni, utcúmque opus sit, verbís vide.
MY. Ego, quíd agas, nihil intéllego: set, sí quid est,
Quod méa opera opus sit vóbis, aut tu plús vides,
Manébo, ne quod vóstrum remorer cómmodum.

V. 21. *opust.*
V. 23. *ut tu plús vides.*

In servo et subita. *J.* NOVA NUNC RELIGIO: Servum nolle mentiri nova religio est. *J.* CEDO: Porrigentis est manum.

V. 16. UT QUID AGAM PORRO INTELLIGAS: PORRO modo adverbium est ordinis, alias temporis.

V. 17. SPONSAE PATER INTERVENIT: Non dixit: *Chremes*, ne, cum dixisset: *Quis Chremes?*, rursus hic responderet: *Sponsae pater.* Et non temere hoc facit poeta: nam promiserat se rediturum domum Chremes: *Domum modo ibo: ut apparentur dicam, atque huc renuntio.*

V. 18. REPUDIO CONSILIUM, QUOD PRIUS INTENDERAM: Verbum a venatoribus translatum, qui retia intendunt ad feras capiendas. Quia ergo parat Chremem et Simonem fallere, INTENDERAM dixit, vel a sagittis atque arcu.

V. 19. NESCIO QUID NARRES: Bene NARRES: narrare enim aliena et quae non sunt necessaria dicimus. *J.* EGO QUOQUE HINC AB DEXTERA VENIRE ME ADSIMULABO: Bene ait QUOQUE, quia et Chremes veniebat.

V. 20. TU UT SUBSERVIAS: Recte: UT SUBSERVIAS, dixit: non enim tantum loquitur Mysis, quantum Davus.

V. 21. ORATIONI: Meae. UTCUNQUE OPUS SIT VERBIS: Tuis verbis, orationi meae: plura enim loquetur Davus, inde ORATIONI dixit: illa subsequetur, ideo VERBIS. *J.* VIDE: Cauta esto, intellige, specta.

V. 23. AUT TU PLUS VIDES: Si sapis, intelligis.

V. 24. NE QUID VESTRUM REMORER COMMODUM: REMORER, retardem, retineam. REMORARI a remora, pisce minutissimo, qui navim retinet, nam Graece ἐχενηΐς vocatur.

V. 8. *Domum supra* Act. III. sc. 4. v. 15.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

CHREMES. MYSIS. DAVOS.

CH. Revértor, postquam, quae ópus fuere ad núptias
Gnatáe, paravi, ut iúbeam accersi. Sét quid hoc?
Puer hércle est. Mulier, tún adposuisti húnc? MY.
Ubi illic est?
CH. Non míhi respondes? MY. Núsquam est. Vae miserae mihi.
Relíquit me homo atque ábiit. DA. Di vostrám fidem,
Quid túrbae est aput forúm? quid illic hominum lítigant?

V. 3. *Puer hércle est. mulier, tu ádposuisti hunc? M. úbi illic est?*
V. 6. *Quid túrbae aput forumst? quíd illic hominum lítigant.*

V. 1. REVERTOR POSTQUAM QUAE OPUS FUERE AD NUPTIAS: Adest nunc ipse Chremes, cuius causa scaena fraudibus instructa est, ne promissas compleat nuptias.

V. 2. UT IUBEAM ACCERSI: Recte IUBEAM, quia summa potestas nuptiarum in patre puellae est. *J.* SED QUID HOC?: Non interrogantis, sed mirantis et non intelligentis est. Et apparet eum non oculis prius, quam corporis offensu puerum sensisse latentem.

V. 3. PUER HERCLE EST: Ornativa particula est *hercle*. *J.* MULIER: Magis quam Mysis. *J.* UBI ILLIC EST?: Davum quaerit, qui nunc abscessit, ut et ipse de foro venire videatur.

V. 4. NON MIHI RESPONDES?: Bene: NON RESPONDES? Supra enim memor est vetitam quidquam dicere, nisi subserviat orationi Davi.

V. 5. RELIQUIT ME HOMO ATQUE ABIIT: Mire HOMINEM, non Davum dixit, ut etiam si audiat Chremes, incertam personam hominis audiat, non Davum. *J.* DII VESTRAM FIDEM: Adverbium admirantis cum exclamatione.

V. 6. QUID TURBAE EST APUD FORUM?: Haec verba venientis de foro. *J.* QUID ILLIC HOMINUM LITIGANT?: Legitur et LITIGAT.

Tum annóna carast. Quíd dicam aliud, néscio.
MY. Cur tu óbsecro hic me sólam? DA. Hem, quae haec est fábula?
Eho Mýsis, puer hic úndest? quisve huc ádtulit?
MY. Satin sánus es, qui me id rógites? DA. Quem ego igitúr rogem,
Qui hic néminem alium vídeam? CH. Miror, únde sit.
DA. Dictúrane es quod rogo? MY. Aú. DA. Concede ad déxteram.
MY. Delíras: non tute ípse? DA. Verbum sí mihi
Unúm praeterquam quód te rogo faxís, cave.

V. 10. *MY. Satin sánu's, me qui id rógites? D. quem igitúr rogem.*
V. 12. *Dictúra es quod rogo?*
V. 13. 14. *Verbum unúm mihi,*
Praetéreaquam quod té rogo, faxís cave.

V. 7. TUM ANNONA CARA EST: Comminiscentis est potius quam alicui referentis. *J.* QUIDNAM ALIUD DICAM: Hoc post spectatores.

V. 8. CUR TU OBSECRO HIC ME SOLAM: *Ἀποσιώπησις* tertia. *J.* HEM QUAE HAEC EST FABULA?: Fabulam se dicit audire, qui rei principium rationemque ignorat.

V. 9. EHO: EHO interiectio est vel principium animadversionem in se poscentis, aut repente cernentis.

V. 11. QUI HIC NEMINEM VIDEO: Callide affirmat non sibi visum Chremem, cum et praeviderit venientem et praesentem videat. *J.* MIROR UNDE SIT: MIROR veteres cum UNDE pro *nescio* ponebant: nam admiratio ab ignorantia descendit. Plautus:

Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.

V. 12. HAU: Interiectio consternatae mulieris. *J.* CONCEDE AD DEXTERAM: Et bene AD DEXTERAM: sinistra enim venit Chremes, et non vult proximum ei Chremetem, sed iuxta: supra enim dicit: *Ego quoque hinc ab dextera venire me assimulabo.*

V. 13. DELIRAS? NON TUTE IPSE?: Deest: *eum mihi dedisti.* Sed et supra et nunc interturbat Davus, ne mulier totum dicat. *J.* NON TUTE IPSE?: Submissa voce. *J.* VERBUM SI UNUM MIHI: Accommodate comminatur Davus: pene enim Mysis universa narrabat.

V. 14. PRAETERQUAM QUOD TE ROGO: Hoc ut et senex sentiat pronuntiari potest. *J.* QUAM QUOD TE ROGO, FAXIS CAVE: Gestu comminantis est et vultu, ut suspenderet comminationem: deinde inferret gestum. Ordo: CAVE FAXIS.

V. 13. *Plautus Aulularíae* Prolog. v. 1.
V. 17. *Supra* Act. IV. sc. 3. v. 19.

MY. Male dícis? DA. Unde est? Dic cláre. MY. A nobis. DA. Áhaheh.
Mirúm vero, inpudénter mulier sí facit? 755.
CH. Ab Andriast ancílla haec, quantum intéllego.
DA. Adeón videmur vóbis esse idónei,
In quíbus sic inludátis? CH. Veni in témpore.
DA. Propera ádeo puerum tóllere hinc ab iánua.
Mané: cave quoquam ex ístoc excessís loco. 760.
MY. Di te éradicent: íta me miseram térritas.

V. 15. *Quin dícis undest cláre? M. a nobis. D. áttate.*
V. 17. *Meretrix. CH. Ab Andria ést haec, quantum intéllego.*

V. 15. MALEDICIS?: Cum contemptu loqueris, convitium facis. Apparet ergo: MALEDICIS? lentius esse dictum, cum subiungit: *Dic clare.* *J.* MALEDICIS? Nove MALEDICIS?: pro comminatione posuit, cum pro convitio soleat poni, nisi forte quia contumeliae genus est comminatio. Quidam putant esse unam personam, Davi scilicet, dictum Mysidis non satis manifestum Chremi in maledicti similitudinem derivantis. *J.* UNDE EST? DIC CLARE: Hic expressius dixit.

V. 16. MIRUM VERO: Saepe ad ironiam refertur. *J.* MIRUM VERO INPUDENTER: Bono ordine locutus est: primo enim causa impudentiae natura est, deinde condicio.

*V. 15. A VOBIS: Quia A VOBIS parum intelligebatur, hic addidit morem meretricis, ut vel sic intelligat senex.

V. 18. ADEON VIDEMUR VOBIS ESSE IDONEI?: Idoneus est aptus ad omnia, et bona et mala.

V. 19. IN QUIBUS SIC ILLUDATIS: Et *illudo in te* ablativo casu, et *illudo te* accusativo dicimus, sed *in* in primo supervacuum est, ut sit: *quibus illudatis.*

*V. 17. AB ANDRIA EST ANCILLA HAEC: Effecit quod volebat Davus, nam intellexit Chremes, ex qua sit Pamphilo natus puer.

*V. 18. ADEON: Adeone an adeon ad eum?

*V. 19. VENI IN TEMPORE: Cum provisus sit, intervenisse putat. *J.* VENI IN TEMPORE: Opportune: nos sine praepositione dicimus *tempore* et *temperi.*

V. 20. PROPERA ADEO PUERUM TOLLERE: Hic versus clare dicitur, sequens, ne senex audiat, presse.

V. 21. CAVE QUOQUAM EX ISTOC EXCESSIS LOCO: Necessario Davus retinet Mysidem: nondum enim omnia audivit Chremes: nondum comperit, unde sit mulier et puer de quo susceptus sit. *J.* EXCESSIS: Pro *excedas*, ut faxis pro *facias.*

DA. Tibi égo dico an non? MY. Quíd vis? DA. At etiám rogas?
Cedo, cúium puerum hic ádposuisti? díc mihi.
MY. Tu néscis? DA. Mitte id, quód scio: dic, quód rogo.
MY. Vostrí — DA. Cuius nostri? MY. Pámphili. DA. Hem, quid? Pámphili?
MY. Eho, an nón est? CH. Recte ego sémper fugi has núptias.
DA. O fácinus animadvértendum. MY. Quid clámitas?
DA. Quemne égo heri vidi ad vós adferri vésperi?
MY. O hóminem audacem. DA. Vérum. Vidi Cántharam

V. 23. *Tibi dico ego.*
V. 27. *MY. Eho, annón est? CH. Recte ego némpe has fugi núptias.*

V. 23. AT ETIAM ROGAS?: Rursum iurgium repetit et turbulentam orationem.

V. 24. CEDO CUIUM PUERUM: CEDO idem significat quod *dic, da mihi.* Ergo repetitionem significat, non supervacuam orationem. Et est dictum cum quadam fiducia et contemptu eius, cum quo sermo est, interrogantis aliquid.

V. 25. MITTE ID, QUOD SCIO: Hoc lentius et summisse.

V. 26. HEM! QUID? PAMPHILI?: Apparet mulierem VESTRI et PAMPHILI lentius pronuntiasse, quam Davus vellet, et ideo nunc repetisse nomen VESTRI et PAMPHILI. *J.* HEM! QUID?: Duas res operatur Davus simul, ut ignarissimum se ostendat, et ut Pamphilus nominetur. Et argute repetit nomen Pamphili, quasi per indignationem, ut soceri auribus nomen adolescentis inculcet. Metuit enim, ne non audiat ut senex.

V. 27. RECTE EGO HAS SEMPER FUGI NUPTIAS: Et hic effecit, quod voluit, Davus, ut Pamphili Chremes puerum esse cognoscat et recuset generum. *J.* HAS FUGI: Id est, huius modi.

V. 28. O FACINUS ANIMADVERTENDUM: Ἀποσιώπησις quarta. *J.* QUID CLAMITAS?: Clamavit enim Davus, ut puerum audiret Chremes.

V. 29. QUEM NE EGO HERI VIDI AD VOS AFFERRI VESPERI: Vult negando irritare ad confirmanda quae vult.

V. 30. O HOMINEM AUDACEM: Exclamatio Mysidis testimonium veritatis est. *J.* VERUM. VIDI CANTHARAM SUFFARCINATAM: Vide infirmum argumentum. Prius: *Vidi puerum afferri*, dixit: post non puerum, sed Cantharam suffarcinatam. CANTHARA nomen est anus. Et hoc dicit, ut leviter redarguat My-

Suffárcinatam. MY. Dís pol habeo grátias,
Cum in páriundo aliquot ádfuerunt líberae.
DA. Ne illa íllum haud novit, cúius caussa haec íncipit:
Chremés, si positum púerum ante aedis víderit,
Suam gnátam non dabít: tanto hercle mágis dabit.
CH. Non hércle faciet. DA. Núnc adeo, ut tu sís sciens,
Nisi púerum tollis, iám ego hunc in mediám viam
Provólvam teque ibídem pervolvam ín luto.

V. 31. *Dís pol habeo grátiam.*
V. 34. *Chremés, si adpositum púerum ante aedis víderit.*

sidem, non ut vincatur. Hoc enim vidisse se innuit Cantharam suffarcinatam, non puerum portantem.

V. 31. SUFFARCINATAM: Proprium est anibus suffarcinatas esse, ut Persius:

Pannucia Baucis.

Et Plautus:

Doliarem, claudam, crassam.

V. 32. QUOD IN PARIUNDO ALIQUOT AFFUERUNT LIBERAE: Indicium secuta confirmatio est, quam expressit Davi refutatio. Superest etiam, ut et concludatur effectus doli, negante Chremete se daturum filiam, quod subinde efficit Davus dolo. *J.* ALIQUOT LIBERAE: Nec paucae nec multae. *J.* LIBERAE: Testimonia libera contra servum, et hoc proprium Terentii est: nam de Romano more hoc dixit.

V. 33. NE ILLA ILLUM: NE, valde. Cicero: *Ne illi vehementer errant.*

V. 34. CHREMES, SI POSITUM PUERUM: Ἐν ὑποκρίσει. Et est μίμησις. Transit enim a mixto ad imitativum characterem.

*V. 33. NE ILLA ILLUM: Chremetem scilicet.

*V. 34. CHREMES SI POSITUM PUERUM: Μίμησις, quando aliqua verba sic pronuntiamus, ut vana videantur.

V. 36. NON HERCLE FACIET: Bene enim de se tertiam personam fecit, ut supra: *At nunc faciet.* *J.* UT TU SIS SCIENS: Eloquenter. Sic enim veteres pro *scias* dixere.

V. 37. IAM EGO HUNC IN MEDIAM VIAM PROVOLVAM: Bene IN MEDIAM VIAM, quia ante fores positus iacebat.

V. 38. TEQUE IN LUTO IBIDEM PERVOLVAM: De proximo παρόμοιον repetivit. Et quando nomina sunt, παρονομασία, quando verba, παρόμοιον dicitur.

V. 5. *Persius Sat.* IV. v. 21.
V. 7. *Plautus Pseud.* Act. II. sc. 2. v. 64.
V. 15. *Cicero in L. Catil.* orat. II. Cap. 3.
V. 23. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 8.

MY. Tu pól homo non es sóbrius. DA. Fallácia
Alia áliam trudit. Iám susurrari aúdio
780. Civem Átticam esse hanc. CH. Hém. DA. Coactus légibus
Eam uxórem ducet. MY. Eho, óbsecro, an non cívis est?
CH. Ioculárium in malum ínsciens pene íncidi.
DA. Quis hic lóquitur? O Chremé, per tempus ádvenis.
Auscúlta. CH. Audivi iam ómnia. DA. Ah: ne tu ómnia?
785. CH. Audívi, inquam, a princípio. DA. Audistin, óbsecro? Hem
Scelera, háne iam oportet ín cruciatum hinc ábripi.
Hic est ílle: non te crédas Davom lúdere.

V. 45. *anne haec tu ómnia.*

*V. 37. PROVOLVAM: Id est, porro volvam. Et dolo quidem minatur quod faeturus non est, verum sedulo id agit, ut puer tollatur in medium. Simul eum servat Chremeti, ut ipse recuset generum, non ut a quoquam passus videatur iniuriam.

V. 39. TU POL HOMO SOBRIUS NON ES: SOBRIUS est sanae mentis, quasi SEBRIUS, hoc est separatus ab ebrio, ut *secretus*, separatus ab his, quae discernuntur. *J.* FALLACIA ALIA ALIAM TRUDIT: Proverbium, cui subiacet memorem mendacem esse oportere.

V. 41. CIVEM ATTICAM ESSE HANC: Transit ad imitationem.

V. 42. AU: Interiectio est conturbatae mulieris.

V. 43. IOCULARIUM IN MALUM: E contrario pro gravi et molesto ac nimio. IOCULARIUM igitur *κατ' ἀντίφρασιν.*

V. 44. QUIS HIC LOQUITUR? O CHREME: Principium loquendi Davus Chremeti dat, perfecturus quae ipse conatus est. *J.* PER TEMPUS ADVENIS: Idem est PER TEMPUS, quod in tempore, aut certe PER TEMPUS tempestive. *J.* O CHREME, PER TEMPUS ADVENIS: Astute, quasi cum nunc primum viderit.

V. 45. AH NE TU OMNIA: Aut NE pro *an* legitur, aut NE TU OMNIA ut NE producatur et accipiatur pro *non*. *J.* TU OMNIA: *Audisti* subauditur.

V. 46. AUDISTIN? OBSECRO, HEM: Exsultans Davus infert et inculcat frequenter repetendo. *J.* AUDISTIN OBSECRO HEM: Difficile credendo affirmat se non scivisse praesentem Chremetem, ut hac confirmatione nihil illum de se faciat suspicari.

V. 47. IN CRUCIATUM HINC ABRIPI: Non in crucem, sed IN CRUCIATUM.

V. 48. HIC EST ILLE: Cum emphasi, quasi vir magnus, sed

MY. Me míseram. Nil pol fálsi dixi, mí senex.
CH. Novi ómnem rem. Est Simo íntus? DA. Est. MY.
Ne me ádtigas,
Sceléste. Si pol Glýcerio non ómnia haec — 790.
DA. Eho inépta, nescis quíd sit actum? MY. Quí sciam?
DA. Hic sócer est. Alio pácto haud poterat fíeri,
Ut scíret haec, quae vólumus. MY. Praedíceres.
DA. Paullum ínteresse cénses, ex animo ómnia,
Ut fért natura, fácias, an de indústria? 795.

V. 55. *Hilum ínteresse cénses.*

hoc, Chremetem ostendens, dicit cum ironia. *J.* NON TE CREDAS DAVUM LUDERE: Virgilius:

Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis?

V. 49. NIHIL POL FALSI DIXI, MI SENEX: Bene SENEX, quia quasi alienior est et ignotus Mysidi. *J.* MI: Suppalpatio mulieris.

V. 41. NE ME ATTINGAS: Quaedam ostenduntur aperte in comoediis, quaedam ex aliis personis intelliguntur. *J.* SI POL GLYCERIO NON OMNIA HAEC: *Ἀποσιώπησις* tertia, quod alienae personae interventu reticetur. Fiunt autem *ἀποσιωπήσεις*, id est, reticentiae, tribus modis. Aut enim tacet per se ipsum et ad aliūm transit et est prima, aut tacet nec ultra aliquid dicet, et est secunda, aut alterius interventu personae silet, et est tertia.

V. 53. NESCIS QUID SIT ACTUM: Nescis plerumque dicitur ei, non quem volumus redarguere imperitiae aut ignorantiae, sed quem facere volumus, ut velit libenter audire.

V. 55. PAULLUM INTERESSE: Nove pro *multum*. Et est *ταπείνωσις σχῆμα*. *J.* EX ANIMO OMNIA, UT FERT NATURA: Figura *ἐπεξήγησις*. Nam quid est EX ANIMO, nisi UT FERT NATURA? Et haec sententia a Terentio *ἐρωτηματικῶς* prolata est, quam Menander *ἐπιδεικτικῶς* posuit.

V. 56. UT FERT NATURA: Hoc est naturalis et ingenita actio. *J.* AN DE INDUSTRIA: Id est, scientia et providentia. Ea enim quae discimus et scimus, operatione genita et industria quadam scimus, ut Virgilius:

Et cui putre solum: namque hoc imitamur arando.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 581.
V. 27. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 204.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

CRITO. MYSIS. DAVOS.

CR. In hác habitasse plátea dictumst Chrýsidem,
Quae sése inhoneste optávit parere hic dívitias,
Potiús quam honeste in pátria pauper vívere:

V. 1. 2. *Quae sibi inhoneste optávit parere hic divítias,*
Potiús quam honeste in pátria pauper víveret.

V. 1. IN HAC HABITASSE PLATEA DICTUM EST CHRYSIDEM: In hoc loco persona ad catastrophen machinata loquitur. Nam hic Crito nihil argumento debet, nisi absolutionem erroris eius. Simul ex verbis suis, quam gravis, quam modestus quamque iustus sit ostendit. *J.* IN HAC HABITASSE PLATEA DICTUM EST CHRYSIDEM: Non habitare, sed quia mortua est, HABITASSE dicit. *J.* PLATEA: Graeci *πλατεῖαν* dixerunt, quam nos *plateam* dicimus. Secundum formam huius modi *Μηδείαν* et *Medeam*, *σπονδεῖον* et *spondeum* scribimus.

V. 2. QUAE SESE INHONESTE OPTAVIT: Optare est unum de duobus eligere. Virgilius:

Pars optare locum tecto.

J. PARARE HIC DIVITIAS: Animo heredis dixit PARARE DIVITIAS.

V. 3. POTIUS QUAM IN PATRIA: Primum dolet Crito, quod meretrix fuit Chrysis: secundo progressus queritur, quod mortua est. Et nota quod tria dixit Crito, contempsisse Chrysidem patriam, honestatem et paupertatem. *Τὸ πρέπον* etiam servatum est gravi viro, cum illum sobrinae pudet. Simul hic ostenditur eius generis fuisse Chrysidem, ut quae probe vivere potuerit, nisi, ut ait, necessitas cogeret. *J.* QUAM IN PATRIA HONESTE: *Ἀντίθετον* primum. *J.* POTIUS QUAM IN PATRIA HONESTE PAUPER VIVERE: His verbis a poeta iam honestus inducitur Crito, et dignus, cui credi oporteat. *J.* PAUPER VIVERE: Ad illud reddidit: Sed: *inopia et cognatorum negligentia coacta, egregia forma.*

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 425.

Eius mórte ea ad me lége redierúnt bona.
Set quós perconter vídeo. Salveto. MY. Óbsecro, 800
Quem vídeo? estne hic Critó, sobrinus Chrýsidis?
Is ést. CR. O Mysis, sálve. MY. Salvos sís Crito.
CR. Itan Chrýsis? hem. MY. Nos quídem pol miseras pérdidit.
CR. Quid vós? quo pacto híc? satin recte? MY. Nósne? sic,
Ut químus, aiunt, quándo, ut volumus, nón licet. 805

V. 8. *nos pól quidem.*
V. 9. *Quid vós? quo pacto hic? satine recte?*

V. 4. EIUS AD ME LEGE REDIERUNT BONA: Hic ius tractavit dicendo: REDIERUNT, quia in familiam redeunt, si non est heres de proximo aut ex testamento.

V. 5. SED QUOS PERCONTER VIDEO: Interrogatio est, cui necessario respondetur aut *sic* aut *non:* percontatio, cui nihil horum. Ut si quis dicat: *Ubi habitat Chrysis?* dicatur: *Ecce hic.* Percontatio, ut si quis dicat: *Cur adulterium commisisti?* Simul et modeste et mature et de se nihil interrogaturus coepit a blandimentis.

V. 6. ESTNE HIC CRITO SOBRINUS CHRYSIDIS?: Sobrini sunt consobrinorum filii, nam sic dicit Menander, verum, ut alii putant, de sororibus nati. Ii sunt *sobrini* quasi SORORINI dicti.

V. 7. O MYSIS, SALVE. SALVUS SIS asseveratio salutantis est, non quasi responsio.

V. 8. ITAN, CHRYSIS? HEM: Non nunc interrogat, sed commiseratur, et ita sequebatur ut diceret: PERIIT. Sed magis gemitu significat, quod minus dixerat. *J.* NOS QUIDEM POL MISERAS PERDIDIT: Hic intelligitur supra subaudiendum: *periit.* nam pro *periit* haec reposuit *perdidit.*

V. 9. QUID VOS? QUO PACTO HIC?: Progressio loquentis ad interrogandum, id est: Puto, inquit, quod illa periit, vos autem quo modo? *J.* QUO PACTO HIC?: Significatio est peregrinantis. NOSNE? SIC, UT QUIMUS, AIUNT, QUANDO UT: *Tò* SIC nudum est, et est significativum languoris cuiusdam et lentitudinis. *J.* SIC, UT QUIMUS, AIUNT, QUANDO UT VOLUMUS, NON LICET: Et ad praesentis et ad praeteritae vitae excusationem pertinet ista responsio, qua excusatur voluntas Chrysidis in quaestu meretricio. Caecilius in Plocio:

Vivas ut possis quando nequis, ut velis.

CR. Quid Glýcerium? iam hic suós parentis répperit?
MY. Utinam. CR. An nondum etiam? Haud aúspicato
huc me ádpuli:
Nam pól, si id scissem, núnquam huc tetulissém pedem:
Sempér enim dicta est ésse haec atque habita ést soror:
Quae illíus fuerunt, póssidet. Nunc me hóspitem
Litís sequi, quam hic míhi sit facile atque útile,
Aliórum exempla cónmonent. Simul árbitror
Iam aliquem ésse amicum et défensorem ei: nám fere

V. 12. *huc me ádtuli.*
V. 14. *Sempér eï dicta est ésse haec atque habita ést soror.*
V. 16. *quam id míhi.*
V. 18. *Iam esse áliquem.*

V. 11. QUID GLYCERIUM? IAM HIC SUOS: Convenit hereditatem petenti, convenit indici futuro de pluribus indagare. Ergo recte et bono ordine quaesivit: *Quid Chrysis? Quid vos? Quid Glycerium?*

V. 12. UTINAM!: Novo genere exoptationem pro negatione intulit. *S.* HAUD AUSPICATO HUC ME APPULI: Id est, inauspicatus, quod non esset auspicatus. Et usitatum veteribus sic dicere, si quid aliquando aliter evenisset, quam vellent.

V. 13. NUMQUAM HUC TETULISSEM PEDEM: Virgilius:

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti?

Et

Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae.

Sed critici annotant altius esse charactere comico TETULISSEM PEDEM.

V. 14. SEMPER ENIM DICTA EST ATQUE HABITA SOROR: Aut veris credendum est aut etiam falsis, quae tamen inveteraverint. Hinc Cicero: *Ita habeantur itaque dicantur.* HABITA ergo plus est quam *credita*. *S.* SEMPER ENIM: A possibili et utili.

V. 15. NUNC ME HOSPITEM LITES SEQUI: Et ME et HOSPITEM et LITES SEQUI: mire dicit ME et cum ἐμφάσει: ME, id est, senem et remotum a litibus: HOSPITEM, id est, peregrinum: LITES SEQUI, id est, paüperem. Totum per ἔμφασιν.

V. 16. QUAM ID MIHI SIT FACILE ATQUE UTILE: Id est, difficile et inutile, et est comicum.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 657.
V. 13. *Et Virgilius Georg.* lib. I. v. 11.
V. 18. *Cicero in C. Verrem* lib. II. Cap. 35. §. 87.

Grandiúscula iam proféctast illinc. Clámitent
Me sýcophantam, heréditatem pérsequi,
Mendícum. Tum ipsam déspoliare nón licet.
MY. O óptume hospes, pól, Crito, antiquom óbtines.
CR. Duc me ád eam, quando huc véni, ut videam. MY. Máxume.
DA. Sequar hós; nolo me in témpore hoc videát senex.

V. 21. *nón lubet.*

V. 19. GRANDIUSCULA IAM PROFECTA EST: Ad partem aetatis id refertur: GRANDIUSCULA, id est, grandis natu est: maior autem generaliter ad summam aetatis refertur et ad comparationem aetatis pariliter et comparative et similitudinarie positum est.

V. 20. SYCOPHANTAM: Hoc est, cum a me conveniuntur lite. *J.* SYCOPHANTAM: Bene SYCOPHANTAM: quia bonam causam habet et nihil aliud timet nisi convitia. Et SYCOPHANTAM subdistingue et sic infer sequentia.

V. 21. TUM IPSAM SPOLIARE NON LICET: Ab honesto. Et bene, quia nihil suum habet nisi Chrysidis.

V. 22. OPTUME HOSPES POL CRITO ANTIQUUM OBTINES: ANTIQUUM absolute dixit, ut *aequum* aut *bonum*, quod antiqui solebant, aut certe per ἔλλειψιν, id est, morem et ingenium.

V. 23. DUC ME AD EAM, QUANDO HUC VENI, UT VIDEAM: Vel hoc, inquit, ut videam. Cur autem: UT VIDEAM? Quia timet. Et ordo est: DUC ME AD EAM, UT VIDEAM, QUANDO HUC VENI.

V. 24. NOLO ME IN TEMPORE HOC VIDEAT SENEX: Bene SENEX. Simo enim cum Chremete est. Propter hoc videri non vult, ne eius utatur apud socerum testimonio, rem esse Pamphilo adversus Glycerium, et rursus nuptiae confirmentur.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

CHREMES. SIMO.

CH. Sátis iam, satis, Simó, spectata ergá te amicitiást mea:
Sátis pericli incépi adire: orándi iam finém face.
Dúm studeo obsequí tibi, pene inlúsi vitam fíliae.
SI. Immo enim nunc quam máxume abs te póstulo atque oró, Chreme,
Út beneficium vérbis initum dúdum nunc re cónprobes.
CH. Víde, quam iniquos sís prae stúdio: dúm id efficias, quód cupis,

---

V. 4. *cum máxume.*

V. 8. SATIS IAM, SATIS, SIMO, SPECTATA ERGA TE AMICITIA EST MEA: Haec scaena officiorum disceptationem continet, patrum inter se de officio amicorum et paterna pietate tractantium. *J.* SATIS IAM, SATIS: Haec veluti quaedam controversia est. Namque cum iniuriarum reus sit Simo, contra dicitur per coniecturam, falsum esse quod intendit, cum Pamphilus neque amet neque ex eo natus sit filius: et adhibetur derivatio causae, qua dicitur meretricem ista omnia esse molitam ad disturbandas nuptias. *J.* SATIS IAM, SATIS: Bene negaturus filiam purgat prius officium suum de fide promissa, et ultro accusat ipsum. *J.* SPECTATA: Probata, ut Virgilius ait:

Rebus spectata iuventus.

V. 4. IMMO ENIM: ENIM *παρέλκον* est figura. *J.* IMMO ENIM QUAM MAXIME ABS TE POSTULO: Renuntiare affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo aut subtiliter dissimulat, ut ad fidem promissam hominem compellat.

V. 5. UT BENEFICIUM VERBIS INITUM: INITUM coeptum, ab incundo, unde et initia quoque dicta.

V. 6. DUM ID EFFICIAS, QUOD CUPIS: Quod velis. Legitur et QUOD IUBES.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 151.

Néque modum benígnitatis néque quid me ores cógitas:
Nám si cogités, remittas iám me onerare iniúriis.
SI. Quíbus? CH. At rogitas? Pérpulisti me, út homini adulescéntulo,
Ín alio occupáto amore, abhórrenti ab re uxória,
Fíliam ut darem ín seditionem átque in incertas núptias, 830.
Éius labore atque éius dolore gnáto ut medicarér tuo.
Ínpetrasti: incépi, dum res tétulit. Nunc non fért: feras.
Illam hinc civem esse aíunt: puer est nátus: nos missós face.
SI. Pér ego te deos óro, ut ne illis ánimum inducas crédere,
Quíbus id maxume útilest illum ésse quam detérrumum. 835.
Núptiarum grátia haec sunt ficta atque incepta ómnia.
Úbi ea caussa, quámobrem haec faciunt, érit adempta his, désinent.

V. 9. *hómini ut.*
V. 11. *Fíliam darem.*
V. 17. *sunt fácta.*

V. 7. NEQUE MODUM BENIGNITATIS NEQUE QUID ME ORES COGITAS: Id est, non cogitas aut quantum de benignitate amoris exigendum aut praesumendum sit, aut quantum sit impossibile, quod petis.

V. 8. REMITTAS IAM: REMITTAS pro mittas.

V. 9. PERPULISTI ME, UT HOMINI ADULESCENTULO: Hic est tota accusatio. *S.* HOMINI ADULESCENTULO: Sic Salustius; *Occultans se tugurio mulieris ancillae.*

V. 11. FILIAM UT DAREM IN SEDITIONEM: Invidiose non promitterem, inquit, sed DAREM, quantum in te est.

V. 13. DUM RES TETULIT: Compositum pro simplici positum est *tulit.* Et altius quam decet comicum characterem dictum videtur.

V. 15. PER EGO TE DEOS ORO, UT NE ILLIS ANIMUM INDUCAS CREDERE: Defensio per coniecturam. Et est ordo: PER DEOS ORO TE EGO.

V. 16. QUIBUS ID MAXIME UTILE EST: Argumentum a persona. *S.* QUIBUS ID MAXIME UTILE EST: A causa ratiocinativa.

V. 18. UBI EA CAUSA, QUAMOBREM HAEC FACIUNT: *Ἀναχόλουθον.* Nam non intulit: *ob quam causam*, cum supra dixerit: EA CAUSA, sed quasi dixerit: *Ubi ea res?*, intulit QUAM OB REM

V. 8. *Salustius Bell. Iug.* Cap. 12.

CH. Érras. Cum Davo égomet vidi iúrgantem ancillám
SI. Scio.
CH. Át vero voltu, cum íbi me adesse neúter tum praesénserat.
840. SI. Crédo; et id factúras Davos dúdum praedixít mihi,
Et nescio quid tíbi sum oblitus hódie ac volui dícere.

V. 19. 20. *CH. Érras: cum Davo égomet vidi ancíllam iurgantém.*
S. Scio.
CH. Véro voltu; cum íbi etc.
V. 21. *futúrum Davos dúdum.*
V. 22. *Ét nescio qui tíbi sum oblitus hódie, ut volui, dícere.*

HAEC FACIUNT. *S.* QUAMOBREM HAEC FACIUNT, ERIT ADEMPTA: Aut REM abundat aut CAUSA.

V. 20. VOLTU VERO: Quasi dixerit Simo: *Simulabat ancilla.* *S.* CUM IBI ADESSE ME NEUTER TUM PRAESENSERAT: Credit. Etsi visus a Myside erat, tamen ignorabatur esse Chremes, donec diceret Davus: *Hic est ille, non te credas Davum ludere.* *S.* CUM IBI ADESSE: *Tum* deest, ut sit integrum: *tum, cum.*

V. 21. DAVUS DUDUM PRAEDIXIT MIHI: Hic ostenditur, quid velit callidus Davus, ut praediceret futurum seni id, quod ipse erat facturus.

V. 22. NESCIO QUID TIBI SUM OBLITUS: Deest *propter*, ut sit *propter nescio quid*, aut *nescio quare*, ut sit adverbiale. *S.* AC VOLUI DICERE: Ac pro *contra quam.*

Ter. V. 6.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DAVOS. CHREMES. SIMO. DROMO.

DA. Ánimo nunc ïam ótioso esse ímpero. CH. Hem Davóm tibi.
SI. Únde egreditur? DA. Meó praesidio atque hóspitis. SI. Quid illúd mali est?
DA. Égo commodiorem hóminem, adventum, témpus non vidí. SI. Scelus.
Quémnam hic laudat? DA. Ómnis res est iam ín vado. SI. Cesso ádloqui?

V. 1. ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO: Haec scaena principium indicii et iracundiam senis continet, atque in ea vehementer exprimitur consuetudo patris ac domini offensi et indignantis. *J.* ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO: Exsultans egreditur Davus, nuntians prona esse omnia ad securitatem. Et OTIOSO securo, quia negotium sollicitudo est. *J.* IMPERO: Pro volo, an ut statim fiat tamquam illud, quod imperatur? Et IMPERO superbe dixit: summum enim indicium securitatis est superbia.

V. 2. UNDE EGREDITUR?: Hic non interrogat: sed cum admiratione vel magis cum indignatione dicitur. *J.* MEO PRAESIDIO ATQUE HOSPITIS: Id est, ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO MEO PRAESIDIO ATQUE HOSPITIS: scilicet Critonis.

V. 3. EGO COMMODIOREM HOMINEM: Hic Davus admiratur, quod in ipso articulo periculi supervenerit Crito. *J.* EGO COMMODIOREM: Potest enim commodus esse in homine quis et alieno tempore supervenire: potest et commodum esse in homine, sed opportunum malum et adventum habere potest. Nam commodum in homine est, adventus in facto eius, tempus in opportunitate facti. *J.* COMMODIOREM HOMINEM, ADVENTUM TEMPUS?: *Σύλληψις*. *J.* SCELUS. QUEMNAM HIC LAUDAT?: Non est hic soloecismus. Ad sensum enim, non ad verba respexit. Etenim propter sensus verba sunt, non propter verba sensus.

V. 4. OMNIS RES IAM EST IN VADO: IN VADO in securitate. Nam ut in profundo periculum est, ita in vado securitas est. Proverbiale IN VADO, in tuto.

DA. Hérus est: quid agam? SI. O sálve bone vir. DA. Ehem Simo, o nostér Chreme,
Ómnia adparáta iam sunt íntus. SI. Curastí probe.
DA. Úbi voles, adcérse. SI. Bene sane: íd enimvero hinc núnc abest.
Étiam tu hoc respónde: quid istic tíbi negotist? DA. Míhin? SI. Ita.
DA. Míhine? SI. Tibi ergo. DA. Modo íntroivi. SI. Quási ego quam dudúm rogem.
DA. Cúm tuo gnato una. SI. Ánnest intus Pámphilus? Cruciór miser.

V. 9. *DA. Míhi? S. tibi ergo. D. módo ego introivi. S. quási ego quam dudúm rogem.*

V. 5. QUID AGAM?: Plus est dicere: QUID AGAM?, quam cogitare de fuga. *J.* SALVE, BONE VIR: *Εἰρωνεία* maior est quam increpatio. Cum enim omne genus criminis aliquis spreverit, tunc exclusi *εἰρωνείᾳ* laudamus. *J.* HEM, SIMO: Interiectio perturbati est. *J.* O NOSTER CHREME: NOSTER dicendo latenter significat Glycerium filiam Chremetis esse inventam.

V. 6. OMNIA APPARATA IAM SUNT: Quia infecta sunt de paratis. *J.* CURASTI PROBE: PROBE, memoriter, ut solet. Supra dixerat enim senex: *Immo abi intro, ibi me opperire, quod parato opus est, para.*

V. 7. UBI VOLES, ARCESSE: UBI pro quando. Non enim loci, sed temporis adverbium est. *J.* BENE SANE: Valide, quia qui sanus est, idem est validus. *J.* ID ENIMVERO HINC ABEST: Pro deest.

V. 8. ETIAM TU HOC RESPONDES?: Deest *an non*. *J.* ETIAM TU HOC RESPONDES?: ETIAM aut hortatio est aut coniunctio. Et vide quanta dixerit: et QUID et ISTIC et TIBI. *J.* MIHINE?: Quando non sumus parati ad respondendum ducendo tempus eludimus. *J.* MIHINE?: Apparet ita turbari Davum modo consilio poetae, ut omnes amittat fallacias et oppressus prodat Pamphilum, dum malum cominus perhorrescit: totumque hoc ex argumento est. Vult enim iam poeta catastrophen patefieri.

V. 9. MODO INTROII: Hoc signum perturbatum induci ob conscientiam Davum.

V. 10. CUM GNATO TUO UNA: Servi excusatio filii accusatio est. Et hoc quasi a perturbato dicitur servo, sed consilio poetae

V. 10. *Supra* Act. III. sc. 2. v. 43.

Fuchs (1881) p. 14: ... dicens ellum. Ellnnn] quasi en illum

Barkels p. 29.

Eho, non tu dixti ésse inter eos ínimicitias, cárnufex?
DA. Súnt. SI. Cur igitur híc est? CH. Quid illum
cénses? cum illa lítigat.
DA. Ímmo vero indígnum, Chremes, iam fácinus faxo
ex me aúdias.
Néscio qui senéx modo venit: éllum, confidéns, catus:

V. 13. *Chreme, iam fácinus faxo ex me aúdies.*

ad exitum festinantis et resolutionem fabulae. *J.* ANNE EST INTUS PAMPHILUS?: Causa irae vehementior inventa est.

V. 12. SUNT: Nulla ratione dicit: SUNT, sed ne nihil respondeat. Nam turbatus est, utpote oppressus. *J.* QUID ILLUM: Deest *propter*, ut sit: *Propter quid illum censes? J.* CUM ILLA LITIGAT: Chremi convenit hic sermo. Hic enim irridet, qui et supra dixit: *Amantium irae redintegratio amoris est.* Et sic hoc dicit, ut alibi:

Credo, ut fit, misera prae amore exclusti hunc foras.

J. CUM ILLA LITIGAT: Irridet Simonem Chremes, quia dixit: *Irae sunt inter Glycerium et gnatum.*

V. 13. IMMO VERO INDIGNUM, CHREMES: Bene ad eum loquitur, qui est a nuptiis deterrendus, vel qui non interturbet orationem suam, vel quem iam supra sibi precatorem destinet. Ita loquitur, quasi haec sit causa, cur sit Pamphilus ingressus, quatenus ei lis intendatur a Critone hospite ducendae uxoris eius, quam civem Atticam vitiaverit.

V. 14. NESCIO QUIS SENEX MODO VENIT: Bene NESCIO QUIS. Etenim si notus esset, videretur gratificari, id est, gratiosus esse testis et minus verus. *J.* ELLUM: Veteres quod nos *illum* dicimus, vel *ellum* vel *ollum* dicebant: quamvis ELLUM quidam *ecce illum* velint intelligi, tamquam pro ipso domum Glycerii ostendat Davus, dicens ELLUM, quasi *en illum.* Est enim, ut alii volunt, pronomen, ut alii, adverbium demonstrantis. Nam pronomen huius modi veteres sic proferebant: *ille, ellus, ollus.* Sed, ut diximus, adverbium compositum ex pronomine videri potest, ut sit in eo vel *en* vel *ecce* ut *ellum*, id est, *en* vel *ecce illum. J.* CONFIDENS: Confidentem hic pro constanti, non mala significatione posuit. *J.* CATUS: Callidus, doctus, ardens, *παρὰ τὸ καίειν.* Unde Cato dictus. Ingeniorum etenim igneus vigor esse videtur.

V. 5. *Supra* Act. III. sc. 3. v. 23.
V. 8. *Alibi Eunuchi* Act. III. sc. 3. v. 23.
V. 11. *Dixit supra* Act. III. sc. 3. v. 20.

Cúm faciem videás, videtur ésse quantivís preti:
Trístis severitás inest in vóltu atque in verbís fides.
SI. Quídnam adportas? DA. Níl equidem, nisi quód illum audivi dícere.
SI. Quíd ait tandem? DA. Glýcerium se scíre civem esse Átticam. SI. Hem,
Dromó, Dromo. DA. Quid ést? SI. Dromo. DA. Audi, SI. Vérbum si addiderís — Dromo.
DA. Audi, óbsecro. DR. Quid vís? SI. Sublimem hunc íntro rape, quantúm potes.
DR. Quem? SI. Dávom. DA. Quamobrem? SI. Quía lubet. Rape, ínquam. DA. Quid fecí? SI. Rape.
DA. Si quídquam invenies mé mentitum, occídito. SI. Nihil aúdio.
Égo iam te conmótum reddam. DA. Támen etsi hoc verum ést? SI. Tamen.

V. 15. QUANTIVIS PRETII: Ad magnitudinem refertur QUANTIVIS, non ad parvitatem pretii. Et totum oratorie: scite enim locutus est. Sed interest inter *quamvis* et *quantivis:* nam alterum contemptionis, alterum laudis.

V. 16. TRISTIS: Ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem TRISTIS. Cicero: *Iudex tristis et integer.*

V. 18. GLYCERIUM SE SCIRE CIVEM ESSE ATTICAM: Bene constanter ad ea, quae locutus est, scire se dixit.

V. 19. DROMO, DROMO: Commotus ira et dolore nihil dixit, nisi quod lorarium repetendo saepius vocat. *S.* VERBUM SI ADDIDERIS: Bene: qui omnia praesente socero contra nuptias loquitur.

V. 20. AUDI, OBSECRO: Plerumque a verberandis vel indulgentia loquitur vel mora. *S.* SUBLIMEM: Id est, sublime, per altum. *S.* QUANTUM POTES: Hoc est, celerrime, quia segniores se ostendunt servi ad puniendos collibertos, scilicet mora veniam captantes indignantium dominorum.

V. 21. QUIA LUBET: Ut supra dictum est:

Aut si lubitum fuerit, causam ceperit,
Quo iure quaque iniuria.

S. QUIA LUBET: Davo dicit. *S.* RAPE, INQUAM: Hoc Dromoni.

V. 22. SI QUIDQUAM INVENIES ME MENTITUM, OCCIDITO: Hic plus dixit. Ubi enim verbera supra dixit, nunc OCCIDITO.

V. 23. COMMOTUM: Citum, celerem.

V. 6. *Cicero in C. Verrem* Act. I. Cap. 10. §. 30.
V. 19. *Ut supra* Act. I. sc. 3. v. 8 sq.

J H 151 repeinte

Cura ádservandum vínctum: atque audin? quádrupedem constríngito.
Age núnc iam: ego pol hódie, si vivó, tibi
Osténdam, herum quid sít pericli fállere,
Et illí patrem. CH. Ah ne saévi tantopere. SI. Ó Chreme,
Pietátem gnati. Nónne te miserét mei?
Tantúm laborem cápere ob talem fílium?
Age, Pámphile: exi, Pámphile: ecquid té pudet?

V. 26. *Osténdam, quid erum sit pericli fállere.*

V. 24. QUADRUPEDEM: Utrum ligaturae genus sit sic dictum quadrupes, an QUADRUPEDEM, ut feram, an QUADRUPEDEM, id est, cum pedibus et manibus, an QUADRUPEDEM pro servo ac fugitivo posuit? Sic Virgilius:

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.

S. CONSTRINGITO: Mire, ne quid fiat tragicum in comoedia, usque ad vincula ira progreditur: nec quidquam temptat, ne quoquam tendat ulterius.

V. 25. SI VIVO, TIBI: Qui certa minari volunt, incertam faciunt vitam suam.

V. 26. HERUM QUID SIT PERICLI FALLERE: HERUM et PATREM cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi:

Nam qui mentiri aut fallere insuerit patrem aut
Audebit, tanto magis audebit ceteros.

V. 27. NE SAEVI TANTOPERE: NE imperativo magis quam coniunctivo adiungitur, ut Virgilius:

Ne saevi, magna sacerdos.

V. 28. PIETATEM GNATI. NONNE TE MISERET MEI?: Ἔλλειψις. Deest enim *vides* aut quid tale. Et est εἰρωνεία pro impietate. Et vide invidiam quasi parricidam accusantis. Non enim pudorem dixit, sed pietatem.

V. 29. TANTUM LABOREM CAPERE: Σύλληψις. Assumendum est enim extrinsecus *me*. Labor pro molestia.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 500.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 544.

Ter. V: 12

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

PA. Quis mé volt? Perii, páter est. SI. Quid ais, ómnium —? CH. Ah,
Rem pótius ipsam díc ac mitte mále loqui.
SI. Quasi quídquam in hunc iam grávius dici póssiet.
Aín tándem? civis Glýceriumst? PA. Ita praédicant.
SI. Ita praédicant? O ingéntem confidéntiam!

V. 1. QUIS ME VULT? PERII: PATER EST: Hic accusatio est, quae solvitur defensione, in eo, quod ad amorem pertinet, per concessionem: in eo, quod ad Critonis personam, per coniecturam. *S.* QUID AIS, OMNIUM: *Ἀποσιώπησις* tertia, et est ad deformationem personae. Et est irato familiaris *ἀποσιώπησις*, cum pro dignitate peccati non inveniat convitium. *S.* QUID AIS: Non interrogantis, sed invehentis. Et est *ἔλλειψις* multa significans in eo, quod ait: OMNIUM.

V. 3. QUASI QUIDQUAM IN HUNC IAM GRAVIUS DICI POSSIET: Quam fecit, quam peccavit.

V. 4. AIN TANDEM? CIVIS GLYCERIUM EST: Quaerit Probus AIN quae pars orationis sit, et an una sit. Est autem AIN quasi *aisne*. Et mire, quasi ipse dicat, quod Davus dixerat. Ergo AIN percontativum verbum est. *S.* TANDEM: Pro tamen. *S.* ITA PRAEDICANT: Artificiose pro *dicunt* posuit. Adeo in hac re vehementer commotus senex hoc ipsum repetit ITA PRAEDICANT per iracundiam: et est ITA *ἐν ἤθει*, ut repetantur verba, in quibus arguitur impudentia.

V. 5. O INGENTEM CONFIDENTIAM: Et CONFIDENTIAM modo pro audacia est cum improbitate, ut in Phormione: *Homo confidens*. Aliter hic supra CONFIDENS pro constanti et gravi. Ergo confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur, sed fiducia semper in bona. *S.* O INGENTEM CONFIDENTIAM: NUM COGITAT QUID DICAT?: Amens est, qui nesciat quid dicat: amentior, quem non poeniteat facti sui.

V. 20. *In Phormione* Act. I. sc. 2. v. 73.

Num cógitat, quid dícat? num factí piget?
Vide num cíus color pudóris signum usquam índicat?
Adeon ínpotenti esse ánimo, ut praeter cívium
Morem átque legem et suí voluntatém patris
Tamen háne habere stúdeat cum summó probro?
PA. Me míserum. SI. Hem, modone id démum sensti,
Pámphile?
Olim ístuc, olim, cum íta animum induxtí tuum,

V. 7. *Numnam cius.*
V. 8. *Adeo inpotenti.*

V. 6. NUM COGITAT, QUID DICAT?: Quia iniuriarum se alligat. *J.* NUM FACTI PIGET?: Quia dicit PRAEDICANT, non *dicunt*. Et, ut solent irascentes, avertit orationem a secunda ad tertiam personam, ab ea, cum qua loquebatur, ad aliam.

V. 7. NUM EIUS COLOR PUDORIS SIGNUM: SIGNUM est parva quaedam significatio, indicans totius rei qualitatem. *J.* NUM EIUS COLOR PUDORIS SIGNUM: Paterno animo dicit. Namque patribus velle erubescere filios pudentesque esse familiare est, cui contrarium est: *Erubuit: salva res est.* Hoc ergo dicit: Nec timet, inquit, nec eum poenitet nec pudet.

V. 8. UT PRAETER CIVIUM MOREM: PRAETER contra. Nunc enim *praeter* contra significat. *J.* IMPOTENTI: Minus potenti, vel certe debili et devicto. *J.* CIVIUM MOREM ATQUE LEGEM ET SUI VOLUNTATEM PATRIS: Tria contempta sunt, mos, lex, imperium patris.

V. 10. TAMEN: Cum non dixerit *quamvis*, subiecit TAMEN, et figura est ἀναχόλουθον.

V. 11. ME MISERUM: Initium defensionis et deploratio calamitatis et miseriae, quia in amorem culpam removet a voluntate sua, cum pater, quod amat filius, vitium mentis dicat esse, non impulsum dei. *J.* MODONE ID DEMUM SENSISTI, PAMPHILE: Conprobatione ostendit eum esse miserum. DEMUM autem signum est tarditatis. Et sentire dicitur, quia vix colligit se vixque animadvertit, ut alibi: *Vix tandem sensi stolidus.*

V. 12. OLIM ISTUC, OLIM: Obiurgatio est, quod dictum est OLIM. Confirmationem autem per repetitionem ostendit. Ut Virgilius:

Divum inclementia, divum
Has evertit opes.

V. 9. *Erubuit Adelph.* Act. IV. sc. 5. v. 9.
V. 24. *Alibi supra* Act. III. sc. 1. v. 12.
V. 28. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 602.

Quod cúperes, aliquo pácto efficiundúm tibi,
Eodém die istuc vérbum vere in te áccidit.
Set quíd ego? cur me excrúcio? cur me mácero?
Cur meám senectutem huíus sollicito aménti a?
An ut pro huíus peccatis égo supplicium súfferam?
Immo hábeat, valeat, vívat cum illa. PA. Mí pater.
SI. Quid mí pater? quasi tu húius indigeás patris.
Domus, úxor, liberi ínventi invitó patre:
Addúcti, qui illam cívem hinc dicant: víceris.
PA. Patér, licetne paúca? SI. Quid dicés mihi?
CH. Tamén, Simo, audi. SI. Ego aúdiam? quid aúdiam,

V. 15. *Set quíd ego me autem excrúcio? cur me mácero?*
V. 23. 24. *CH. Tamén, Simo, audi. S. Egon aúdiam? quid ego aúdiam,*
Chreme? CH. át tamen dicát sine. S. age dicát: sino.

*V. 14. ACCIDIT: Evenit, fuit.

V. 13. ALIQUO PACTO: Quoquo modo.

V. 15. SED QUID EGO? CUR ME EXCRUCIO?: Proprium est parentibus indignatione velut abiicere curam filiorum, cum destomachati fuerint. *J.* SED QUID EGO? CUR ME EXCRUCIO?: *Ἔλλειψις* per *ἀποσιώπησιν*, scilicet *promoveo*.

V. 16. SOLLICITO: Sollicitam reddo, id est, contristo et perturbo. *J.* CUR ME MACERO? CUR MEAM SENECTUTEM: Non *me*, sed MEAM SENECTUTEM, quod prius est et miserabilius, dicit.

V. 18. IMMO HABEAT, VALEAT, VIVAT CUM ILLA: Non irascitur, ut pater, sed dissimulat, ut alienus, quia vehementer dolet. Et HABEAT subauditur *illam*. *J.* MI PATER: Mi meus. Et principium factum a conciliatione personae.

V. 19. QUASI TU HUIUS INDIGEAS PATRIS: HUIUS ostendens se dixit, ut Virgilius:

Est hic, est animus lucis contemptor.

V. 20. DOMUS, UXOR, LIBERI INVENTI: Mira gravitate sensus elatus est, nec de Menandro, sed proprium Terentii. Et LIBERI INVENTI dicit, cum unus esset, sed invidiose LIBERI: INVENTI, non *geniti*, secundum illud:

Hoc ego scio neminem peperisse hic.

DOMUS addidit, non lupanar, et oratorie de uno pluraliter loquimur.

V. 21. VICERIS: VICERIS verbum est eius, qui vix sibi extorquet, ut abiiciat curam. Et proprium patribus ac familiare iratis.

V. 22. PATER, LICETNE PAUCA?: Titubans et balbutiens oratio pudore et conscientia.

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 205.
V. 21. *Illud supra* Act. III. sc. 2. v. 26.

Chreme? CH. Át tandem dicát sine. SI. Age, dicát: sino. PA. Égo me amare hanc fáteor: si id peccáre est, fateor íd quoque.
Tíbi, pater, me dédo. Quidvis óneris inpone: ímpera. Vís me uxorem dúcere? hanc vis amíttere? ut poteró, feram.
Hóc modo te obsecro, út ne credas á me adlegatum húnc senem.
Síne me expurgem atque íllum huc coram addúcam. SI. Adducas? PA. Síne pater.
CH. Aéquom postulát: da veniam. PA. Síne te hoc exorém. SI. Sino.

V. 27. *vis míttere, ut poteró, feram.*

V. 21. AT TAMEN DICAT SINE. AGE DICAT: Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est.

V. 25. EGO ME AMARE HANC FATEOR: Ἀμφιβολία, τίς ἐρᾷ; *J.* EGO ME AMARE HANC FATEOR: Bene HANC dicit, non Glycerium, cuius nomine offenditur senex, nec peregrinam, ignominiam scilicet vitans. *J.* SI ID PECCARE EST, FATEOR: Noli, inquit, me accusare, quia amo. Amantem enim nemo accusat, ut febricitantem nemo accusare potest, cur febricitet. Sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor me etiam hoc peccasse. Mire igitur et subdefendit culpam et assensus irato est. *J.* FATEOR ID QUOQUE: *Peccare me* scilicet: si id quoque peccare est. PECCARE dicit, quia amor deus est, et non voluntas.

V. 26. TIBI, PATER, ME DEDO: Bene DEDO, quasi hostilia et contraria volenti: nam deditio in hoste fieri solet. *J.* QUIDVIS ONERIS IMPONE: IMPERA: Exsecutus est translationem oneris, dicendo: IMPONE, IMPERA.

V. 27. VIS ME UXOREM DUCERE? HANC VIS AMITTERE: Et quod unum est, duo fecit, ut ostendat se non posse ferre. *J.* UT POTERO, FERAM: Obsequium sine voluntate ostendit, et multum valet sub Chremetis praesentia haec confessio ad recusandas nuptias.

V. 28. UT NE CREDAS: Pro *ut non*. *J.* ALLEGATUM: Adhibitum. *J.* HUNC SENEM: Critonem scilicet, et non CRITONEM, sed SENEM dicit, ut de hac appellatione pondus adiiceret testimonio.

V. 30. AEQUUM POSTULAT: DA VENIAM: Artificiose interponit loquentem Chremetem, quem volens usque ad cognitionem filiae suae retinere, non facit irasci Pamphilo ob contemptum

Quídvis cupio, dúm ne ab hoc me fálli conperiár, Chreme.
CH. Pró peccato mágno paullulum súpplici satis ést patri.

V. 32. *paulum súpplici.*

filiae suae, et post hoc abire de medio. *J.* DA VENIAM: Concede, indulge.

*V. 29. SINE, PATER: Id est, *ut me purgem*: non *adducam.*

V. 31. AB HOC ME FALLI COMPERIAM: O paterna pietas! ipse accusator est et redargui se cupit.

V. 32. PAULULUM SUPPLICII SATIS EST PATRI: Supplicium dicit ipsam accusationem.

O.H. 6.

Bartels p. 27.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

CR. Mítte orare. Una hárum quaevis caússa me, ut faciám, monet,
Vél tu, vel quod vérum est, vel quod ípsi cupio Glýcerio. 905.
CH. Andrium ego Critónem video? Cérte is est. CR. Salvos sís, Chreme.
CH. Quíd tu Athenas ínsolens? CR. Evénit. Set hicine ést Simo?

V. 3. *Is cérte est.*

V. 1. MITTE ORARE: UNA HARUM QUAEVIS CAUSA: Hic in scaenam progreditur Crito, in cuius verbis non modo quod ipse promittit, sed etiam quod et Pamphilus dixerit demonstratur. Et hic omnis error aperietur fabulae. *J.* MITTE ORARE: UNA HARUM: Pamphilo dicit: et dicendo UNA HARUM ostendit multas esse causas, etiam pares esse magnitudine dicendo: QUAEVIS.

V. 3. ANDRIUM EGO CRITONEM VIDEO: Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii causa non laborat de agnitione personae Critonis, ut ab eo facile doceri possit. *J.* SALVUS SIS, CRITO: Ne laboret ad persuadendum, miro compendio poetae iam Crito notus est Chremi.

V. 4. QUID TU ATHENAS INSOLENS?: INSOLENS insolitus, insuetus. Cicero: *Moveor etiam loci insolentia.* Salustius: *Insolens vera accipiendi.* INSOLENS et arrogans intelligitur. Qui praeter legem agit humanam et naturalem, INSOLENS dicitur. Cicero: *In victoria, quae natura insolens et superba est.* *J.* EVENIT. SED HICCINE EST SIMO?: Pudet fateri propter hereditatem venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerat supra:

Clamitent
Me sycophantam, hereditatem persequi.

V. 13. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. 2. §. 5.
V. 16. *Cicero pro M. Marcello* Cap. 3. §. 9.
V. 19. *Supra* Act. IV. sc. 5. v. 19 sq.

V. 13 - Salust.

CH. Híc est. CR. Mene quaéris? SI. Eho, tu Glýcerium hinc civem ésse ais?
CR. Tú negas? SI. Itane húc paratus ádvenis? CR. Qua de ré? SI. Rogas?
Túne inpune haec facias? tunc hic hómines adulescéntulos,
Ínperitos rérum, eductos líbere, in fraudem ínlicis,
Sóllicitando et póllicitando eorum ánimos lactas? CR. Sánusne es?
SI. Ac meretriciós amores núptiis conglútinas?
PA. Périi. Metuo, ut súbstet hospes. CH. Sí, Simo, hunc norís satis,

---

V. 5. *CH. Híc. CR. Simo, men' quaéris? S. eho tu Glýcerium hinc civem ésse ais?*
V. 6. *qua ré?*
V. 9. *Sanun es?*

V. 6. ITANE HUC PARATUS ADVENIS?: Hoc est, subornatus et compositus dolo.

V. 7. TUNE IMPUNE HAEC FACIAS?: Nunc acriter Critonem aggressus dilatavit incusationem et generalem fecit virtute oratoria, quae δεινότης dicitur. *J.* TUNE HIC: Id est, Athenis, ubi delicta vindicantur.

V. 8. IN FRAUDEM ILLICIS: Illigas, unde Virgilius:

Terna tibi haec primum triplici circumdata filo
Licia circumdo.

Licia enim dicta sunt *ligia.*

V. 9. SOLLICITANDO ATQUE POLLICITANDO EORUM ANIMOS LACTAS: Hinc etiam oblectatio dicitur. *J.* LACTAS: Quasi teneros animos. Lactare est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere, unde et delectare et oblectare dicimus.

V. 10. AC MERETRICIOS AMORES NUPTIIS CONGLUTINAS: Vide oratorie agi. Ut gravius Critonem accuset, Simo nunc defendit filium, quem iam dudum increpaverat. *J.* AC MERETRICIOS AMORES: Peius lenocinio crimen ingessit, non amicam facere de meretrice, sed coniugem. *J.* NUPTIIS CONGLUTINAS: Hoc gravius est lenocinio.

V. 11. METUO, UT SUBSTET HOSPES: Ut ne non. Lucilius:

Metuo, ut memoriam retineas.

Et bene HOSPES ait, non *homo* vel *Crito.* Est enim in ipso nomine causa diffidentiae.

V. 8. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 73.

A iam

2 ... volunt

A. Mutta ...

Teuber (1881) p. 19 zu P. veniam petenti

Nón ita arbitrére: bonus est híc vir. SI. Hic vir sít bonus? 915.
Ítane adtemperáte evenit, hódie in ipsis núptiis
Út veniret, ántehac numquam? Est véro huic credendúm, Chreme.
PA. Ní metuam patrem, hábeo pro illa re íllum quod moneám probe.
SI. Sýcophanta. CR. Hem. CH. Síc, Crito, est hic: mítte. CR. Videat, quí siet.
Sí mihi perget, quaé volt, dicere, éa, quae non volt, aúdiet. 920.
Ego ístaec moveo aut cúro? Non tu tuúm malum aequo animó feres?

V. 12. NON ARBITRERE: Id est, non arbitreris. *J.* BONUS EST HIC VIR: Cum pondere et distinctione inferendum. *J.* HIC VIR SIT BONUS?: Hic per ironiam: nec virum nec bonum esse dixit. *J.* HIC VIR SIT BONUS?: Mire poeta, cum oportuerit Critonem inimiciorem Chremi esse quam Simoni, sic rem inducit, ut notior ei sit, contra quem maxime venerat, atque ab eo defendatur, magis ut res progredi ad catastrophen possit.

V. 13. IN IPSIS NUPTIIS: In ipso articulo nuptiarum.

V. 14. UT VENIRET, ANTEHAC NUMQUAM: Plerumque casus imitatur industriam: et hoc saepe fit, ut etiam sedulo facta sint suspecta.

V. 16. SYCOPHANTA: Hoc est, quod minime volet sibi dici Crito. Nam ita locutus est supra:

Clamitent
Me sycophantam, hereditates persequi.

J. HEM: Principium iracundiae. Audivit enim, quod maxime vitabat, nam ut supra: *Clamitent me sycophantam.* *J.* HEM. SIC, CRITO, HIC EST: Mire hic Chremes traducit illum ab iracundia, dicendo sic eum esse. Menander: *Οὗτος αὐτός ἐστιν.* Et recte: quia naturae ignoscitur, voluntati non item.

V. 17. SI MIHI PERGIT, QUAE VULT DICERE: Graviter et mature.

V. 18. EGO ISTAEC MOVEO AUT CURO?: Est enim sycophantae perturbare rem bonam et curare malam. Hoc igitur dicitur cum *ἐποχλίσει:* Ego haec turbo aut cogito, quemadmodum tu dicis Simo? *J.* NON TU TUUM MALUM AEQUO ANIMO FERES?: Non filium, sed amorem in filio significat, an quia iratus est? Et quaeritur, an conveniant haec verba pro Pamphilo veniente.

V. 14. *Supra* Act. IV. sc. 5. v. 19 sq.

Nam, égo quae dico: véra an falsa audíerim, iam scirí potest.
Átticus quidam ólim navi frácta ad Andrum eiéctus est
Ét istaec una párva virgo. Tum ílle egens forte ádplicat
Prímum ad Chrysidís patrem se. SI. Fábulam inceptát. CH. Sine.
CR. Ítane vero obtúrbat? CH. Perge. CR. Tum ís mihi cognatús fuit,
Qui cúm recepit. Íbi ego audivi ex íllo sese esse Áticum.
Ís ibi mortuus ést. CH. Eius nomen? CR. Nómen tam citó tibi? Phania. CH. Hem,

---

V. 23. *CH. perge tu. CR. ís mihi cognatús fuit.*
V. 25. *Ís ibi mortuus ést. CH. eius nomen? CR. nómen tam cito? P. Phánia. CH. hem.*

Immo enim conveniunt: nam quanto magis dissimulat favorem, tanto plus aequirit fidei ad ea, quae loquitur.

V. 19. IAM SCIRI POTEST: Addidit et temporis celeritatem et magna maturitate dixit.

V. 20. ATTICUS QUIDAM OLIM NAVI FRACTA: Haec pars argumenti est, quae et supra iam dicta.

V. 21. FORTE APPLICAT: Proprie de naufrago in littus eiecto atque egenti dicitur.

V. 22. PRIMUM AD CHRYSIDIS PATREM: Quid est PRIMUM, an quia postea mortuus est? *S.* FABULAM INCEPTAT: Aut ad comoedíam rettulit FABULAM, quia fabula comoedia, et quia argumentum quasi fábulae narratur, aut certe ad irrisionem narrationis dicit. Etenim OLIM fabulae proprium, ut Horatius:

Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum.

V. 23. ITANE VERO OBTURBAT?: Si subdistinguit, interstrepit accipe, si non distinguit, evertit intelligas. *S.* ITANE VERO OBTURBAT?: Potest: ITANE VERO, subdistingui, et sic cum comminatione inferri: OBTURBAT.

V. 24. IBI AUDIVI EX ILLO: Magna confirmatio veritatis est.

V. 25. NOMEN TAM CITO TIBI?: Non negantis est, sed difficile se dicturum ostendit. *S.* PHANIA: Hoc ita dicit Crito, ut nemo audíret, scilicet adhuc dubitans, an ipse sit.

V. 14. *Horatius Satir.* lib. II. sat. 6. v. 79.

Perii. CR. Verum hercle opinor fuisse Phániam: hoc certó scio,
Rhamnúsium se aiébat esse. CH. O Iúppiter. CR. Eadem haéc, Chreme,
Multi álii in Andro tum audívere. CH. Utinam id sít, quod spero. Eho, díc mihi,
Quid eám tum? suamne esse áiebat? CR. Non. CH. Cuiam ígitur? CR. Fratris fíliam.
CH. Certé meast. CR. Quid ais? SI. Quid tu ais? PA. Árrige auris, Pámphile.
SI. Qui crédis? CH. Phania íllic frater meús fuit. SI. Noram ét scio.
CH. Is hinc béllum fugiens méque in Asiam pérsequens proficíscitur.

V. 27. *sese aíbat.*
V. 28. *Multi álii in Andro audívere.*
V. 29. *aíbat.*

V. 26. HEM: Sunt qui putant Simonem dicere, irascentem filio, Critonem submonenti. *J.* PERII: Hoc Pamphilus post iracundiam patris. An Chremis est dolentis vel ad eius mentionem vel quod in filiam pene peccarat? *J.* VERUM HERCLE OPINOR FUISSE: Hoc adhuc cunctanter est dictum: ideo indiget confirmatione.

V. 27. RHAMNUSIUM SE: Piraeeus et Rhamnus et cetera huiusce modi maritima Atticae oppida intelligenda sunt. Rhamnus pagus Atticae.

V. 28. MULTI ALII IN ANDRO: Hoc testimonium caecum dicitur. Testimoniorum enim modus duplex est, manifestus et caecus. Manifestus est, qui certos testes et praesentes habet, caecus, in quo multitudinem aut civitatem dicimus scire, ut Cicero: *Testis est tota Sicilia*, quod tamen audientem consternat. Est etiam in caeco ius iurandum tabulae absentisque personae.

V. 29. CUIAM IGITUR?: Vetuste CUIAM, quod omnibus generibus et casibus servit.

V. 30. ARRIGE AURES, PAMPHILE: Translatio a pecudibus, quibus verbis intendit accipiendam esse vocem. *J.* ARRIGE AURES, PAMPHILE: Hoc Simo videtur dicere; ut alii putant, ipse sibi Pamphilus.

V. 31. NORAM ET SCIO: Noram Phaniam, scio fratrem fuisse. Ergo et ad personam et ad rem rettulit.

V. 32. MEQUE IN ASIAM PERSEQUENS PROFICISCITUR: Bene IN ASIAM, ubi bellum non erat, sed in Graecia, et PERSEQUENS

V. 27. Cicero.

Tum illám relinquere híc est veritus. Póst illa nunc primum aúdio,
Quid illó sit factum. PA. Víx sum aput me: ita ánimus commotúst metu,
Spe, gaúdio, mirándo hoc tanto tám repentinó bono. 35
SI. Ne istám multimodis tuam ínveniri gaúdeo. PA. Credó, pater.

V. 33. *Tum illam híc relinquere véritus est. postílla nunc primum aúdio.*
V. 36. *Ne istám multimodis cívem inventam gaúdeo.*

dicit perseverationem sequentis ostendens. Persequitur enim, qui non desinit sequi. Virgilius:

Quae te sola, puer, multis e matribus ausa
Persequitur.

V. 34. VIX SUM APUD ME: Hoc est argumentum a sapientibus laetitiam vehementem in bonis moderandam, cum unus quisque gaudens ita perturbetur, ut apud se ipsum non sit. *J.* VIX SUM APUD ME: Non sum apud me, magis consuetudine quam ratione dicitur: aut forte sic dicit, quasi abierit animus et rursus redierit. *J.* ITA ANIMUS COMMOTUS EST METU: Duo carnifices futurarum rerum sunt, spes et metus. Dolor enim et gaudium praesentium rerum sunt. Virgilius:

Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque nec auras
Respiciunt.

Sed dolorem hic in laetitia non posuit, et mire ordinem servavit: sic enim se haec invicem sequuntur, et ἀσυνδέτως distinguendum est SPE GAUDIO, ut separatim inferantur.

V. 35. MIRANDO HOC TANTO, TAM REPENTINO BONO: MIRANDO, dum miror, et est participium.

V. 36. NE ISTAM MULTIS: NE, nimis. Cicero: *Ne isti vehementer errant.* Salustius: *Ne ista nobis mansuetudo et misericordia.* *J.* GAUDEO: Gaudemus nostris, gratulamur alienis, ut Salustius: *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* *J.* NE ISTAM MULTIS: Non MULTIS MODIS INVENIRI GAUDEO, sed TUAM INVENIRI GAUDEO. Alii: MULTIS MODIS TUAM INVENIRI GAUDEO, sed non: INVENIRI GAUDEO. *J.* INVENIRI GAUDEO: Hic iam redit in gratiam Simo cum filio, nisi forte patrem socerum appellat, ut Turnus apud Virgilium:

V. 3. *Virgilius* lib. IX. v. 217.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 733.
V. 20. *Cicero in L. Catil.* orat. II. Cap. 3. §. 6.
V. 21. *Salustius Catil.* Cap. 52.

V. 23 Salustius

L. Havet in Rev. d. phil. VII (1890) S. 89: – ∪∪ – nodum in scirpo,
in sano facere ulcus.

Fr. Marx in Iuven. Stud. (?) S. 5 (S. A.):
– ∪∪ nodum in scirpo insane quaerere vultis (schlechter Vers, eher: – n. i. scirpo ni insane – –)

CH. At mi únus scrupulus étiam restat, quí me male habet. PA. Dígnus es
Cum tuá religione ódium. Nodum in scírpo quaeris.
CR. Quíd istuc est?
CH. Nomén non convenít. CR. Fuit hercle huic álind parvae. CH. Quód, Crito?
Num quíd meministi? CR. Id quaéro. PA. Egon huius mémoriam patiár meae
Volúptati obstaré, cum ego possim in hác re medicarí mihi?
Non pátiar. Heus, Chremé, quod quaeris, Pásibulast.
CR. Ipsást. CH. East.

V. 41. *Voluptáti obstare, cum égomet possim.*
V. 42. *Pásibula.*

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus.

Sed quo modo infra dicit: *Quid restat, pater?* an restat ideo, quia haec iam maior pars reconciliationis est. *J.* CREDO, PATER: Incertum, utrum, cui gratulatur, Simo sit, quamvis Pamphilus respondeat: potest enim Chremes et pater videri. *J.* CREDO, PATER: Sic responderi solet dicenti: *Gaudeo.*

V. 37. AT MIHI ETIAM UNUS SCRUPULUS RESTAT: At discretivum est superiorum dictorum. SCRUPULUS a scrupulo lapide dictus lapillus minimus. Nam nimis molestae sunt pedibus scrupulosae viae, ut Virgilius:

Scrupea tuta lacu nigro nemorumque tenebris.

J. ETIAM: Pro adhuc. *J.* DIGNUS ES CUM TUA RELIGIONE ODIUM: Aut DIGNUS ODIO, aut accusativus pro ablativo casu est positus pro ODIO, aut separatim ODIUM legendum est, ut sit: dignus, qui male habearis.

V. 38. NODUM IN SCIRPO QUAERIS: Scirpus palustris res est levissima. Lucilius in primo:

Nodum in scirpo insane facere vulgus.

Est autem sine nodo et levis iunci species. Alibi ipse: *Reddunt curatura iunceas.* Plautus: *Scirpos induitur ratis.*

V. 46. ID QUAERO: Rursus Crito obliviosus est, utpote alienarum rerum.

V. 41. VOLUPTATI OBSTARE: Est nunc laetitiae et gaudio.

V. 42. HEUS, CHREMES: HEUS dicendum erat, quia Chremes Critonem intuebatur.

V. 1. *Apud Virgilium Aen.* lib. XII. v. 50.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 238.
V. 21. *Plautus Aulul.* Act. IV. sc. 1. v. 9.

PA. Ex ípsa miliés audivi. SI. Omnís nos gaudere hóc, Chreme,
Te crédo credere. CH. Íta me di ament, crédo. PA. Quid restát pater?
SI. Iam dúdum res reddúxit me ipsa in grátiam. PA. O lepidúm patrem.
De uxóre, ita ut possédi, nil mutát Chremes. CH. Caussa óptumast,
Nisi quíd pater ait áliud. PA. Nempe id. SI. Scílicet. CH. Dos, Pámphile, est
Decém talenta. PA. Accípio. CH. Propera ad fíliam. Eho mecúm, Crito:
Nam illám me credo haud nósse. SI. Cur non íllam huc transferrí iubes?
PA. Recte ádmones. Davo égo istuc dedam iám negoti. SI. Nón potest.
PA. Qui? SI. Quía habet aliud mágis ex sese et máius. PA. Quidnam? SI. Vínctus est.

V. 47. *Nisi síquid pater ait áliud.*

V. 43. EX IPSA MILIES AUDIVI: Duas res ostendit Pamphilus: et quam verum sit, quod ex ipsa saepe audiverat, et quam sua sit Glycerium. *J.* OMNES NOS GAUDERE HOC, CHREME: Aut HOC correpte, aut HOC producte, ut sit hac re gaudere. Et gaudere nostris est, ut supra annotavimus, alienis vero gratulari. Salustius: *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* Plus est ergo gaudere, quam laetari.

V. 44. QUID RESTAT, PATER?: Hoc est, ne irascaris.

V. 45. O LEPIDUM CAPUT: In quo leporis est plurimum, lepidus dicitur. Nam lepos est venustas.

V. 47. NEMPE. SCILICET: NEMPE et SCILICET dicentes manu et vultu dotem significant, quod mox intelligit Chremes. Alii *ἀπὸ τοῦ* SCILICET Chremetis personam faciunt. *J.* DOS PAMPHILI EST: Id est, Pamphilo pro uxore dabuntur decem talenta.

V. 48. ACCIPIO: Ille nisi dixisset: ACCIPIO, dos non esset. Datio enim ab acceptione confirmatur, nec potest videri datum id, quot non sit acceptum. *J.* EHO: Hic EHO admiratio est intentionis ad id, quod dicturi sumus.

V. 50. DAVO EGO ISTUC DEDAM IAM NEGOTII: Addidit et temporis celeritatem.

V. 51. QUI?: Quam ob rem?

PA. Patér, non recto vínctust. SI. Haud ita iússi. PA. Iube solvi, óbsecro. 955.
SI. Age fíat. PA. At matúra. SI. Eo intro. PA. O faústum et felicém diem.

V. 52. *At ita iússi.*
V. 53. *at matúre.*

V. 52. PATER, NON RECTE VINCTUS: Id est, non iuste. Sed hic ad causam rettulit NON RECTE, senex vero ad rem rettulit. *J.* HAUD ITA IUSSI: Quia quadrupedem stringi iusserat, quasi recte ac diligenter. Et hoc ipsum non vacat: nam iam ioculariter loqui et minus irascentis est et placabilis animi. *J.* 5 HAUD ITA IUSSI: Eleganter lusit ad *ἀμφιβολίαν*, et simul ostendit, quam propitius sit Pamphilo pater et quam facile veniam Davo impetrare possit ab eo, quippe qui iam etiam iocetur. Pamphilus autem dixerat: NON IUSTE: ille sic respondit, quasi dixerit: *Non diligenter vinctus est.* Et HAUD ITA IUSSI: Sic enim praeceperat: *Quadrupedem constringito.*

Ter. V. 10.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

CHARINUS. PAMPHILUS.

CH. Proviso, quid agat Pámphilus: atque eccum. PA. Áliquis forsan mé putet
Nón putare hoc vérum: at mihi nunc sic esse hoc verúm lubet.
Égo vitam deorúm propterea sémpiternam esse árbitror,

V. 2. *verúm liquet.*
V. 3. *Égo Deorum vítam eapropter sémpiternam esse árbitror.*

V. 1. PROVISO QUID AGAT PAMPHILUS: ATQUE ECCUM: Haec scaena alterum generum Chremeti comparat, ne aut Charinus tristis recedat, aut non provisum videretur Philumenae. *J.* PROVISO QUID AGAT: Hoc colloquium per compendium fabulae inducitur, ut una narratione etiam negotium Charini transigi possit. *J.* PROVISO QUID AGAT: Dupliciter res ab oculis spectatorum moventur. Aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. *J.* PROVISO: Duo significat et p r o v i d e o et p r o c e d o.

V. 2. NUNC SIC ESSE HOC VERUM LUBET: Sic delicate pronuntiandum est et separatim distinguendum. *J.* AT NUNC MIHI SIC ESSE VERUM LUBET: Sensus hic est: Alii putent, ut volunt: ego autem verum esse confirmo, quod mihi lubet verum credere.

V. 3. EGO DEORUM VITAM PROPTEREA SEMPITERNAM ESSE ARBITROR: Omne quod habemus aut mutuum est aut proprium. M u t u u m est quidquid ad tempus habemus nec postmodum nostrum futurum est, ut uxor, domus, villa, servi et cetera in hunc modum: p r o p r i u m, ut virtus animi et bonum sempiternum, quod proprie de diis dicitur. Non enim aliunde venerunt, sed apud se ipsos sunt semper, et Epicurum secutus hoc dixit. Proprie ergo de diis s e m p i t e r n u m dicitur. Nam inter s e m p i t e r n u m et p e r p e t u u m hoc interest, quod sempiternum ad deos, perpetuum proprie ad homines pertinet. *J.* EGO DEORUM VITAM PROPTEREA SEMPITERNAM ESSE ARBITROR: Hanc sententiam totam M e n a n d r i de *Eunucho* transtulit et hoc est, quod dicitur, c o n t a m i n a r i n o n d e c e r e f a b u l a s. *J.* EGO

q. Martel: p. 26.

Quód voluptates córum propriae súnt: nam mi immortálitas
Pártast, si nulla aégritudo huic gaúdio intercésserit.
Sét quem ego mihi potíssumum exoptém, nunc cui haec narrém, dari?
CH. Quíd illud gaudi est? PA. Dávom video. Némost, quem mallem, ómnium:
Nam húnc scio mea sólide solum gávisurum gaúdia.

V. 6. *optem, cui nunc haec narrém, dari.*

DEORUM VITAM: Non dixit, quod scit, sed quod verum putet. Et est *δόγμα Ἐπικούρειον*, quod a ceteris philosophis repudiatur de otio deorum ac perenni voluptate.

V. 4. PROPRIAE SUNT: Perpetuae, sempiternae, quae non sunt accommodatae ad tempus ac mutuae. Sic et supra:

Nihilne esse proprium cuiquam?

V. 5. SI NULLA AEGRITUDO HUIC GAUDIO INTERCESSERIT: Scilicet secundum supra dictam sententiam: Si propria, inquit, haec fuerit voluptas, deus sum.

V. 7. QUID ILLUD GAUDII EST?: In aliis Davi persona infertur.

V. 8. NAM HUNC SCIO MEA SOLIDE SOLUM GAVISURUM GAUDIA: *Ἀρχαϊσμός.* *Ϛ.* SOLIDE SOLUM: Figura *παρόμοιον.*

V. 6. *Supra* Act. IV. sc. 3. v. 1.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

DAVOS. PAMPHILUS. CHARINUS.

DA. Pámphilus ubinam híc est? PA. Dave. DA. Quís homost? PA. Ego sum. DA. O Pámphile.
PA. Néscis, quid mi obtígerit. DA. Certe: sét quid mi obtigerít scio.
PA. Ét quidem ego. DA. More hóminum evenit, út, quod sim nactús mali,
Príus resciscerés tu, quam ego illud quód tibi evenít boni.
PA. Méa Glycerium suós parentis répperit. DA. Factúm bene. CH. Hem.
PA. Páter amicus súmmus nobis. DA. Quís? PA. Chremes. DA. Narrás probe.

V. 1. *DA. Pámphilus ubinamst? P. híc est, Dave. D. quís homost? P. ego sum Pamphilus.*
V. 4. *quam ego tíbi quod evenít boni.*

V. 1. PAMPHILUS UBINAM HIC EST?: In hoc actu mira arte ea, quae restant de comoedia breviter explicantur et designantur duorum sociorum binae nuptiae. *J.* PAMPHILUS UBINAM HIC EST? DAVE. QUIS HOMO EST?: In affectu gaudentis Pamphili et Davi gratulatione cognitionem rerum Charino praebuit, cuius persona parce utitur per compendium.

V. 2. CERTE: ID SCIO QUID MIHI CONTIGERIT: Scio, id est, persensi.

V. 3. MORE HOMINUM: HOMINUM abundat. *J.* MORE HOMINUM EVENIT, UT QUOD SIM NACTUS MALI: Quia fama mali celerior quam boni, id est, ut facilius mala quam bona nuntientur. Ad hoc ergo dixit, quod ille prior scierit quod esset vinctus, quam ipse Glycerium cognitam cognosceret.

V. 5. MEA GLYCERIUM SUOS PARENTES REPPERIT: Haec ita narrantur Davo, ut eadem opera etiam Charinus audiat.

V. 6. PATER AMICUS SUMMUS: Haec omnia, ut diximus, propter Charinum dicuntur, ut audiat. *J.* AMICUS SUMMUS: Deest *eius*.

PA. Néc mora ullast, quín eam uxorem dúcam. CH. Num ille sómniat
Éa, quae vigilans vóluit? PA. Tum de púero, Dave? DA. Ah désine:
Sólus est, quem díligant di. CH. Sálvos sum, si haec véra sunt.
Cónloquar. PA. Quis homo est? Ó Charine, in témpore ipso mi ádvenis.
CH. Béne factum. PA. Audistin? CH. Ómnia. Age, me in tuís secundis réspice.
Túus est nunc Chremés: facturum, quaé voles, scio esse ómnia.
PA. Mémini: atque adeo lóngumst, nos illum éxspectare, dum éxeat.
Séquere hac me: intus áput Glycerium nunc est. Tu, Dave, abí domum,

---

V. 7. *quín iam uxorem dúcam.*
V. 9. *Sólus es quem díligunt Di.*
V. 10. *Cónloquar. P. quis homóst? Charine.*
V. 11. *P. audisti?*

V. 7. NUM ILLE SOMNIAT EA, QUAE VIGILANS VOLUIT: Hinc Virgilius:

Credimus an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

V. 8. DESINE: Compendium attulit.

V. 11. BENE FACTUM: A gratulatione coepit. *S.* OMNIA: Compendium. *S.* AGE, ME IN TUIS SECUNDIS REBUS RESPICE: Haec sunt, quae absolute dicuntur et est commonitio. Sunt enim, qui felicitate elati ne respicere quidem velint amicos. Et RESPICERE est proprie retro aspicere, id est, quem praecedis felicitate, non obliviscaris.

V. 12. TUUS EST NUNC CHREMES: Lucilius in secundo:

Nunc praetor tuus est, meus si discesserit horno Gentilis.

V. 14. TU, DAVE, ABI DOMUM: Hi versus usque ad illum: GNATAM TIBI MEAM PHILUMENAM UXOREM, negantur Terentii esse, adeo ut in pluribus exemplaribus bonis non inferantur.

*V. 13. ATQUE ADEO LONGUM EST NOS ILLUM EXSPECTARE: Quia audacter et artificiose binos amores duorum adulescentium et binas nuptias in una fabula machinatus est: et id extra praescriptum Menandri, cuius comoediam transferebat, idcirco

V. 3. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 108.

Própera: adcerse, hinc qui aúferant eam. Quíd stas? quid cessás? DA. Eo.
Ne éxspectetis, dum éxeant huc: íntus despondébitur:
Íntus transigétur, si quid ést, quod restet. ω. Plaúdite.

V. 15. *Própere adcerse.*
V. 17. *Plaúdite*, omissa nota ω.

aliud in proscaenio, aliud post scaenam rettulit, ne vel iusto longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur.

*V. 14. SEQUERE HAC ME INTUS APUD GLYCERIUM: Iam post scaenam itur, quia ulterius in proscaenio nihil agitur.

V. 16. NE EXSPECTETIS, DUM EXEANT HUC: INTUS DESPONDEBITUR: Mire dicit, latenter se laudans, quo verbo avidum adhuc populum audiendi adeoque cupidum et intentum ostendit, ut finem comoediae evenisse non senserit.

V. 17. INTUS TRANSIGETUR, SI QUID EST, QUOD RESTAT: Artificiose poeta hereditatis iustam petitionem ex Critonis persona praetermisit, quae ei Glycerio cognita iure tribuebatur, ne vel parvae rei Critonis tractatu aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulae, ad laetum exitum spectans. *J.* SI QUID EST, QUOD RESTAT: Quia narratione dignum non est, quod Charinus rogat. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII ANDRIAM EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN FABULAS PUB. TERENTII.

IN ANDRIAM.

Cum omnes poetae virtutem oratoriam semper versibus exsequantur, tum magis duo viri apud Latinos, Virgilius et Terentius. Ex quibus, ut suspicio nostra est, magis Terentii virtus ad rationem Rhetoricae artis accedit: cuius potentiam per singulas comoedias, ut possumus, explicabimus. Ac prima nobis ea sit, quae et pueris semper est tradita. Andria igitur prologum habet.

PROLOGUS.

Prol. V. 1. Poeta cum primum animum ad scribendum appulit: Omnis prologus triplici inducitur caussa, vel ut argumentum fabulae possit exhibere, vel poetam populo commendare, vel ut a populo audientiam postulet. Sed his omnibus caussis Terentius non ita usus est. Habuit enim adversarium, veterem poetam, Luscium Lavinium, cuius comoediae cum non placerent, semper maledictis adversus comoedias Terentii pugnabat. Propter hunc igitur Terentius prologum semper inducit, ut eius maledictis respondeat. Quod si ita est, omnis prologus Terentii habet controversiam. Andria igitur controversiam tenet. Mos est uti ex Graeco in Latinum sermonem aliquid transferri liceat. Terentius comoediam Graecam Andriam cum transferret, adiunxit et Perinthiam, quae altera Graeca est comoedia. Fit ergo reus, quia non debuerat alteram comoediam contingere in comoediae alterius translatione. Isthaec controversiae qualitas, an iuste fecerit: cuius argumenta sic persequitur, ut per absolutam qualitatem habitus semper sit in disputatione tractatus. Is omnino, ut dixi, duplex est. Si feci, iuste feci: et feci, quia licuit per exemplum. Sed prius exordium sumitur, quod propositum ita est, ut poetam populo commendet. Aliter enim benivolentiam auditorum non potest comparare, nisi personae suae pudorem

honestatemque declaret. Est igitur ad comparandam benivolentiam sumptum principium. *I.* POETA CUM PRIMUM ANIMUM: Benivolentia Rhetorica certe captatur ex nostra persona. Hoc supra positis verbis expositum est, cum docuit sibi pudorem propositum, et certam gloriam captaturam. Unde a persona adversarii, cum eius impudentia declaratur, hoc subiunxit.

V. 4. VERUM MULTO ALITER INTELLIGIT. NAM IN PROLOGIS SCRIBUNDIS OPERAM ABUTITUR: NON QUI ARGUMENTUM NARRET, SED QUI MALEVOLI VETERIS POETAE MALEDICTIS RESPONDEAT. Huc usque principium est habitum a nostra persona, et ab adversariorum. sequitur propositio quaestionis: sed primo permissio.

V. 8. NUNC QUAM REM VITIO VORTANT: Haec dicit quaestionem praemittens. Proponit autem ita, ut cum argumento quaestionem solvat. Quaestionem proponere videtur:

V. 9. MENANDER FECIT ANDRIAM ET PERINTHIAM, QUI UTRAMVIS ETC. Quaestionem illam supra diximus esse, quia non debuerit ex duabus comoediis Graecis, unam Latinam scribere. Et huic respondit ita, quod liceat: ac primum unam dicit, quamvis duae sint, quae inter se quoque quadam cognatione conveniant. Hoc enim dixit:

V. 9. MENANDER FECIT ANDRIAM ET PERINTHIAM, QUI UTRAMVIS RECTE NOVERIT, AMBAS NOVERIT: NON ITA DISSIMILI SUNT ARGUMENTO, ET TAMEN DISSIMILI ORATIONE SUNT FACTA AC STILO. Licet duae sint numero, in unam tamen rationem conveniunt. Quod ita est, quae ex Perinthia in Andriam convenerunt, ad Andriam iure translata sunt, unde non videtur aliter fecisse, quam liceat. Nam cum liceat ex una comoedia Graeca unam Latinam scribere, hic quodammodo ex Andria Graeca Andriam fecit Latinam: et quidem ex Perinthia tulit, quae in Andriam convenirent. Igitur adversarii id vituperare audent? Adiicit argumentum absolutae qualitatis, uti supra diximus: quia quae fecit, per exemplum fecit.

V. 18. QUI CUM HUNC ACCUSANT, NAEVIUM, PLAUTUM, ETC. Et quoniam semper exemplis laborandum est, ne tamen sumamus, quae aliquando reprehensa sunt, adiecit:

V. 20. QUORUM EXOPTAT AEMULARI NEGLIGENTIAM POTIUS, QUAM ISTORUM OBSCURAM DILIGENTIAM. Subiungit postea Epilogorum virtutem ut liberatus a culpa terrere incipiat adversarios: et honeste ostendit, adversarios multa peccare, sed illa se nolle maledicere. Concludit a precibus, ut benevolentiam ab audientia populi petat.

V. 24. FAVETE: Simul pollicens quasi quiddam praemium de comoediis futuris, si fuerit libenter auditus. Hactenus controversia tractata est.

V. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM: Sensus hic est: cum primo poeta comoediam scribere voluit, hoc tantummodo arbitratus est negotii sibi dari, ut placerent populo comoediae, quas

fecisset. Ergo quod sequitur: VERUM ALITER EVENIRE MULTO, ille sensus est, ut hoc solum sibi crederet propositum, ut comoediae suae placerent. Et illud, ut adversario debeat respondere. Ergo IN PROLOGIS SCRIBENDIS OPERAM ABUTITUR, hoc est, valde utitur opera prologorum. Non ut argumentum narret, quod prologorum est semper officium: sed ut semper malivoli poetae maledictis respondeat. Adiecit VETERIS POETAE, quo facilius hominem ex vetustate notare posset, qui cum vetustate commendatus non sit, et notus per maledicta, invidere videatur.

V. 8. QUAM REM VITIO DENT: Hoc est, quam rem culpent, et accusent.

V. 11. NON ITA DISSIMILI SUNT: Vult simile esse argumentum duarum comoediarum, non tamen plurimum dissimile. Et ne Menandrum accusare videatur, qui pene ex uno argumento duas comoedias fecerit, adiunxit, quod ad eius laudem maxime pertinebat: DISSIMILI ORATIONE AC STILO.

V. 13. QUAE CONVENERE IN ANDRIAM: Multa enim conveniunt: haec igitur Terentius in Andriam transtulit.

V. 17. FACIUNT NE INTELLIGENDO: Hoc est, quasi plurimum intelligendo.

V. 26. QUAS FACIET DEINTEGRO: Hoc est, deintegro cum unam Graecam in unam Latinam transtulerit. Nunc enim transtulit quasi duas, atque ex hoc videtur illud Terentius declarasse, quod fecerit iure fecisse, et per exempla. Verumtamen iam non esse facturum, ut de duabus comoediis unam comoediam faciat.

V. 27. SPECTANDAE: Hoc est probandae *S.* EXIGENDAE: Foras mittendae.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

Prima scaena huius comoediae caussam continet quasi deliberativam, ubi certum consilium exploratumque mandat servo dominus. Ne tamen hoc iniustum consilium sit, quod ex deliberatione videtur inventum, ex narrationis partibus colligitur quod iustum. Habet quidem finem haec scaena, imperium atque mandatum, quod servo detur. Sed ne imperii atque mandati iniustitia sit, caussae est consilium sumptum; ubi similiter qualitas est, an iniustum consilium sit. Sed iam ut ad speciem veniamus, mandat servo dominus, bene ut adsimilet nuptias. Consilium autem id est: v. 130. ET NUNC ID OPERAM DO [UT] PER FALSAS NUPTIAS VERA OBIURGANDI CAUSSA SIT, SI DENEGET. Consilii ratio quaerenda est, quae subponitur sic. Filium credo amare meretricem. Haec ratio per coniecturam tractatur, an filius amet meretricem. Omnis igitur scaena in hoc consumitur, ut argumentis coniecturalibus colligatur, filium amare. Quare

coniectura consilium suum probat, ut filium debeat obiurgare si si amat. Quo consilio probat et iustum declarat imperium, quo est servo imperaturus, ut bene assimulet nuptias. Haec per singulorum capita versuum plenius aperientur. Primum ne quid turpe dominus adversus filium servo mandare videatur. Siquidem ille filius, hic servus est. Non illa vulgaris abiecta persona servi est, neque in condicione vivit, neque in turpi officio servitutis: sed cuius animus et integritas fuerit per officia completa liberalis. Hoc igitur tangit Simo, cum laudat servum Sosiam: et dicit opus esse non arte, sed his potius rebus, quas in eo semper agnovit, fide et taciturnitate. Nam fides est, ut compleat quae mandat: taciturnitas autem necessaria videtur, ut caveat. Sed parva laus data servo videtur, quem coegit dominus imposita mandata servare. Sed quoniam apud servum bonum duntaxat potuit esse consideratio, quod dominus maior sibi, nescio quid, adversus minorem dominum imperaverat. Cuius si non esset, imperium adulescentis aetatemque timere deberet, quia illi post senis mortem erat dominus futurus. Idcirco laborat senex. Primo in animum suum servi animos inclinare dicit. Ergo ex illo tempore, quo emptus servus sit, se iusta et clementia sine duris laboribus imperasse.

V. 8. Ego enim POSTQUAM TE EMI A PARVULO, inquit. Vere enim praestat, quia ei praestat, qui mereatur. Nam circa iuvenem inofficiosum imperare, fortasse imperantis est metus. Et cum dixit A PARVULO, utique beneficiorum suorum longum tempus ostendit; deditque ei continuationem praestandi. Hinc illud in Iugurthino: *Parvum ego te Iugurtha, amisso patre, et sine spe et sine opibus in meum regnum excepi.* Adiecit autem ad cumulum beneficiorum, non quod tantum bene servierit, cum ei dominus clementiora quae fuerant, imperaret: sed quia ex servo fecerit liberum.

V. 10. FECI EX SERVO UT ESSES LIBERTUS MIHI: Summum etenim pretium servientibus videtur esse libertas. Et quoniam omnis libertus patrono debet servitutem, ideo adiecit MIHI non Pamphilo, hoc est non filio. Ut ille non crederet, licet libertum, se debere filio servitutem.

V. 11. QUOD SERVIEBAS LIBERALITER: Pulchre hoc videtur adiunctum, ut non propter alias caussas dominus dedisse videatur. Sed quia hanc semper habuerit in servitutis condicione voluntatem liberaliter omnia quae iussa fuerant, implere.

V. 12. SUMMUM PRETIUM PERSOLVI TIBI: SUMMUM PRETIUM dixit libertatem. et ita debitorem iam servum ad domini officia fecit, sicut in servo dominus quod habebat exsolvit.

V. 27. *Salustius in bello Iugurthino* Cap. 10.

V. 13. In memoria habeo: Recte servatum a servo, ut in memoria habere diceret: neque enim domino referre gratias potest, nisi sola officiorum restitutio in memoria perseveraret. *J.* Haud muto: Mihi videtur iuris rationem respicere. Ingratus enim libertus a patrono revocari in servitutem potest. *J.* Gaudeo si tibi quid feci: Vehementer servus se gaudere dixit, si ex factis suis domini reddiderit voluntatem, et simul duo tempora coniunxit, ut non solum fecisse, sed et facturum esse declararet.

V. 15. Adversum te: Apud te intellegendum. Quidam enim, quoniam supra dixerat quod serviebas liberaliter, hoc intelligunt, ut libere quoque diceret, quae sentiebat: has propterea voces ex libertate prolatas, in convitium aut iniuriam secundum rationem veritatis proferret. Quod si ita est, dicta sunt a servo contra dominum: ideirco intellegunt adversum te, contra te. Sed melior est interpretatio superior. Est vero huc usque figura *συναθροισμός*, quod est congregatio criminum vel beneficiorum, ad commovendos animos.

V. 17. Quasi exprobratio est: Beneficiorum commemoratio cum ostenditur, ingrati exprobratio dicitur.

V. 19. Primum in hac re praedico: Ante quam narrationem incipiat ponere, summam primo proponit, quae talis est: Quas credis has, non sunt verae nuptiae. Partitur hic senex, eaque partitio triplex est. Eo pacto et gnati vitam, et consilium meum cognosces, et quid facere in hac te re velim. Ergo secundum supra divisionem positam gnati vita cum exponitur, coniecturalia continet argumenta. Consilium cum exponitur, per qualitatem dicitur. Quid facere in hac te re velim. Similiter qualitatis ratione consistat. Utraque autem qualitas negotialis est. Incipit primo nati vitam.

V. 23. Nam is postquam excessit ex ephebis: Excessit ex ephebis, tempus pueriles aetatis excessit. Hic argumenta coniecturalia diligenter debemus advertere, quod Pamphilus videtur amare meretricem. Argumentorum loci traduntur alii esse artificiales, alii inartificiales. et inartificiales quidem ex auctoritate sumuntur vel opinione: artificiales vero aut a personis aut a negotiis. Cum autem omne argumentum rei dubiae faciat fidem, his vel nostram vel adversariorum caussam confirmamus vel infirmamus. Quorum loci sumuntur ante rem quidem unde agitur, a persona, a caussa, a tempore, a loco, a materia, a modo, a ratione. In re unde agitur, a toto, a parte, a specie, a differentia, a proprio, a diffinitione, a nomine. Circa rem unde agitur, a simili, a dissimili, a pari, a contrario, a maiore, a minore, a praecedente, ab eo quod est simul, a conse-

---

V. 11. *Supra* v. 11.

quente. Post rem vero, ab eventu, a iudicatis. Qui loci ideo communes dicuntur, quia in omni genere caussarum ex his argumenta duci possunt. Nam a personis consideratur pátria, nomen, genus, corporis habitudo, mores, vita, amicitia, aetas, incessus, vultus. Vel aliter a persona nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia, facta, casus et orationes.

V. 28. PLERIQUE OMNES: Apud antiquos ista dictio ponebatur: ut OMNES supervacuum fieret, et superior tantum sermo propriam significationem contineret.

V. 30. AD PHILOSOPHOS: Ad sapientiam atque doctrinam.

V. 31. NIHIL EGREGIE PRAETER CETERA: Hoc est, omnia aequaliter, nihil amplius ante omnia.

V. 33. NON INIURIA: Non sine caussa, id est iuste. Ius enim contrariam habet iniuriam.

V. 34. UT NE QUID NIMIS: Quidam arguunt Terentium, quod istam sententiam dixerit servus, quam sapientum summus ex septem protulisse dicitur. Quae quidem res non digna reprehensione. Nam primo omnium, in hominibus natura, id est sensus aequalis est. Ita concipere et servus potest cum virtutibus ingenium: quod omnibus sit aequale naturaliter attributum. Deinde fieri potest, ut ista sententia iam a sapiente dicta percrebuerit, et omnium in ore versetur. Non enim Terentius vel quilibet alius hanc comprehendit: unde et servus, non tamen ut callidus, auditam rem potuit in sermonibus collocare.

V. 35. SIC VITA ERAT, FACILE OMNIS: Honeste pater narraturus vitam filii sui suspectam, docet praeterito tempore integritate vivendi obscuram tenuisse in suis moribus disciplinam. Ex quo ostendit sibi curam semper fuisse, ut filii vitam cognosceret.

V. 40. HOC TEMPORE OBSEQUIUM: Et ex hac sententia intellegi datur, servum bonum esse atque sapientem. Ita et in superioribus et sapientis est concessa sententia. HOC TEMPORE autem quod dixit, mihi videtur ad omnia tempora spectandum. Nunquam enim non valet ista sententia.

V. 42. INTEREA MULIER QUAEDAM: Et haec interposita narratio demonstrandae personae caussa dicitur, quae ab oratoribus *digressio* nominatur: quoties a narrationis tenore in alia, narrandi necessitate, dilabimur.

V. 44. INOPIA ET COGNATORUM: Quorum debuerat ope auxilioque fulciri.

V. 45. EGREGIA FORMA ATQUE AETATE: Duo quae necessaria ad voluptatem fuerant, complexus est, ut et vultus et aetas placere potuisset.

V. 46. EI VEREOR NE QUID ANDRIA: Cautus servus cum adulescentem sciret, timuit mulierem, et vultu et aetate laudabilem.

V. 60. UNUS ET ITEM ALTER: Hic arguto intellectu tres accipiuntur. Nam UNUS utique numerum suum ostendit: ALTER

vero de duobus post unum alter est. Ita si alter est, duo significat, et unus praecessit. Quo interventu solvitur, quod postea dictum est: NAM III TRES TUM SIMUL AMABANT. Hoc et intellegi in Virgilio volunt:

Alter ab undecimo tum me iam acceperat annus. 5

Undecim enim numerum suum habent. ALTER vero ut diximus de duobus, hoc est, de duodecimo et tertiodecimo. Ut ista copulatio, *Alter ab undecimo*, tertium decimum annum significet, qui vicinus est pubertati, quo veri simile fieret, illum Veneri potuisse servire. 10

V. 52. ACCEPIT CONDITIONEM: Probavit scilicet quod offerebatur ab his. *J.* DEINDE QUAESTUM OCCIPIT: Deinde meretrix esse coepit. Cauta narratio. Docet se in omnibus filii factis semper adhibuisse curam et metum quam plurimum, ne in malos mores contubernio duceretur. Sumpsisse et officium pene servo- 15 rum, ut interrogaret servos contubernalium, et diu quaereret de filii moribus: nec prius requiesceret, quam disciplinam integram reperiret. Quibus iam rebus fidem facit ad futuram quaestionem: ut veri simile videatur esse, quod motus est in filium iuste, qui semper de moribus inquisitionem habuerit: nec aliquando integra 20 omnia reperiri potuerit iratus, eo quod Pamphilus amaret. Pulchre post interrogationem, nihil aliud a servis videtur esse responsum, nisi de aliis amatoribus. Ne tamen servorum respondentium calliditas Pamphilum celare videretur, et ipse interrogabat, uti prudens servus interrogatus de Pamphili nomine, facile 25 actus eius possit exponere. Quamquam iam signum fuerat castitatis, inter amatores non fuisse coenatum.

V. 62. ITEM ALIO DIE QUAEREBAM: Et hic perseverat similiter senis diligentia, ne unius diei iudicium circa disciplinam verum esse non possit. 30

V. 66. NAM QUI CUM INGENIIS CONFLICTATUR EIUS MODI: Confirmat per sententiam vitam filii et integram disciplinam. Negat esse melius eo ingenio, quod cum inter vitia versatur, suam teneat firmitatem.

V. 69. CUM ID MIHI PLACEBAT: Probat filii vitam non iu- 35 dicio suo tantum, ne videatur hoc fecisse amore, sed et testimonio civium ceterorum. Quae quidem res ad futuram quaestionem argumenta suggerit maxima: nam similiter eius filius iudicio patris et testimonio civium comprobatus est, quod nondum amare coeperit. 40

V. 70. LAUDARE FORTUNAS MEAS: Ubique fortunae attribuit, quod boni filii sunt, ut Sallustius: *Praeterea viro liberis satis fortunato.*

V. 5. *In Virgilio Eclog.* VIII. v. 39.

V. 72. QUID VERBIS OPUS: De moribus filii sui cum pronuntiatum civibus diceret, magnum testimonium et Chremetis ponit, quod ultro venit, quod unicam natam, quod cum dote summa filio promisit uxorem. Sequens enim videbatur, ut cum et ipse probatum filium sciret, optimam conditionem matrimonii non repudiaret. Ergo cum dicit PLACUIT, Chremeti conditionem optimam declarabat.

V. 79. BEASTI: Beatum fecisti.

V. 83. NONNUNQUAM CONLACRUMABAT: Has lacrumas fundebat Pamphilus propter eam familiaritatem, quam habebat ex coniunctione eius mulieris, quae Chrysidi charissima fuerat. Sed quoniam Chrysis mortua, salva autem illa, quam diligebat, ideo nonnunquam conlacrumabat, id est, cum aliorum lacrumis suas quoque miscebat.

V. 84. HUIUS MORTEM TAM FERT FAMILIARITER: Hoc est, sic dolet ut familiaris.

V. 86. HAEC EGO PUTABAM ESSE OMNIA HUMANI INGENII: Cum nondum argumentum aliquod officium malae ostenderat disciplinae, tamen dolor iam futura prorupit, cum esset admonitus falsa fuisse, quae ante credebat pietatis indicia.

V. 88. EGOMET QUOQUE EIUS CAUSSA: Ut quoniam filium perspexeram praebere ei lacrumas, quam non diligebat, ego quoque officium obsequiumque praestarem. *J.* IN FUNUS PRODEO: Hoc est, in obsequium funeris.

V. 89. NIHIL SUSPICANS ETIAM MALI: Hic auditorem mali interpositione suspendit, qui mitiori narratione tenebatur.

V. 91. ASPICIO ADULESCENTULAM FORMA: Et hic similiter duo tetigit: aetatem, quod ADULESCENTULAM dicit: et vultum, quod FORMAM posuit.

V. 92. ET VULTU, SOSIA: Quasi tertium, videtur adiecisse vultum. Namque forma naturalis facies: vultus vero animi motus, faciei ad tempus aptatus.

V. 98. PERCUSSIT ILLICO ANIMUM: Cum formam vidissem, cum lacrumas perspexissem, cum Chrysidis sororem hanc cognovissem, sum nescio quid, inquit, continuo suspicatus. *J.* Hoc ILLUD EST, HINC ILLAE LACRUMAE: Hinc illa sunt argumenta coniecturalia, quae supra diximus: veri simile esse filium amare meretricem, quod tam familiariter ad Chrysidem se adplicarat. quod eius tam familiariter fleret interitum. Hoc est enim quod dixit, HINC ILLAE LACRUMAE. Sed quoniam adhuc parva suspicio est, adiecit argumenta.

V. 102. INTEREA HAEC SOROR, QUAM DIXI: Nullum maius potest argumentum reperiri, quam quod subiungit, Pamphilum necessitate compulsum, amoris sui flammam non potuisse celare, quoniam in materia coniecturae, accusantis haec argumenta sunt semper, a voluntate, a summo ad imum. His enim tribus partibus nititur accusator. Hic autem voluntatis est quaestio. Ergo

probationes a summo ad imum suscipientur, quae continent dicta et facta et quod a doctoribus adiungitur, pathos. Namque pathos est supra, quod flevit. Facta sunt ista, quae subiunguntur, quod accurrit, quod mediam mulierem complectitur. Deinde dicta sunt, quod dixit: MEA GLYCERIUM, INQUIT, CUR TE IS PERDITUM. Ita omnia orator coniecturalia argumenta complexus est. Quamquam accedit et illa pars, quod ipsa Glycerium REIECIT SE IN EUM FLENS QUAM FAMILIARITER. Saepe etenim non solum nostris, sed nostrorum factis possumus accusari: ut cum de Verris animo quaereretur, an Ciceronem nollet esse accusatorem, quod Hortensius tantum laborabat, ut Ciceroni non daretur: accusat quoque palam sic, Verris hanc esse voluntatem, ne Cicero accusator exsisteret. Verum haec de argumentis. Omnis autem coniectura proprium hoc habet. nam argumenta cum ceteris videntur esse communia, haec et praeter argumenta habet a testibus probationem, haec etiam hic sunt, quippe cum dicat: VENIT AD ME CHREMES POSTRIDIE CLAMITANS SE INDIGNUM FACINUS COMPERISSE. Utique COMPERISSE: etiam ab aliis ista res dicta est, ut ipse hoc compererit. Ut testimonium quasi quaedam sit multitudo.

V. 110. REDEO INDE IRATUS ATQUE AEGRE FERENS: Bene indignationem totam argumentis excitatam sibi esse commemorat. Veruntamen dicit, se equidem credidisse, sed filium accusare non potuisse. Propterea derivatio caussae esse potuit: namque duae partes sunt, quae reum sunt solitae defendere. Derivatio caussae, quae Graece *μετάθεσις αἰτίας* dicitur. quam rem tractat senex, cum dicit ex persona filii: QUID FECI, QUID COMMERUI AUT PECCAVI, PATER? QUAE SESE IN IGNEM PROIICERE VOLUIT, PROHIBUI. SERVAVI. HONESTA ORATIO EST. NAM SI ILLUM OBIURGES VITAE QUI AUXILIUM TULIT. Purgationem filii sui et ipse confirmat per sententiam, ut iste videatur nunc irasci, qui aliquando alias admiserit caussas. Et est locus argumenti, qui dicitur a contrariis.

V. 117. VENIT CHREMES POSTRIDIE: Qui hoc facilius probatum omnibus doceat, continuo et Chremes venit: adiecit et CLAMITANS, ut indignatione ostenderetur verum esse compertum.

V. 118. INDIGNUM FACINUS COMPERISSE SE. Pulcre ex persona soceri indignum facinus dictum est, ut et ipse doleat Pamphilum esse corruptum, quippe cum ipse venerit prior, ut filiam pollicerctur.

V. 119. PRO UXORE HABERE HANC PEREGRINAM: Magna iustitia soceri, si quidem non Pamphilum dolet amare alteram, sed dolet pro uxore habere peregrinam. Considerat enim personam soceri, merito uxorem dolet alteram. *J.* EGO ILLUD SEDULO NEGARE FACTUM: Ne leniter credidisse videatur, et negasse dixit.

V. 120. ILLE INSTAT FACTUM: Ita comprobata res est, perseverante soceri testimonio. *J.* DENIQUE ITA TUM DISCEDO AB

illo: Iam apud socerum probatam rem dixit, quod filius amet: si quidem ipse qui promiserat, hoc cognito, socer filiam negavit.

V. 122. Non tu ibi gnatum: Deest, arguere aut accusare debuisti; et est ἔλλειψις, quae solet fieri aut nimia laetitia aut nimia tristitia. Hoc quidem magna procuratione perfectum est, ut iam servus credidisse videatur, quod amat filius. At vero senex, ut iustitiam suae iracundiae doceat, et hanc caussam non idoneam docet, qua filius accusandus esse videatur, sed iungit rationem.

V. 124. Tute ipse iis rebus finem praescripsisti pater: Potest enim filius dicere, uxorem nunc sum ducturus, tempus veniet, cum aliena lege et alienis moribus vivam. Interim sine, dum tempus est, meo me more vivere. Unde servus et hac re deiectus, obiurgandi interrogat caussas.

V. 127. Quis igitur relictus est obiurgandi locus. Et bene obiurgandi dixit: nam de crimine iam constat, quod amat filius, sed obiurgandi quaeritur locus.

V. 128. Si propter amorem uxorem non vult ducere. Hoc est illud, quod secundum proposuerat: *Simo et consilium meum cognosces.* Credit enim ad iracundiam hanc esse caussam, non quod amet filius — nam id aetatis est et temporis —, sed unde incipit caussa peccati, si propter amorem nolit ducere uxorem.

V. 130. Et nunc id operam do ut per falsas: Hoc est consilium, ut falsae nuptiae fingantur, quo et animus victus adulescentis circa amorem possit agnosci: simulque et Davi servi, qui favet plurimum Pamphilo, consilia falsa nuptiarum vanitate frustrentur.

V. 135. Magis adeo mihi ut incommodet: Ut mihi magis, inquit, noceat, quam filio prosit.

V. 137. Mala mens, malus animus: Quia occultum servum videbat aliquid facere, ut alteri noceat, non ut prosit: idcirco hanc adiunxit caussam, quod mala mens, malus animus, ista semper fecerit.

V. 138. Sin eveniat quod volo: Hic sensus est, quod volo veniet, illud scilicet, ut in Pamphilo nihil sit morae. Hoc iam restat ut Chremes exorandus sit.

V. 141. Nunc tuum est officium: Hoc est tertium, quod in propositione posuerat: *Et quid facere in hac re te velim:* ut bene scilicet assimulet nuptias, Davum terreat, filium observet, vel quid agat, vel quid consilii habeat.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Non dubium est quin uxorem nolit filius: Remansit senex, et hic secum loquens habet coniecturalem statum. Nam quaestio est, an uxorem nolit filius. Confirmat autem quod

nolit uxorem; et huius confirmationis argumentum hoc est quod dixit: ITA MODO DAVUM TIMERE SENSI. Dixi enim supra, quod non solum de factis nostris, ad coniecturam argumenta colligi possunt, verum et nostrorum.

V. 4. MIRABAR HOC SI SIC ABIRET: Haec scaena mandatum tenet, quanquam mandati caussa praecedit, quod amare dicitur filius. manet illa coniectura, quae similiter habet et argumenta et probationes suas, postea mandati actio est: ut quod observet Davus per mandata cognoscat. Egreditur namque non aspiciens dominum, cuius oratio talis fingitur, ut quaedam temere dicta proferat. Quod lenitatem domini latentem, suam et demonstrat calliditatem. quod miratus sit, verbum sibi a domino non esse factum, hoc est secum non locutum, neque aegre dominum tulisse, quod audisset non dari uxorem.

V. 8. AT NUNC FACIET: Hoc est, at nunc tecum loquetur.

V. 18. MEUM GNATUM RUMOR EST AMARE: Et haec omnis probatio est, an amet filius: sed coniecturalis probatio a testibus. Unum testimonii genus est rumor. Nunc autem rumorem ex relatione Chremetis Simo tenet. quippe cum supra dixerit: *Postridie venit clamitans indignum facinus se comperisse.* *J.* ID POPULUS CURAT SCILICET: Haec defensio est contra rumorem: veri simile non esse omnem populum de nescio cuius adulescentis amore cogitare.

V. 15. HOCCINE AGIS AN NON: Obscurus sensus, et tamen talis est: curae tibi est quod populus loquatur. denique hoc intellegit servus, et respondit domino, sibi curae esse, cum diceret: EGO VERO ISTUC. *J.* SED NUNC EA ME: Hanc defensionem, quam supra collocarat, et nunc memorat quod amare adulescentem criminis non sit, maxime ante nuptias. Ideo adiecit: NAM QUOD ANTE HAEC FECIT NIHIL AD ME ATTINET DUM TEMPUS AD EAM REM TULIT SIVI ANIMUM UT EXPLERET. Deinde incipit mandata obliqua oratione proponere. TUM SI QUIS ETC. MAGISTRUM dicit monitorem. Hanc rem quia oblique dixerat, Davus non intellexerat, itaque plane scire coepit.

V. 25. SI SENSERO HODIE QUICQUAM IN ISTIS NUPTIIS: Deinde cum minis mandat et verberibus: TE CAESUM DAVE IN PISTRINUM DEDAM. Et omnis admonitio est quae sequitur.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

V. 1. ENIMVERO DAVE: Haec scaena deliberativae vim tenet. Nam territus a domino seniore Davus deliberat, cui obtemperet: an adulescentis animo, an imperio senis satis faciat. Habet igitur deliberativae exordium, in qua exhortatio est. *J.* ENIMVERO, DAVE, NIHIL LOCI EST SEGNITIAE: SEGNITIA positum est, ut ea quae inventa sunt, non praetereantur. SOCORDIA vero, ut ea quae sunt necessaria corde inveniantur. quae ipsa exhor-

tatio a periculis incitatur. illis scilicet: QUAE SI NON ASTU PROVIDENTUR ME AUT HERUM PESSUMDABUNT. *Herum* autem dixit Pamphilum.

V. 4. NEC QUID AGAM CERTUM EST: Hinc incipit deliberativa, cuius partes sunt duae: PAMPHILUMNE ADIUTEM, AN AUSCULTEM SENI. Deinde partium tractatus: Si ILLUM RELINQUO EIUS VITAE TIMEO. EIUS VITAE, hoc dicit ne periclitetur. Scit enim amorem Pamphili ex alia parte. SIN OPITULOR, HUIUS MINAS: Senis videlicet: et adiecit necessitatem: CUI VERBA DARE DIFFICILE EST. Hic tractata est qualitas utriusque partis. Sed incidit coniectura, an falli senex possit. Hinc argumenta colliguntur, quod non potest: ideo, quia comperit iam de amore. quod infensius me servat, ne fallaciam ad nuptias faciam. Deinde ad qualitatem: quoniam etsi nihil ipse fecerit fraudis ac doli, dominus circa servum magnam habeat potestatem, ut ex nulla caussa inferat poenas. Apposuit etiam maiorem difficultatem, quod doceat, senem falli iam non posse, quod gravida est de Pamphilo ista mulier: quod ita se invicem diligunt, ut partus tollatur: quod etiam iam ista fabula fingatur, ut civis esse doceatur. quibus rebus iam amica ista ad nomen accedit uxoris. Quod si ita est, falli non potest senex. Atqui hac deliberativa utriusque partis unum tantummodo videtur invenisse Davus, ut Pamphilo cuncta narraret. Hoc solum et non sine periculo suo facit, si indicaverit patris filio voluptatem, ut conveniat Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

V. 1. AUDIVI ARCHILIS IAM DUDUM: Haec scaena mandatum tenet. Mittitur namque ancilla Mysis, ut obstetricem accersat. Paraturque habitus, ut Pamphilus terrentis patris orationem, qua adigere eum conatus ad nuptias, possit audire.

V. 2. TEMULENTA: Ebriosa. *Temetum* enim antiqui vinum dicebant. *J.* TEMULENTA ET TEMERARIA: Duo posuit, unum ad vitium accedens, aliud ad naturam. Nam temerarium naturae malum est, cui accedit, ut vino saepius obruatur.

ACTUS PRIMI SCAENA QUINTA.

V. 1. HOCCINE EST HUMANUM FACTUM AUT INCEPTUM: Haec scaena deliberationem habet, quae talis est. Adulescens amans, qui promisit se eam ducturum uxorem, a patre cogitur ut alteram ducat. deliberat quid faciat. Hic omnis deliberativae partes sunt, et ab ipso qui deliberat, percurruntur. Verum quoniam optima deliberatio est, cui alius persuasor accedit: idcirco

Mysis ancilla praesens invenitur, ut eius aspectu facile in unam partem memoria dominae eius, et sui amoris, possit incumbere. quippe cum hic ex una parte pater sit, cuius imperium filius debet implere: ex alia parte amor, qui vinculo sui animum adulescentis astringit. Saepissime autem exordium ab indignatione incipit. *J.* Hoccine humanum factum aut inceptum: Quam indignationem ita divisit, ut accusaret primo homines, deinde patrem. Postea iungit propositionem ipsam iniuriae.

V. 3. Uxorem decreverat se mihi dare hodie: In hoc adulescens collocat iniuriam, quod pater sibi nuptias repente mandaverit. Non quod nubere iniuria sit — quamquam esse videatur —, verum intellegit, si ante mandasset pater, consilium se facile adversum imperium patris invenire potuisse: ideo adiecit: Nonne oportuit praescisse me. Tangitur et illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem, ideo servata ratione pietatis communicatum oportuit. Sed cum animadvertit patrem cogere, ut ipse ducat uxorem, credit et Chremetem mutasse sententiam.

V. 7. Immutatum videt: Id est, mutatum. Nam motus species sunt, commutatio et immutatio. et est illud circa quantitatem, istud circa qualitatem. ut cum quis ex magno parvus sit, commutatus: si quis ex nigro albus, immutatus dicitur.

V. 8. Obstinate: Perseveranter, pertinaciter. *J.* Ut me a Glycerio miserum: Nominata ea, quam diligebat, continuo in calamitatem praesentem dolore gemituque prosiluit, ut Virgilius:

Aut si lux alma recessit, Hector ubi est?

Et

Dixit lachrumasque refudit.

Ita nominata iam Glycerio, quasi propositio rursus alterius partis effecta est. Cumque duos senes, patrem et socerum, supra ad imperium potestatemque posuisset, hic adversus tantam duorum propositionem, unum amicae nomen reposuit. Deinde rursus revertitur ad querelas. Intellexit enim se amori non posse obsistere. ideo subiungit: Adeon hominem esse invenustum aut infelicem. Ut iterum sit exclamatio, quod Chremetis affinitatem non possit evitare. Hic iam coniecturalis tractatus interponitur, cum Chremes veluti repudiatus saepe, non discedat, et cum rursus promittat uxorem.

V. 13. Quot modis contemptus, spretus: Melius de Pamphilo intellegimus, contemptus et spretus. Denique ipse adiungit: Hem repudiatus repetor. Deinde continuo coniecturae rationem: Aliquid monstri alunt. Hoc est, fortasse aliquid monstri inauditi nutriunt: quae res rapit auditorem ad diversa.

V. 15. Obtrudi: Inpingi, opponi.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 311.

V. 17. NAM QUID EGO DICAM DE PATRE: Rursus est officium de senibus mutuatus. nam cum primo de patre, mox de socero dixisset, interposito Glycerii nomine redit ad Chremetem. hinc de patre suggerit. Quaeritur autem de socero per coniecturam, quod filiam suam saepe polliceri cupiat repudiatam: de patre autem, quod segniter et negligenter de filii nuptiis cogitare videatur. Ita quod de patre supra generaliter dixerat: *nonne oportuit rescisse me ante*, nunc per speciem proponit.

V. 18. PRAETERIENS MODO MIHI APUD FORUM: UXOR TIBI DUCENDA EST PAMPHILE.

V. 23. QUID FACEREM: Modo autem tempus respirandi non habet * tunc patris imperio et praesentia territus respondere non potuit. *S.* QUID FACEREM SI ALIQUIS ME INTERROGET: Huic responsio datur: *Aliquid facerem ut hoc ne facerem.*

V. 24. SED QUID NUNC PRIMUM EXSEQUAR: Hic est propositio ipsius deliberativae per duas scilicet partes, an imperio obtemperet patris, an amori potius serviat.

V. 25. TOT ME IMPEDIUNT CURAE: Ab amoris parte haec sunt argumenta: primum necessitas. Amor, inquit, deinde humanitas: misericordia a parte patris, an imperio patris obtemperet.

V. 26. NUPTIARUM, inquit, SOLLICITATIO, TUM PATRIS PUDOR: Hoc est quod erubesco ex patre, et adiecit non leves caussas: primum quod pater, deinde quod bonus pater, obtemperare utique deberet. Bonum autem sic confirmat: QUI ME TAM LENI PASSUS EST ANIMO USQUE ADHUC, QUAE MEO CUMQUE ANIMO LIBITUM EST FACERE. Hac parte inclinatam sententiam declaravit: unde rursus oratio concluditur ob quaerelas.

V. 28. EINE ERGO ADVERSER MISER: Sed non iam electio consilii est, ut hoc facere velle videatur, verum obsistente amore rursus ad incertam sententiam devolutus est.

V. 29. INCERTUM EST, inquit, QUID AGAM. Optimo loco Mysis sese interponit, ut in parte aliqua adulescens vel praesentia Mysidis, vel commemoratione Glycerii possit inverti. Denique intercedit, et ut utiliter tristis cum interrogaret, exponit Glycerium aegram esse, duabus de caussis; ex dolore et sollicitudine. Hic dolor a partu ponitur: hoc enim dixit: LABORAT EX DOLORE. Maxuma enim adulescenti efficitur concitatio, si se propter amorem intellegat pati. Deinde adiecit sollicitudinem, cuius caussam ponit. quod olim constitutae sunt nuptiae, et vereatur ne illam deserat Pamphilus. His rebus perfecta persuasio est, ut amori adulescens potius debeat obtemperare. Denique concitatus iam unum elegit partem et proponit: EGONE ISTUC CONARI QUEAM. Hic rationes narrat, quibus non sit veri simile, quod amicam sit deserturus. Primum ne illa misera decipiatur, quae omnem vitam ei credidit, quam ille dilexerit, et pro uxore semper habuerit. Hoc ab utili est. Sequitur ab honesto: quoniam pudice eius doctum et eductum ingenium non debet necessitate

immutari. Huic rei quaestio opponitur, an hoc facere possit adulescens, cum in patris sit positus potestate.

V. 41. HAUD VEREAR, inquit, SI IN TE SOLO SIT SITUM: Adversus istam propositionem argumentum rursus supponitur, an fieri possit, quod coniecturale est, quod tali animo Pamphilus sit, ut neque inhumanus neque ferus sit, nec amet neque sine pudore sit. Quibus rebus per se nota omnia argumenta sunt, ut facile possit nosci adulescentem, et contra imperium patris, in amore fidem posse servare. Suggerit illa, quo magis adulescentem incendat, meritam esse Glycerium, ut eius Pamphilus memoriam contineret: UNUM HOC SCIO, MERITAM ESSE UT MEMORSIS SUI. Adiecit rursus adulescens suae memoriae: si quidem dicit in animo se haec, Chrysidis morientis et commemorantis Glycerium, scripta verba pertenere. In qua re allocutionis sunt praecepta et potestates: hoc est, quibus verbis potuit, ut Chrysis moriens ei commendaret Glycerium. Sed quoniam hoc profecit ad affectum, ut exinde profiteatur adulescens, se Glycerium non deserturum, singula excutenda sunt. Nam primum quo tempore locuta sit, non sine affectu est. MORIENS EUM, inquit: quae res habet maximam pietatem, cum postrema vox est: quod soli fuimus, et quod semotis omnibus. Plus enim fidei meae dedit, quando testem adhibere neglexit. Deinde sequitur ipsa oratio, quae magnum affectum tenet. Nam: MI PAMPHILE, inquit. Primo quod familiariter allocuta est, dicendo MI, deinde ipsa commendatio, quae duas ad misericordiam continet caussas, formam atque aetatem: quam rem et Simo laudaverit dicendo supra: *Ibi aspicio unam adulescentulam forma etc.* Ex his enim rebus omnis caussa pietatis est, et spes ad amorem.

V. 53. AD PUDICITIAM ET AD REM TUTANDAM: Ad pudicitiam, forma: ad rem tutandam, aetas. Sed melius utrumque ad pudicitiam, Nam neque forma neque aetas pudicitiam poterit custodire: ad rem tutandam sola aetas sufficit.

V. 51. QUOD EGO TE: Omnis allocutio has divisiones habet, quid velit et quid metuat. ita quod metuat supra positum est, et *aetate et forma*, nunc quid velit. *S.* QUOD EGO, inquit, NUNC TE PER HANC DEXTERAM ORO: Ipsum quod velit iungit cum precibus. Impetrabile enim fit, si quod volumus, in allocutione cum precibus collocemus. Ut,

Per has te lacrumas egomet dextramque tuam te:
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Non potuit enim per partes impetrabile facere, quod rogabat. Hic autem vide, quod in iure iurando collocat primo dexteram,

---

V. 26. *Supra* Act. I. sc. I. v.
V. 39. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 317.

quam tenebat, quae semper fidei testis est. Nam inde etiam Tullius: *Per dexteram tuam te oro, non tam in praeliis et in bellis, quam in pace et fide firmiorem.* Et ingenium simul adiecit et fidem: tum etiam ut pietatem captet, solitudinem mulieris, et ipsum postremo desiderium.

V. 56. NE ABS TE EAM SEGREGES, NEU DESERAS: Sunt autem duo NE ABS TE SEGREGES, ne non eam ducas uxorem: NEU DESERAS, neve non periclitantem defendas. Scit enim esse peregrinam secundum suspicionem suam. Adiungit meritum suum dicendo: SI TE IN GERMANI FRATRIS DILEXI LOCUM. Quo modo Virgilius: *si bene quid de te merui.* Iungit autem meritum puellae: SIVE HAEC TE SOLUM SEMPER FECIT MAXIMI, SEU TIBI MORIGERA FUIT IN REBUS OMNIBUS. TIBI FUIT MORIGERA, id est, tuis moribus inserviens. Et in merito puellae maximam vim declaravit, quod solum semper fecit maximi. Accepit a me beneficium, quod servata sit, quod vivat, et tamen te solum maximi fecit. Potest etiam dici, quod solum amaverit in domo meretricis. Allocutionem efficaciter concludit per mandatum et monitum: TE ISTI VIRUM DO. Quod supra dictum, *abs te ne segreges.* AMICUM, TUTOREM, PATREM. Hoc supra dictum *neu deseras.* Adiungit et ab utili: BONA NOSTRA HAEC TIBI COMMITTO. Post haec quo maior vis ad memoriam possit accrescere, ut mandatorum verba in animo fixa remanerent, illud adiecit: HANC MIHI IN MANUM DAT: MORS CONTINUO EAM OCCUPAT. CONTINUO, inquit, tanquam usque ad mandati creditam sententiam vita sufficerit. Concludit deliberationis suae partem per electionem. ACCEPI, inquit, ACCEPTAM SERVABO. Consentit continuo et Mysis, et ipse curam illius habendo, cum dixisset, *perge ad obstetricem.* monetque ne aliquid dicat dominae de nuptiis, quod pulcre est collocatum. Nam nonnihil ex hoc fidem dat amoris, cui et misereatur. Et urbane, ne ei quam diligit ex aliquo nuntio aegritudo cumuletur, hoc posuit: ATQUE AUDIN? VERBUM UNUM CAVE DE NUPTIIS: NE AD MORBUM HOC ETIAM.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUID AIS BYRRIA? DATURNE ILLA HODIE PAMPHILO: Charinus indignatur quod sibi nuntiatum esset, Philumenam quam diligebat Pamphilo esse nupturam: vehementi dolore succensus, primo conqueritur, deinde deliberat, an Pamphilum conveniat, ut eam non ducat uxorem. Deliberativae formam in hac scaena debemus animadvertere: ac primum an verum sit quaerit. ideo interrogat quasi verum audierit. Est et familiare timentibus,

---

V. 2. *Tullius orat. pro rege Deiotaro* Cap. 3. §. 8.

nolle audire quod inimicum sit voluntati. Interrogat autem rem: QUID AIS BYRRIA? Deinde cum consensus est commodatus, sic et personam quaerit a quo audierit:

V. 2. QUI SCIS: At vero nuntius compendium interrogationi faciens, et personam et locum dicit, ubi audierit: APUD FORUM, inquit, MODO DE DAVO AUDIVI. Quare confirmatus in quaestione, continuo prorupit adulescens, qui dixit: VAE MISERO MIHI. Quod nunc certum periculum sit, ante incertum fuisset inventus: et ex diversis rebus fit argumentum a pari. Post Byrriae adhibet consolationem, quod genus orationis in materia oratoria raro versatur. Hic autem posita est, ut voluntas ab eo, quod fieri non potest, consolatione suscepta, ad id quod fieri potest, convertatur: quod vocatur dissuasio. At vero adulescens cupidus amoris sui voluntatem perterritam continet.

V. 6. NIHIL, inquit, ALIUD VOLO NISI PHILUMENAM: Sed servus consolationem reddit, ut si fieri possit, adulescens aestus contrarii amoris excludat. Et ipsum amorem loquendi dolore suspendit. Huic respondit sententiae naturaliter, quod omnes cum valemus, aliis dare consilium possumus: at si in aegritudine ipsi simus, de eo, de quo consilium dedimus, necesse est aliter sentiamus. Viso Pamphilo deliberat Charinus an adeat, et roget, ut nuptiis aliquot proferat dies, id est, protrahat. ut periculo iam certo spes aliqua dilatione pariatur. Ac deliberationem indicat servo Byrriae, quid sibi videatur. At ille dissuadet ab inhonesto et inutili, spem est cadere Pamphilum, si nihil impetraret, ille continuo sibi credat Charinum uxorem tollere. Hoc nam significavit. Quid ni? si nihil impetres: ut sit sensus quod mihi videtur.

V. 15. UT ILLE ARBITRETUR PARATUM SIBI MOECHUM, SI TU NIHIL IMPETRES. Alii distinguunt sic, ut simul dicant, non separatim. QUID NI, NISI. qui vere nullus est sensus. Potest tamen dici: QUID NI? id est certe. Et post, SI NIHIL IMPETRES, scilicet restat, ut arbitretur tanquam ab eo impetraturus.

* Ut defendat deliberativae utitur partibus, — id semper impetrationem esse docuimus —, quae habet principium ad benevolentiam conciliandam precibus.

V. 19. AD TE VENIO SPEM, AUXILIUM, SALUTEM EXPETENS: Pamphilus propter amorem suum istud aliter accipit, et respondet, *neque consilii locum habeo*, *neque ad auxilium copias.* Interrogat tamen ille: quoniam pudoris fuerat dicere: *Uxorem tuum diligo*, prius interrogat an duceret uxorem: respondet Pamphilus quod in opinione est, non in eius voluntate: adiungit Charinus ad impetrationem vitae suae periculum.

V. 22. SI ID FACIS, HODIE POSTREMUM ME VIDES: Sed interrogatus a Pamphilo cur istud dixerit, pudore confunditur. Allegat servum ut ipse dicat. Servus vero callidus, ne minus impetrabile, sed certe contumeliosum esset, si diceret, amat uxo-

rem tuam, SPONSAM, inquit, TUAM AMAT. hoc est enim, quod adhuc tibi uxor non sit. Unde adulterii nulla suspicio est, quod illa sponsa est, hic amat tantum. Sed Pamphilus memor consilii sui et voluntatis, quaerit utrum Charino aliqua consuetudo sit cum ea. Sed Charinus nesciens consilium, cur haec interrogaverit Pamphilus, simpliciter negat factum. Volebat autem Pamphilus caussam simpliciter reperire, cur eam non duceret uxorem, quam nolebat. Quod ut ille intellexit, se ad preces vertit, et petit ex more postulantium, quo semper prima, quae maiora sunt, petimus: deinde ea quae volumus. Nam ut supra dixit Charinus, nihil aliud a Pamphilo cupiens, nisi ut aliquot saltem nuptiis proferret dies. Hoc igitur cum desiderio sit, aliquid amplius primo postulat, sicut diximus. Quia moris est, ut per partes primo, deinde quod volumus postulemus. ut si negatum fuerit, quod primo petitum sit, iam pudori sit a quo petitur denegare. Primo petit ne ducat, secundo si id non potest, AUT TIBI NUPTIAE HAE SUNT CORDI, saltim aliquot proferat dies, dum proficiscatur aliquo. Hoc est quod fuerat petitum: similiter et Iuno ab Aeolo postulavit, primum quod magnum est. Virgilius:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Ita secundo loco quod volebat petit:

Aut age diversos, aut disiice corpora ponto.

Hoc namque desiderabat, Troiani ad Italiam ne venirent, ac propterea dispergerentur. Huic igitur petitioni respondet Pamphilus patienter, ut amici more, non quia petiverit Charinus, sed quia ipse eam nolit ducere uxorem.

V. 30. EGO CHARINE NEUTIQUAM OFFICIUM LIBERI HOMINIS ESSE PUTO, CUM IS NIHIL MEREATUR, ETC. Hic sensus maximam intentionem desiderat. *Mereatur* primum hic est instat: merendo enim praestatur. unde Virgilius:

Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam.

Ergo hic hic erit sensus: Ego Charine non arbitror liberi hominis officium esse, unde nihil praestet, sibi huius gratia debeatur. Ergo cum hoc tibi non praestem, nolo mihi debeas gratiam: quippe cum ego has nuptias velim fugere magis, quam tu adipisci. Quare ut coeperat Charinus gratias agit. Sed Pamphilus hortatur, ut et ipse Charinus et Byrrhia faciant, fingant aliquid, inveniant, efficiant ut Charino detur, et ipse laborabit, ut non ducat. Non enim sequebatur, ut si Pamphilus eam non duceret, Charinus duceret.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 69.
V. 31. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 333.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Di boni, boni quid porro: Haec scaena coniecturalem statum tenet. Praeterea conqueritur, an Simo veras nuptias sit hodie facturus. Huius rei argumenta Davus servus callida arte collegit, probaturus falsas esse nuptias. Haec multis locis exprimemus. Ac primum generaliter gaudium suum protestatur, Pamphilum quaerendo.

V. 2. Ut metum in quo nunc est adimam atque expleam animum gaudio: Ordinem et rationem posuit. prius enim id, quod malum est, debet excludi, ut id quod bonum est, melius feliciusque teneatur.

V. 3. Nihil est: nondum haec rescivit mala: Nondum Pamphilus sciebat Davum scire, quod sibi pararentur nuptiae.

V. 4. Quem ego nunc credo, si iam audierit sibi paratas nuptias: Hic intelligit Pamphilus Davum scire, quod nuptiae praeparantur.

V. 5. Toto me oppido exanimatum quaerere.

V. 9. Dave perii: Antequam aliquid audierit Pamphilus, indicat dolorem. Contra illi servus, qui scit quid argumentis collegerit, respondet. *J.* Hoc audi: Illic ad calamitatis vocem redit servus, scire se eius sollicitudinem dicit. *J.* Quid timeas scio: Quoniam videtur servum perseverare, Charinus adulescens ad pollicendam spem domino Pamphilo, continuo ipse suam calamitatem confitetur.

V. 10. Mea quidem certe hercle in dubio vita est: Sed hic servus repromittit, ac se dicit scire ipsius sollicitudinem. Pamphilus autem, tanquam nescio servo et adhuc ignoranti, ingerit caussam calamitatis suae, cum dicit: Nuptiae mihi. Sed eius orationem impleri non sinit servus, et continuo procedit dicens: Et istuc scio. Ille perseverat dicens: Hodie. Cuius orationem intercepit servus, et utriusque sollicitudinem narrat, dicens: Tu paves ne ducas illam. Hoc utique Pamphilo. Charino autem: Tu autem ut ducas.

V. 13. Istuc ipsum nihil periculi est: Irridentis est ista oratio. quia supra dixerat Pamphilus Istuc ipsum, repetit tanquam vanum dictum. *J.* Nihil periculi: Rogat ut metu liberet dominum servus, et summam collocat. Primum hanc rem semper facere debet orator, uti ante partium, quae longo genere narrandi explicabuntur, summa primitus collocetur: et hoc maxime in initio, ut facilius res comprehendi possit. Est igitur summa: *Uxorem non dat Chremes filiam suam Pamphilo.* eius casu videatur ista argumenta collegisse, aut ex eventu narrat caussam, quemadmodum ad indicia veritatis pervenerit. Tunc paret caussae, quemadmodum malum praedixit, et deinde quae consequuntur. Quibus in versibus declarat sibi maximam solli-

citudinem fuisse, posteaquam patrem cognoverit Pamphilo nuptias non parare.

V. 21. QUID AGAM, COGITO: Incipiunt igitur argumenta, nuptiae ne sint, ex hoc versu: REDEUNTI INTEREA EX IPSA RE INCIDIT SUSPICIO. Omnis coniectura a summo ad imum divisiones habet, quae divisio dicta et facta continet. Quanquam saepe et ex hoc coniectura colligi possit, quod non dictum nec factum sit. Ergo hic utrumque complexus est. Nam non fiunt nuptiae, quod paululum obsonatus est dominus, quod ipse est tristis. Deinde rursus factis soceri volens argumenta colligere, quae diximus pertinere ad divisionem, quae a summo ad imum est, colligit ab his, quae facta non sunt.

V. 25. CUM ENIM ILLO, inquit, VENI: SOLITUDO ANTE OSTIUM. Utique frequentia esse debuit. Sed ne hoc parvi temporis sit, MANEO, inquit, INTEREA NEMO INGRESSUS EST. Nulla matrona in aedibus fuit, nullus ornatus, tumultus nullus. Haec ab his sunt, quae facta non sunt, cum fieri denique debuerint: quibus rebus certum est nuptias non parari.

V. 28. SCIO MAGNUM SIGNUM: Proprie MAGNUM SIGNUM dicitur in factis et dictis. Ad quaestionem argumentum collectum.

V. 30. NON OPINOR, DAVE: Coniecturam perspiciens OPINOR dixit, id Davus quasi iam collecta sit veritas, indignatus negat dici debuisse *opinor*, adiecitque: NON RECTE ACCIPIS, quia certa res. Alia argumenta atque ab ipsa divisione factorum atque dictorum, quod puerum invenerit Chremetis.

V. 32. OLERA, PISCICULOS MINUTOS FERENTEM AD COENAM SENI: Ne forte aliquis puer ferret in coenam seni. ita coniectura firmata est a factis, vel persona Simonis, vel persona Chremetis, quae sicut diximus, in divisione consistunt.

V. 33. AC NULLUS QUIDEM: NULLUS, pro non. Ut sit sensus, non quidem liberatus es. Cui subiungitur: QUID ITA? NEMPE HUIC ILLAM PRORSUS NON DAT: RIDICULUM CAPUT. Intellexit Davus stultitiam Charini, qui dixit: NEMPE HUIC ILLAM PRORSUS NON DAT: secundum quod supra diximus. non enim necesse illum illam continuo ducere, si hanc non duxerit Pamphilus. Et a possibili dicere debuisse innotuit.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID IGITUR SIBI VULT PATER? CUR SIMULAT?: Nunc quaeritur, cur falsae nuptiae fingantur a patre. Et hoc loco deliberatio est, in qua persuasio continetur. Deliberat namque an polliceatur patri Pamphilus, se uxorem esse ducturum. Persuasio, ut dixit, ex hoc colligitur: falsae sunt nuptiae, nullus metus est polliceri. Sed huic rei argumenta hinc suscipiuntur, quod caussam pater irascendi filio invenire desiderat. Sed enim hanc

suscipiat, si Chremes nolit dare filiam suam coniugem: si vero negaverit Pamphilus, illic culpae origo nascetur: tum malum et seditio maxima inter patrem et filium poterit generari.

V. 6. QUIDVIS PATIAR: Sensus hic est: Noli persuadere, quantum velit licet irascatur pater. quaecunque per iracundiam fecerit, sustinebo, hoc est, quodcunque patiar. Hic iam persuasio est, ut polliceatur, quae efficitur a terroris parte. *J.* PATER EST, inquit, PAMPHILE: An fieri possit, ut imperium sentiat, adiecit, DIFFICILE EST. Deinde ab utili et honesto:

V. 7. TUM HAEC SOLA EST MULIER: Quae quidem res ad omnia proficit. Nam quae sola est, facile iniuriam pati potest. Denique hoc adiunxit. DICTUM AC FACTUM ALIQUAM CAUSAM: Ut supra diximus: quoniam actus hominis in his duobus consistit, vel dicto vel facto: ideo complexio est. *J.* DICTUM AC FACTUM INVENERIT ALIQUAM CAUSAM, QUAMOBREM EICIAT OPPIDO: Tristis adulescens iniuria, quod fieri amicae possit, continuo consilium quaerit.

V. 9. CEDO IGITUR QUID FACIAM, DAVE?: Ipsa propositio persuasionis. *J.* DIC TE DUCTURUM: Repugnat contra Pamphilus. Persuasio sequitur continuo, quid fieri habeat, si hoc fit. Hoc est, si polliceatur se esse ducturum.

V. 17. AB ILLA EXCLUDAR, HAC CONCLUDAR: Hic levi mutatione verbi fit figura paronomasia, ut a Glycerio excludatur, inquit, hic erit eventus: at ille contra qui persuadebat, ostendit, quis eventus sit futurus, si polliceatur: et facile esse dicit.

V. 13. NEMPE HOC SIC ESSE OPINOR DICTURUM PATREM, DUCAS HODIE VOLO UXOREM: TU, DUCAM, INQUIES: Ut ostendat rem in verbis esse, post nihil futurum sermonis, adiungit:

V. 15. CEDO QUID IURGABIT TECUM: Ipsum deinde ponit dicentem: *J.* HIC REDDES OMNIA, QUAE NUNC CERTA SUNT CONSILIA, INCERTA UT SIENT: Ab utili subiungitur.

V. 17. SINE OMNI PERICULO: Sed hoc tum demum consilium bonum est polliceri patri, si Chremes filiam suam Pamphilo nolit tradere uxorem. Nam si velit tentare adulescentis animos senex, et continuo ad Chremetem pergere et petere filiam, periculosum est. Ideo adiungit, fortasse posse aliqua mutari, ut Chremes quidem nunc nolit, tamen tradat aliquando. Adversus istud igitur: NE CONSILIUM MUTET CHREMES, nihil aliud consilii datur.

V. 18. NEC TU EA CAUSA MINUERIS HAEC, QUAE FACIS, IS NE MUTET SUAM SENTENTIAM: Hoc quidem obscure dictum est, sed est sensus: Unde tu, sententiam suam ne mutet Chremes, haec quae facis mutare noli, ut ad amicam vadas. Redit rursus ad consilium: PATRI DIC VELLE: et concludit eventum: CUM VELIT TIBI IURE IRASCI, NON QUEAT. Hic quaestio. Sed aliam pater poterit quaerere uxorem. Huic respondetur coniecturaliter.

V. 20. NAM QUOD TU SPERAS, PROPULSABO FACILE: HIS MORIBUS DABIT NEMO: SPERAS, id est times, *ἀνυποψία*: et PROPULSABO, id est repellam: unde abiectio et depulsio criminis. Si perseveras in his moribus, nec Chremes nec alius dabit tibi filiam suam. Hic rursus incidit alia quaestio. Sed qualemcumque inveniet pater. Ne det his moribus perseveres.

V. 22. INVENIET INOPEM POTIUS, QUAM TE CORRUMPI SINAT: Hoc ergo proponit quasi ex adversa parte: et est collatio duorum malorum, quorum alterum eligitur.

V. 24. ALIQUID INTEREA ACCIDERIT BONI: Quoniam in rebus asperioribus, quae vitari non possunt, remedium est dilationis persuasio. Talibus commotus adulescens unam sollicitudinem, non iam ex amore, sed ex pietate supponit, quod metuat, ne natum sibi filium pater possit agnoscere.

V. 25. VIDE QUO ME INDUCAS: Est autem inductio oratio, quae rebus non dubiis captat assensionem eius, cum quo instituta est.

V. 29. CAVE TE ESSE TRISTEM SENTIAT: Hoc verbum, id est CAVE, significat videne. Et hoc interdum.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. REVISO QUID AGANT: Haec scaena eventum supra positi consilii complectitur, ut temptet filium pater, cui ex suasione Davi filius promittit.

V. 4. ORATIONEM SPERAT INVENISSE SE, QUI DIFFERAT: Id est, increpet vel dissipet te. Admonet rursus adulescentem, quo facilius respondeat.

V. 5. FAC UT APUT TE SIS: Id est, consilium tibi traditum mente contineas: quo facto, apud te esse poteris.

V. 6. CREDE MIHI: Quoniam Pamphilus veluti difficultatem posuerat dicendo, UT POSSIM: respondit rursus ad eventum, quod pater verbum non commutaturus sit, si se dixerit ducturum.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUINTA.

V. 1. ERUS ME RELICTIS REBUS: Haec scaena fortunae interponitur. Byrria servus Charini, qui Philumenam vult ducere uxorem, quam quidem Pamphilus non vult, dum pater filio offert, intervenit, quo error facilius possit increscere. Apponitur eo tempore, quo Pamphilus ex suasione servi, falso quidem non voluntate promissurus est patri, se uxorem esse ducturum.

V. 7. HODIE UXOREM DUCAS: Supra enim Pamphilus ipse dixit: *Praeteriens modo mihi apud forum, uxor tibi hodie ducenda est Pamphile.* Merito ergo nunc, ut dixi.

V. 39. *Supra* Act. I. sc. 5. v. 18.

V. 8. NUNC NOSTRAE TIMEO PARTI: Hoc ex persona Byriae intelligendum, propter timorem domini, quem habet.

V. 12. SUM VERUS: Id est, vera dico. Davus hoc loquitur, quod secundum promissionem nullum verbum fecerit senex.

V. 18. MEMINI VIDERE: Hoc est, scio et intelligo quid videam. *J.* QUO AEQUIOR SUM PAMPHILO, SI SE ILLAM IN SOMNIS: Scio etenim videri, quod sit pulchra. Cognosco et faveo Pamphilo, quod maluit illam se potius amplecti, quam alteram.

ACTUS SECUNDI SCAENA SEXTA.

V. 1. HIC NUNC ME CREDIT: Haec scaena dolos habet utriusque personae senis et Davi. Namque ille inquit, an filius aegre ferat, quod facturus est nuptias. Contra callide servus respondet, non omnino negans, ne fidem perdas, sed esse apud Pamphilum sollicitudinem diem. Nam iam cognitum est, quod propterea * fuerat dimisisset. Et ut veri simile faciat, quanto sibi decori esse putaverit, quod amore meretricem dilexerit, Pamphilus cogitavit, et nimia temporis ratione compulsus, vult Glycerium uxorem. At Simo senex amici cogitatum metitur ex vultu, ut dicat pater filium aegre ferre, quod subtristis est visus. Hic fiunt quasi per coniecturam argumenta. Ille enim dicit, tristem esse propter nuptias: hic supponit aliam caussam. Et quandoquidem repentinum est, quod obiecit senex, diu quaerens Davus multa promit. Ad postremum derivationem caussae hanc ponit, quod nimis parce pater faciat sumtum, cum filio tradat uxorem. Addit caussas, quod neminem ex amicis vocet ad coenam. Adiicit et servus testimonium suum, quod vere parce senex praeparet coenam.

V. 26. QUIDNAM HOC EST REI: Secum cogitat senex orationem Davi, et promissionem filii. Non vera omnia suspicatur ex moribus servi, quem veteratorem appellat, hoc est, callidum et astutia vetusta roboratum. Concludit ergo: si in hac re aliquid mali est, illic est huic rei caput. Et illis inter se loquentibus, Simo ut agnoscat filium illam peregrinam amare, quo amplius incendatur ad nuptias, ut ei error omni ratione cumuletur, vel ex locutione mulieris, vel ex vocibus parturientis, credit in sui praesentia cuncta simulari.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 3. AB ANDRIA EST: Ex proprietate linguae agnovit illam. Secum igitur coniecturalibus argumentis cogitat, veri simile non esse suspicere velle liberos ex peregrina. Unde confirmat mulierum calliditate fieri, ut nuptiae impediantur.

V. 15. IUNO LUCINA: Duas potestates habet Iuno: eadem namque pronuba est, hoc est nubentibus praecst. Ut est:

Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.

eadem et Lucina, quod praecst parturientibus, et lucem nascentibus dat. Hanc quidam tamen potius Dianam esse dixerunt: nam ita Menander ipsam vocat, cum dicit Artemin. quamquam et Virgilius eandem Lucinam Dianam voluit. Unde est:

Casta fave Lucina, tuus iam regnat Apollo.

V. 17. NON SAT COMMODE DIVISA SUNT: Non bene, inquit, haec divisistis, nec bene temporibus tradidistis. Quasi Davi consilio ista completa sunt, ut cum senex ante ostium staret, tunc continuo pareret puella.

V. 19. NON IMMEMOR ES DISCIPULI. Supra enim dixerat: *Si quis magistrum ceperit ad eam rem improbum.* Atque ita est sensus hic. Num quidnam tu es immemor discipuli tui, hoc est Pamphili. Et est argumentum a maiore ad minus.

V. 21. ADORTUS ESSET: Adorior, id est aliquam rem incipio, facit praeteritum *adortus sum*, sin vero significat, loqui incipio, *adorsus sum.* Ponuntur tamen pro se invicem.

V. 23. IN PORTU NAVIGO: Mea, inquit, consilia ita sunt, quemadmodum navis in portu.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. ADHUC ARCHILIS: Haec scaena ad horrorem cumulandum videtur adiecta, ut Lesbia obstetrix domo egrederetur et, quae essent intus facienda, de via mandaret. Et quoniam in primo partu gravis semper dolor est, dicit puellam non debere esse sollicitam: quippe omnia signa, quae ad salutem esse possunt, integra permanere.

V. 3. NUNC PRIMUM FACTA ISTA UT LAVET: Ea, quae peperit, medicinae ratione ad lavacrum compellitur, ut dolor desinat. Sed melior sensus est: *Nunc primum fac ista ut lavet.* Ut illa scilicet, quae immunda sunt sanguine parturientis, laventur. Et puerum enim et puerperam, post partum statim aqua tepenti perfundi, placet physicis: puerumque genitali alvo profusum, si nimium frigus exceperit, vix ad vitam evadere. Cuius rei exempla sunt vitrea vasa, quae temperata mutatione fornacum frigus assuescunt: si statim refrixerint, franguntur.

V. 4. QUOD IUSSI DARI: Utique hoc ad dolores continendos datur, et hic nescio quid medicinae intelligitur.

V. 3. *Iunoni Virgilius Aen.* lib. IV. v. 59.
V. 8. *Casta Virgilius Eclog.* X. v. 10.
V. 14. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 21.

V. 6. Per ecassor: Iuratio est per Castorem. *J.* Scitus puer: Id est, elegans et admodum suavis: vel *perscitus*, id est, valde bonus.

V. 7. Quando quidem ille est ingenio bono: Ut mercatur filius superstes esse.

V. 10. Non imperabat, quod facto opus esset puerperae: Argumentum est, quo doceat, ab Davo ista universa compleri. *Puerpera* autem dicitur, quae recens est partu: et a muliebris sexus parte nomen impositum est. Nam utique et puellam et puerum pariens dicitur *puerpera*. quamquam et antiqui *puellam*, *pueram* saepe dixerunt.

V. 14. Saltem accurate: Ita me, inquit, dolis debes fallere, ut in omnibus actibus videar a te timeri. Et est figura antisagoge, proposita superius epimore. *J.* Certe si rescierim: Scilicet, puniam te: quod per iram dicere non potuerit.

V. 15. Edixin tibi: Abhinc est ἐπιτροχασμός.

V. 16. Quid retulit: Hoc est, quid profuit me ante dixisse. supra enim: *Neve tu dicas tibi non praedictum, cave.*

V. 18. Teneo, quid erret: Intellexit Davus mulierum consilium hoc senem suspicari, quod illae ad terrendas nuptias videantur ista simulare. Ideirco vult commendare consensum, quo domino suo error augeatur.

V. 27. Nihilo secius: Pro: Nihilominus. *J.* Deferent huc puerum ante ostium: Quo facile et de praeterito Davus admonuisse dominum declaret, et ut opinionem a se amoveat.

V. 31. Audivi: Inquit, conscius non sum, qui auditu ista cognovi. Sed incipit quaestio per locum communem, an a me credendum sit: adiungit argumenta ex pluribus rebus. *J.* Et credo: multa, inquit, concurrunt: Quia argumenta colligit ex factis praecedentibus, et dictis, quod gravidam se mulier esse dixerat. Colligit tamen easdem hoc esse facturas, ut puerum ante ostium ponant, si quidem obstetrix iam videtur esse accersita. Obiicitur rursus Davo, cur non hoc, cum expositionem argumentis collegisset, continuo non dixerit Pamphilo. Et hic similiter quasi reus efficitur negligentiae. At hoc coniecturaliter refutatur, et utitur testimoniis. Post fit argumentum a persona. Quod ille est filius, ille servus, ut de redhibendo fidem filio nihil restare autumet, nisi ut Chremetem oret.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. Iubeo Chremetem: Haec scaena petitionem habet: quippe Simo redit ad Chremetem, ut filiam suam det eius filio.

V. 18. *Supra* I. sc. 2. v. 34.

Hic utique qualitatis est et deliberativae forma: *Iubeo*, inquit, *Chremetem*, id est, volo. ut Virgilius:

reddique viro promissa iubebat.

Convenit et Chremes, certa ratione compulsus: oportuerat enim Chremetem de Pamphilo esse sollicitum, quippe qui prior venerat, ut ei polliceretur nuptias. Non ergo sine coniectura esse debuerat, qui operam, quid ad Pamphilum pertineret, vel argumentis vel rumore cognosceret. Sed etiam nunc, cum Simo nuptias praepararet, falsas quidem veri rumor fuit, quo debuit Chremes compelli. Sed ipse praevenit.

V. 2. ALIQUOT ME, inquit, ADIERUNT. Unde pulcherrimum argumentum dedit, ut non iam rumor sit, sed pene veritas, quam ab ipso Simone auditam esse dicebat. *J.* HODIE, inquit, FILIAM MEAM NUBERE TUO NATO. Et indignationis partes exsequendo ait: VISO TUN' AN ILLI INSANIANT. Sed Simo petit audientiam: et principium deliberativae: AUSCULTA, inquit, ET QUID EGOMET TE VELIM, ET TU QUOD QUAERIS SCIES. Deinde incipit ipsa petitio; primo a precibus: PER EGO TE DEOS ORO ET NOSTRAM AMICITIAM CHREME. Deinde ad ipsam petitionem: UT NUPTIAE FUERANT FUTURAE FIANT. Et pulcherrime insinuatione usus est, quod in admirabili genere caussae turpitudo auditori persuasa fuerat. Hic responsio datur ab utili. SI IN REM EST UTRIQUE, FIANT, ACCERSI IUBE. Quam quidem rem in quaestionis loco positam dissimilat, et fieri posse dicit. IRAE SUNT INTER GLYCERIUM. Ut contulisse videatur, tametsi inutiles nuptiae sint, tamen occasio est, ut utiles esse possint.

V. 23. AMANTIUM IRAE: Hoc argumento usus ex amore refutat superiora, dicens: quod amantes per iram reconciliati, nunquam se deserunt, si se ante perfecte amarunt. A consequenti quid fieri possit providens, procedere tentat, dicens: DUM TEMPUS EST. Et per *χαραχτηρισμόν*, id est, informationem futurorum, quid consequens sit dicit, ab utili. CHREME autem vocativus Graecus est.

V. 33. QUI SCIS ERGO, NISI PERICULUM: *Periculum* est tentamentum. ut Cicero: *Quando tu tui periculum fecisti?* Item ipse in *Eunucho: Fac periculum in litteris.* Et est *παλιλογία*, quae fit, quando nomen repetitum vehementius significat, ut: *At istuc periculum in filia.* Nam istud nomen per metonymiam adiectum est, quia in periculis multa tentamus.

V. 36. SI EVENIAT DISCESSIO: Id est, si fiat divortium. Nam: QUOD DI PROHIBEANT, parenthesis est.

V. 37. QUOT COMMODITATES: His partibus utilitatis et honestatis compulsus Chremes, qui negaverat filiam Pamphilo tra-

---

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 386.
V. 35. *Cicero divin. in Q. Caecil.* Cap. 8. §. 27.
V. 36. *In Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 22.

diturum, et amicitiae ratione et conditione utilitatis impulsus, promittit filiam.

V. 42. SEMPER MAXIMI FECI: Hoc est, plurimum dilexi, et maximum habui.

V. 43. DISCORDARE INTER SE: Hoc est discordes esse. Hanc rem quum quaesisset, ut vero simile diceret, prius dixit hoc sese a Davo audisse, qui eorum intimus videtur esse a consiliis. Atque ut verum consilium Chremeti possit ostendere, et ipsum Davum evocat foras.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. AD TE IBAM: Haec scaena gratiarum actionem tenet, quod servus consilia domini non fallat. Hic tantummodo qualitatis status est in omnibus gratiarum actionibus. Tunc et consilium suum de nuptiis quid fuerit confitetur: NON FUERANT NUPTIAE. Nam antea dixerat, quo corrigeret illum: TIMUI NE FACERES, QUOD VULGUS SERVORUM SOLET. Si quidem VULGUS dixit per multitudinem: UT ME DELUDERES PROPTEREA QUOD AMAT FILIUS: Ubi pulcherrime *αἰτιολογίαν* expressit.

V. 5 EGON ISTUC: Qua gravitate pronuntiationis, ut in *εἰρωνείᾳ* fieri solet, ille se absolvit: unde dominus ei iam credit.

V. 8. SED EA GRATIA SIMULAVI: ALII SIC MALUI. Si quidem simulamus ignota, dissimulamus nota. Et exponit causam consilii sui: VOS UT PERTEMTAREM.

V. 10. VAH: Interiectio est ex affectu admirantis vel indignantis.

V. 12. NUMNAM PERIMUS: Tunc primum intelligit Davus se malum dedisse consilium Pamphilo, ut patri polliceretur se uxorem esse ducturum.

V. 14. OPTIME, INQUAM, FACTUM: Quoniam audito consilio senis, servus dixerat OCCIDI, interrogatus a sene rursus quid dixisset, OPTIME inquit FACTUM. Nam ab una littera utrumque incipit verbum. Nuntiatis igitur veris nuptiis, subiungitur adhortatio: ut perseveret filium Davus corrigere, ne adhuc animus amore meretricis impeditus facile nuptias et patris imperium contemnat.

V. 17. EGO VERO SOLUS: Hae interruptiones in Terentio saepius positae, ita sunt suspendendae, ut series orationis tenorem suum usque ad ultimum servet, sicut hic.

V. 18. IRRITATUS: Iniuriis provocatus.

V. 19. MIRUM NI DOMI: Ex hoc declarat non esse illum apud meretricem, ideo mirandum est, si non domi est.

V. 20. DICAM ITIDEM: Adsimiliter, et est adverbium qualitatis. Remansit servus cognito consilio domini, et secum loquitur, se iam esse periturum, quod eventus aliter ceciderit,

quam ipse consilium non recta calliditate susceperit. Ita secum loquitur haec: et est oblocutio habens quid metuat, et quid velit. Nam quid metuat hoc est. NIHIL EST PRECI LOCI RELICTUM, IAM PERTURBAVI OMNIA: Nihil ergo caussae est, quin in pistrinum recta proficiscar via.

V. 22. PRECI: Antiqui declinabant *prex*, *precis:* unde remansit in usu accusativus et ablativus in singularitate, *astutia*, *scelus*, *malum*, et reliqua alia interiectiones sunt dolentis aut irascentis, quando ita ponuntur.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. UBI ILLIC EST SCELUS: Haec scaena controversiam tenet talem. Davus arbitratus falsas nuptias, consilium dedit domino ut annueret patri. Unde ille exoravit socerum, qui se promisit filiam daturum. Fit reus Davus, quod decepit dominum. Hic status est qualitatis venialis, in qua etsi de praeterito tempore videatur esse deceptus, docet nihilo minus se ad futurum posse providere. Est igitur accusatio haec. UBI ILLIC EST SCELUS, QUI ME PERDIDIT. Quamquam conquestio in principio collocata auget crimen, quod dicit, iure sibi ista obtigisse, quod servi consilio usus in periculo sit, et non sua sibi sententia ingenioque subvenerit.

V. 3. FORTUNAS MEAS COMMISISSE FUTILI: Id est, levi et vano servo.

V. 4. PRAEMIUM OB STULTITIAM: Hoc est, meritum atque poenam. Virgilius:

Rem magnam preciumque morae.

Et

Illum Tydides alio pro talibus ausis
Affecit precio.

J. INULTUM ID NUMQUAM: Impune numquam feret, id est poenam sustinebit

V. 5. POSTHAC INCOLUMEM: Facile me intelligo, inquit, incolumem esse futuro tempore, si hoc malum quod praesens est evitavero.

V. 6. QUID EGO NUNC DICAM: Pamphilus modo deliberationis quaerit quid faciat, an neget id, quod iam promiserat. Sed est forma non plenae deliberativae, et propterea divisiones integras non habet. At postquam Davum conspexit, continuo proponit quaestionem et crimen intendit.

V. 10. EHO, BONE VIR: BONE *ἀντίφρασις* est. Et est hic accusatio tota. At contra ille nec defendit se nec purgat, sed spem tantummodo pollicetur.

V. 25. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 232.
V. 27. *Et Virgilius Aen.* lib. XII. v. 351.

V. 11. At iam expediam: Ubi est paronomasia, scilicet impeditum solvam.

V. 12. Furcifer: In servos istud saepe convitium dicitur: quod cum addicuntur poenae, furcam ex materia qualibet factam, ligatam collo sustinent. Ut Cicero: *Quid deinde furcifer, quo progreditur?*

V. 15. An non dixi hoc: Ubi ait: *Ut ab illa excludar, hac concludar.* J. Quid meritus? crucem: Semper pietas commovetur iratis, si illi, qui in crimine constituti sunt, se poenam meritos esse fateantur. ideirco adiecit servus: crucem. Et ab Atheniensibus haec lex fuerat constituta, uti damnatis poenae proponerentur, ut eligerent quam vellent: et si leviorem eligerent, graviore afficiebantur.

V. 18. Namque hoc tempus: In periculis posite prior est cura prospiciendi, quam vindicandi. Unde etiam Neptunus, cum mare cerneret esse turbatum:

Sed motos praestat componere fluctus:
Post mihi non simili poena commissa luetis.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Hoccin est credibile: Haec scaena accusationem tenet, quod Pamphilus non servaverit fidem: quippe qui dixerat se non esse uxorem ducturum eam, quam amabat Charinus. Sed huic accusationi respondet Pamphilus, se potius esse deceptum, neque quod fecerit, hoc fecisse propria voluntate. Ut venialis status sit. Accusatio igitur generaliter coepit, quod multi homines mali de incommodis alterius gaudeant. Accusatoris semper est, generalitate proposita ad speciem crimen adiungere. Ut est illud: *Nihil enim est **** vitae reposcere eum, qui non possit suae reddere.* Deinde subiungitur de Caecilio: *Hic ego, Caecili, de te non dicam.* Ita et hic subiungitur species de Pamphilo, quod ipse malo alterius videatur gaudere. Et est sensus. Num quid credi potest, quod sit alicui tanta malitia insita, ut non compatiatur alterius miseriis, sed potius gaudeat: et nunquam se felicem credat, nisi sit cui comparatus insultet. Et definit qui sit invidus. De quo Martialis:

Omnibus invideas, invide, nemo tibi.

V. 5. Pessimum hominum genus: Sensus est. Hominum genus semper intelligitur pessimum, qui semper fraudibus vivunt. At ne quasi contra opinionem omnium istam sententiam videatur

---

V. 5. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. 9. §. 26.
V. 7. *Ubi ait supra* Act. II. sc. 3. v. 12.
V. 17. *Sed motos Virgilius Aen.* lib. I. v. 135.
V. 36. *Illud Cicero divinat. in Q. Caecilium* Cap. 9. §. 27.

dixisse, quod dixerat, VERUM HOMINUM GENUS, intelligens malos homines, adiecit deinde PESSIMUM HOMINUM GENUS.

V. 12. PROXIMUS SUM EGOMET: Hoc est, mihi potius debeo consulere, cum maior utilitas nobis nostra est, quam aliena.

V. 13. UBI FIDES EST: Ac si interroges, ubi sunt quae promissa sunt, hoc est ubi fides maneat.

V. 15. NIHIL PUDET HIC UBI OPUS, ILLUC UBI OPUS EST, IBI NON VERENTUR: HIC UBI OPUS EST: hoc est, cum iam debeant complere promissa * * *

V. 17. ET CUM EO INIURIAM: Cum eo conquerar de hac iniuria: hoc enim significat *expostulatio*, cum iniuria ei afficitur cum aliquo quaestio *

V. 18. NIHIL PROMOVERIS: Haec quasi per interrogationem ponuntur. Cum sit enim hoc consilium Charini, ut accusationem ingerat in Pamphilum, proponit sibi in irritum accusationem eventuram. Itaque quasi aliquis dicat frustra accusaturum esse Pamphilum: *Si quis ergo est qui dicat, nihil promoveris:* tanquam responsio subiungitur verbum illud quod sequitur, *Multum.* hoc est MULTUM PROMOVERO, dum meam compleam voluntatem.

V. 20. CHARINE ET ME ET TE: Hic incipit defensio, et simul status venialis per imprudentiam. At Charinus perseverat in accusatione, per palilogiam, repetendo imprudentiam. Cumque Pamphilus fidem apud amicum perdidisset, qui se et a dictis et a factis nimis insipienter egisse in antecedentibus reprehendit, adhibet testem Davum: cuius consilio ista fecit.

V. 27. HABEAS: Σύγχυσις est, quae fit quando concedimus mala importune desiderantibus: ut est etiam illud: *Habeat, valeat, vivat cum illa.*

V. 29. QUID ISTUC TAM MIRUM: Ista, inquit, stultitia, et malis moribus vivis, ut iuste de te poenas captet servus. Hoc est *exemplum capit.* Ponitur enim hoc ex poena atque supplicio, ut ipse Terentius alio loco dicit: *Uterque in te exemplum dent.*

V. 31. ALTERCASTI: Contendisti, diutissime disputasti.

V. 32. SUCCENSET: Iraseitur.

V. 33. AERUMNAS MEAS: Miserias et labores.

V. 36. COACTUS TUA VOLUNTATE: Quia est necessitas naturalis, est etiam necessitas cum voluntate, est et sine voluntate. Sed postposita naturali, de duabus reliquis hic agitur. Ait enim, quia non pater te coegit, sed tu coactus tua voluntate.

V. 39. CUR ME ENECAS?: Cur his dictis crucias?

V. 41. DONEC PERPULIT: Id est, p e r s u a s i t.

V. 43. QUI AUSCULTAVERIM: Qui consensum huius persuasionibus commodaverim.

V. 17. *Hic ego ibid.* §. 28.
V. 32. *Terentius in Eunucho* Act. V. sc. 6. v. 21.

V. 46. Eho dic mihi: Stultum admodum, Dave, et contrarium domino dedisti consilium: namque si inimici Pamphilum vellent uxorem ducere, non aliud consilium darent, quam quod tu dedisti: uti cum videres eum alterius amore retineri, cogeres tamen ut promitteret patri uxorem esse ducturum.

V. 48. Deceptus sum: Cum non habeat purgationem servus, confitetur de peccato, tamen promittit aliquid spei, ut periculum possit evadere.

V. 49. Hac non successit: *Succedere* dicitur, cum bene aliquid provenit.

V. 50. Nisi id putas: Nisi credis, inquit, exinde iam ne bonum consilium reperiri non posse, quia primum contrarius decepit eventus.

V. 52. Credo si advigilaveris: Colligit Pamphilus consilia Davi ad hoc proficere posse, ut mala duplicata geminentur: et est σαρκασμός.

V. 54. Pro servitio debeo: Ut corpus, quod in servitio est, debeat servientis officium: animus vero nunquam a servo quaeri debeat: ita consilium, quod dedi, parum si provenit, debes ignoscere. Hoc cum dominus audisset, petit ut sibi praeterita fortuna restituatur: Restitue quem a me accepisti locum. Quoniam servus dixerat. si consilium meum bonum non est, tute aliud reperi. Dominus dicit se utile sibi esse reperturum, si modo in eo loco sit, ubi fuit ante, quam promisisset patri. Tunc enim tuta erant omnia, neque quadam necessitate tenebatur, ut uxorem duceret. Nunc autem quia coactus a servo est, non poterit iam negare, quod pollicitus est.

V. 60. Nihil ad te: Hic diu inquirentem servum, et vana sibi colligentem castigat adulescens.

V. 62. Inventum dabo: Hoc, quod quaeris iam inveniam, et consilio tibi eum locum restituam, quem antea tenebas.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Iam ubi ubi: Opportune in hac scaena incerto adulescenti et anxio plane quod agat, interponitur Mysis ancilla, cuius aspectu et commemoratione facile animus in amorem inclinatus incubat, quemadmodum et supra diximus.

V. 2. Anime mi: Comicum nomen blandientis.

V. 4. Orare iussit: *Παρέλλειψις*, cum praetermittentes quaedam nihilo minus dicimus. Nam praetermisso nomine Glycerii ait: Orare iussit, quia superfluum esset, si nominaret eam.

V. 5. Videre ait te cupere: Hoc per affectus necessitatem. Hoc utique Mysis egit, uti adulescens amore rursus incitatus exsisteret. *J.* Integrascit: Renovatur.

V. 8. Potuerat quiesci: Charini persona istud dicit, quam

facile quiesci potuerat, in nuptiis, si Davus non tale domino tradidisset consilium, ut ducturum se promitteret.

V. 9. AGE SI HIC NON INSANIT: Si dominus meus, inquit, sua sponte non irascitur, tu, Charine, impelle et coge. *J.* EDEPOL EA RES: Mysis respondet ad id, quod Pamphilus fuerat suspicatus, quod Glycerium ideirco se advocet, quod nuptias futuras esse audivit. EA, inquit, RES EST. Haec caussa est miserae ad dolorem.

V. 11. PER OMNIS TIBI ADIURO: Sic semper hi, apud quos iam periit fides, cum argumenta deficiunt, per iusiurandum sibi in probationem succurrunt, ut est Sinon apud Troianos, qui cum sibi ex captivitate parum credi intelligeret, iusiurandum adhibuit:

Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen ait.

V. 12. NON SI CAPIUNDOS: Hoc ex generalitate conclusit.

V. 13. VALEANT: Ἀχυρολογία, id est, pereant.

V. 14. QUI INTER NOS DISSIDIUM: Id est, divortium.

V. 15. NON APOLLINIS: Παραβολή, si quidem est rerum genere dissimilium.

V. 19. QUIS VIDEOR: MISER: Quoniam secundum consilium, quod Pamphilus posuit tale, est, ut dixerit patrem se non timere, si intellexerit quod ipse fecit, ne nuptiae fierent. Ideirco et quaesivit ipse qualis futurus esset ex hoc consilio, et responsum est ei: MISER AEQUE ATQUE EGO.

V. 20. Hoc EGO TIBI: Quia spem habere posse cognoscitur, quod ipsius opera futurum sit, nuptiae ne fiant. ideo dixit: CONSILIUM QUAERO.

V. 22. DIES HIC MIHI: Davus servus cum consilium quaereret, ut proferat, ipse sibi repperit argumenta, ut dicat diem sibi vix posse sufficere, ut compleat de narratione consilium. VEREOR autem est, timeo: et tali verbo iunctum pro *ne* accipitur.

V. 24. AMOLIMINI: Discedite. nam *molior* est conor vel excogito: unde *amolior* et *demolior*. *Molo* vero, est molam verto.

V. 26. NARRATIONIS INCIPIT: Davus volens Charinum depellere, quo celerius quae essent agenda compleret, astute interrogavit, cum omnes irent, *quid tu quo hinc te agis?* non enim vere audire voluerat, sed tantum impedimentum ad interrogationem discederet * At ille tanquam interrogari se credens, coeperat nescio quid narrare, cum dixit: VERUM VIS DICAM. Unde iratus vehementer Davus, quod sibi nescio quid narrare vellet, cum hoc astute dictum fuerat, ut discederet: IMMO NARRATIONIS MIHI INCIPIT INITIUM. Cum iam enim discessionem tuam complere debueris, nescio quid narrare coepisti.

V. 14. *Vos aeterni Virgilius Aen.* lib. II. v. 154 sq.

V. 27. Tu impudens non satis: Scit Davus quid petierit Charinus a Pamphilo, et ideirco impudentem appellat, quod amplius petat quam ante desideravit: *Saltim aliquot dies profer, dum proficiscar aliquo, ne videam.* Verumtamen stat Charinus consilium expetens, non tantum ut differat nuptias, sed ut ipse ducat uxorem. Hinc sequuntur interruptiones quam plurimae.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Nihilne esse: Haec scaena compositionem doli habet, quem Davus domino futurum esse praedixerat: scilicet a mulieribus puerum ante ostium collocandum, quo viso Chremes Pamphilo filiam suam non daret. Ac primo conqueritur Mysis, quod Pamphilus, qui promiserat se ducturum Glycerium, iam incertam habeat voluntatem. Proprium dixit perpetuum et fixum, ut Virgilius:

Propriamque dicabo.

Et

Da propriam, Tymbraee, domum.

V. 2. Summum bonum: Hoc est, summum et bonum amicum et amatorem.

V. 4. Ex eo nunc misera: Ἀντονομασία est, quod dixit *hera.* et *misera* ab animo et extrinsecus. Ubi est argumentum a minore ad maius. unde sequitur: Facile hic plus mali est, quam illic boni. Scilicet in relinquendo, quam in amando. Laborem vero pro dolore, sicut periculum pro tentamento.

V. 8. Expromta malitia: Id est, manifesta calliditate opus est et astutia.

V. 11. Ex ara hinc: Romanis omnibus mos est in atrio, hoc est in vestibulo, habere Vestam, quippe cum inde *vestibulum* nominarint, cui sacrificium cotidie facerent. Illic ei fuerat collocata ara: ideirco dictum est: Ex ara sume hinc verbenas tibi.

V. 14. Ut liquido possim: Ut pure, inquit, et manifeste possim, iusiurandum adhibere me puerum non exposuisse.

V. 15. Nova nunc religio: Subito, inquit, religiosus effectus es: et est σαρκασμός.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. Revertor postquam: Haec scaena dolum complet, et habet subtilem caussam et orationem, in fine aliud dicit, aliud

---

V. 3. *Saltem supra* Act. II. sc. 1. v. 28.
V. 17. *Et Virgilius Aen.* lib. III. v. 85.

intelligi vult. Quippe Davus in hoc toto consilio constitutus est, uti prodat Chremeti, quod Pamphilus ita Glycerium diligit, ut eam pro uxore habeat, si quidem ex ea susceperit filium. Qua re cognita, a nuptiis Chremes possit abscedere.

V. 3. UBI ILLIC EST?: Cum vidisset Chremetem venire, discessit prope, repentinum simulaturus adventum. Ideo nunc interrogata mulier quaerit, ubi sit.

V. 5. DI VOSTRAM FIDEM: Quasi nunc Davus veniat, aliam orationem fingit, de multitudine populi apud forum litigantis, quod cara annona sit; et iocunde subiungit: QUID DICAM ALIUD NESCIO. Haec enim repentina vox suscepta est, qui adventus simularetur.

V. 9. AU MYSIS PUER HIC: Dissimulat omnia, ut et Chremetem non videre videatur. AU interiectio est irascentis.

V. 12. CONCEDE AD DEXTERAM: Id est, transi. Levi hoc voce pronuntiandum est.

V. 13. DELIRAS: Ideo haec Mysidis praecisa oratio est, quia iam coeperat indicare, quod ipse Davus puerum attulisset. Pro quo statim Davus interposuit orationem, comminans: VERBUM SI MIHI UNUM, PRAETERQUAM QUOD TE ROGO FAXIS, CAVE. SI pro siquidem: CAVE autem, pro vide ne. Et quia illa sensit indignationem, ait: MALEDICIS.

V. 15. UNDE EST DIC CLARE: Ut senex possit audire. *J.* A VOBIS: Obscura responsio. et metuit Davus, ne senex sciat, unde sit illa mulier, quae dixit *a vobis*. Idcirco ipse cum indignatione ridens, qua manifestior fieret, adiecit: MIRUM SI IMPUDENTER MULIER FACIT MERETRIX. Argumentum est a caussa ductum, per ironiam: ut indicaret hanc esse meretricis. Id quod continuo Chremes agnovit et subiecit: AB ANDRIA EST ANCILLA HAEC QUANTUM INTELLIGO: hoc est a Glycerio, quae Andria est.

V. 18. ADEON VIDEMUR VOBIS: Fingit Davus iracundiam et accusationem, nova sane locutione: IN QUIBUS SIC INLUDATIS.

V. 20. PROPERA ADEO PUERUM: Imperat uti ab ianua puer, qui ibi positus, auferatur. Verumtamen post submissa voce ne Chremes audiat, imperat Mysidi, ut maneat, nec e loco recedat. Nondum enim fuerant Chremeti cuncta patefacta. Quia puerum esse ante aedes a meretrice positum, solum fuerat indicatum, necdum quod is puer Pamphili filius esset. Denique praeparat illam rursus interrogationem: CUIUS VERO PUERUM HIC APPOSUISTI, DIC MIHI, MITTE ID QUOD SCIO. quia obscure responderat interrogata Mysis, cuius puer esses: *tu nescis*. ut facilius Chremes audiret, respondet Davus. OMITTE QUOD SCIO, QUOD ROGO DIC. Denique cogit ad apertiorem expositionem. Nam cum illa dixisset VESTRI, et nunc interrogat, CUIUS NOSTRI? ut ad nomen proprium veniretur, quod illa continuo dixit: PAMPHILI. Post iratus Davus quasi et nomen repetit, ut duplicatio vocis Chremeti plenius rem indicaret.

V. 27. Ego heri vidi ad vos: Astute et callide Davus mendacium esse dicit, quod puer a meretrice sit suppositus.

V. 30. Cantharam suffarcinatam: *Suffarcinari* dicitur, quasi farcina aliqua fulciri. Si quidem *farcio*, *farsi*, *et farcinor*, *fartus:* unde *suffarcinor* facit. Et cantharam suffarcinatam dixit, quasi corbem supponendo puero repletum.

V. 32. In parturiendo aliquot adfuerunt: Sic enim confirmatus partus, cum liberae praesentes sunt, quae possint dicere testimonium.

V. 33. Ne illa: Pro valde illa vel illane, id est, nunquid illa? per soloecismum, immutato ordine.

V. 36. Nunc adeo ut tu sis sciens: Quoniam omnia, quae indicanda fuerant, patefacta sunt Chremeti, vere imperat et minatur, ut puerum ab aedibus auferat. Sed haec omnis oratio superior illud egit, ut ad disturbandas nuptias Pamphili pater duceretur, et amor commendaretur tantum modo: non tamen, ut omnino Chremes se crederet expulsum.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. In hac habitasse: Haec scaena percontationem tenet, ubi Chrysis habitet. Habet tamen deliberativae formam. Nam Crito sobrinus est Chrysidis, qua mortua ad eum lege hereditas pertinebat. Deliberat ergo an ad eandem hereditatem aspiret, maxime cum sciat, Glycerium sororis loco habitam esse: eamque esse iam adulescentulam. Haec igitur deliberativa in eo, quod audierit mortuam Chrysidem, puellam vero et nunc needum parentes suos hic cognovisse, quam constat esse Atticam civem. Continuo tractat articulos honesti et utilis dicendo: Haud auspicato huc me appuli. Hoc est, non recte neque bono omine huc veni, si quidem quae soror dicta est Chrysidis, et nunc parentes suos non repperit: unde non possum petere hereditatem. Nam ab utili satis pro ipso est, cum dicit: Nunc me hospitem lites sequi. Huc accedit quod iam illi est defensor aliquis vel amicus, vel maritus, contra quem peregrinum hominem litigare videtur esse difficile. Conclusit ab honesto: ipsam praeterea despoliare non licet. Boni viri personam merito sustinet et honesti hominis. Sed quoniam meretricis affinis est, ne aliquid criminis in se redundet, in eo quod sibi iuncta est sanguine, accusat illam, quod inhoneste optavit parare hic divitias.

V. 5. Set quos perconter: *Percontatio* namque est apud dialecticos inquisitio, cui respondetur aliter, quam est illa responsio, ubi aut *est* ponimus, aut *non*. Haec enim interrogatio dicitur. Vidisti hominem? necessario respondemus *aut vidi*, aut *non*. At vero percontatio est. Vbi habitat Chrysis? huic responderi non potest aut *est*, aut *non*, sed *hic*, *illic*.

V. 7. ITAN CHRYSIS: Breviter interrogationem de Chrysidis morte effecit cum dolore: et recte et ordine requisivit, an Glycerium cognoverit suum patrem. Nam honeste peteret hereditatem, si illa iam civis cognita videatur.

V. 13. NUMQUAM TETULISSE PEDEM: Id est, numquam venissem. et TETULISSEM dixit per prothesin. est enim *ferre*, ire et proficisci: ut Virgilius:

Mene effere pedem genitor.

V. 14. SEMPER EIUS DICTA EST HAEC: Quo magis difficile esse ostendat hereditatem petere, adiecit quod haec soror et dicta est et habita: unde iure in hereditate Chrysidi succederet.

V. 16. FACILE ATQUE UTILE: Hic et an fieri possit tractabat et an expediat: quod utique deliberativae e partibus dicitur.

V. 19. GRANDIUSCULA: Argumentum est ab aetate.

V. 22. PERPOL ANTIQUUM OBTINES: Scilicet morem, id est, sine dubio sic loqueris, quemadmodum antiquorum hominum mores sunt. POL autem, iuratio est per Pollucem, quomodo *Hercle*, *Ecastor*.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. SATIS IAM, SATIS: Chremes Simonem reum iniuriarum facit, quod eo usque persuasione duxerit animum eius, ut ad periculum deveniret: quippe qui coegerit se filiam dare ei adulescentulo, qui non amicam haberet, verum et peregrinam nescio quam pro uxore retineret, et ex ea filium suscepisset. Huic responsio fit et status coniecturalis, falso istud esse neque adulescentem habere illam pro uxore, neque talem illum esse filium, sed meretricem ad disturbandas nuptias ista cogitasse. *S.* SPECTATA IAM SATIS AMICITIA: Probata, inquit, olim est amicitia mea, iam desiste amplius calamitatis imponere, usque ad periculum custodita familiaritate perveni.

V. 3. DUM STUDEO OBSEQUI TIBI: Haec omnis accusatio est. Dum obsequor, inquit, tibi, iam et filia mea periclitari coepit.

V. 4. IMMO ENIM NUNC MAXIME: Generalem enim supra positam accusationem parum intellexerat Simo: et idcirco se convertit ad preces, ut hic Chremes potius in promissionibus perseveret, et quod verbis ante dixerat, ipsa compleat veritate.

V. 6. VIDE QUAM INIQUUS SIS: Supra generaliter Chremes accusaverat, nunc descendit ad speciem: VIDE QUAM INIQUUS SIS PRAE STUDIO, DUM ID FACIAS QUOD VELIS, NEQUE MODUM BENIGNITATIS, NEQUE QUID ME ORES COGITAS. Cupiditatis, inquit, studio et ardore nimio voluntatis, non animadvertis benignitatis modum: vel quod postulas diligenter intelligis ac cogitas.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 657.

V. 9. PERPULISTI ME: Hic est omnis aperta illa accusatio, quae summam continet omnium factorum, et est *συνδυασμός*, qui fit cum bona malis conferimus. *I.* ADULESCENTULO: Cui lubrica aetas varium dat ingenium.

V. 10. IN ALIO OCCUPATO AMORE: Qui amet alteram. *I.* ABHORRENTI AB RE UXORIA: Qui uxorem nolit ducere.

V. 11. FILIAM UT DAREM: Huic adulescenti amanti invito uxorem ut darem coegisti filiam: cum futurae seditiones essent, cum incertae nuptiae. quippe ille amore meretricis cotidie seditiones faceret et neque certas nuptias perimpleret. Exsequitur deinde quanta calamitas filiae esse potuisset, si adulescenti amanti illa traderetur. Verum haec quoniam sciens ante promiserat Simoni, levia sunt. Haec est omnis accusatio, quod iam idem adulescens ex meretrice susceptit filium. Unde omnino fieri non potest, ut ei filiam suam Chremes tradat uxorem.

V. 13. IMPETRASTI, INCOEPI: Ut darem filiam amanti filio tuo impetrasti, et coepi, dum res passa est. *I.* NUNC NON FERT, FERAS: Quidam sic distinguunt ut dicant: NUNC NON FERT, scilicet res ipsa iam non sustinet: ex persona Simonis. subiungitur FERAS, quasi dicat sustineas. Cui respondet, quod iam omnino ferri non potest, quod illa civis dicatur, quod filius natus.

V. 15. PER EGO TE DEOS ORO: Hic incipit defensio secundum coniecturalia argumenta, uti falso esse doceat ea, quae ad accusandum sunt collocata: UT NE ILLIS ANIMUM INDUCAS CREDERE. Facit autem argumentum a persona, quippe cum meretrix sit. Deinde a caussa: quod illis utile est, Pamphilum esse quam deterrimum, et per *ἐπιτροχασμὸν* exsequitur, cur id fiat.

V. 17. HAEC SUNT FICTA ATQUE INVENTA: Quae caussa si auferatur, cum duxerit Pamphilus uxorem, dimittet haec omnia et a proposito desistet.

V. 19. ERRAS: Iam hic probatio est, vera esse illa, quae Simo dixerat falsa, quod viderit Davum iurgantem cum ancilla. Et ne simulatio esset, adiecit, vero se vultu vidisse. Et ne vultus ad veritatem fuerit compositus, adiecit: CUM IBI ME ADESSE NEUTER DUM PRAESENSERAT. Cum, inquit, neque Davus neque Mysis sciret me esse praesentem.

V. 21. CREDO: Redit rursus ut neget vera, quae erant dolo ficta.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. ANIMO NUNC IAM: Davus egrediens de domo Glycerii, gaudet quod laeta sint omnia suo praesidio et eius hospitis Critonis, qui advenit. cuius indicio scit illam civem esse Atheniensem. Verum haec scaena tantummodo iram continet

domini commoti: quod Davus de domo Glycerii exiens, continuo in pistrinum mittitur. hoc enim ei futurum ante promiserat, cum dixit: *In pistrinum Dave te dedam ad necem, si sensero quidquam in hisce nuptiis fallaciae conari.*

V. 3. AD VENTUM, TEMPUS: Pro, ad tempus ventum, id est venisse. et singula sunt pronuntianda.

V. 4. RES IN VADO: Hoc est, in tuto sunt iam universa. *Vada* enim sunt loca humilia * * *

V. 6. OMNIA IAM PARATA: Dissimulat servus domino viso, et dicit ad nuptias cuncta disposita esse.

V. 7. BENE SANE, ID ENIMVERO: Recte, inquit, dicis: hoc enim solum iam deest, ut ipsa puella debeat evocari.

V. 8. QUID ISTIC TIBI: Interrogatus Davus quare domum Glycerii intrasset, non cur, sed quando respondet.

V. 9. MODO INTROII: Ideo Simo adiecit: QUASI EGO QUAM DUDUM ROGEM, quasi ego interrogem quam dudum sis ingressus cum tuo nato una. Conturbatus servus, quoniam se defendere non potuit, a domino constringitur. Hoc est ita cum . . . . . et vinculis colligato, ut quadrupedem . . . cum eius manus retrovertens compedum ligaturis efficias quasi quadrupedem. Quidam hoc aliter: quasi dominus iracundiam suam derivaverit, et leni voce dixerit, ut non ipsum, sed iumentum aliquod alliget. Et confirmant ex eo, quod conquerenti Pamphilo non recte Davum vinctum respondit Simo: *Haud ita iussi*, sed superior sensus est melior.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUIS ME VOLT: Haec scaena venialem statum habet: accusatur enim a dictis, a factis, ab habitu faciei: quod peregrinam meretricem velit uxorem ducere. Sed purgat se, ut necessitate compelli possit. Nam inserit ut noscatur, quod Crito dicat se scire, civem esse Atticam Glycerium. *J.* QUID AIS OMNIUM: Iracundiae familiare hoc esse saepe dictum. Hic intercessit Chremes et dixit: Rem potius ipsam dicito omissis maledictis. Tantum filio crimen intentat. Accusatio incipit. Num cogitat quod dicat, num facti pudet? Deinde defensio a precibus: ME MISERUM. Tota rursus accusatio supponitur factis praeteritis, quod diu amaverit meretricem: a praesentibus quod iam uxor sit: quod susceptus filius. Deinde concluditur accusatio per *σύγχυσιν:* IMO VALEAT, HABEAT, VIVAT CUM ILLA.

V. 18. MI PATER: Ex nomine benivolentiam comparat.

V. 3. *Ante* Act. I. sc. 2. v. 28 sq.

Deinde petitur audientia, post subiungitur narratio, in qua est venialis status.

V. 25. EGO ME AMARE HANC CONFITEOR: Quamquam incidit veluti diffinitivus status. *J.* ID PECCATUM EST: Quaeritur enim an amor crimen sit. Petit veniam sic: TIBI ME, PATER, DEDO. Exponuntur duae partes: una ex voluntate, altera citra voluntatem. VIS ME UXOREM HANC DUCERE, VIS AMITTERE. Concluditur cum affectu, UT POTERO FERAM. Hic enim ostendit, se nihil aliud velle, nisi ut eam uxorem ducat. Insinuatur et illud, quod supra diximus, ut Critō quod nunciat audiatur: QUID VIS CUPIO, NE AB HOC ME FALLI COMPERIAR, CHREME. Pati omnia volo, dum modo non cognoscar ab hoc me falli.

V. 32. PAULULUM SUPPLICII: Adverbia frequenter fiunt nomina . . . accipiuntur, ut *paululum* et *satis*. Horatius: *Iam satis nivis misit pater*. Et est diffinitio a causa, id est, a filio cui semper indulgere convenit.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. MITTE ORARE: Haec scaena cognitionem habet puellae, quod civis Atheniensium sit, ut omnis error in comoedia solvi possit. Senes igitur duo sunt, Chremes et Simo . . . . etiam Pamphilus et Crito egreditur, ... Pamphilo ut diceret Atheniensem civem . . . . . dicit autem iustum esse ac propterea . . . . . ride eo quod verum est, et quid meretur . . . . iam Glycerium digna sit. Ita se . . . . . pelli ut istuc faciat unde . . . . . rogari.

V. 4. ATHENAS INSOLENS: Id est, non solitus venire Athenas. Unde Cicero: *Moveor etiam loci insolentia*. Alioquin *insolens* superbus dicitur.

V. 7. TUN HOMINES: Hoc versu antitheton est, id est, compositum ex contrariis.

V. 8. IMPERITOS RERUM: Hoc est, in rebus imperitos tuis dolis in persuasionem deducis.

V. 9. EORUM ANIMOS LACTAS: Eorum ingenia fallis et decipis, hoc est enim *lactare*, quasi consuto nutrimento decipere. Vel LACTAS, per hypallagen, id est, in iactationem et superbiam mittis.

V. 10. MERETRICIOS AMORES: Efficis ut meretrices fiant uxores.

V. 11. METUO UT SUBSTET HOSPES: Vereor, inquit Pam-

V. 15. *Horatius Carm.* lib. I. od. 2. v. 1.
V. 27. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. II. §. 5.

philus, ne patris sermone hospes Crito territus non possit resistere fortiter.

V. 16. SYCOPHANTA: Calumniator. Hoc verbum est ab his, qui apud Athenas accusabant eos, qui cum fieu frumenta extra civitatem ferebant.

V. 18. MOVEO ET CURO: Hoc est, ista facile contemno. *S.* TUUM MALUM AEQUO: Calamitatem tuam, Simo, et quodcunque tibi accidit, aequo animo ferre debes, neque alteri maledicere.

V. 20. ATTICUS QUIDAM FUIT: Narratio incipit ad cognitionem.

V. 23. ITA VERO OBTURBAT: Ita scilicet interloquitur.

V. 27. RHAMNUSIUM SE AIEBAT: Locus est prope Athenas.

V. 28. ALII IN ANDRO: Ne parum sibi fides haberetur, alios id cognovisse adserit. *S.* UTINAM ID SIT: Chremes postea-quam audivit nomen fratris sui, qui Phania fuit, suspicatus eam puellam, quae cum illo navigaverat, filiam suam, ideo dicit: UTINAM HOC SIT, inquit, QUOD SPERO. Et interrogat an ille Phania filiam suam diceret, quod cum audisset, confirmavit dicendo: CERTE MEA EST.

V. 30. ARRIGE AURIS: *Καχέμφατον* est. Significat tamen, intende auditum: votiva enim sunt, quae nuntiantur.

V. 31. ILLE FRATER MEUS: Implet quod errorem fecerat, ut doceat filiam suam.

V. 34. COMMOTUS METU: Metum de praeterito intelligimus, qui tamen adhuc manet. Denique ordine fecit. Nam post metum spes collocata est: quae boni imminentis est semper. Deinde adiecit confirmatum bonum, quod dixit GAUDIO: ipsumque totum supposuit: MIRANDO HOC TANTO TAM REPENTINO BONO.

V. 36. NE ISTAM MULTIMODIS: *Ne*, id est, valde: ut: *Faciunt ne intelligendo, ut nihil intelligant.*

V. 37. SCRUPULUS ETIAM: Sollicitudo et quasi quiddam quod animum compungat. *Scrupuli* dicuntur lapilli admodum leves et parvi: Unde *scrupeam speluncam* Virgilius dixit, hoc est, lapillis asperam. Ponitur ergo *scrupulus* pro dubietate, per metaphoram. *S.* DIGNUS CUM ILLA TUA: *Σαρκασμός.*

V. 38. NODUM IN SCIRPO: Scirpum dicimus herbae genus, ut est iuncus, qui omni levi corpore, longitudinem suam aequali parte custodit, ut dixit in Eunucho: *Reddunt curatura iunceas.* Ergo hoc dixit. Rem quae omnino esse non potest, nimia sollicitudine et cura inquiris.

V. 40. EGONE HUIUS MEMORIAM: Pamphilus scit nunc quod quaeritur. nam ab ipsa Glycerio frequenter audivit, quali nomine vocaretur. Ideirco ait, non pati se Critonis memoriam

---

V. 38. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 237.

voluptati suae obstare, cum sibi *ipse* auxilium ferre possit, nomen suggerendo, quod audierat.

V. 44. QUID RESTAT, PATER?: Illud significat ut eam ducat uxorem, et sibi hoc permittat pater.

V. 46. NIL MUTAT CHREMES: Ut neque condicionem novam ferat, et omnia quae eius fuerunt habeat.

V. 47. NISI QUID PATER: Nempe hoc verbo indicat . . . . vestis tangatur, ita intelligi debet, ut dotem expetere videatur. Ideo adiecit scilicet, postquam intellexit * Nam antiquitus dos dabatur a patre puellae. Est q . . dos quo se coniuges . . . an more antiquo . . qua coemptione materfamilias dicitur *.

V. 52. NON RECTE VINCTUS: Probatum est Davum non esse mentitum: qui nescio quem dixerat venisse, qui sciret Glycerium civem esse Atticam. Ideo dixit Davum non recte vinctum, quia non falsa nuntiaverit. *J.* HAUD ITA IUSSI: Hoc est, non vehementer ligari iussi.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 1. PROVISO QUID AGAT: Haec scaena Charini adventum tenet, ut et ipsi laetitia generari possit ex cognitione. Si enim Pamphilo Glycerium datur, dari potest ipsi Philumena, quam diligebat, quae Pamphilo obferebatur. *J.* ALIQUIS FORSITAN: Laetitiae plenus Pamphilus: Forsitan, inquit, putet alius me hoc, quod mihi contigit, verum non credere. At vero sic esse, ego hoc vero credo et gaudeo. Ut deorum vitam propterea credam sempiternam, quod eorum voluptates propriae sunt. Ergo quemadmodum intelligo, hoc verum ut immortalitas parata sit, si nulla gaudio aegritudo intercesserit.

V. 6. SET QUEM EGO: Adulescentum iste affectus est, velle indicare gaudium. Unde in Eunucho Chaerea: *Sed neminemne curiosum intervenire nunc mihi?*

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

V. 2. NESCIS QUID MIHI OBTIGERIT: Quo gaudium melius nuntiet, primo generaliter interrogationem proponit. NESCIS, inquit, QUID OBTIGERIT. Sed Davus qui vinctus fuerat, aliquid accepit, ac respondet. CERTE NESCIO QUIDEM QUID OBTIGERIT, SED QUID MIHI OBTIGERIT SCIO: quod in pistrinum missus et vinctus est.

V. 3. ET QUIDEM EGO: Quod tu passus sis, Dave, scio. . MORE HOMINUM: Famam malorum celerem nuntium omnes dixerunt: idcirco hominum more hoc contigit, ut mali quid ego passus essem prius scires, quam ego quid tibi contigisset.

V. 7. SOMNIAT EA: Argumentum a repugnantibus. Nam vigilare repugnat somniare, sicut nigrum pallido, Charinus ergo non credit ista omnia contigisse, quae Pamphilus narrat.

V. 11. AGE ME IN TUIS SECUNDIS: Exhortatur Charinus Pamphilum, ut auxilium sibi praebeat. IN SECUNDIS, inquit, REBUS TUIS RESPICE ME, habes in potestatem Chremetem, omnia potest facere ille, quae tu voles. Post hunc versus sequuntur continentes illam sententiam, quemadmodum itum est ad Chremetem, quemadmodum exoratus Charino promiserit filiam. Sed hos tollendos versus esse persuadet, quod sequitur: MEMINI ATQUE ADEO LONGUM EST EXSPECTARE DUM EXEAT. Si enim acta sunt ista omnia in publico, quomodo dici potest, maxime cum sequatur: NE EXSPECTETIS NE EXEANT. HUC: INTUS DESPONDEBITUR: INTUS TRANSIGETUR, SI QUID EST QUOD RESTAT. Ergo cum legerimus primum: TUUS NUNC CHREMES: FACTURUM QUAE VOLES SCIO ESSE OMNIA, continuo debemus subiungere: ATQUE ADEO LONGUM ILLUM EXSPECTARE, DUM HUC EXEAT. Ita enim integritas fiet sensus, sublatis versibus qui intus gesta retinebant. Quod vero sequitur. ω. PLAUDITE. Verba sunt Calliopii eius recitatoris, qui cum fabulam terminasset, elevabat aulaeum scenae, et alloquebatur populum: VOS VALETE, VOS PLAUDITE, sive favete.

83892

LL
T316K.3

Terence
Comoediae; ed. by Klotz. Vol.1 2.

DATE.

NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED